



**T. C.
NEVŞEHİR HACI BEKTAŞ VELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANA BİLİM DALI**

**BÂHRİ MEMLUK DEVLETİ İLE İLHANLI DEVLETİ
ARASINDA DİN, SOSYAL VE EKONOMİK ETKİLEŞİMLER**

Yüksek Lisans Tezi

Ahmet ARIK

Tez Danışmanı

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

Nevşehir

Temmuz 2017

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK BEYANI

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

AHMET ARIK



TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK

Bâhri Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti Arasında Din, Sosyal ve Ekonomik Etkileşimler adlı yüksek lisans tezi, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Tez Kılavuzu'na uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Ahmet ARIK



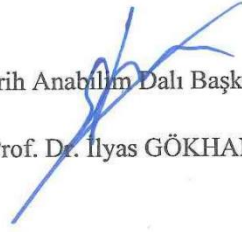
Danışman

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN



Tarih Anabilim Dalı Başkanı

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN



KABUL VE ONAY SAYFASI

Prof. Dr. İlyas GÖKHAN danışmanlığında Ahmet ARIK tarafından hazırlanan “Bâhri Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti Arasında Din, Sosyal ve Ekonomik Etkileşimler” adlı bu çalışma, jürimiz tarafından Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

10.08.2017

JÜRİ

Danışman: Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

Üye : Doç. Dr. Nevzat TOPAL

Üye : Yrd. Doç. Dr. Seyhun ŞAHİN

İMZA



ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun...17.08/2017 Tarih ve 217.39.597 sayılı Kararı ile onaylanmıştır.

17.08.2017


Yrd. Doç. Dr. Vedat AKTEPE
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Müdürü


BÂHRİ MEMLUK DEVLETİ İLE İLHANLI DEVLETİ ARASINDA DİN, SOSYAL VE EKONOMİK ETKİLEŞİMLER

Ahmet ARIK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Tarih Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, Temmuz 2017

Danışman: Prof. Dr. İlyas GÖKHAN

ÖZET

Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti arasındaki ilişkiler, Hülagu Han'ın Abbasi Devleti'nin varlığına son verdikten sonra Suriye'yi işgal etmesi ile iki devlet arasında ilişkiler başladı. Hülagu Han hâkimiyeti altına aldığı topraklarda yaşayan Sünni Müslümanları kılıçtan geçirirken, Hristiyanları ve Şii'leri korudu. Sünni Müslümanlara karşı ise sert bir politika izledi. Memluk Devleti, İlhanlıların yürüyüşünü durdurdu. Memluk Devleti Müslümanların yanında yer aldı. İlhanlıların saldırısı karşısında durdu. Hristiyanlara iyi davranması üzerine İlhanlılar ile Avrupalıların yakınlaşmasına neden oldu. İlhanlıların zulmünden kaçan Müslümanlar Memluk Devleti'ne sığınmaya başladı. Böylece Memluk Devleti İslam dinin koruyuculuğunu ve savunuculuğunu üstlendi. Avrupalılar ile İlhanlılar arasındaki iyi ilişkileri İslam dinine karşı büyük bir tehdit olarak gören Sultan Baybars, Altın Orda Devleti ile ittifak kurdu. İlhanlı Devleti ise Bizans İmparatorluğu ve Kilikya Ermeni Krallığı ile ittifak yaptı. Sultan Baybars Hristiyanlara ve İlhanlılara karşı cihat ilan etti. İlhanlıların hâkimiyeti altında bulunan Anadolu'daki Türkiye Selçuklu Devleti'nin halkı çok zor günler geçiriyordu. Türkiye Selçuklu Devleti, Sultan Baybars'tan yardım istedi. Bunun üzerine 1277'de Sultan Baybars, Anadolu üzerine sefer yaptı. Ancak Abaka Han bu olay üzerine Anadolu'daki Türk Müslüman halkı kılıçtan geçirdi. İlhanlı Devleti'nin Hanları Avrupalı Hristiyan devletler birlikte Memluk Devleti üzerine sefer yapmak istediler. Ancak bir sonuç alamadılar.

Ahmet Tekudar Han İslam dinine girdi. İlhanlı Devleti içerisinde İslamiyet'in yayılmasına zemin hazırladı. Daha sonra Gazan Han da Müslüman oldu. Gazan Han İslam dini için büyük hizmetlerde bulundu. Artık iki devlet arasında İslam dinine hizmet yarış başladı. Olcaytu Han, Şii mezhebini benimsedi. Ülkede Şii geleneklerini getirdi. Bu duruma Memluk Devleti tepki gösterdi. Ebu Said Han da İslam dinine büyük hizmetlerde bulundu. Emir Çoban kutsal topraklara içme suyu getirdi. Bu durum Memluk Devleti ile gerginliğe neden oldu.

İlhanlılardan kaçan insanları Memluk Devleti orduya aldı. Bir kısmını da sınırlara yerleştirdi. Sultan Baybars kendisine sığınan İlhanlılara karşı çok iyi davranması göçlerin artmasına neden oldu. Her iki devlet

bir biri hakkında bütün bilgilere sahip oluyorlardı. İlhanlıların her fırsatta Suriye üzerine yürümelerinden dolayı halkta büyük bir korku oluştu. İlhanlıların, Suriye üzerine yürüdüğü haberini alır almaz Müslümanlar Mısır'a göç etiler. Göçlerden dolayı Suriye üretim düştü. Gıda fiyatlarının yükselmesine neden oldu. Memluk Devleti'nin önde gelen devlet adamları Sultanla ters düşüğünde, İlhanlılara sığındılar. İlhanlılardan, Memluk Devleti üzerine sefer yapmasını istediler. Bu durum İlhanlı Devleti içinde geçerli oldu. İlhanlı devlet adamları da Memluklara sığındılar. İlhanlı Devleti içerisinde önemli bir yere sahip olan Oyratlar da Memluk Devleti'ne sığındılar. Oyratlar kısa sürede devlet içerisinde etkili olmaya başladılar. Ancak kısa bir süre sonra onların etkileri kırıldı.

Memluklar ile İlhanlılar arasında sürekli olarak mücadele içerisinde olmasından dolayı iki devlet arasında ticari ilişkileri gelişmedi. İlhanlı Devleti, Memluk Devleti'ni zayıflatmak için onların ticaretini durdurmak istedi. İlhanlı Devleti hâkimiyeti altındaki Anadolu üzerinde kontrolü sağladıktan sonra Anadolu ve Suriye-Mısır ticaretini durdurdu. Bizans İmparatorluğu üzerinde etkisinden dolayı boğazlar kapatılarak köle ticaretini durdurmak istedi. Kilikya Ermeni Krallığı, İlhanlılardan korktuğu için Memluk Devleti ile olan ticaretini durdurdu. İlhanlıların bu girişimleri karşısında Memluk Devleti çevresindeki devletlerle barışçıl bir politika izleyerek ticareti devam ettirdi. İlhanlı Devleti'nin bazı hükümdarları, Memluklerle ticaret anlaşması yapmak istediler.

Anahtar Kelime: Memlûkler, İlhanlılar, Baybars, Hülagu Han, Kalavun, Gazan Han, Oyrat, Türkmenler, Müslümanlar.

**NAUTICAL MAMELUKE STATE WITH ILKHANID STATE
BETWEEN RELIGION, SOCIAL AND ECONOMICAL
INTERACTIONS**

Ahmet ARIK

Nevşehir Hacı Bektaş Veli University, Institute of Social Sciences

Department of History, Master Degree, July 2017

Supervisor: Assoc. Prof.Dr. İlyas GÖKHAN

ABSTRACT

The relationship between Mameluke and Ilkhanid States began after Hülagu Khan terminated the existence of Abbasid State and occupied Syria. Hülagu Khan put the sword Sunni Muslims that lived in his country and He protected the Christians and Şiis. He carried out a harsh policy against the Sunni Muslims. Mameluke State stopped the spread of İlkhaniids. Mameluke State stood by Muslims and got a position against the attack of İlkhaniids. İlkhaniids and Europa got closer since İlkhaniids behaved well Christians. The Muslims who escaped from the persecution of İlkhaniids began to take shelter in Mamelukes. Therefore, Mamelukes undertook the protection and defense of İslam religion. Sultan Baybars who considered that the relationship between İlkhaniids and Europa is a big threat formed an alliance with Golden Horde State. İlkhaniid State also formed an alliance with Bizans Empire and Kilikya Ermeni Kingdom. Sultan Baybars declared Jihad against Christians and İlkhaniids. The public of Turkish Seljuq State under the dominance of İlkhaniids were having very hard times. The Turkish Seljuq State in Anatolia demanded help from Sultan Baybars. Thereupon, Sultan Baybars cruised to Anatolia in 1277. But Abaka Khan put sword the Turkish Muslim public in Anatolia. Khans of İlkhaniid State wanted to cruise with Christian Europa to Mameluke State but they could not achieve any results.

Ahmet Tekudar Khan accepted İslam religion. He gave İslam religion a ground to spread in İlhanlı State. Then, Gazan Khan became a Muslim, too. Gazan Khan served İslam religion very much. Thereafter, a race started between two states in terms of being servant of İslam. Olcahtu Khan accepted the Şii sectarian. He transferred the traditions of Şii sectarian. Mameluke State gave negative reaction for this situation. Ebu Said Khan also served İslam religion very much. His Emir Çoban brought clean water to the holy lands. This caused a tension with Mameluke State.

Mameluke State recruited the people who escaped from İlkhaniids into the army. Mamelukes placed some of them at the borders. Good

behavior of Sultan Baybars to the immigrants caused the increase of the immigration. Both States obtained the knowledge about each other. The public began to fear since İlkanid State cruised to Syria at every turn. Once the news about that İlkanids cruised to Syria was received, Muslims immigrated to Egypt. The production is reduced because of the immigration. This caused the increase of the food prices. When the statesmen of Mamelukes became contrary to the government, they got shelter under İlkanids. They wanted İlkanids to attacked to Mameluke State. Same thing was valid for İlkanid State. The statesmen of İlkanids got shelter under Mamelukes. Oyrats that had an important role in İlkanid State got shelter under Mamelukes. In a short time period, they began to be effective in Mameluke State. However, their effect is broken in a short time.

Their commercial connections between Mameluke and İlkanid States did not progress because of their struggle against each other. İlkanid State wanted to stop the trade of Mamelukes in order to weaken them. İlkanids stopped the trade between Anatolia and Syria-Egypt after they established their dominance over Anatolia. İlkanid States wanted to stop the slave trade by closing the straits with the help of good relationship with byzantine. Kilikya Armenian Community stopped the trade with Mamelukes because of the fear of İlkanid State. Mameluke State carried out a peaceful relationship policy with the neighbor countries despite the negative attempts of İlkanids. Some of the Khans of İlkanid States wanted to perform a trade agreement.

Keywords: Mameluke, İlkanid, Baybars, Hulagu Khan, Kalavun, Gazan Khan, Oyrats, Turkmens, Muslims.

TEŞEKKÜR

Tez konunun belirlenmesinde ve çalışmamın her aşamasında bana yardımcı olan, hiçbir zaman desteğini eksik etmeyen tez danışmanım Sayın Prof. Dr. İlyas GÖKHAN'a sonsuz saygılarımı sunar teşekkür ederim.

Ahmet ARIK

Nevşehir

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	ii
TEZ YAZIM KILAVUZUNA UYGUNLUK.....	iii
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iv
TEŞEKKÜR.....	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
KISALTMALAR.....	ix
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

BÂHRİ MEMLUK DEVLETİ İLE İLHANLI DEVLETİ ARASINDA DİNİ MÜNASEBETLER

1.1.Hülagu Han'ın İran Topraklarına Gelmesi ve İslamiyet'e Etkisi.....	271
1.2.Seyfeddin Kutuz el, Melik el-Muzaffer Döneminde İlhanlı Devleti ile Dini Münasebetler.....	40
1.3. Melik ez-Zâhir Rükneddin Baybars el-Bundukdarî Döneminde İlhanlı Devleti ile Dini Münasebetler	45
1.4. Seyfeddin Kalavun el-Melik el-Mansur Döneminde İlhanlı Devleti ile Dini Münasebetleri.....	70
1.5. Bâhri Memluk Devleti'nin Bazı Sultanları Döneminde İlhanlı Devleti ile Dini Etkileşimlerin Durması.....	80
1.6. Melik en-Nâsır Nâsırüddin Muhammed B. Kalavun Döneminde İlhanlı Devleti ile Dini Münasebetler.....	83

İKİNCİ BÖLÜM

BÂHRİ MEMLUKLULAR İLE İLHANLI DEVLETİ ARASINDA SOSYAL ETKİLEŞİMLER

2.1. Sultan Seyfeddin Kutuz el-Melik el-Muzaffer Döneminde İlhanlı Devleti ile Sosyal Etkileşimler.....	95
---	----

2.2. Melik ez-Zâhir Rükneddin Baybars el-Bundukdarî Döneminde İlhanlı Devleti ile Sosyal Etkileşimler.....	98
2.3. Sultan Zeyneddin Ketboğa Döneminde İlhanlı Devleti ile Sosyal Etkileşimler.....	111
2.4. Devlet Adamlarının Bir Birlerinden Yardım İstemesi veya Sığınması	132

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MEMLUK DEVLETİ İLE İLHANLI DEVLETİ ARASINDA EKONOMİK İLİŞKİLER

3.1.Melik ez-Zâhir Rükneddin Baybars el-Bundukdarî'nin Ticaretin Devam Etmesi İçin Yaptığı Girişimler	151
3. 2. Bâhri Memluk Devleti ve Kilikya Ermeni Krallığı Arasındaki Ticari İlişkilere İlhanlı Devleti'nin Etkisi	161
3. 3. Geyhatu Han'ın Uyguladığı İktisadi Politikanın Bâhri Memluk Devleti Üzerine Etkisi	169
3. 4. Bâhri Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti Arasında Ticari İlişkiler ve İlhanlı Devleti'nin Hanlarının Memluklerle Ticaret Anlaşmaları Yapmak İstemeleri.....	174
SONUÇ	185
KAYNAKÇA	189

ÖZ GEÇMİŞ



KISALTMALAR

a.g. e. = Adı geçen eser

a.g. m. = Adı geçen makale

a. g. t. = Adı geçen tez

bkz. = bakınız

C. = Cilt

ev. = eviren

D. G. B. İ. T. = Doğuştan Günümüze Büyük İşlm Tarihi

DİA. = Diyanet İşlam Ansiklopedisi

s. = Sayfa

S. = Sayı

TTK. = Türk Tarih Kurumu

GİRİŞ

1. Çalışmamızın Amacı ve Kapsamı

Bu Çalışmamızda Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti arasında dini, sosyal ve kültürel ve ticari etkileşimler üzerinde durduk. Çalışmamız da bu konuları geniş bir şekilde ele almaya çalıştık. İki devlet arasındaki etkileşimleri ortaya koymaya çalıştık. Çalışmamızı üç bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın giriş bölümünde Memlukların ortaya çıkışı ve Eyyubi Devleti içerisindeki etkisini inceledik. Daha sonra Çalışmamızda Memluk Devleti'nin kuruluşunu ele aldık. Ardından da Moğolların tarih sahnesine çıkmasını değerlendirdik. Çalışmamızda Hülagu Han'ın Batı seferine gönderilmesini ve İlhanlı Devleti'ni kurmasını kısaca anlattık.

Çalışmamızın birinci bölümünde iki devlet arasındaki dini mücadeleyi ayrıntılı bir şekilde inceledik. İlhanlı Devleti kurulduğu ilk yıllarda bulunduğu bölgenin dini farklılıklarını kendi çıkarı doğrultusunda kullandı. Çalışmamızda İlhanlıların İslam dinine karşı izlemiş oldukları düşmanca politikayı detaylı bir şekilde inceledik. İlhanlılar İslam dinin varlığına son vermek istiyorlardı. İlhanlıların, Hristiyanlara karşı hoş görülme bir politika izlediği tespit edildi. Bu politika sayesinde İlhanlıların, Hristiyan devletler ile yakınlaşmasını ve iyi ilişkiler kurmasını neden oldu. İlhanlılar İslam dinin temsilcisi olan Memluk Devleti'nin varlığına son vermek için Avrupalı devletler için ittifak kurmak için girişimlerde bulundu. Bizde çalışmamızda İlhanlıların dini politikalarını geniş bir şekilde inceledik. Çalışmamızda İlhanlıların uygulamış oldukları dini politikaları karşısında, İslam dinin temsilciliğini üstlenmiş olan Memluk Devleti'nin onlara karşı girişimleri inceledik. Memluklerin, İlhanlılara karşı göstermiş oldukları başarıdan dolayı Müslümanların gözünde İslam dininin kurtarıcısı olarak gördüklerini inceledik.

Çalışmamızda İlhanlıların ilk başta İslam dinini yok etmek istiyorlarken daha sonra Ahmed Tekudar Han'ın Müslüman olması ile İlhanlıların izlemiş oldukları dini politikanın değiştiğini inceledik. Ahmet Han ile İlhanlılar İslam dinine hizmet ettiğini ele aldık. Ahmet Han ile İslam dinine hizmet etmenin başlaması, Gazan

Han'ın Müslüman olması ile Memluklar ile İslam dinine hizmet etme yarışının başlamasını geniş bir şekilde inceledik. Gazan Han yaptığı girişimler ile İlhanlıların müslümanlaşmasını hızlandırdı. Bu yüzden kendisini İslam dinin temsilcisi olarak görmesiyle Memluklar ile karşı karşıya geldiklerini ele aldık. Çalışmamız da Olcaytu Han'ın Şii mezhebini seçmesi ve onun Sünni Müslümanların varlığına son vermek istemesi ile Memlukların tutumunu inceledik. Olcaytu Han'ın dini girişimlerinin Memluk Devleti üzerindeki etkisini geniş bir şekilde inceledik. Çalışmamızda en son olarak da Emir Çoban'ın ve Ebu Said Han'ın İslam dinine yaptıkları hizmetlerinin, Memluk Devleti üzerine etkisini ayrıntılı bir şekilde inceledi.

Çalışmamızın ikinci bölümünde iki devlet arasındaki sosyal etkileşimleri detaylı bir şekilde inceledik. Çalışmamızda İlhanlıların izlemiş olduğu politikadan dolayı kaçan Müslümanların Memluk Devleti'ne sığınması. Gelen bu göçmenlerin Memluk Devleti üzerini etkisini inceledik. Bu göçmenler arasında Moğol asıllı İlhanlı Devleti'nin halkı bulunuyordu. İlhanlı göçmenlerinin Memluk Devleti içerisindeki yaratmış olduğu etkisini geniş bir şekilde inceledik. Çalışmamızda Memluklar ile İlhanlıların önemli devlet adamlarının hükümdarlarla ters düşmeleri üzerine devlet adamlarının birbirlerine sığınmalarını inceledik. Önde gelen devlet adamlarının devletler içerisinde yaratmış oldukları etkilerini detaylı bir şekilde inceledik.

Çalışmamızın üçüncü bölümünde Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti arasındaki ticari ilişkileri detaylı bir şekilde inceledik. İki devlet arasında sürekli olarak mücadele olduğu için ticaret gelişmemiştir. Ancak İlhanlı Devleti, Memluk Devleti'ni zayıflatmak için köle, kereste ve demir ticaretini durdurmak için girişimlerde bulundu. İlhanlıların bu girişimleri karşısında Memluk Devleti'nin yapmış olduğu girişimleri inceledik. Çalışmamızda Memluk Devleti'nin ticareti üzerinde İlhanlı Devleti'nin olumsuz etkileri oldu. Yani bazı devletlerin Memluk Devleti ile olan ticaretini durdurdu. Bunun üzerine Memluk Devleti ticaretin devam etmesi için yapmış olduğu girişimleri detaylı bir şekilde inceledi. Çalışmamızın en sonunda İlhanlı Devleti'nin Hanlarının bazılarının Memluk Devleti ile ticaret yapmak istediklerini inceledik.

2. Kaynaklar ve Araştırma Eserler

2. 1. Ana Kaynaklar

Memluk Devleti İslam dinine hizmetlerinden dolayı Müslümanlar arasında büyük bir öneme sahiptir. Memluk Devleti'nin tarihinin hakkında siyasi, askeri, müessese, sosyal ve iktisadi tarihi hakkından bilgi veren birçok eser kaleme alınmıştır. Çalışmamızda istifa ettiğimiz bu kaynakların bazılarının, konumuz açısından çalışmamıza yaptığı katkıları belirtmek istiyoruz. İlhanlı Devleti de İslam tarihi açısından çok önemli bir yere sahiptir. İlhanlıların siyasi, askeri, müessese, sosyal ve iktisadi tarihi hakkından bilgi veren birçok eser kaleme alınmıştır. Kaleme alınan bu eserler günümüze ulaşmıştır. Çalışmamızda istifa ettiğimiz bu kaynakların bazılarının, konumuz açısından çalışmamıza yaptığı katkıları belirtmek istiyoruz. Biz bu tezimizde eserlerin Türkçeye çevrilmişinden faydalandık.

Değer önemli eser Memluk Devleti'nin tarihi hakkında bilgi veren eserimiz Baybars el-Mansûrî'nin, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye fi'd-Devleti't- Turkiyye*¹ isimli eseri Memluk Devleti'nin tarihi hakkında önemli bilgiler vermektedir. Eser Memluk Devleti'nin 1252-1312 tarihleri arasın yaşanan gelişmeler hakkında bize geniş bilgiler vermektedir. Bizim çalışmamız da Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti arasında yaşanan siyasi, sosyal, kültürel, ekonomik ve dini konular hakkında geniş bilgiler vermektedir. Çalışmamızda konuyla ilgili detaylı bilgiler içermektedir. Örneğin çalışmamızda eserden yararlandığımız bilgiler: Sultan Ketboğa döneminde yaşanan kıtlık ve salgın hastalıkların insanlar üzerindeki etkisini ayrıntılı olarak anlatmaktadır. İnsanların yaşadıkları bu zor günlerin sorumlusu olarak Memluk Devleti'ne sığınan Oyratlardan bilmeleri hakkında geniş bilgiler vermektedir. Sultan Nasır'ın önemli emirlerinden Emir Karasungur'un neden İlhanlı Devleti'ne sığındığı hakkında önemli bilgiler vermektedir.

¹ Baybars el-Mansûrî, *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye fi'd-Devleti't- Turkiyye*, Çev. Hüseyin Polat, TTK Yayınları, Ankara, 2016.

Memluk Devleti'nin dönem tarihçilerinden İbni Tagrıberdi'nin *En-Nücûmu'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*² isimli eseri Memluk Devleti'nin tarihi hakkında önemli bilgiler vermektedir. Yazar eserini oldukça hacimli olarak kaleme almıştır. Memluk Devleti'nin kuruluşundan itibaren önemli bilgiler vermektedir. Çalışmamızda Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti arasında yaşanan siyasi, sosyal, kültürel, dini ve ticaret konuları hakkında önemli bilgiler vermektedir. Örneğin çalışmamızda eserden yararlandığımız bilgiler: İlhanlı Devleti'nin, Suriye'yi işgal ettiği sırada Hülagu Han'ın Müslümanlara karşı uygulamış olduğu politika hakkında önemli bilgiler vermektedir. Hülagu Han'ın desteklediği Hristiyanların, Müslümanlara karşı hareketlerini ayrıntılı bir şekilde bilgi vermektedir. Sultan Nasır, Gazan Han'ın ülkesinde İslam dinine yapmış olduğu hizmetleri beğenmesi ve ondan etkilenmesi hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Bir diğer önemli eser Memluk Devleti'nin tarihi hakkında bilgi veren eser İbn Kesîr'in, *El Bidâye Ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*³ isimli eseri önemli bilgiler vermektedir. İbn Kesîr bu eserini 15 ciltten oluşmaktadır. Bizim çalışmamız da 13 ve 14 ciltleri önemli bilgiler vermektedir. Eser Memluk Devleti'nin kuruluşundan itibaren önemli bilgiler vermektedir. Bu eser Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti arasında yaşanan siyasi, sosyal, kültürel, ticaret ve dini konular hakkında önemli bilgiler vermektedir. Örneğin çalışmamızda eserden yararlandığımız bilgiler: Hülagu Han'ın Abbasi Devleti'ne son vermesi ile Müslüman halkını kılıçtan geçirmesi ve Bağdat şehrini yakıp yıkması hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bunun yanında Sultan Baybars ile Abaka Han arasındaki mektuplaşmalar hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir.

Bir diğer önemli eser Memluk Devleti'nin tarihi hakkında bilgi veren İbn Şeddâd'ın, *Baybars Tarihi*⁴ isimli eseri önemli bilgiler içermektedir. Eser 1260-1277 tarihleri arasında Memluk Devleti'nin tahtında bulunan Sultan

² İbni Tagrıberdi, *En-Nücûmu'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*, Çev. D. Ahsen Batur, Selenge Yayınları, İstanbul, 2013.

³ İbn Kesîr'in, *El Bidâye Ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, C: 13, Çev. Mehmet Keskin, Çağ Yayınları, İstanbul, 2000.

⁴ İzzeddin Muhammed b. Ali b. İbrahim İbn Şeddâd, *Baybars Tarihi*, Çev. M. Şerefüddin Yaltkaya, TTK Yayınları, Ankara, 2000.

Baybars hakkında geniş bilgiler vermektedir. Eser verdiği bilgiler ışığında çalışmamıza büyük katkılar sağladı. Eser Sultan Baybars'ın, İlhanlı Devleti'ne karşı vermiş olduğu mücadeleler hakkında önemli bilgiler vermektedir. Örneğin çalışmamızda eserden yararlandığımız bilgiler: Abaka Han'ın, Sultan Baybars'a elçilerini göndermesi ve barış yapmak istemesi hakkında bilgiler vermektedir. Abaka Han'ın bu isteğine karşı Sultan Baybars Müslümanların topraklarını bırakmasını istedi. İlhanlı Devleti, Anadolu ve Suriye-Mısır ticaretini durdurmaları hakkında geniş bilgiler vermektedir.

Bir diğer önemli eser İlhanlı Devleti'nin tarihi hakkında önemli bilgiler veren Reşîdüddin Fazlullah'ın, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*⁵ isimli eseri önemli bilgiler vermektedir. Bu eser İlhanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren önemli bilgiler vermektedir. Eserde İlhanlı Devleti ile Memluk Devleti arasında yaşanan mücadeleleri ve etkileşimleri ayrıntılı bir şekilde bilgi vermektedir. Örneğin çalışmamızda eserden yararlandığımız bilgiler: Hülagu Han'ın, Batı seferine gönderilmesi ve ona verilen görevleri sırasıyla yerine getiriyor. Görevleri sırasına getirirken Müslümanlara karşı uyguladığı politika nedeniyle Berke Han'la arasının açılmasına neden oluyor. Berke Han, Hülagu Han'dan Müslümanların kanlarını sormak için harekete geçtiğinin bilgisini geniş olarak veriyor. Hülagu Han'ın Memluk Devleti'nin sınırlarına dayanması ile iki devlet arasında mücadele başladı.

Bir diğer önemli eser İlhanlı Devleti'nin tarihi hakkında önemli bilgiler veren Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî'nin, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*⁶ isimli eseri önemli bilgiler veriyor. Aynı zamanda mühellifimiz Gregory Abû'l-Farac olarakda bilinmektedir. İlhanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren ayrıntılı bilgiler veriyor. Eser İlhanlı Devleti'nin Hanı Ahmed Tekudar Han dönemine kadar bilgi vermektedir. İlhanlı Devleti ile Memluk Devleti arasında meydana gelen siyasi, sosyal, kültürel, dini ve ticari konular hakkında önemli bilgiler veriyor. Örneğin çalışmamızda bu eserden

⁵ Reşîdüddin Fazlullah'ın, *Câmiu't-Tevârih (İlhanlılar Kısmı)*, Çev. İsmail Aka, Mehmet Ersan, Ahmad Hesamipour Khelejani, TTK Yayınları, Ankara, 2013.

⁶ Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbrî, *Târîhu Muhtasari'd-Düvel*, Çev. Şerafeddin Yaltkaya, TTK Yayınları, Ankara, 2011.

yararlandığımız bilgiler: Abaka Han ile Sultan Baybars arasındaki mektuplaşmalar hakkında önemli bilgiler vermektedir. Ahmed Tekudar Han'ın İslam dinine girmesi ve Müslümanların durumunu iyileştirmesi hakkında önemli bilgiler veriyor. En son olarak da Ahmed Tekudar Han'ın, Sultan Kalavun'a gönderdiği mektubunda siyasi barış ve ticaret anlaşması yapmak istediğini bildirdi. Ancak Sultan Kalavun onu samimi bulmayarak anlaşma yapmak istemedi.

Bir diğer önemli eser İlhanlı Devleti'nin tarihi hakkında önemli bilgiler veren Gregory Abû'l-Farac'ın, *Abû'l-Farac Tarihi*⁷ isimli eserdir. Bu eseri yazar iki ciltten meydana getirmiştir. Bizim çalışmamız için önemli olan ikinci cildir. Bu eser Türkiye Selçuklu Devleti, Memluk Devleti ve İlhanlı Devleti'nin tarihi hakkında önemli bilgiler vermektedir. Eserde İlhanlı Devleti ile Memluk Devleti arasında yaşanan siyasi, kültürel, sosyal, ticaret ve dini konular hakkında iki devletin etkileşimleri hakkında önemli bilgiler vermektedir. Bu eser çalışmamıza büyük katkılarda bulundu. Çünkü geniş bilgiler barındırıyor içerisinde. Örneğin çalışmamızda yararlandığımız bilgiler: Memluk Devleti ile Altın Orda Devleti arasında kurulan ittifak hakkında bilgi veriyor. Ahmed Tekudar Han'ın, Sultan Kalavun'a gönderdiği elçilik hakkında önemli bilgiler veriyor. Kilikya Ermeni Krallığı ile Memluk Devleti arasında yaptığı ticareti İlhanlı Devleti'nden korktuğu için ticareti kesmesi hakkında önemli bilgiler veriyor. Ticaretin kesilmesi üzerine Sultan Baybars'ın girişimlerde bulundu. Ancak bir sonuç almadığı için Sultan Baybars, Kilikya Ermeni Krallığı üzerine seferler düzenledi.

Bir diğer önemli eser İlhanlı Devleti'nin tarihi hakkında önemli bilgiler veren Alaaddin Ata Melik Cüveyni'nin, *Tarih-i Cihan Güşa*⁸ isimli eseri önemli bilgiler vermektedir. Bu eseri yazar üç ciltten oluşturmaktadır. Bizim çalışmamız için üçüncü cildi önemlidir. Eser İlhanlı Devleti'nin kuruluşu hakkında önemli bilgiler vermektedir. Eser İlhanlı Devleti'nin tarihi hakkında verdiği bilgiler sadece devletin kuruluşu hakkında bilgi veriyor.

⁷ Gregory Abû'l-Farac, *Abû'l-Farac Tarihi*, C: 2, Çev. Ömer Rıza Doğrul, TTK Yayınları, Ankara, 1999.

⁸ Alaaddin Ata Melik Cüveyni, *Tarih-i Cihan Güşa*, C: 3, Çev. Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara, 1988.

Örneğin çalışmamızda yararlandığımız bilgiler: Möngke Han tarafından Hülagu Han Batı seferine gönderildiği hakkında önemli bilgiler veriyor. Hülagu Han'ın büyük bir ordu ile sefere çıktığını belirtiyor. Hülagu Han kısa sürede Batınilerin varlığına son veriyor. Ardından Abbasi Devleti'nin varlığına son veriyor. Bağdat'ta, Hülagu Han'ın Müslümanları kılıçtan geçirdiğini ve şehri yakıp yıktığı hakkında geniş bilgiler vermektedir. Müslümanları öldürürken Hıristiyanları koruduğu hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır.

2. 2. Araştırma Eserler

Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti'nin tarihi üzerine birçok çalışmalar yapılarak eserler ortaya koyuluyor. Gün geçtikçe çalışmalar artmaktadır. Bizde çalışmamızda bu eserlerden yararlandık. Bu eserlerden bir tanesi de Memluk Devleti tarihi hakkında önemli bilgiler veren Kazım Yaşar Koprıman'ın, *Mısır Memlûkleri (1250-1517) Mısır'da Memlûk Devleti'nin Kuruluşu*⁹ isimli eseri önemli bilgiler veriyor. Memluk Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar dönemi ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Eser Memluk Devleti tarihi hakkında bize geniş bilgiler sunmaktadır. Çalışmamızda Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti arasında siyasi, sosyal, ekonomik ve dini etkileşimler konusunda verdiği bilgiler ile çalışmamıza büyük katkı sağladı.

Bir diğer önemli eser Memluk Devleti tarihi hakkında önemli bilgiler veren İsmail Yiğit'in, *Memlûkler 648-923 / 1250-1517*¹⁰ isimli eseri önemli bilgiler veriyor. Memluk Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar dönemi ayrıntılı bir şekilde anlatmaktadır. Bu eser Memluk Devleti'nin siyasi, kültürel, sosyal, dini ve ekonomik hayatı konuları hakkında geliş bilgilere yer verilmiştir. Bu eser Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti arasında yaşanan olayları ayrıntılı bir şekilde anlatıyor. Örneğin çalışmamızda yararlandığımız bilgiler: Sultan Baybars döneminde çok sayıda İlhanlı Devleti'nin askerleri Memluk Devleti'ne sığındı. Sultan Baybars onlara görevler verdi ve onları

⁹ Kazım Yaşar Koprıman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517) Mısır'da Memlûk Devleti'nin Kuruluşu," **D. G. B. İ. T.**, C. 6, Çağ Yayınları, İstanbul, 1990.

¹⁰ İsmail Yiğit, **Memlûkler 648-923 / 1250-1517**, Kayıhan Yayınları, İstanbul, 2008.

İslam dinine davet etti. Moğol asıllı Ketboğa'nın, Memluk Devleti içerisindeki etkisini anlatıyor. Onun Memluk Devleti'nin tahtına oturması ve Oyratların Memluk Devletine sığınmalarını anlatıyor. Oyratların, Sultan Nasır'ı tahtan indirmek için girişimleri hakkında geniş bildiler veriyor.

Bir diğer önemli eser Memluk Devleti'nin tarihi hakkında önemli bilgiler veren Andre Clot'un, *Kölelerin İmparatorluğu Memlûklerin Mısır'ı*¹¹ isimli eseri önemli bilgiler vermektedir. Bu eser Memluk Devleti tarihi için önemli bilgiler vermektedir. Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti arasında yaşanan olayları detaylı bir şekilde anlatmıştır. Bizim çalışmamız içinde önemli bilgiler vermektedir. Örneğin çalışmamızda yararlandığımız bilgiler: Sultan Baybars, Memluk Devleti'nin ordusunun can damarını oluşturan köle ticaretin devam etmesi için Altın Orda Devleti ile ittifak yaparak köle ticaretin devam etmesini sağladı. Sultan Kalavun'un ticaretin aksamadan devam etmesi için Kilikya Ermeni Krallığı üzerine yaptığı sefer hakkında geniş bilgiler vermiştir.

Bir diğer önemli eser Memluk Devleti'nin tarihi hakkında önemli bilgiler veren Ramazan Şeşen'in, *Sultan Baybars ve Devri (1260-1277)*¹² isimli eseri önemli bilgiler vermektedir. Bu eser Memluk Devleti'nin Sultanı Baybars dönemi hakkında geniş bilgiler vermektedir. Eser, Sultan Baybars döneminde İlhanlı Devleti ile yaşanan önemli gelişmeler hakkında önemli bilgiler vermektedir. Çalışmamızda bu eserden faydalandık. Örneği çalışmamızda yararlandığımız bilgiler: Sultan Baybars, İlhanlı Devleti içerisine çok sayıda casuslar yerleştirerek İlhanlı Devleti'ni adım adım takip etti. İlhanlı Devleti, Memluk Devleti içerisine casuslar gönderdi. Bunu öğrenen Sultan Baybars onları yakalayarak sorguladı ve öldürdü.

Bir diğer önemli eser Memluk Devleti tarihi hakkında önemli bilgiler veren Samira Kortantamer'in *Bahri Memlûklar'da Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler*¹³ isimli eser önemli bilgiler vermektedir. Bu eser

¹¹ Andre Clot, **Kölelerin İmparatorluğu Memlûklerin Mısır'ı**, Çev. Turhan Ilgaz, Epsilon Yayınları, İstanbul, 2005.

¹² Ramazan Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260-1277)**, İsar Yayınları, İstanbul, 2009.

¹³ Samira Kortantamer, **Bahri Memlûklar'da Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İzmir, 1993.

Memluk Devleti'nin üst yöneticiler hakkında önemli bilgiler vermektedir. Yöneticilerin devlet içerisinde buldukları mevkileri, onların yetki alanları ve aralarındaki ilişkiler hakkında önemli bilgiler vermektedir. Örneğin çalışmamızda yararlandığımız bilgiler: Sultan Nasır ile Emir Karasungur arasındaki ilişkileri hakkında geniş bilgiler bulunmaktadır. Emir Karasungur'un, Sultan Nasır ile ters düşmesi ve bunun sonucu olarak Emir Karasungur'un, İlhanlı Devleti'ne sığınması hakkında bilgi veriyor. Onun İlhanlı Devleti'ne sığınması üzerine Sultan Nasır'ın ona karşı tutumu hakkında önemli bilgiler vermektedir.

Bir diğer önemli eser İlhanlı Devleti tarihi hakkında önemli bilgiler veren Bertold Spuler'in, *İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri 1220-1350*¹⁴ isimli eser önemli bilgiler veriyor. Bu eser İlhanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren İlhanlı Devleti'nin tarihi hakkında çok geniş bilgiler veriyor. İlhanlı Devleti'nin siyasi, sosyal, kültürel, dini ve ekonomisi konuları hakkında önemli bilgiler veriyor. İlhanlı Devleti ile Memluk Devleti arasındaki mücadeleyi ayrıntılı bir şekilde anlatıyor. Bizim çalışmamız için ayrıntılı bilgiler bulunmaktadır. Örneğin çalışmamızda yararlandığımız bilgiler: Gazan Han'ın, Memluk Devleti'nin tüccarlarını İlhanlılar ile ticaret yapmaları için yaptığı teşvikler hakkında önemli bilgiler bulunmaktadır. Ebu Said Han ile Emir Çoban'ın arasının açılması ve Anadolu valisi Demirtaş'ın, Memluk Devletine sığınması hakkında önemli bilgiler veriyor.

Bir diğer önemli eser İlhanlı Devleti'nin tarihi hakkında önemli bilgiler veren Jean Paul Roux'un, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*¹⁵ isimli eser önemli bilgiler veriyor. Bu eser genel olarak Moğol tarihi hakkında önemli bilgiler vermektedir. Çalışmamıza bu eserin büyük katkıları bulunmaktadır. Örneğin yararlandığımız bilgiler: Hülagu Han'ın, Avrupa ile iyi ilişkiler kurması ve Hülagu Han, onlar ile Memluk Devleti üzerine sefer yapmak

¹⁴ Bertold Spuler, **İran Moğolları Siyaset, İdare ve Kültür İlhanlılar Devri 1220-1350**, Çev. Cemal Köprülü, TTK Yayınları, Ankara, 1987.

¹⁵ Jean Paul Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, Çev. Aykut Kazancıgil, Ayşe Bereket, Kabalcı Yayınevi, İstanbul, 2001.

istedi. Avrupalı devletlere kutsal toprakları vaat etti. Emir Çoban'ın kutsal topraklarda yaptığı imar faaliyetleri hakkında bilgiler vermektedir.

Bir önemli eser İlhanlı Devleti'nin dini tarihi hakkında önemli bilgiler veren Zekeriya Kitapçı'nın, *Türk Moğol Boyları Arasında İslâmiyet*¹⁶ isimli eser önemli bilgiler veriyor. Bu eser İlhanlı Devleti içerisinde İslam dinin yayılması konusunda önemli bilgiler veriyor. İlhanlı Devleti'nin İslam dinine bakışı açısından dolayı önemli katkıları oldu bizim çalışmamıza. Çünkü İslam dinini yok etmek isteyen bir devletin hanlarının İslam dinine girmesi ve İslam dinine hizmet etme yarışına girmesinden dolayı çalışmamız için önemli bilgiler vermektedir. Örneğin çalışmamızda yararlandığımız bilgiler: Ahmed Tekudar Han'ın İslam dinine girmesi ve yapmış olduğu faaliyetler neticesinde İslam dininin Moğollar arasında yayılması için uygun zemini oluşturdu. Gazan Han'ın faaliyetleri ile İslam dinin İlhanlı Devleti içerisinde yerleştiğini ortaya koyan bilgiler veriyor. Gazan Han İslam dini dışındaki dinlerin ibadet yerlerini kapatması ve Hristiyanların ve Yahudilerin farklı elbiseler giymesi için yasalar çıkararak, İslam dinini yücelttiği hakkında bilgiler vermektedir. Olcaytu Han'ın Şii mezhebini benimsemesi ve Şii geleneklerini getirmesi hakkında detaylı bilgiler vermektedir.

Bir diğer önemli eser İlhanlı Devleti'nin tarihi hakkında önemli bilgiler veren Rene Grousset'in, *Bozkır İmparatorluğu Attila, Cengiz Han, Timur*¹⁷ isimli eseri önemli bilgiler vermektedir. Bu eser Moğol tarihi hakkında önemli bilgiler vermektedir. Aynı zamanda İlhanlı Devleti tarihi hakkında önemli bilgiler vermektedir. İlhanlı Devleti'nin kuruluşundan yıkılışına kadar ki süreç hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. İlhanlı Devleti ile Memluk Devleti arasında yaşanan önemli olaylar hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Bu eser bizim çalışmamız açısından önemli katkılar sağladı. Örneğin çalışmamız için yararlandığımız bilgiler: Ahmed Tekudar Han ile İlhanlı Devleti içerisinde İslam dini yayılmaya başladı. Ancak Argun Han'ın, İlhanlı Devleti'nin tahtına çıkması ve İslam dinine karşı sert bir

¹⁶ Zekeriya Kitapçı, *Türk Moğol Boyları Arasında İslâmiyet*, Yedi Kubbe Yayınları, Konya, 2005.

¹⁷ Rene Grousset, *Bozkır İmparatorluğu Attila, Cengiz Han, Timur*, Reşat Uzman, Ötügen Yayınları, İstanbul, 2010.

politika izledi. Argun Han Müslümanları buldukları görevlerden alarak yerlerine Hristiyanları ve Yahudileri getirdi. Bunun yanında Müslümanlar üzerinde oluşturduğu baskı nedeniyle İslam dininin yayılmasını durdurması hakkında önemli bilgiler vermektedir.

3. Tarihte Memluk Sisteminin Ortaya Çıkması

Memluk kelimesi anlam bakımından bir şeye sahip olmak anlamına gelen Arapça Meleke fiil kökünden türemiş bir İsm-i Mef'uldür. Memluk kelimesinin sözlük anlamı ise sahibinin mülkiyeti ve tasarrufu altında olan her şeye denir. Yani esir veya köle anlamına gelmektedir. Bu kelimenin kökü Kur'an-ı Kerim'in bir yerinde "abd" (köle) kelimesi olarak geçmektedir. Memluk kelimesi hem erkek hem de kadın köle anlamına gelen anlamıyla kullanılmıştır. Başlangıçta bütün köleler için memluk kelimesi kullanılmıştır. Zaman içerisinde memluk kelimesi yeni bir anlam kazanmıştır. Bu tabirin yeni anlamı savaşlarda esir edilen veya esir tüccarlarından satın alındıktan sonra asker olarak yetiştirilen kişilere verilen isim anlamına gelmektedir. Bu yeni anlam beyaz insanı kastetmektedir. Etiyopyalı, Batı Afrikalı veya Hintli köleleri memluk kelimesinin anlamının dışında kalmaktadır.¹⁸ Memluk kelimesi sadece beyaz kölelere verilen ismidir. Memluk kelimesinin yeni anlamıyla halife, sultan ve emirlerin köle olarak satın aldıkları veya savaşta esir ettikleri kişilere özel eğitim vererek yetiştirdikleri, ücretli askeri birlikler oluşturdular. Memlukler sahipleri tarafından hediye veya vergi olarak da verilmekteydi. Çünkü bu kişilerin kullanım hakkı tamamen sahibine aitti, o istediği şekilde kullanabilirdi. Genel itibariyle memlukler askeri amaçlı yetiştirilmiştir. Bunların kendilerine has içtimai ve hukuki statüye sahiptirler. Kısacası memlukler profesyonel askerlerdir. Bu durum Emevi Devleti zamanında ilk olarak görülmüştür. Bu dönemde Basra valisi Ubeydullah b. Ziyad (673) Buhara seferi dönüşü 2000 kişilik Türk okçu birliğini esir alarak Basra'ya

¹⁸ Süleyman Kızıltoprak, "Memlük", **DiA**, C:29, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 88; Kopruman, "Mısır Memlükleri (1250-1517) Mısır'da Memlük Devleti'nin Kuruluşu," s. 433.

getirmiştir.¹⁹ Emevi Devleti ile Türk memlukların orduda yer almaya başladığı görülmektedir.

Abbasi Devleti'nin kurulmasından sonra Arap milliyetçilik politikasını terketmesi üzerine İslam dinin yayılmasını hızlandırdı. Aynı zamanda Türkler arasında İslamiyetin yayılması hızlandı. Bunun sonucu olarak devlet idaresi ve ordu içerisinde satın alınan Türk Memlukler görülmeye başladı. Abbasi halifesi Me'mun Semerkant civarından ordu için 3000 bin köle satın almıştır. Özellikle de Halife Mutasım (833-842) döneminde memluklerin sayısı çok hızlı bir şekilde artmıştır. Çünkü memluklerin üstün savaş kabiliyetine sahip olmaları, çok dayanıklı ve sahiplerine son derece bağlı olmaları nedeniyle halife Türkistan'dan çok sayıda köle satın almıştır. Halife Mutasım memluklerin bu özelliklerinin bozulmaması için 835 yılında Samerra şehrini kurmuştur. Halife onlar için Türkistan'dan kızlar getiririp onları evlendirdi.²⁰ Abbasi Devleti içerisinde askerlik görevinde bulunan memlukler gösterdikleri başarılarından dolayı valilik görevine getirilmeye başladılar.

Mısır'a, Abbasi Devleti'nin valisi olarak 868'de gönderilen Ahmed Bin, Türk Memlukların desteğini alarak bağımsızlığını ilan etti.²¹ Böylece Ahmed Bin Tolun, Tolunogulları Devleti'ni kurdu. Böylece Mısır'da ilk Müslüman Türk devleti kuruldu. Ahmed Tolun ordusu, içerisinde memluklerin sayısı 24 bin civarında askeri olduğu tahmin edilmektedir. Tolunoğullarının yıkılışından kısa bir süre sonra Mısır'a vali olarak gönderilen Türk memluk asıllı olan Muhammed Bin Tuğc'un, İhşidiler Devleti'ni 935 yılında kurduğu görülmektedir. İhşidiler Devleti'nde Türk memluklerin sayısı 8 bin idi.²² Mısır'da kurulan her iki devletin kuruluşunda Türk memluk askerlerinin

¹⁹ Zekeriya Kitapçı, **Türkler Nasıl Müslüman Oldu**, Yedi Kubbe Yayınları, Konya, 2009, s. 91-2; Yiğit, **Memlûkler 648-923/ 1250-1517**, s. 10; Sönmez Kutlu, **Türkler ve İslam Tasavvuru**, İsam Yayınları, İstanbul, 2011, s. 51.

²⁰ Hakkı Dursun Yıldız, **İslamiyet ve Türkler**, İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2015, s. 123; Koprman, "*Mısır Memlûkleri (1250-1517) Mısır'da Memlûk Devleti'nin Kuruluşu*," s. 434; Yiğit, **Memlûkler 648-923/ 1250-1517**, s.12.

²¹ Afaf Lutel al- Sayyid Marsot, **Mısır Tarihi Arapların Fethinden Bugüne**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2010, s. 7; Koprman, "*Mısır Memlûkleri (1250-1517) Mısır'da Memlûk Devleti'nin Kuruluşu*," s. 435; Yiğit, **Memlûkler 648-923/ 1250-1517**, s.13.

²² Kazım Yaşar Koprman, "*Mısır Memlukleri (1250-1517)Mısır'da Memlûk Devleti'nin Kuruluşu*", s. 435; Yiğit, **Memlûkler 648-923/ 1250-1517**, s.13.

etkisi olduğu gör÷lmektedir. Bu da gün geçtikçe Türk- İslam devletleri içerisinde Türk memluklerin önemini artırmaktadır. İhşidiler Devleti'ne 969 yılında son veren Fatimiler Devleti Mısır'a hâkim olmuşlardır. Fatimi Devleti de Mısır'da Tolunogulları ve İhşidiler gibi Türk memluk sistemini devam ettirdiler. Fatimi Devleti Türk memluklerin idari ve askeri yeteneklerinden yararlanmak istiyordu. El Mustansır bu yüzden sadece Türk memluklerden oluşan bir ordu meydana getirdi. El Mustansır'ın saltanatının son yıllarında Türk memlukleri yönetimi ellerine almalarına rağmen Berberiler ve Zencilere karşı giriştikleri mücadelede gün geçtikçe güçlerini kaybetmelerine neden olmuştur. Aynı zamanda Fatimi Devletinin zayıflamasına da neden olmuşlardır. İşte bu durumdan istifade eden Selâhaddin Eyyubi Mısır'ı kolayca ele geçirerek Fatimi Devletine son vermiş ve 1174 yılında Eyyubiler devletini kurdu.²³

Selâhaddin Eyyubi Oğuz Türkmenlerine dayanarak feodal bir idari yönetim kurmuştur. Selâhaddin Eyyubi Türk memluklerden bir birlik meydana getirmiştir. Selâhaddin'den sonra halefleri de ordu içerisinde memluk birlikleri oluşturmaya devam etmişlerdir. Eyyubi Devleti'nde gün geçtikçe ordu içerisinde Türk memluk sayısı artmıştır. Genel olarak Eyyubi Devleti Türk memlukleri satın aldıkları yerler, Kırım yarımadası, Kafkasya, Kıpçak ülkeleri, Anadolu, Faris, Türkistan ve Maveraünnehir idi.²⁴Aşağı yukarı beş asır içerisinde Türk memlukleri her şeye rağmen farklı devletler, halifeler, sultanlar, valiler ve emirler tarafından en çok tercih edilen askeri birlikler olmuşlardır.²⁵ Görüldüğü gibi bu başarının en önemli nedeni Türk memluk sisteminin üstünlüğü ve güvenilirliğidir. Diğer bir nedeni ise Türk memluklerin çok iyi askerî özelliklere sahip olmalarıdır. Bu yüzden memluk sistemi komşu devletlerden alarak kendi bünyesinde tekrar inşa etmiştir. Gerçekten de şaşırılacak bir durum ortaya çıkmıştır. Çünkü köle olarak alına kişiler hem askeri alanda hem de idari alanda büyük başarı göstermiştir. Bu yüzden Türk-İslam devletleri Türk memluk birliklerini

²³ Şehabeddin Tekindağ, "Memluk Sultanlığına Toplu Bir Bakış", **Tarih Dergisi**, S:25, 1971, s. 4; İsmail Yiğit, **Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi**, C:7,Kayhan Yayınları, İstanbul, 1991, s.14.

²⁴ Yiğit, **Memlûkler 648-923/ 1250-1517**, s.14.

²⁵ Süleyman Kızıltoprak, **Memluk Sistemi ve Memluk Devleti'nin Kuruluşu**, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1997, s.12.

oluşturmuşlardır. Türk memluk sistemi devlet içerisinde büyük başarılarla imza atmıştır.

4. Memluk Devleti'nin Kuruluşu

Selâhaddin Eyyubi'nin ölümü üzerine Eyyubi Devleti'ni, Selâhaddin'in halefleri kendi aralarında paylaşmışlardır. Bu paylaşım Mısır, Dımaşk, Halep, Hama, Hims, Baalbek, Kerek ve diğer yerler Eyyubi ailesi tarafından yönetilmeye başlanmıştır. Bu sultanlar hâkimiyeti altındaki toprakları korumak için her biri çok sayıda köle satın alarak, bu köleleri en iyi şekilde eğiterek Türk memluk birlikleri oluşturmuşlardır. Kendi aralarında mücadele etmeye başladılar. Bu yüzden sultanlar ordularındaki memluk sayısını arttırmaya gitmişlerdir. Eyyubi sultanları güçlü olduğu sürece Türk memlukleri ellerinde en etkili silah olmuştur. Çok geçmeden Türk memlukleri Eyyubi sultanlarının ve emirlerinin tahtlarını korumak için onlarsız yapamayacaklarını anlamışlar. Bu nedenden Türk memlukleri devlet içerisindeki siyasi güçlerini gittikçe artırma yoluna gitmişlerdir.²⁶

Görüldüğü gibi Eyyubi Devleti'nde Selâhaddin'den sonra bir bütünlük olmadığını görüyoruz. Bu yüzden devlet içerisinde Türk memluklerin nüfuzlarını artırdıkları görülmektedir. Necmeddin Eyyub (1240-9) da Eyyub ordusu içerisinde Bahri memluk birliklerini meydana getirmiştir. Kardeşi ile girdiği taht kavgasında Türk memlukler sonuna kadar onun yanında yer aldılar.²⁷ Bu durum Necmeddin Eyyub'un, Türk memluklere verdiği önemin artmasına neden oldu. O kendisine sonuna kadar bağlı olan Türk memluklerin sayısını artırma yoluna gitti. Çünkü kendisi için ölümü göze alan kişilerdi. Türk memlukleri ne olursa olsun sultanlarını yarı yolda bırakmadıkları ve bağlılıklarının en içten olduklarını ortaya koymuştur. Bu yüzden sultan için Türk memlukleri çok önemliydi. Çünkü askeri kabiliyetleri yanı sıra sultanlarına bağlılıkları nedeniyle sultan için büyük bir önem arz ediyordu.

²⁶ Kopruman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517) Mısır'da Memlûk Devleti'nin Kuruluşu," s. 436-7.

²⁷ Yiğit, **Memlûkler 648-923/ 1250-1517**, s. 15.

Bu yüzden Türk memluklerine büyük bir ihtiyacı olduğunun farkındaydı. Bu nedenle Türk memlukler birliğini meydana getirdi. Çok sayıda Türk memlukleri satın alma yoluna gitmiştir. Genel olarak Sultanın aldığı Türk memlukleri Moğollar istilasına maruz kalmış olan Kıpçak ülkelerinin halkından meydana gelmekteydi. Moğollar tarafından esir alınan, Türkler esir tüccarları tarafından Mısır'a getirilip satılıyordu. Sultanlar aldığı Türk memluklerin çoğunluğunu Orta Asya'dan satın aldığı için bunların hepsi Türk olarak kabul ediliyordu.²⁸ Bu dönemde Moğol istilasının başlamasıyla çok sayıda insanın esir düşmesi nedeniyle, köle pazarlarında esirlerin çok fazla olmasına neden olduğu için Sultanda Türk memlukleri satın almakta bir sıkıntı yaşamamıştır. Bu durum bir diğer iyi tarafına kölelerin fiyatının düşük olmasına neden olmuştur. Eyyubi Devleti içerisinde kendinden önceki hiçbir sultanın sahip olamadığı Türk Memluk askerlerine sahip olmuştur.²⁹ Necmeddin Eyyub'un Türk memlukleri bu kadar çok satın almasının diğer bir nedeni de Türk memluklerinin "cesareti, binicilikteki yetenekleri, ok atma ve savaşçılıktaki üstün vasıfları, vücut yapıları, sadakatları,"³⁰ vb. özelliklerinden dolayı satın almıştır.

Necmeddin Eyyub satın aldığı Türk memlukleri çok iyi bir eğitim veriyordu. Öncelikle memluklere okuma yazma öğretiliyordu. Diğer taraftan da memluklerin uygar kişi olmaları için gelenek ve göreneklerde öğretiliyor. Aynı zamanda Kur'an-ı Kerim'de okutuluyordu. Kur'an-ı Kerim'in yanında İslam şeriatını, dualar ve ezbere okuması içinde ayetler öğretiliyordu. Memluklere en iyi şekilde dini eğitimlerde veriliyordu.³¹ Öncesinde Müslüman olmayan kişilerde böylece Müslüman oluyorlardı. Memluklerin eğitim dönemi bittikten sonra onlara ata binmek, kılıç, kalkan, mızrak, topuz ve yüzmek gibi önemli savaş aletlerini kullanmak öğretiliyordu. Memluklere ata ve atçılığa ait her şey öğretilirdi. "Sipahi saldırıda olduğu

²⁸ Fatih Yahya Ayaz, **Memlükler (1250-1517)**, İsam Yayınları, İstanbul, 2015, s. 26.

²⁹ Cengiz Tomar, **Memluk Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesi (1240-1260)**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1996, s. 26; Koprman, "Mısır Memlukler (1250-1517) Mısır'da Memlük Devleti'nin Kuruluşu", s. 438.

³⁰ Kazım Yaşar Koprman, "Mısır Türk Sultanlığı (Memlukler)", **Makaleler**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2005, s. 57; İlyas Gökhan, "Memluk Devleti'nde Askeri Kölelik Hukuku," **Nevşehir Barosu Dergisi**, S: 1, 2014, s. 141.

³¹ David Ayalon, "Memluk Devletinde Kölelik Sistemi", **Tarih İnceleme Dergisi**, S: IV, İzmir, 1988, s. 226.

kadar ricatta da atını iyi yöneten, atı ve silahları ve o silahları bu sanatın ustaları tarafından bilinen ve yerleştirilen kurallara göre kullanma konusunda bilinmesi gereken her şeyi bilen kişidir.”³² Türklerin tarihin her devrinde en iyi şekilde kullandıkları kılıcı, memluklerinde en iyi şekilde kullanmaları için onlara çok iyi bir eğitim veriliyordu. Ayrıca Türk memluklerine savaş teknikleri ve savaş usullerine dair her şey en iyi şekilde öğretilmeye çalışılıyordu. Sonuç itibarıyla bu yetiştirilen kişiler vatani, dini ve sultanlarını koruyacaklardı. Bu esasları korumak için hiç düşünmeden ölümü bile göze alacak askerler olarak yetişiyorlardı. Memluklerin aldıkları bu eğitimler sayesinde çok iyi bir asker olarak orduya katılıyorlardı. Necmeddin Eyyub bu kurmuş olduğu birlik ileriki zamanlarda kurulacak olan Memluk Devleti'nin temellerini böylece istemeyerek atmıştır. Memluk Devleti bu sistemi devam ettirerek çok büyük başarılar kazanmıştır.

Necmeddin Eyyub satın aldığı Türk memlukleri bu şekilde eğittikten sonra onları hizmetine aldı. Necmeddin Eyyub gün geçtikçe sayıları artan memluklerin Nil nehri üzerindeki Ravza adasındaki kışlaklara yerleştirdi. Bu adaya yerleştirilen Türk memluklerin karayla olan bağlarını kesmişti. Bu nedenle El-Memalikü'l – Bahriyye yani Bahri memlukleri ismi verilmiştir.³³ Necmeddin Eyyub Türk memluklerinden muhafızlarını, en üst komutanlıklarına makamına ve devlet ricaline memlukler arasından seçmiştir. Eyyubi Devleti içerisinde gün geçtikçe, Türk memluklerin sayıları artıyordu. Sayılarının artmasına bağlı olarak da devlet içerisinde nüfuzları artıyordu. Güçleri artan Bahri memlukleri devlet içerisinde önemli bir güç haline gelmişlerdi.

Bu dönemde Türk- İslam Dünyası'nı büyük zorlu günler bekliyordu. XIII. yüzyılın ilk yarısında Moğol saldırılarına maruz kalırken, diğer taraftan da Müslümanların baş düşmanı olan Haçlı saldırılarına maruz kalıyordu. Bu iki belayı def edecek tek güç Bahri memlukleridir. Çünkü Türk memluklerin tarihi geçmişine baktığımızda birçok büyük tehlikeleri ortadan kaldıran ve

³² Clot, **a.g.e.**, s. 37.

³³ İsmail Yiğit, “*Memlükler*”, **DİA**, C. 29, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 2004, s. 90.

savaşçılık yetenekleriyle herkesin hayran kaldığı Türk memlukleri bu tehlikeleri de def ederek Türk-İslam dünyasını kurtarması beklenmekteydi.

Eyyubi Sultanı Necmeddin Eyyub 1244 yılında Kudüs'ü Haçlıların elinden geri almıştı. Bu olayın neticesinde Haçlıların tekrar harekete geçmelerine neden olmuştur. Papalık yeni bir Haçlı seferi için hazırlanmaya başlarken, Necmeddin Eyyub de devlet içerisinde sıkıntıları çözmeye çalışıyordu. "Fransa kralı IX. Louis 12 Ağustos 1248' de Paris'ten ayrılmış, ordusu da 25 Ağustos 1248'de Marsilya ve Aigues-Mortes'ten hareket etmişti."³⁴ Bu haberi duyunca Sultan Necmeddin Eyyubi devlet içerisinde sıkıntıları sonlandırma yoluna gitti. Hemen anlaşma yoluna giderek devlet içerisindeki sorunlara son vermiştir.

Fransa kralı IX. Louis büyük bir Haçlı ordusunun başında Mısır'a doğru hareket etmeye başlamıştı. O her bakımdan mükemmel bir ordu meydana getirmişti. Haçlı ordusuna Batı Avrupa hükümdarlarının en güçlüsü ve Haçlı zihniyetine en bağlı olan komutan tarafından yönetiliyordu. Fransa kralı çok dindar bir Hristiyan'dı. Bu nedenle tek dileği Müslümanları ortadan kaldırmak ve Müslümanlara karşı yapacak olduğu Haçlı seferinin Tanrının isteği üzerine olduğunu kesin olarak düşünüyordu.³⁵ Ayrıca Fransa kralı IX. Louis Doğu'daki Fransa nüfuzunu artırmak istiyordu. "Zira Akka, İstanbul, Mora, Kıbrıs, Antakya ve Trablus gibi yerlerdeki Haçlı Devletçikleri, Fransız menşeli hanedanların idaresindeydi."³⁶ Bu sebeple kral IX. Louis Doğu'ya geldiğinde onu büyük şenlikler ile karşıladılar. Bu yedinci Haçlı seferiydi. Bu seferler sadece dini amaçlı değildi, Avrupa Devlet'leri Doğu'nun zenginliklerini de elde etmek istiyorlardı. Kudüs'ü Müslümanların ellerinden almak onların sadece görünürdeki en önemli sebeplerinden biriydi. Bu yüzden sürekli kutsal toprakları bahane ederek Doğu'ya Haçlı seferleri düzenledikleri görülmektedir.

³⁴ Ramazan Şeşen, **Eyyubiler (1169-1260)**, İsam Yayınları, İstanbul, 2012, s. 149; Amin Maalouf, **Arapların Gözünden Haçlı Seferleri**, Çev: Ali Berkay, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 218-9; Kelly Devries-Lain Dickie-Martin J. Dougherty-Phyllis G. Jestice-Christer Jörgensen-Michael F. Pavkovic, **Dünya Savaş Tarihi Haçlı Seferleri 1097-1444**, C: V, Çev: Emir Yener, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 180.

³⁵ Işın Demirkent, **Haçlı Seferleri**, Dünya Yayıncılık, İstanbul, 1997, s. 211.

³⁶ Ramazan Şeşen, "Eyyubiler," **D. G. B. İ. T.**, C:6, Çağ Yayınları, İstanbul, 1990, s. 388.

Eyyubi Devleti'nin askeri olarak iyi durumda değildi. Louis Mısır sahillerine geldiğinde Sultan Necmeddin Eyyub ağır bir şekilde hasta idi. Sultanın sağlığının iyi olmaması nedeninden dolayı Louis 6 Haziran 1249 yılında hiç zorlanmadan Dimyat'ı hâkimiyetine aldı. Sultan Necmeddin Eyyub ordusunun başında hızlı bir şekilde Mansuraya'ya hareket etti. Sultan kısa sürede Mansur'yaya geldi ve Haçlı ordusunu beklemeye başladı. . Sultan Necmeddin Eyyub sabır ile Haçlıların gelmesini bekliyordu ama hastalığı gün geçtikçe kötüye gidiyordu. Sultan Necmeddin Eyyub, “ bu sene Şaban ayında Mansure'de vefat etti. Yüce Allah ona rahmet etsin. Ancak Şeceretüddür (inci ağaç) adıyla bilinen cariyesi Ümmü Halil, onun ölümünü gizledi.”³⁷ Eyyubi Sultanı Necmeddin Eyyub 23 Kasım 1249 yılında Mansure kalesinde öldü. Bu sıralarda Haçlılarda Dimyat'ın güneyine doğru hareket etmeye başlamışlardı. Sultanın ölmesi Eyyubi Devleti için çok kritik bir hal almasına neden olmuştu. Çünkü Haçlı ordusu gittikçe yaklaşıyordu. Müslümanların varlığı tehlikeye düşmüştü. Sultanın ölümü ile devletin bekası tehlike altına girdi. Bu durum Kral Louis için büyük bir şans sayılabilir.

Şeceretüddür, Sultan Necmeddin Eyyub'un eşiydi. Sultanın bu eşinden Halil adında bir oğlu oldu. Şeceretüddür Sultan Necmeddin Eyyub için önemli bir yere sahipti. Şeceretüddür oğlu Halil'i küçük yaşta kaybetmişti. Oldukça bilgili bir kadındı ve Sultan ölmeden öncesinde ve sonrasında yönetimde oldukça başarılı olduğu görülmektedir. Sultanın ölümünü herkesten gizledi. Sadece vezir ve birkaç tane emir biliyordu. Şeceretüddür hemen yönetimi ele aldı. Askerlerin Sultanın öldüğünü anlamamaları için sultanın odasına yemekler getirtiriyor ve fermanları kocasının imzasını taklit ederek çıkarttırıyordu.” Ayrıca emirleri bir araya toplayıp, hasta olan kocasının kendisinden sonra Turan Şah'a itaat etmelerini emrettiğini, bunun için kendilerinden itaat yemini istediğini söyledi ve onlardan yemin aldı.”³⁸

³⁷ Kesir, a. g. e., C: 13, s. 329; Bernard Lewis, **Ortadoğu**, Çev: Selen Y. Kölay, Ankara, 2015, s. 133; Maalouf, a. g. e., s. 220; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260-1277)**, s. 6; Bahri Üçok, “ Şecer Üddür,” **İslam Devletlerinde Kadın Hükümdarlar**, TTK, Yayınları, Ankara, 1965, s. 46-7; Abdullah Mesut Ağır, “*Memlûklarda Bir Kadın Sultan: Şecer Ed-durr İsmet Ed-dîn Umm-i Halil (1250)*,” **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C: 3, S: 13, 2010, s. 10.

³⁸ Yiğit, **Memlûkler 648-923/ 1250-1517**, s. 17; Maalouf, a. g. e., s. 220; Ağır, “*Memlûklarda Bir Kadın Sultan: Şecer Ed-durr İsmet Ed-dîn Umm-i Halil (1250)*,” s. 10.

Bununla da kalmayarak Kahire'deki sultan naiplerine ve diğer valilere de aynı anlamı içeren fermanlar gönderdi.

Sultan Necmeddin Eyyubi'nin tek bir oğlu vardı. O da Hısn Keyfa'da valilik görevinde bulunuyordu. Şecerüddür Sultanın oğlu Turan Şaha haber gönderdi ve onu gelinceye kadar işlerin başında bulundu. Ne yazık ki Turan Şah, devleti iyi bir şekilde yönettiği, babasının ölümünü gizlediği ve her türlü tedbiri en iyi şekilde aldığı için ona minnet duymadı ve Mansure'ye gelip Eyyubi Devleti'nin tahtına oturdu.³⁹ Burada bütün emirler ve devlet yöneticileri Turan Şaha biat ederek, onu Eyyubi Devleti'nin Sultanı ilan etmişlerdi. Sultan Turan Şah hemen ordunun başına geçmişti. Şeceretüddi'nin aldığı bütün tedbirlere rağmen sultanın ölmüş olduğu ordu içerisinde yayılmaya başlamıştı. Bunun yanı sıra bu haberi Haçlılar da duymuşlardı.

Bu durumu fırsata çevirmek için Fransa kralı IX. Louis hemen harekete geçerek Mansure üzerine ani bir şekilde saldırıya geçti. Bu fırsatı en iyi şekilde kullanmak için hızlı bir şekilde hareket ederek Mansure ulaştı ve saldırıya geçti. Öncelikle iki ordu arasında kuvvetli çarpışmalar yaşandı. Haçlı ordusunun karşısında duramayan Eyyubi ordusu dayanamayarak geri çekilmek zorunda kaldı. Haçlılar Mansure'ya sokaklarına girdiler, hatta Eyyubi ordusunun karargâhına da girmişlerdi. Haçlı ordusu Mansure sokaklarını tamamen dağılmışlardı. Görünüşte Haçlıların galip geldikleri görülüyordu. Ancak Bahri memluklerin başında bulunan, Baybars komutasındaki birlikler Haçlılar savaşın kazandıklarını sandıkları anda, onlara beklemedik bir darbe indirerek geri püskürtmeyi başarmışlardır. Çok sayıda Haçlı askerini öldürmüşler ve bir kısmını da esir almışlardır. Bahri memlukleri kazanmış oldukları başarı sayesinde Eyyubi ordusu içerisindeki önemini artırmıştır. Çok zor durumda kalan Fransa kralı IX. Louis Eyyubi Sultanı Turan Şahla anlaşmak istedi ama Sultan anlaşmayı reddetti.⁴⁰ Bunu üzerine Haçlı ordusu Dimyat'ta doğru geri çekilmeye başladılar. Eyyubi Devleti'nin ordusu da Haçlıları takibe koyuldular ve Farskur yakınlarında

³⁹ Tagrıberdi, a. g. e., s. 19; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260-1277)**, s. 7; Ağır, "*Memlûklarda Bir Kadın Sultan: Şecer Ed-durr İsmet Ed-dîn Umm-i Halil (1250)*," s. 11.

⁴⁰ Şeşen, **Eyyubiler (1169-1260)**, s. 153.

Haçlı ordusunu müthiş bir mağlubiyete uğratıldı. Bu zaferle sultan Turan Şahın Eyyubi Devleti'ni ve Müslümanları büyük bir tehlikeden kurtarmıştı. Turan Şah, Haçlı ordusunu bozguna uğrattı ve 30.000 bin Haçlı askerini öldürdü. Bunu yanında çok sayıda esir alındı. Bu esirler arasında basta Fransa Kralı olmak üzere önemli ordu komutanları da alınmıştı.⁴¹

Bu zaferden sonra Sultan Turan Şah Mısır'a gitmek için hazırlanmaya başladı. Bahri Memlukleri Farskur savaşının kazanılmasında büyük etkileri olmuşlardır. Ancak bu zaferin kazanılmasında büyük rol oynadığını düşünen Sultan Turan Şah zaferin gururuna kapılmıştır. Onun tahta çıkmasında büyük rol oynayan üvey annesi Şeceretüddür ve devlet yönetiminde bulunan kişilere çok kötü davranmıştır. Bununla da kalmayarak Şeceretüddür'ü tehdit etmeye başlamıştı.⁴² Sultan daha da ileri giderek üvey annesi Şeceretüddür'ü babasının hazinesini saklamakla suçlamıştır. Ona kötü sözler söyledi. Aynı şekilde Haçlılara karşı büyük başarı kazanmış komutanlara da kötü davranması ve ellerindeki tumarları alması üzerine Sultana karşı nefretin oluşmasına neden oldu. Sultan Turan Şah sarhoş olduğu zamanda, Sultan Bahri Memluklerin komutanlarını bir bir ortadan kaldıracığını da dile getiriyordu. Sultanın bu söylediklerini duyan Bahri Memluk komutanlarının hoşuna gitmedi ve Sultana karşı kin beslemeye başladılar. Çünkü Eyyubi Devleti'ne ve Sultana üstün hizmetlerine karşılığın olarak ölümle tehdit ediliyorlardı.

Bahri Memlukleri hayatlarını kurtarmak için çıkış yolları aramaya başladılar. Diğer taraftan sultan Turan Şahı Eyyubi tahtına çıkmasında önemli rol oynayan üvey annesi Şeceretüddür de, kendi hayatını kurtarmak istiyordu. Bu yüzden Sultana karşı hayatlarını kurtarmak isteyen iki tarafın, Sultana karşı bir araya gelmesine neden olmuştur. Sultan Turan Şah Haçlılara karşı kazanılmış olan zaferi kutlamak için emirlerine ve ordu komutanlarına ziyafet çektiği akşam, emirlerden İzzeddin Aybek et-

⁴¹ Kesir, a. g. e., C: 13, s. 331-2; Ayaz, **Memlükler (1250-1517)**, s. 27; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260-1277)**, s. 7; Ağır, "Memlüklarda Bir Kadın Sultan: Şecer Ed-durr İsmet Ed-dîn Umm-i Halil (1250)," s. 11; Üçok, a. g. m., s. 48; Işın Demirkent, "Haçlı Seferleri ve Türkler," **Türkler**, C: 6, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 663.

⁴² Tagrıberdi, a. g. e., s. 10; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260-1277)**, s. 7; Ağır, "Memlüklarda Bir Kadın Sultan: Şecer Ed-durr İsmet Ed-dîn Umm-i Halil (1250)," s. 11.

Türkmani ve arkadaşları Sultanın çadırına girdiler. Aybek Sultana kılıçla vurdu ve birkaç parmağını kesmişti. Ardından Turan Şah öldürüldü.⁴³ Turan Şah'ın öldürülmesi ile Eyyubi Devleti'nin de sonunu getirmiştir.

Sultan Turan Şah'ın ortadan kaldırılmasından sonra Mısır da söz sahibi grup el-Memalik el-Bahriye grubuydu. Kendi aralarında görüşerek Sultan Necmeddin Eyyubi'nin dul eşi Şeceretüddür Sultan ilan ettiler.⁴⁴ Şeceretüddür Türk asıllı bir cariyeydi. Şeceretüddür köle olarak Mısır'a getirilmişti. Daha sonra Sultan Necmeddin Eyyub ile evlendi. Onun sultan ilan edilmesi ile Eyyubi Devleti resmen son buldu. Eyyubi Devleti yerine Mısır'da Bâhri Memluk Devleti kurulmuş oldu. Şeceretüddür tahta oturduktan sonra da İzzeddin Aybek et-Türkmani'yi atabeylik görevine getirmiştir.

Abbasi halifesi el-Müstasım Şeceretüddür'ün Sultan olduğunu öğrendiğinde: *“Eğer aranızda adam yoksa bize bildirin. Size bir adam göndereyim. Ayrıca başlarına bir kadını tayin eden kavim nasıl felah bulur”*⁴⁵ diye haber göndermiş. Halife böylece Şeceretüddür'ün sultanlığını onaylamamış oluyordu. Çünkü tarihin hiçbir devrinde Müslüman devletin sultanı kadın olmamıştır. Diğer bir nedende dinen uygun olmadığı için halife bu nedenlerle Şeceretüddür'ün sultanlığını onaylamamıştır. Bu olay üzerine Şeceretüddür emiri el-Melikü'l Muiz İzzeddin Aybek et-Türkmani ile evlenerek tahtı ona bırakmıştır.⁴⁶ Böylece bütün tarihçiler tarafından kabul edilen Bahri Memlukleri Devleti'nin ilk Sultanı el-Melikü'l Muiz İzzeddin Aybek et-Türkmani olmuştur. Bahri Memluk Devleti'nin temellerini Sultan Necmeddin Eyyubi atmış sayılır. Çünkü Sultan Türk memluklerine çok önem veriyordu. Onları önemli görevlere getirmişti. Türk memlukleri devlet

⁴³ Kesir, a. g. e., C: 13, s. 330.

⁴⁴Kazım Yaşar Kopraman, “Mısır Memlukleri (1250-1517)”, **Makaleleri**, Berikan Yayınevi, Ankara, 2005, s. 89; Şeşen, **Eyyubiler**, s. 53; Gökhan, “*Memluk Devleti'nde Askeri Kölelik Hukuku*,” s. 142; Maalouf, a. g. e., s. 222; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260-1277)**, s. 7; Üçok, a. g. m., s. 50; Ağır, “*Memlûklarda Bir Kadın Sultan: Şeçer Ed-durr İsmet Ed-dîn Umm-i Halil (1250)*,” s. 12.

⁴⁵ Ramazan Şeşen, **Salahaddin 'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)**, İsar Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 235; Clot, a. g. e., s. 24; Üçok, a. g. m., s. 53; Ağır, “*Memlûklarda Bir Kadın Sultan: Şeçer Ed-durr İsmet Ed-dîn Umm-i Halil (1250)*,” s. 12.

⁴⁶ Tagrıberdi, a. g. e., s. 20; Ayaz, **Memlûkler (1250-1517)**, s. 27; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260-1277)**, s. 7; Üçok, a. g. m., s. 55; Ağır, “*Memlûklarda Bir Kadın Sultan: Şeçer Ed-durr İsmet Ed-dîn Umm-i Halil (1250)*,” s. 12.

içerisindeki gücü ve nüfuzu Sultan Necmeddin Eyyubi sayesinde elde etmişlerdi. Ancak bu temellerini atmış olduğu, devlet ilerine Türk- İslam dünyasının koruyucusu ve savunuculuğunu üstlenecektir. Bu görevi Osmanlı Devleti'nin tarih sahnesine çıkana kadar en iyi şekilde yapacaktır.

5. Moğolların Tarih Sahnesine Çıkması

Cengiz Han tarih sahnesine çıkmadan önceki dönemde Moğolların aralarında siyasi birlik yoktu. Başlıca ekonomik etkinlikleri çobanlık ve avcılıktı. Ancak iktisadi hayatlarının temelini hayvancılık teşkil ediyordu. Moğollar, sürülerine otlaklar arayarak senede birkaç defa yer değiştirirler ve göç ederlerdi.⁴⁷ . Büyük hayvan sürülerini besleyen Moğollar da her kabilenin belirli bir yeri vardı ve buna “yurt” deniliyordu. Moğol toplumunun ana unsuru kan akrabalığına dayanan Obok (oymak) lardı. Oboklar daima hareket halinde bulunurlar ve İrgen ve ulus denilen yeni birlikleri (kabileler) oluşturmak için birleşirlerdi. Oboklar, irgen ve ulusu oluşturduktan sonra tekrar ayrılarak yeni şubeler meydana getirirler, böylece yeni kabile cemiyetleri oluştururlardı.

Moğolların VI. yüzyıldan önceki dönemleri hakkında pek bilgi yoktur. “Moğol adı kaynaklarda ilk defa VII. yüzyılda T'ang sülalesi resmi tarihleri Chiu T'ang-shu ve Hsin T'ang-shu'da “Meng-wu” ve “Meng-wa” şeklinde Proto- Moğol Shih-wei kabile gurupları arasında önemsiz küçük bir kabile ismi şeklinde geçer.”⁴⁸ Cengiz Han döneminde devlet ve hanedan adı olarak da kullanılmıştır. Moğollar tarih sahnesine çıkmadan önce ilk olarak Hun Devleti ardından Göktürk Devleti ve son olarak da Uygur Devleti'nin hâkimiyeti altında yaşamışlardır. Böylece Moğollar Türk kültürünü ve devlet teşkilatlarını büyük ölçüde öğrenmişlerdir. Moğollar ilk defa Siyenpiler ve Kitanlar Devletlerini kurmuşlardır.⁴⁹

⁴⁷ B.Y.Vladimirtsov, **Moğollar'ın İctimaî Teşkilâtı**, Çev: Abdulkadir İnan, TTK Yayınları, Ankara, 1995, s. 60-61.

⁴⁸ Osman Gazi Özgüdenli, “*Moğollar*”, **DİA**, C: 30, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2005, s. 225.

⁴⁹ George Vernadsky, **Moğollar ve Ruslar**, Çev: Eşref Bengi Özbilen, Selenge, İstanbul, 2007, s. 24; Osman Gazi Gözğüdenli, **Ortaçağ Türk- İran Tarihi Araştırmaları**, Kaknüs Yayınları, İstanbul, 2006, s. 162.

Moğollar, Türklerin anayurdunun bir kısmı olarak biline ve bugünkü Moğolistan ve Mançur'yayı kapsayan alanlarda yaşarlardı. Bu bölgelerde Moğollar kabileler halinde yaşarlardı. Birbirlerine üstünlük kurma mücadelesi vardı. "İrtiş ve Orhon arasında ve Altay dağlarının Kuzeyinde olmak üzere, en Batıda Naymanlar, onların doğusunda Orhon civarında Kereyitler, onların kuzeyinde, Selenge nehrinin orta ve aşağı mecrasında Merkitler, onların batısında ve Naymanların kuzeyinde olmak üzere Oyratlar, Büyür gölü civarında Tatarlar"⁵⁰ Moğol kabileleri bu yerlerde yaşarlardı. XII. Yüzyılda merkezi bir devlet yoktu. Çinlilere vergi veriyorlardı.

Cengiz Han'ın babası olan Yesügey Bahadır, Borcigin boyunun bir parçası olan Kiyat kabilesinin reisiydi. Annesi Höelün ise Ongiratlar'a mensuptu. Yesügey bir av gezisi sırasında Merkitler'den biri ile evli olan Höelün'ü kaçıarak onunla evlenmiştir.⁵¹ Yesügey Bahadır Tatarlardan Temücin Üge'yi, Kori Bukayı ve diğer kişileri esir alarak getirirken eşi hamile idi. Onan nehri yanındaki Deli'ün Boldak'ta yaşarken Yesügey Bahadırın eşi Hö'elün Ücin Ocak 1155 doğum yaptı. Yesügey Bahadır esir getirdiği Temücin ismini oğluna ismini verdi.⁵²

Temücin dokuz yaşına geldiğinde babası ona kız istemek için Olkuno'utlar kabilesine gitmek için yola çıktı. Ancak Yesügey Bahadır, Olkuno'ut kabilesine gitmedi. Yolda vazgeçerek Unggirat kabilesine gitti. Yesügey Bahadır oğlunu Dey Seçen'in kızı Börte ile nişanladı. Yesügey Bahadır oğlunu nişanladıktan sonra kabilesine dönmek için yola çıktı. Ancak yolda karşılaştığı Tatarlar tarafından zehirlendi. Kendisini zehirlediklerini ve bir an önce yurduna varmalı ve hekime görünmeliydi.⁵³ Kısa sürede yurduna

⁵⁰ Ahmet Temir, "Moğol (veya Türk-Moğol) Hanlığı", **Türkler**, C: 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 256.

⁵¹ Yüan-Ch'ao Pi-shi, **Moğolların Gizli Tarihi**, Çev: Ahmet Temir, TTK Yayınları, Ankara, 2010, s. 16-18.

⁵² Yılmaz Öztuna, **Başlangıçtan Günümüze Kadar Türkiye Tarihi**, C: 2, Hayat Kitapları, Konya, 1964, s. 142; Ahmet Temir, **Moğolların Gizli Tarihine Göre Cengiz Han (Çingiz Han)**, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1989, s. 18; Mustafa Kafalı, "Cengiz Han", **DİA**, C: 7, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1993, s. 367.

⁵³ Ahmet Haldun Terzioğlu, **Gök Moğolların Başbuğu Cengiz Han**, Kripto Yayınları, Ankara, 2012, s. 80-1; Temir, **Moğolların Gizli Tarihine Göre Cengiz Han (Çingiz Han)**, s. 19-20.

gelen Yesügey Bahadır için yapılacak bir şey kalamamıştı ve kısa bir süre sonra öldü.

Yesügey Bahadır Han, 1165 yılında öldüğüne göre oğlu Temuçin henüz on yaşlarında idi. Boyun ve ailesinin bütün yükü Temuçin'in omuzlarına binmişti. Tayçı'utlardan, Tarkutay- Kiriltuk başsız kamış olan Kiyat boyunu ve Yesügey Bahadırın soyunu tamamen ortadan kaldırmak için adamlarıyla birlikte Kiyat boyuna saldırdı. Temuçin ve ailesi baskından kurtuluşun olmadığını gördükleri için canlarını kurtarmak için ormana kaçmaya başladılar. Tergüne dağın saklanan Temuçin, Tayçı'utlar tarafından yakalandı. Uzun süre Tayçı'utların ellerinde esir kalan Temuçin kaçmayı başararak ailesinin yanına gelmişti. Temuçin onların ellerinden kurtulması olayı bozkırda Temuçin'in isminin yayılmaya başlamıştı. Daha sonra Temuçin karargâhındaki atlarını çaldırmıştı. Hırsızların peşine tek başına düşmüştü ve atlarını alarak hırsızları en ağır şekilde cezalandırdı. Temuçin ve üvey kardeşi Cuci Kasar ava gitmişlerdi. Onun avda kendisine saygısızlık yaptığını düşünerek kardeşi Cuci Kasar'ı ok ile öldürdü.⁵⁴ Çünkü kardeşinin yaptığı şeyi büyük bir saygısızlık olarak görüyordu. Temuçin kendisini bir bey olarak görüyordu ve kendisine saygısızlık yapılamayacağını düşünüyordu. O yüzden kim olursa olsun herkes yerini bilecek ve ona göre davranacaktı. Temuçin'in ismi bozkırda büyük bir yankı yapmıştı. Çünkü Temuçin göstermiş olduğu üstün başarı, cesaretiyle dikkatleri çekmeye ve isminden söz edilmeye başladı. Bu zor şartlardan geçen Temuçin gün geçtikçe güçlenmeye ve ona saygı duyulmaya başlanmıştı. Bunun sonucu olarak da Moğollar Temuçin'in hâkimiyeti altına giriyorlardı. Daha sonra Temuçin nişanlısı Börte ile evlendi. Ancak bir gece Merkitlerin baskınına uğradı ve eşi Börte esir düştü. Temuçin eşini kurtarmak için babasının dostu olan Tuğrul Han'a giderek yardım istedi.⁵⁵ Temuçin, Tuğrul Han ve çocukluk arkadaşı Camuka'dan aldığı yardım ile eşi Börte'yi kurtardı ve Merkitleri kılıçtan geçirdi. Temuçin bu baskında kendindeki üstün savaş yetenekleri göstermiştir. Artık her yerde Temuçin'den bahsedilmeye

⁵⁴ Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s.77.

⁵⁵Harold Lamb, *Moğolların Efendisi Cengiz Han*, Çev: A. Göke Bozkurt, İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2006, s. 29.

başlamıştır. Sürekli olarak Moğollar arasında Temuçin'in hâkimiyeti altına giren Moğollar olmuştur. Artık Temuçin Moğol boyları arasında sayılı boylar arasına girmiştir. Artık hiçbir Moğol boyları ona karşı gelemeyecek güce ulaşmıştı. Gün geçtikçe boyu büyüyordu. Aynı zamanda Moğol boyları içerisinde güçlü dostları bulunuyordu. Temuçin çocukluğundan beri bütün Moğolları bir çatı altında toplamak istiyordu. Temuçin'in Moğollar arasında akıllığı, cesareti, kararlılığı, savaş, siyasi kabiliyeti, çevresindeki kişilere çok iyi davranması ona karşı olan ilginin ve sevginin artmasına neden olmuştur. Bütün Moğolların gözünde tek kahraman olarak görülmekteydi.

Moğolların soylu beyleri bir toy düzenlediler. Seçe Beki, Kuçar, Darıtay ve birçok sözü geçen Moğol beyleri bir araya gelerek ortak bir karara vardılar. Bu toyda Temuçin'in Moğol Hanı seçmişlerdi. Bu kararı Temuçin'e söylediler ve Temuçin bu karara karşı çıkmadı. Çünkü bu zamana kadar göstermiş olduğu başarı ve yaptıklarının bir sonucu idi. Temuçin Han seçilmesi tarihi tam olarak belirtilmediğinden tarihçiler 1196 yılı olarak tahmin etmektedirler. Temuçin, Han seçilince yeni kanunlar ve kurallar koyarak devletinin temellerini atmıştır. Artık Temuçin Çinggis Kağan (Cengiz Han) ismi almıştır.⁵⁶ Temuçin Han seçilmesine, Moğol boyları arasında en çok tepki dostu Camuka tarafından olmuştur. Cengiz Han bu duruma çok şaşırılmıştır. Çünkü Camuka da Cengiz Hanla aynı düşünceleri ve fikirleri gerçekleştirmek Moğolların hepsini bir çatı altında toplayarak, büyük bir Moğol İmparatorluğu kurmak istiyordu. Camuka Hanlığı kendisinin hak ettiğini düşündüğünden dolayı artık, Cengiz Han'ı kendisine bir düşman olarak görmekteydi. Artık eski dostlar arasında da savaş başlamıştı. Cengiz Han kendisine karşı düşman olan herkesi bir bir yenerek ortadan kaldırmıştır. XIII. yüzyılın başlarında Moğol İmparatorluğunu kurmuştu. Cengiz Han uzun mücadeleden sonra bütün Moğol boylarını bir çatı altında toplamıştı. Cengiz Han yaptığı içtimai, idari ve askeri düzenlemelerle kendi adıyla anılan Cengizler diye bilinen Moğollar tarihinde ilk kez düzenli bir teşkilata kavuşmuştu. Cengiz Han İmparatorluğu Dünya tarihine çok önemli etkisi olmuştur.

⁵⁶ Temir, **Moğolların Gizli Tarihine Göre Cengiz Han (Çingiz Han)**, s. 33.

6. İlhanlı Devleti'nin Kurulması

Büyük Han'ın ölmesi üzerine oğullarına ve Moğol prenslerine haber gönderdiler. Bütün prensler bir araya gelerek, içlerinde en büyük olan Batu Han'ın Büyük Han seçimini bırakmışlardı. İsterse Batu Han kendisi büyük Han olsun isterse aramızdan birini Han seçmesinin kararına varmışlardı. Batu Han bunun üzerine “*içimizde Möngke Kagandan başkasını bu büyük hanlık görevine layık değildir*” dedi. Ancak Möngke Han ilk başta bunu kabul etmek istemedi, ancak diğer prenslerin hepsi Batu Han'ın sözüne uyarak bunu kabul etmişlerdi. Bunun üzerine 1251 yılında Möngke Kagan, Büyük Han seçilmiştir.⁵⁷

Möngke Han devlet idaresindeki işleri düzene koydu. Daha sonra Möngke Han Doğu ve Batı ülkelerine asker tayin etti. Aynı zamanda Arap ve Acem bölgelerine de asker tayin etti. Kubilay Han'ı Doğu ülkeleri Hitay, Manzi, Solongay ve Tangut vilayetlerine tayin etmişti. “Batı ülkelerine de bilgelik, dayanıklılık, cömertlik ve iyilik bakımından emsallerinden üstün olan diğer kardeşi, Hülagu Han'ın idaresine asker vererek, onun görevlendirdi”. Möngke Han Moğol imparatorluğunun ordusunun her on kişiden ikisini vermek suretiyle Hülagu'ya çok sayıda asker verdi. Bunu yanında küçük kardeşi Sintay Oğul da kendisinin emrine verildi.⁵⁸ Batı tarafından çok sayıda asker ve Sebkan'ın oğlu Belgay ve Kotar Oğul ve Çagatay tarafından ise Buhi Oğul'un oğlu, Teküdar-Tükdar Oğul bu kişiler Hülagu Hanın emrine verildi. “*Möngke Han senin hizmetine sayısız ve büyük orduları ile İran topraklarına gitmelisin dedi. Cengiz Hanın yasa ve kanunlarını büyük ve küçük işlerde uygula. Amuderya' dan Mısır topraklarını en uzak köşesindeki bile olan sana boyun eğsin ve senin emrine girerlerse onlara ikram da bulun ve onların gönüllerini hoş tut. Lakin sana kafa tutup karşı çıkanları ise onların topraklarını yak yık ve onların halkını, akrabalarını ve ailelerini hayatı kahret ve onların hepsini öldür. Horasanın Kuhistan'dan başlayarak sarayları, kaleleri ve hisarları yak ve yık. Bu toprakları*

⁵⁷ Abû'l-Farac, a. g. e., C: 2, s. 553.

⁵⁸ İbnü'l-İbri, a. g. e., s. 25-6; Abdül Kadir Yuvalı, “Hülagu”, DİA, C: 18, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 473; İsenbike Togan, “Çinggis Han ve Moğollar”, Genel Türk Tarihi, C: 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 32.

*hâkimiyetin altına aldıktan sonra Irak topraklarına yönel. Yolların güvenliğini bozan Kürt ve Lurları kılıçtan geçir. Eğer İslam Halifesi senin emrine ve hizmetine girerse ona hiçbir şekilde saldırma. Ancak İslam Halifesi bu dediklerimi yapmayarak büyüklenirse ona da diğerlerine yaptıklarının aynısını yap diyerek onu batı seferine gönderdi.”*⁵⁹ Mönge Han bu sözleri ile Moğol imparatorluğunun batı taraflarındaki toprakların önemini belirtiyordu. Böylece Mönge Han’ının verdiği görevler Batinileri, Bağdat Abbasi Halifeliği ve Suriye- Mısır topraklarını hâkimiyetine almasıdır.⁶⁰ Böylece Hülagu Han Batı seferine çıktı. Hülagu Han ilk iş olarak bölgede bulunan hükümdarların huzuruna gelmesini istedi. Bunun üzerine “ Anadolu’dan İzzeddin (Keykavus) ve Rükneddin (Kılıç Arslan), Fars’tan Atabek Muzaffereddin’in oğlu Atabek Sa’d ve Irak, Horasan, Azerbaycan, Arran, Şirvan ve Gürcistan’dan bütün melikler, sadrlar ve ayanların hepsi hediyelerle Hazretin kulluğuna yetiştir.”⁶¹

Hülagu Han hızlı bir şekilde hareket ediyordu. Hülagu 10 Ocak 1256 yılında Şappurgan ovasına geldiğinde kurban bayramıydı. Kışın çok sert geçmesinden dolayı Hülagu Han kışı burada geçirdi. Hülagu’un ilk hedefi Batinilerdi. İsmaililerin bir kolu olup İslam topraklarında yaşayan ve genellikle dağlık yerleri kendilerine mesken seçen ve düşmanlarını suikastla ortadan kaldıran gruba İsmaililer veya Haşşaşin ismi verilmiştir. “Bazı kaynakların verdiği bilgilere göre Batinilerin yaklaşık 105 kaleye sahiptiler.”⁶² Bu kalelerin 70’şe yakını Kuhistan da, geri kalanı Kumis ve Rudbar bölgelerindeydi. Mönge Han Batinilerin varlığına son vermek istiyordu. Hülagu’nun öncü birliğinin başında Ket Boğa bulunuyordu. Hülagu Han bu topraklara gelinceye kadar Ket Boğa Batinilerin kalelerinin üzerine yürüdü Ket Boğa görevleri verdikten sonra kendisi bin asker ile Batinilerin Ger-de-Kuh kalesini Mayıs 1253 yılında kuşattı. Ket Boğa kaleyi kuşattıktan sonra yerine Böri komutanı bıraktı. Kendisi hızlı bir şekilde Mihrin, Şah-diz, Terem ve Alamut kalelerini kuşattı. Ket Boğa,

⁵⁹ Fazlullah, **a. g. e.**, s. 14-5.

⁶⁰ Abdulkadir Yuvalı, “İlhanlılar”, **Türkler**, C: 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 360.

⁶¹ Fazlullah, **a. g. e.**, s. 17; Nadir Devlet, “İlhanlılar”, **D. G. B. İ. T.**, C: 9, Çağ Yayınları, İstanbul, 1989, s. 63.

⁶² Ahmet Özdemir, **Moğol İstilasası Cengiz ve Hülagu Dönemleri**, İz Yayıncılık, İstanbul, 2011, s. 238.

Tarım ve Rudbar şehirlerine saldırılar düzenledi.⁶³ Ket Boğa, Kuhistan'da Batınilere ait birkaç kaleyi ele geçirdi. Ket Boğa çok acımasız bir şekilde hareket ederek ele geçirdiği yerlerde büyük katliamlarda bulundu. Hülagu Han gelmeden büyük başarılar kazanmıştı.

Hülagu Han geldiği zaman Batınilerin lideri olan Rüknüddin'ne elçiler gönderdi. *“Senin bize karşı niyetin temiz ise ve bizimle dostluk ve barış içinde yaşamak istersen bütün kalelerini yık ve bizzat bizim tarafımıza gel. Yoksa harbe hazır ol”*⁶⁴ dedi. Batınilerin yeni lideri olan Rüknüddin bu haberi duyunca gençliğinin verdiği cesaretle, Hülagu Han'a kafa tuttu. Bununla da yetinmeyerek Rüknüddin Han'a hakaretler ve alaya alan sözler sarf etti. Hemen Harrakan'dan hareket ederek Rüknüddin üzerine yürüdü. Ancak Rüknüddin Hülagu Han'ın emrini yerine getirir gibi görünmek için beş tane içi boş olan kalelerin kapılarını ve çok az bir kısmını tahrip ettirdi. Bu girişimi ile Hülagu Han'ın gözünü boyamak istedi. Aynı zamanda savaş hilesiydi.⁶⁵ Rüknüddin Hurşah böyle yaparak ona boyun eğdiğini göstermiş gibi görünmek istiyordu. Hülagu Han artık Batini kaleleri üzerine saldırılarını başlattı. Hülagu Han 10 Eylül 1256 yılında Bistam ve Harakan'a geldi. Burada Herat şahnesi Mirgiday Mıngılmişla birlikte Rüknüddin Hurşaha ikinci bir mektup gönderdi. Rüknüddin Hurşah izlediği politikadan vazgeçerek anlaşma yolunu seçti. Rüknüddin Hurşah, veziri Keykubad başkanlığında elçilik heyeti oluşturarak, Hülagu Han'a gönderdi. *“Elçilik heyeti Rüknüddin Hurşahın Hülagu Han'ın önceki isteklerini yerine getireceğini ve ayrıca Kuhistan'daki, kendilerine karşı koymuş olan kaleleri kendilerine teslim edeceğini söylediler.”* Bundan sonra Hülagu Han'ın her istediğini yerine getireceğini bildirdi.⁶⁶ Çünkü Hülagu Han karşısında duramıyorlardı. Kışın tam bastırması için zamana ihtiyaçları vardı. Bu yüzden Hülagu Han ile anlaşma yolluna gitti. Görüşmeler devam ediyordu ama bir sonuç alınamadı.

⁶³ Özdemir, a. g. e., s. 239-40; Abdulkadir Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2017, s. 140-1.

⁶⁴ Ebü'l-Farac, a. g. e., s. 560.

⁶⁵ Cüveyni, a. g. e., C: 3, s. 66; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 142.

⁶⁶ Abdulkadir Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri**, Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri, 1994, s. 62.

Hülagu Han bu işin bir an önce sonuca bağlanmasını istiyordu. Hülagu Han ordusunun sol ve sağ kanatların başına komutanlar tayin etti. Ana merkezde kendisi yer alarak ilerlemeye devam etti. Hülagu Han, Firan'a gelip Şah-Diz kalesini aldı. Hülagu Han bütün birliklerini toplayarak 31 Ekim 1256 yılında Batinilerin büyük kalelerinde olan Meymun Diz'i kuşatmaya başladı. Bu kalenin içerisinde Batinilerin son şeyhi olan Rüknüddin Hurşah'ta bulunuyordu. Ordu komutanı Buka Timur ile Koke İlkay Noyanlara Rüknüddin Hurşah şu sözleri dile getirdi. *“Hülegü'nün emirlerine uyarak kalelerimi yıkıyorum, sizlerin buraya kadar gelmesini gerektiren bir olay mı oldu?”* Moğol komutanı cevap olarak, *“iki taraf da barış içerisinde olduğuna göre hayvanlarımızı otlatmak için bulunuyoruz”*⁶⁷ diyerek sözlerine son verdi. Rüknüddin Hurşah kaçacak yerin kalmadığını düşünerek en mantıklı şeyin Hülagu Hana teslim olma kararını verdi. Rüknüddin, Nasıruddin et-Tusi'nin aralarında bulunduğu heyeti aldıkları kararı Hülagu Han'a bildirmeleri için gönderdi.⁶⁸ Bu arada Hülagu Han, Batinilere ait bütün kaleleri kuşatma altına aldı. Kimi kaleler de düşüyordu. Rüknüddin Hurşah, Hülagu Han ile anlaşma sağladı. Daha sonra Rüknüddin Hurşah ailesi ile birlikte 22 Kasım 1256 yılında kaleden çıkarak Hülagu Hanın huzuruna geldi. Hülagu Han onu çok hoş bir şekilde karşıladı. Rüknüddin Hurşah sadık adamları aracılığıyla halen teslim olmamış kalelerin komutanlarına haber göndererek teslim olmalarını söylemişti. Moğollar kısa süre de bütün Batini kalelerini ele geçirdiler. Uzun süre egemenliklerinin altında kaldıktan sonra Rüknüddin Hurşah ve ailesinin hepsi öldürüldü.⁶⁹ Böylece Hülagu Han, Batinilerin varlığına son verdi. Çok sayıda Batinileri öldürdü.

Hülagu Han böylece kendisine verilen ilk görevi başarıyla gerçekleştirdi. Sıra ikinci görevini gerçekleştirmektir. Hülagu Han Bağdat seferi için hazırlıklara başladı. İlk olarak Anadolu da bulunan Baycu Noyanı huzuruna

⁶⁷ Yuvalı, , **İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri**, s. 64.

⁶⁸ Özdemir, **a. g. e.**, s. 244; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 145.

⁶⁹ Abû'l-Farac, **a. g. e.**, s. 562; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 145-6.

70Fazlullah, **a. g. e.**, s. 30; Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri**, s. 69.

71 Fazlullah, **a. g. e.**, s. 42; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 156.

gelmesini istedi. Ona ordunun ihtiyaçlarını gidermesi için çalışmaya başlamasının emrini verdi. Hülagu Han, Abbasi Devleti'nin Halifesi ile görüşmeye başladı. Ancak bu görüşmelerden bir sonuç çıkmadı. Halife yaklaşan Moğol tehlikesini de yakından takip ediyordu. Çevresindeki devletlerin ve toprakların Moğolların ellerine geçmişti. Abbasi Devleti kendisini İslam dininin lideri olarak görüyordu. Bu nedenle İslam devletlerinin kendisinin isteği üzerine çatısı altında, Moğollara karşı bir araya geleceklerini düşünüyordu. Hülagu Han artık Abbasi Devleti'nin üzerine yürümeye başladı. Hülagu Han 21 Eylül 1257 yılın da Hemada'na geldi ve buradan Abbasi Halifesi Mustasıma ikinci mektubunu gönderdi.⁷⁰ Hülagu Han ile Halife arasında mektuplaşmalar devam ediyordu. Hülagu Han artık bu yazışmalardan bir sonuç çıkmayacağını kararına vardı. Hülagu Han, Baycu Noyanı askerleriyle birlikte Bağdat seferinde öncü birlikleri oluşturmasının emrini verdi. Hülagu Han Ocak ayı içerisinde 1258 yılında Bağdat üzerine yürüdü. 13 Ocak 1258 yılında Hülagu Han Kirmanşah şehrine ulaştı ve şehri yakıp yıktı. Halifeye hiçbir yerden yardım gelmemesi için Bağdat'a gelen yolların hepsini kontrolüne aldı. Hülagu Han ordunun sol kanatına da Ket Boğa'yı görevlendirmişti. Ket Boğa Luristan üzerinden geçerek Bağdat üzerine yürüyordu. Hülagu Han iki taraftan Bağdat'ı kuşatmaya hazırlanıyordu. Hülagu Han planlı bir şekilde Bağdat'ı kuşattı. Hülagu Han 18 Ocak 1258 yılında bütün emirlerine Bağdat önünde toplanmasının emrini verdi. Hülagu Han'ın ordusunun sağ kanatın Baycu Noyan 22 Ocak 1258'de Bağdat'tın batı tarafını kuşattı. Ordunun sol kanadının başında bulunan Ket Boğa da Nuhasiyye ve Sarsar tarafından Bağdat şehrini kuşattı.⁷¹ Ordunun ana merkezinin başında Hülagu Han bulunuyordu. Hülagu Han ordusuyla birlikte Bağdat'ı doğu tarafından kuşattı. Bağdat dört bir taraftan kuşatma altına alınmıştı. Halife artık kurtuluşunun kalmadığının farkına vardı ve anlaşma yoluna gitti ama bir sonuç çıkmadı.

Hülagu Han bütün hazırlıkları tamamladıktan sonra savaş 29 Ocak 1258 yılında Koç Burcunda başladı. Moğol kuvvetlerin hepsi birden saldırdı.

Surlar mancınıklarla dövmeye başladılar. Hülagu han 1 Şubat Cuma günü Acemi Burcunu yıktılar. Moğol askerleri iki yönde ilerleyerek burçların tamamını ele geçirdiler.⁷² Moğol askerleri Bağdat şehrine girmişti. Moğol askerleri çok hızlı bir şekilde ilerliyordu. Halife artık her şeyin bittiğini gördü. Halife Mustasım 10 Şubat 1258 yılında oğullarını ve üç bin kişiyi yanına alarak Hülagu Hanın huzuruna gitti.⁷³ Böylece Hülagu Han, Abbasi Devleti'ne de son verdikten sonra bütün idari işlerin yapılması için tayinlerde yaptı. Hülagu Han, Möngke Hanın kendisine verdiği ikinci görevi de başarıyla yerine getirmişti. Batiniler ile Abbasi Devleti'ne son vermesiyle çok büyük bir miktarda ganimet elde etmişti. Bu ganimetlerden Büyük Hana düşün hissesini verdi. Kalan ganimetlerle de kendi hazinesini oluşturdu. Hülagu Han kendisine ait bir ordusu ve hazinesi vardı. Bu iki duruma bakıldığında da Hülagu Han bağımsız devlet olma yolunda ilk adımları atmış oluyordu.⁷⁴ Böylece tarih sahnesinde İlhanlı Devleti yerini almış bulunuyordu. Hülagu Han devletin merkezini olarak Tebriz şehrini seçmiştir.⁷⁵ Böylece Moğol İmparatorluğunun Batı topraklarını teslim edecektir. Bu yeni devlet özellikle Türk-İslam dünyasına büyük etkisi olacaktır. İlhanlı Devleti hayatının sonuna kadar Memluk Devleti ile sürekli çatışma içerisinde olduğunu göreceğiz.

⁷² Cüveyni, **a. g. e.**, C: 3, s. 173.

⁷³ Fazlullah, **a. g. e.**, s. 45; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 159.

⁷⁴ Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri**, s.79; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 165.

⁷⁵ Yuvalı, "*İlhanlılar*," s. 360; Jean Paul Roux, **Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl**, Çev: Aykut Kazancıgil, Lale Arslan Özcan, Kabalcı Yayınları, İstanbul, 2012, s. 291; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 165.

BİRİNCİ BÖLÜM

BÂHRİ MEMLUK DEVLETİ İLE İLHANLI DEVLETİ ARASINDA DİNİ MÜNASEBETLER

1.1.Hülagu han'nın iran topraklarına gelmesi ve islamiyete etkisi

Cengiz Han Moğolları bir çatı altına toplamadan önce Moğollar boylar halinde yaşıyorlardı. Bu yüzden Moğollar'da dini olarak da bir bütünlük yoktu. Her boy farklı bir dine mensuptu. Bu yüzden Moğollar arasında din bakımından çok çeşitlilik görülmektedir. Bu şekilde yaşamışlardır. Göktanrı, Budizm, Hristiyanlık, İslamiyet, Mani ve Yahudilik gibi birçok dine inanıyorlardı. Görüldüğü gibi Moğollar arasında dini bakımdan da bir bütünlük yoktu. Cengiz Han Moğolları da bir çatı altında topladığında da dini anlamda bir bütünlük oluşmamıştır.

Cengiz Han çocukluğundan itibaren Göktanrı inancına sahipti. Onun çok sayıda Şaman arkadaşları da vardı. Cengiz Han sadece bir tane tanrının olduğuna inanırdı. Cengiz Han gökle, yeri Tanrı tarafından meydana getirildiğine inanıyorlardı. Cengiz Han ve oğullarına yeryüzünün hâkimiyeti Tanrı tarafından kendilerine verildiğine inanıyorlardı.⁷⁶ Gökte bir tanrının olduğuna inanıyorlardı. Yeryüzündeki olayların hepsi gökteki Tanrı tarafından gerçekleştirildiğine inanıyorlardı. Gökteki Tanrının yeryüzündeki temsilcisi olarak da, Cengiz Han kendisini görüyordu. Cengiz Han inancının gereği olarak yeryüzünün hâkimiyetinin kendisine verildiği düşüncesinden dolayı Dünya'yı hâkimiyeti altına alma çabası içerisinde olmuştur.

⁷⁶ Abû'l-Farac, a. g. e., s. 477-8; Spuler, a. g. e., s. 188.

Kendisinden sonrada halefleri de aynı amaç doğrultusunda hareket etmişlerdir. Kısaca Moğollar kendilerini seçilmiş millet inancı ve Dünya'yı hâkimiyetleri altına alma düşüncesi vardı.⁷⁷ Çünkü yeryüzü Cengiz Han'a, Gök Tanrı tarafından verildiğine inanılıyordu. Tanrının kendisine vermiş olduğu görevi yerine getirmek için büyük çaba göstermiştir. Cengiz Han bu uğurda çok büyük sahalara hâkimiyeti altına almış ve yeni kültürlerle tanışmışsa da inancını hiçbir zaman değiştirememiştir.⁷⁸ Ancak kendisinden sonraki halefleri farklı dinlere inandıkları görülmektedir.

Cengiz Han insanları inançlarına göre ayırt edip birini diğerine hiçbir zaman üstün tutmamıştır. Cengiz Han hâkimiyeti altında bulunan herkese eşit davranmıştır. "Hangi dinden olurlarsa olsunlar âlimlere ve zahitlere iyi davranır, onları daima yüceltirdi. Bunu Yüce Tanrı'ya karşı bir görev bilirdi."⁷⁹ Cengiz Han bütün dinlere saygı duymuştur. Evlatları ve torunları arasında bazıları Müslümanlığı bazıları Putperestliği bazıları Hristiyanlık gibi çeşitli dinlere inandıkları görülmektedir. Cengiz Han'ın yasalarından bir tanesi de dinler arasında ayırım yapmamaktır. Cengiz Han hâkimiyeti altındaki topraklarda yaşayan insanların dinlerine dokunmamıştır. Onların dinlerini değiştirmesine bir baskı veya başka bir siyasi bir politika izlememiştir. Bu politikayı Cengiz Han'dan sonraki halefleri de devam ettirmiştir. Cengiz Han İslamiyet'e de aynı gözle bakmıştır. "Ebu Talib'in oğlu Ali'nin bütün arda gelenleri, bütün fakirler, Kur'an okuyucular, fakihler, hekimler, bilginler, rakipler ve tek başına inzivada yaşayanlar, müezzinler, ölü yıkayıcılar vergi ve resimlerden muaftırlar."⁸⁰ Görüldüğü gibi Cengiz Han bu kanun ile her şeyi gözler önüne koyuyor. İslamiyet'e karşı düşüncesini bu kanunla ortaya koymuştur. Bu bakıştan dolayı İslamiyet Moğollar arasında da yayılmaya başlamıştır.

⁷⁷ Özdemir, a. g. e., s. 53.

⁷⁸ Arda Deniz, Filiz Ayşe Yalçın, **Moğolların Anadolu Politikası İlhanlılar Zamanında Anadolu**, Ekim Yayınları, İstanbul, 2014, s. 194.

⁷⁹ Alaaddin Ata Melik Cüveyni, **Tarih-i Cihan Güşa**, C: I, Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara, 1988, s. 96.

⁸⁰ Curt Alinge, **Moğol Kanunları**, Çev: Coşkun Üçok, Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara, 1967, s. 143-4.

İlhanlı Devleti'nin kurucusu olan Hülagu Han'ın Müslüman topraklarına gelmesi ve onun dini tutumu çok önemlidir. Çünkü gelmiş olduğu topraklarda yaşayan insanların çoğunluğu Müslümandı. Bu nedenle Hülagu Han'ın izleyecek olduğu dini politikası önem arz etmektedir. Hülagu Han atalarının dinine bağlı kalmamıştır. Çünkü annesi Sorgaktani Hatun Nesturi Hristiyan inancına sahipti. Bu nedenle çocuklarını da kendi inancına göre yetiştirmiştir. Daha sonra Uygur Türklerinden Budist Sevinç Tuğrul, Bulad Kaya, Mungsuz ve Töre Kaya gibi kişiler tarafından eğitimine devam etmiştir. Hülagu Han bu kişilerden etkilenecek Budizm'e ilgi duymaya başlamıştır. Daha sonra Hülagu Han Budizm dinini kabul etmiştir.⁸¹ Ama Hülagu Han'ın, Budizm dinini kabul ettiği konusunda bir kesinlik yoktur. Ancak bu durum İslamiyet adına kötü bir sonuç olmuştur. Moğol İmparatorluğunun batı toprakları valiler ile yönetiliyordu. Ama valiler bu görevi tam olarak yerine getiremiyorlardı. Bir türlü düzen sağlanamıyordu. Bu duruma son vermek için Mönge Han, Hülagu Han'ı ülkenin batı tarafına göndererek düzeni ve asayişini sağlamsını emrini verdi. Bu topraklarda Cengiz Han'ın yasalarını uygulamasını ve düzenin sağlanmasının kararını verdi. Aynı zamanda bütün İran, Bağdat, Suriye ve Mısır topraklarını fetih etmesinin emrini verdi.⁸² İlk olarak Hülagu Han Batiniler üzerine yürümüştür. İslamiyet'e büyük zarar veren Batinileri ortadan kaldırması İslamiyet için büyük önem taşımaktadır. Çünkü Batiniler faaliyetleri İslamiyet içerisinde büyük bir ur olarak görülmekteydi. İslamiyet'e büyük zarar veriyordu. İslam ülkelerinin uzun süreden beri Batiniler ile uğraşıyorlardı. Ama bir türlü son verilememişti. Hülagu Han Batinilere son vererek İslamiyet'e büyük bir iyilik yapmıştır. Ancak bunu İslamiyet için yapmamıştır. İleride kendilerinin başına da musallat olacaklarından ve bu topraklarda düzeni sağlamak için Batinilere son vermiştir.

Hülagu Han ilk görevini yerine getirdikten sonra İslam dünyasının ruhani lideri olan, Abbasi Devleti'ne sıra gelmişti. Hülagu Han'ın sürekli olarak yanında yer alan Kilikya Ermeni Krallığı ve Gürcü Krallığı gelip

⁸¹ Spuler, a. g. e., s. 200.

⁸² Kitapçı, **Türk Moğol Boyları Arasında İslâmiyet**, s. 143.

bağlılıklarını bildirdikleri gibi, Hülagu Han'a da her türlü yardımda da bulunmuşlardır. Ermeniler önceleri Moğolları cani olarak nitelendirdiler. Sonra da özellikle Türkiye Selçuklu Devleti'nin siyasi durumu değişmesi sayesinde, büyük düşmanından kurtulmasında etkili olan Moğollara bakışı da değişti. Kilikya Ermeni kralı Moğolları kullanarak dini ve siyasi durumunu ve konumunu güçlendirdi.⁸³ Özellikle bu iki devletin dini olarak Hristiyan olması ve Moğollar tarih sahnesine çıkana kadar Müslümanlarla birlikte yaşamalarına rağmen onların bu topraklara gelmesiyle birlikte, Müslümanlara sırt çevirmişler ve onların karşısında yer aldıkları görülmektedir. Bunun nedeni Moğol istilasının başlamasıyla birlikte Hristiyanların lideri Papa Moğol Han'ına elçilik göndererek onlarla Müslümanlara karşı ittifak kurma girişiminde bulunmalarından kaynaklanmaktadır. Ancak Moğolların genel olarak bütün dinlere karşı eşit bakmalarından dolayı bir netice alınamamıştır. Papa ittifak konusunda bir sonuç alamamasına rağmen Moğollar arasında Hristiyanlığı yaymak için misyonerlik faaliyetlerine başlamıştır. Bu nedenlerden dolayı bölgede buluna Hristiyan dinine mensup olan devletlerin Hülagu Han'ı kendilerine daha yakın görmüşler ve onun emrine girmişlerdir.

Hülagu Han, Batınilere son verdikten sonra tekrar, Halifeye elçiler gönderim kendisine itaat etmesi için huzuruna gelmesini istemişti. Ancak Halife bu isteğini de yerine getirmediği gibi Hülagu Han'a da meydan okumuştur. Halifenin tutumundan dolayı aralarındaki gerginlik gittikçe artmasına neden olmuştur. Aralarında sürekli olarak elçiler gidip gelmiş, ancak bir ortak nokta bulunamamıştır. Halifenin boyun eğmemesinden dolayı Hülagu Han Abbasi Devletine savaş ilan etmişti.

Hülagu Han, Abbasi Devleti üzerine sefer yapıp yapmamak için devlet erkanına ve ileri gelen adamlarını toplayarak onların görüşlerine başvurdu.⁸⁴ Yanında bulunan herkes kendi düşüncesini ortaya koydu. Hülagu Han görüşlerine önem verdiği, Hüsameddin Münecimi bu konuda fikrini

⁸³ Neslihan Durak, "Moğol Gazabından Tanrının Kudretine Gürcü ve Ermeniler (1220-1241)," **Tarihte Türkler ve Ermeniler Birlikte Yaşama Kültürü**, C:III, TTK Yayınları, Ankara, 2014, s. 50.

⁸⁴ Fazlullah, a. g. e., s. 37; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 154.

söylemesini istedi. Bunun üzerine Hüsameddin Hilafet hanedanının üzerine yürümek ve Bağdat üzerine sefer yapmak bize uğur getirmez dedi. Çünkü Abbasi Devlet'ine bu zamana kadar saldıran devletler ve hükümdarlar perişan olmuşlardır. Ancak Han'ım benim sözlerimi dinlemezseniz başımıza şu olaylar gelir: “ *Bütün atlar ölüp, askerler hastalanır, güneş doğmaz, yağmur yağmaz, şiddetli fırtına çıkıp dünya depremle harap olur, yerden bitki çıkmaz, o yıl da büyük bir padişah vefat eder*”⁸⁵ diyerek sözlerine son vermişti. Hülagu Han, Bağdat üzerine sefer yapma konusunda çevresindeki kişilerinalmasının temel nedeni, Bağdat üzerine yürümekte karar verememiş olmasıdır. Bunun temel nedeni Halifenin ruhani kudretinin kendisine ve ailesine bir zarar vermesinden korkması idi.⁸⁶

Aslında Hülagu Han Abbasi Devleti üzerine sefer yapmakta kararsız olduğu görülüyordu. Bunun tek nedeni de Abbasi Halifesi'nin ruhani gücünden korktuğunun bir belirtisidir. Çünkü bu zamana kadar Moğollar karşısında hiçbir devlet hiçbir güç duramamıştı. Bu nedenle kendileri karşısına hiçbir devleti almamıştır. Onlara boyun eğerek emirlerinin altına girmişlerdir. Ancak Abbasi Devleti kendilerine boyun eğmemiştir. Bununla da yetinmeyerek Hülagu Han'a meydan okuması karşısında halen Halife üzerine sefer yapıp yapmakta çevresindeki adamlarının görüşlerini alıyordu. Bunun da tek göstergesi Halifenin ruhani gücünden korkmasının kaynaklandığını göstermektedir. Hüsameddi'nin aksine diğer komutanlar hiçbir şey olmayacağını ve Abbasi Devleti üzerine yürümenin tam zamanı olduğunu söylemeleri. Hülagu Han'a sefer yapmak için ısrarlarının ağır basmasından dolayı Abbasi Devleti üzerine sefer yapmaya karar vermişti. Bunun üzerine Bağdat'a yürüdü.

Hülagu Han Bağdat şehrine girdiğinde kılıçtan geçirilen insanların sayısı 800. 000 ile 2.300.000 kişi arasında değişmektedir.⁸⁷ Bu sayının hemen hemen tamamı Müslümandır. Hülagu Han'a da teslim olan asker ve halkı da

⁸⁵ Fazlullah, a. g. e., s. 37; Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri**, s. 71; Arthur Goldschmidt JR., Lawrence Davidson, **Kısa Ortadoğu Tarihi**, Çev: Aydemir Güler, Doruk Yayınları, İstanbul, 2011, s. 141; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 154.

⁸⁶ Faruk Sümer, “Anadolu'da Moğollar,” **Selçuklu Araştırma Dergisi**, C: 1, S: 1, 1970, s. 25.

⁸⁷ Abdulkadir Yuvalı, “Hülagu,” **DİA**, C: 18, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1998, s. 474; Goldschmidt JR., a. g. e., s. 141.

tek tek kılıçtan geçirmişler. Bağdat da Müslümanların kılıçtan geçirilmesi yaklaşık olarak kırk gün sürmüştü.⁸⁸ Şehir içinde saklanmış olan insanlarda buldukları yerlerde katledilmiştir. Hülagu Han İslamiyet'e büyük bir darbe vurmuş oluyordu. Devleti yıkmakla da kalmayarak halkının da büyük bölümünü kılıçtan geçirmiştir. Bağdat'ta katliamlar günlerce sürdü. Bununla da kalmadılar ve Bağdat'taki Cami-i Halife, Meşhed-i Musa Cevad (a.s.) ve Rusafa türbeleri gibi birçok kutsal yerlerde yaktılar yıktılar.⁸⁹ Bağdat'taki camilerin yakılıp yıkılmasından dolayı Müslümanlar namazlarını kılamamışlardır. Camiler birkaç ay kapalı kalmasından dolayı, Müslümanlar Cuma namazını dahi kılamamışlardı.⁹⁰ Bağdat şehri yerle bir edilmişti. Bağdat şehrinin her yeri insan cesetleri ile dolmuştur. Bundan dolayı da hastalıklar baş göstermiş. Diğer yandan da kokudan şehirde durulmayacak bir hal almıştı.

Bağdat şehrinde bulunan Müslümanları kılıçtan geçirirken, diğer yandan da şehirde bulunan Hristiyanlara ise hiçbir şey yapılmamıştır. Katolikus bütün Hristiyanları korumak ve onlara zarar verilmemesi için, Üçüncü Pazar Kilisesinde topladı.⁹¹ Böylece Hristiyanlar her türlü kötü durumdan kurtulmuşlardı. Hristiyanlar bu fırsatı kaçırmamak için kendileri de Müslümanları öldürmeye başlamışlardır. Hristiyanlar Moğolları büyük bir coşku içerisinde karşıladılar. Hatta Moğolları fatih olarak gördüler. Moğol ordusunda yardımcı kuvvet olarak görev yapan Gürcü askerleri Bağdat'taki Müslümanlara Moğollardan daha fazla baskı yaptılar. Hülagu Han'ın Hristiyanları bu kadar koruması ve onları kollamasının bir sebebi, karısı Dokuz Hatunun Hristiyan olmasından kaynaklanıyor.⁹² Dokuz Hatun Müslümanlara karşı nefretini açıkça ortaya koyuyordu. Hristiyanlar için ise elinden geleni yapıyordu. Ancak tek sebep bu değildi. Hülagu Han karısının Hristiyan olduğu için Müslümanlara karşı böyle bir politika izlemesi imkânsızdır. Bunun nedeni hâkimiyetleri altındaki topraklarda yaşayan,

⁸⁸ Niğdeli Kadı Ahmed, **El-Veledü's-Şeik Ve'l-Hâfidü'l-Halik'ı**, Çev: Ali Ertuğrul, TTK Yayınlar, Ankara, 2015, s. 420; Kesir, **a. g. e.**, C: 13, s. 365.

⁸⁹ Fazullah, **a. g. e.**, s. 46; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 160.

⁹⁰ Kesir, **a. g. e.**, C: 13, s. 365.

⁹¹ Abû'l Farac , **a. g. e.**, 570; Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri**, s. 78; Özdemir, **a. g. e.**, s. 281; Kitapçı, **Türk Moğol Boyları Arasında İslâmiyet**, s. 152.

⁹² Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri**, s. 78

Müslümanların sürekli olarak kendileriyle mücadele içerisinde olmasından kaynaklanıyordu. Müslümanları kendi yanına çekmesi çok zordu. Ama diğer taraftan Hristiyanları kendi yanına çekmesi çok kolaydı. Çünkü Hristiyanların en büyük düşmanı Müslümanlardı. Bu yüzden Hristiyan yanlısı bir politika izlemiştir.

Hülagu Han eşinin isteği üzerine Küçük Devattar sarayını Patrik Mahika'ya vermiştir. Görüldüğü gibi Hülagu Han Hristiyan yanlısı bir politika izlemeye başlamıştır. Bu topraklarda Hülagu Han azınlık kesimin desteğini almak için elinden gelen her şeyi yapmıştır. Her iki tarafta kendi çıkarları için birbirlerini desteklemeye başlamışlardır. Hristiyan dünyasının hedefi ve amacı açıkça ortadaydı. Onların bu topraklarda tek düşman olarak gördükleri Müslümanlardı. Diğer taraf ise kendileriyle sürekli mücadele eden kesim ise Müslümanlar olduğu için her ikisinin de düşmanı ortaktı. Uzun yıllar beraber yaşadıkları Müslümanlara şimdi, yeni müttefikleri ile eski dostlarına silah çekerek Moğol katliamına ortak olmuşlardır. Kısacası Doğu Hristiyanları sadece efendilerini değiştirmişlerdir.

Abbasi Devleti hâkimiyeti altında yaşayan sadece Hristiyanlar Hülagu Han'ın yanında yer almamışlardı. Fırat Nehri üzerine kurulmuş olan Hille şehrinde yaşayan Şii Müslümanları oturmaktaydı. İnançları bakımından Sünni bir devletin altında yaşamak istemezler. Sünni Devleti'nin hâkimiyeti altında yaşamak yerine Şii Hilafeti esaslarına dayalı bir devletin altında yaşamak isterler. Bu durumun açık göstergesi ise Hülagu Han'ın Bağdat'tı kuşatırken Şiilerin lideri gizlice gidip Hülagu Han'a bağlılığını bildirmesidir.⁹³ Abbasi Devleti altında yaşayan Şiiler Halifeye gizliden kin ve nefret besledikleri görülmektedir.

Şiilerin Halifeye sırtlarının dönmelerinin nedeni 1257 yılında Kerh mahallesinde Sünniler ile Şiiler arasında anlaşmazlıklar çıkmıştır. Sünniler, Şiilerin oturdukları mahallelere saldırmışlardır. Aynı zamanda uzun yıllardan beri Halifenin vezirlik görevini yerine getiren İbnül Alkami'de Şii Müslüman inancına sahipti. Diğer bir neden de Şiilerin inancına göre,

⁹³ Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri**, s. 80.

beklenen Mehdi'in ortaya çıkışını hızlandıran kavim olarak Moğolları görmelerinden dolayı onlarla mücadele etmemişlerdir.⁹⁴ Bu olaydan dolayı Şiilerin ve vezir Alkami'nin Moğolların yanında yer almasının nedenlerinden bir tanesidir.

Alkami devlet içerisinde bu zamana kadar yaptığı işlerin hepsi Abbasi Devleti'ni ortadan kaldırmak olarak görüyorlardı. Sünni kesim Alkami'nin Şii olmasından dolayı onu sevmiyorlardı. Meydana gelmiş olan kötü işlerin sorumlusu olarak Alkami'yi görüyorlardı. Alkami'nin Sünni Hilafetinden nefret ediyordu. Şiilerin Hülagu Han'a bağlılıklarını bildirmesinden sonra Alkami Bağdat'tın kuşatmasını da aynı bir Moğol işçisi gibi çalışmıştı. Alkami'nin amacı Abbasi Hilafetini kaldırıp yerine, Şii hilafetini kurmak istiyordu.⁹⁵ Alkami bu amacına ulaşmak için Hülagu Han'ı Bağdat üzerine sefer yapması için teşvik ediyordu. Diğer taraftan da Halifeye ordudaki asker sayısını düşürmesi için onu ikna etmeye çalışıyordu.

Şiilerin bu çalışmaları sonucunda İslam topraklarına Moğolların girmesini kolaylaştırmıştır. Hülagu Han da Abbasi Devleti içerisindeki bölünmüşlükten fazlasıyla yararlanmıştır. Çünkü içeride kendilerine her türlü yardımcı edecek olan bir kesimin var olması işini daha da kolaylaştırmıştır. Bu topraklarda bulunan Şiiler Moğol askerlerine rehberlik etmişlerdir.⁹⁶ Haliyle Şiilerin böyle bir siyaset izlemeleri ve Moğollara yol göstermeleri Abbasi Devleti'nin yıkılmasını kolaylaştırmıştır. Hülagu Han'ın Bağdat kuşatması sırasında Şiiler için kutsal sayılan Meşhed'in hiçbir şekilde zarar görmemesi için, Bitikçisi Seyfeddin'nin emrine 100 asker vererek buranın korunmasını sağlamıştır.⁹⁷ Görüldüğü gibi Şiilerde hedefine ulaşmıştır. Abbasi Devleti yıkılmış ve Sünni Hilafeti ortadan kaldırılmıştır. Şiilerde bölgede bulunan Hristiyanlar gibi en az hasar ve can kaybına uğrayan kesim olmuştur. Bu iki kesimin Hülagu Han tarafında yer

⁹⁴ Hanifi Şahin, "Abbasilerin Son Dönemlerinden İlhanlıların Yıkılışına Kadarki Süreçte Şii-Sünni İlişkileri," e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi, C: VI, S: 2, 2013, s. 20; A. Bausani, "İlhanlı Hâkimiyeti Zamanında İran'da Din," Çev: Mustafa Uyar, Tarih Araştırmaları Dergisi, (Sayı 32'den Ayrı Basım), 2002, s. 225.

⁹⁵ Hanifi Şahin, İlhanlılar Döneminde Şiilik, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2010, s. 82-3.

⁹⁶ Şahin, İlhanlılar Döneminde Şiilik, s. 88.

⁹⁷ Yuvalı, İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri, s. 80; Yuvalı, İlhanlı Tarihi, s. 164.

almaları onun işini daha da kolaylaştırmıştır. Müslümanlar kılıçtan geçirilirken diğer yandan da Hristiyanlar ve Şiiiler koruma altına alınmıştır.

Bazı kaynaklarda Şiiilerin, Moğolların yanında yer olmadığını belirtmektedir. Genel itibariyle Sünni ve Şii çatışmasının uzun zamandan beri var olduğunu ileri sürmektedirler. Vezir Alkami'nin de Şii inancına sahip olmasından dolayı Moğollarla iş birliği yaptığını ileri sürmektedirler. Ancak Abbasi Devleti'nin üst düzey yöneticisi olan vezir Alkami'in sağ kalması ve önde gelen Şiiilerin, Hülagu Han tarafından önemli devlet görevlerine getirilmesi,⁹⁸ ileri sürülen fikirlerin doğruluğunu kaybetmesine neden olmaktadır. Moğolların, Bağdat'tı yağmaladıkları zaman şehrin batı tarafındaki birkaç mahalle dışında, şehirde hiçbir şey kalmamış her yer yakılıp yıkılmıştı. Tahrip olmayan mahallelerden bir tanesi ise Kerh 'ti.⁹⁹ Görüldüğü gibi Şiiilerin yaşadıkları yerlere hiçbir şey yapılmamıştı.

Hülagu Han gelmiş olduğu coğrafyadaki insanların inançlarını kendi çıkarları doğrultusunda kullanmıştır. Ancak Hülagu Han'ının bu topraklarda düzeni ve asayişini sağlaması için gönderilmişti. Kendisi ise bu topraklarda yaşayan insanların inançlarını kullanarak, dini çatışmaların başlamasına neden olmuştur. Hülagu Han bu topraklarda, Cengiz Han'ın kanunlarını uygulamaktı. Cengiz Han'ın yasalarından bir tanesi bütün dinlere eşit davranmak ve bir dini diğer dinden üstün tutmamasıydı. Ancak Hülagu Han bu yasanın tam tersini yapmıştır. Burada yaşayan Hristiyanlar ve Şiiileri korumuş ve onlara dokunmamıştı. Diğer taraftan ise kendisine teslim olan Müslümanları kurbanlık koyun gibi kesmişti. Hülagu Han bununla da yetinmeyerek saklanan insanları da buldukları yerde öldürmelerinin emrini vermişti. Abbasi Devleti'ne son verilmesi İslam dünyasında büyük bir üzüntüye neden oldu. Müslümanlarda büyük bir boşluğun oluşmasına neden oldu. Hristiyan dünyasında ise büyük bir sevinç yaratmıştır. Hristiyanlar

⁹⁸ Şahin, **İlhanlılar Döneminde Şiiilik**, s. 89.

⁹⁹ Özdemir, **a. g. e.**, s. 303.

Moğolları Hz. İsa'nın düşmanlarından intikam alma aleti olarak görüyorlardı.¹⁰⁰

Hülagu Han uzun zamandan beri bir dini medeniyeti temsil eden Abbasi Halifeliğini, diğer yandan da sayısız suikastlarla birkaç asırdan beri Orta Doğuyu dehşete düşüren Batınilere son vermiştir. “İslam hâkimiyeti yerine gayrimüslim Türk ve Moğol idaresini kurmuş ve doğulu Türk ve Moğolların devlet sistemi, kanunları İslam devlet idaresi usulü ve şeriatı yerine ikame etmiştir.”¹⁰¹ Hülagu Han'ın Batınileri ortadan kaldırması Müslümanların bile hoşuna gitmişti. Hülagu Han Batınileri ve Abbasi Devleti'ne son verdikten sonra bölgede yaşayan gayri Müslimlere yaklaşma siyaseti izlemeye başlamıştı.¹⁰² Uzun yıllardan beri Müslüman toprakları olan bu topraklar artık Müslümanların hâkimiyeti altından çıkmıştı. Abbasi Devleti zamanında Bağdat şehrini bilim ve kültür merkezi haline getirmişlerdi. Abbasi Devleti'nin çevresinde bulunan devletler burada eğitim görmeleri için çok sayıda insanlar gelip eğitim alıyorlardı. Çünkü Abbasi Devleti eğitim alanında önemli bir gelişme göstermişti. Abbasi Devleti hâkimiyeti altındaki toprakların her yerine okullar açarak insanların eğitim almalarına imkân sağlamıştır. Eğitimin gelişmesinin doğal sonucu da biliminde ilerlemesini ve gelişmesini sağlamıştır. Çok sayıda yetişmiş ilim insanları bulunmaktaydı. Ancak Moğolların istilasıyla bu kişilere de hiç acımadan katledilmiştir. Bunun yanında İslamiyet'i yaymak ve savunmak için yetiştirilmiş çok büyük sayıda imanlar da öldürülmüştür. Bu dönemde Abbasi Devleti ilim ve kültür merkezi haline gelmiştir. Çok büyük kütüphaneler kurmuşlardır. Bu kütüphaneler içerisinde sayısız kitaplar bulunmaktaydı. Ancak bu kütüphanelerde Moğolların ellerinden kurtarılamamış ve hepsi yakılıp yıkılmıştır.¹⁰³ Ne yazık ki Moğollar Bağdat'ta sadece Müslümanları öldürmemişler, bunu yanında bilimi de

¹⁰⁰ Steven Runciman, **Haçlı Seferleri Tarihi**, C. III, Çev: Fikret Işıltan, TTK Yayınları, Ankara, 2008, s. 259.

¹⁰¹ Ahmed Zeki Velidi Togan, **Umumi Türk Tarihi'ne Giriş**, C: I, Enderun Kitabevi, İstanbul, 1981, s. 223.

¹⁰² Ünver Günay, Harun Güngör, **Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi**, Berikan Yayınları, Konya, 2015, s. 363.

¹⁰³ Özdemir, a. g. e., s. 305.

öldürmüşlerdir. Görüldüğü gibi artık Moğollar sayesinde Bağdat şehri de yaşanılmayacak bir hale getirilmiştir.

Hülagu Han İslam Dünya'sının lideri olan Halife Muntasım'ı öldürmeye karar vermişti. "Bazı Arapların Halifenin kanının kutsal olduğunu söylediler. Eğer onun kanı yere dökülürse artık bir daha yağmur yağmaz, bu topraklardan ateşler fişkirir demelerinden etkilenmiştir. Diğer yandan ordusunun içerisinde Müslüman olan Moğolların tepkisini almamak için halifenin kanını akıtmak istememiştir. Bu yüzden Halifeyi bir çuvalın içerisine koyularak öldürmüştür. Hülagu Han Halifenin kanının kutsallığından dolayı bu şekilde öldürmüştür.¹⁰⁴ Böylece Abbasi Devleti'ne de son verilmiştir. Hülagu Han hâkimiyeti altına aldığı topraklardaki yönetim işlerini düzene koyduktan sonra Suriye ve Mısır topraklarını hâkimiyeti altına alma sırası gelmişti. Hülagu Han artık yönünü bu topraklara doğrultmuştu.

Hülagu Han ikinci görevini de yerine getirdikten sonra üçüncü görevine sıra gelmişti. Bunun için sefer hazırlıklarını yapmaya başladı. Hızlı bir şekilde Suriye ve Mısır topraklarını hâkimiyeti altına almak için ordusunun hazırlıklarını yapmaya başladı. Suriye topraklarında bu dönemde siyasi bir bütünlük yoktu. Bu durum Hülagu Han'ın işini kolaylaştırdı. Her zaman ki gibi sefer yapacağı yerde bulunan devletlere öncelikle elçiler göndererek, kendisinin hâkimiyeti altına girmelerini ve huzuruna gelmelerini istemiştir. Suriye'de bütün emirliklere elçiler göndermiş ve kendisinin Bağdat'ta neler yaptığını, sizlerin de Halife gibi aynı hataya düşmemeleri ve hemen huzuruna gelmelerini istemiştir. Ancak Hülagu Han bu yolla bir sonuç alamayacağını kararını vermiştir. Bunu üzerine 12 Eylül 1259 yılında Tebriz'den Suriye üzerine hareket etmiştir. Hülagu Han'ın ordusu içerisinde, Kilikya Ermeni Kralı I. Hetum askerleriyle birlikte katılmıştır.¹⁰⁵ Hülagu Han Suriye de bir bütünlük olmadığından dolayı hızlı bir şekilde Suriye topraklarını ele geçiriyordu. Çünkü birlik olmadığından dolayı kale savunmaları yapıyorlardı. Kale komutanları teslim oluyor veya ele

¹⁰⁴ Abû'l Farac, a. g. e., s. 570.

¹⁰⁵ Mehmet Ersan, **Selçuklular Zamanında Anadolu'da Ermeniler**, TTK Yayınları, Ankara, 2007, s. 195; Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri**, s. 84.

geçiriliyordu. Diğer yandan da Müslümanlarda, Moğollar önünde kaçıyorlardı.

Melik Nasır tek kurtuluşun Memluk Devleti'nden gelecek yardımı görüyordu.¹⁰⁶ Ancak bekledikleri gerçekleşmediği için Suriye toprakları kısa sürede Hülagu Han'ın hâkimiyeti altına girmişti. Bu topraklarda yaşayan Hristiyanlar Hülagu Han'ı sevinç ile karşılamışlardı. Moğollara kurtarıcı gözüyle bakmışlardı. Hülagu Han kısa sürede İslam dünyasının ana merkezi olan Bağdat, Halep ve Şam gibi önemli şehirlerini hâkimiyeti altına alması, İslam dininin sonu gelmiş gibi görünüyordu. Müslümanlarla birlikte yaşayan, Hristiyanların ise yeniden canlanmasına neden oldu. Hülagu Han'ın uygulamış olduğu politikadan dolayı Müslümanların en çok yaşadığı topraklarda kendilerini azınlık olarak hissetmelerine neden oldu. Müslümanların uğradıkları zulmün intikamını almak için yanıp tutuşmaya başladı.¹⁰⁷

I Hetum 1243 Köseadağ yenilgisinin ardından hemen harekete geçerek Moğollara bağlılığını bildirmişti. Böylece hâkimiyeti altındaki topraklara dokunulmamıştı ve vergi vermekten kurtulmuştu. I Hetum Moğollara bağlı kalarak hem kendi devleti için hem de bölgede yaşayan Hristiyanlar için pek çok haklar elde etmiştir.¹⁰⁸ I Hetum bölgedeki hâkimiyetini güçlendirmek için Moğollar yanında yer almıştır. Hülagu Han'ın Suriye'yi ele geçirmesinde rehberlik yapan, Ermeniler olmak üzere başta Şam ve Halep olmak üzere diğer Müslüman şehirlerini yağmalamışlar ve Müslümanların öldürülmesine neden olmuşlardır.¹⁰⁹ I Hetum bu fırsatı kaçırmamış bölgede bulunan Hristiyanları korumakla kalmamış, aynı zamanda Müslümanları da katletmiştir. Hristiyanların böyle davranması Hülagu Han'ın Hristiyanlara karşı uygulamış olduğu siyasetten kaynaklanmaktadır. Bu nedenle ele geçirdikleri topraklardaki Hristiyanlara dokunmamışlar ve onlara iyi davranılmıştır. Hülagu Han'ın böyle bir politika izlemesinin nedeni

¹⁰⁶ Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri**, s. 85.

¹⁰⁷ Runciman, **a. g. e.**, s. 262.

¹⁰⁸ Altan Çetin, "*Memluk Ermeni İlişkilerine Genel Bir Bakış (1250-1375)*," **Tarihte Türkler ve Ermeniler**, C: III, TTK Yayınları, Ankara, 2014. s. 53.

¹⁰⁹ İlyas Gökhan, "*Türkiye Selçukluları ile Kilikya Ermenileri Arasındaki İlişkiler*," **Tarihte Türkler ve Ermeniler**, C: III, TTK Yayınları, Ankara, 2014. s. 31.

hâkimiyeti altına aldığı topraklarda, azımsanmayacak sayıda ve birbirlerine sıkıca bağlı olan Hristiyan toplulukları bulunmaktaydı.¹¹⁰ Bu topraklarda buluna Hristiyanları tek düşmanı Müslümanlardı. Bunlar İslam Hilafetiyle sürekli olarak savaş içerisindeydi. Hülagu Han Müslümanları kendi yanına çekemeyeceğinden dolayı, bölgede bulunan Hristiyanları memnun etmesi gerekiyordu. Hülagu Han Müslümanlardan çok Hristiyanları severdi.¹¹¹ Çünkü Hristiyanların yaşadıkları topraklarda Moğol istilası sırasında önemli roller üstlendiklerinden dolayı yönetiminde buna kayıtsız kalamazdı. Bu nedenle Hülagu Han, Cengiz Hanın bütün dinlere eşit sayması konunu uygulamak yerine, siyasi çıkarları doğrultusunda kullanma yoluna gitmiştir. Çünkü Moğolların hâkimiyeti altına aldıkları topraklar üzerinde yaşayan Türk-İslam halkın sürekli olarak kendileriyle mücadele ediyorlardı. Bu nedenle Hristiyanları kendi yanına çekmesi kolaydı. Çünkü kendisinin ve onların ortak düşmanı Müslümanlardı.

Hülagu Han'ın en önemli komutanlarından Ket Boğa'da Hristiyan dinine mensuptu. Bu nedenle de bölgedeki Hristiyanlardan taraf oluyordu. Bu nedenlerden dolayı bölgede yaşayan Müslümanlar esir alınması ve öldürülmesi, camilerin yakıp yıkarken, diğer taraftan Hristiyanlara dokunulmuyor ve aynı zamanda ibadet yerleri korunuyordu.¹¹² Onların yıkılmış olan ibadet hanelerinin yeniden yapılmasına da izin veriliyordu. Hülagu Han etrafında çok sayıda Hristiyan din adamları bulunmaktaydı. Onlarla hoş sohbetler ediyor ve onların görüşlerini de alıyordu. Hülagu Han'ın eşi Dokuz hatun kiliselere giderek ibadet ediyordu. Aynı zaman da Hülagu Han'da kiliseleri ziyaret ediyordu. Bölgede bulunan Hristiyanlarla oldukça aralarındaki ilişkiler iyiydi.¹¹³ Bölgede bulunan Hristiyanlarla kendisinin arası oldukça iyi olmasının yanında, komutanları ve askerleri de oldukça iyi davranıyorlardı.

¹¹⁰ Mustafa Akkuş, **İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti**, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Doktora Tezi, Konya, 2011, s. 117.

¹¹¹ Hasan Oktay, **Ermeni Kaynaklarında Türkler ve Moğollar**, Selenge Yayınları, İstanbul, 2007, s. 140.

¹¹² İlyas Gökhan, "*Memluk- Kilikya Ermeni Siyasi İlişkiler*", **Tarihte Türkler ve Ermeniler**, C: III, TTK Yayınları, Ankara, 2014, s. 71.

¹¹³ Spuler, **a. g. e.**, s. 231-4.

Hülagu Han'ın Suriye topraklarına girdiği andan itibaren Papalık valisi Thomas Agni de Lentino, Hülagu Han'a Dominiken rahipler yollamıştı. Hülagu Han onlara Kudüs Krallığının kaybettiği toprakları geri vereceğini dile getirdi. İlk iş olarak da Hülagu Han onlar için kutsal olan Kudüs şehrini onlara vereceğinin sözünü vermişti.¹¹⁴ Bu söz çok büyük bir sözdü. Çünkü Hülagu Han'ın vermiş olduğu söz, Hristiyan dünyasının direk kalplerine seslenmektir. Onlar için çok önemlidir. Şayet Hülagu Han bu sözünü gerçekleştirirse onlara dünyaları vermiş olacaktır. Görüldüğü gibi Hülagu Han onların kutsal saydıkları şehri alıp onlara vermeyi bile düşünmüştür. Bu da gösteriyor ki Hülagu Han'ın Hristiyanlığa ne kadar çok önem verdiğini ortaya koymaktadır. Hristiyanlar Hülagu Han ile hareket ederek, İslam dininin sonu geldiğinin izlenimlerini veriyorlardı.¹¹⁵ Hristiyan dünyası Moğolların tarih sahnesine çıktığından beri onları Hristiyan dinine girmeleri için ellerinden geleni yapıyorlardı. Ancak bir sonuç alınamamıştı. Hülagu Han'ın İslam topraklarına gelmesi ve bölgede bulunan Hristiyanlara çok iyi davranması ve Kudüs şehrini verme sözünü söylemesinden dolayı Hristiyan dünyası tekrar Moğollarla ittifak kurula bileceğini düşünmelerine neden olmuştur. Hristiyan dünyasının Hülagu Han'a yaklaşımlarının değişmesine neden olmuştur.

Hristiyanlar Suriye seferinde Hülagu Han'ın ordusunun içerisindeki bütün saflarda bulunuyorlardı. Ellerine geçirdikleri Müslümanları öldürüyorlardı. Öldürmediklerini de esir alıp, Kilikya Ermeni pazarlarında satıyorlardı. Halep ve Dımaşk şehirlerini ellerine geçirdiklerinde, Haçlıların kışkırtması nedeniyle şehirdeki Müslümanların hepsi kılıçtan geçirilmiştir. Dımaşkaya giren Hülagu Han'ın komutanı Abalsiyan Hristiyanlara büyük bir saygı gösterdi. Etrafına çok sayıda Papaz topladı ve kiliseleri ziyaretlerde bulundu.¹¹⁶ Hristiyanlar daha da ileri giderek Şam Emevi Camisini Kiliseye çevirmişlerdir.¹¹⁷ Hristiyanlar Moğolların kendilerine sağladıkları imkânları kullanarak, Müslümanlara her türlü zulmü yapıyorlardı. Hülagu Han Kilikya

¹¹⁴ Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 339.

¹¹⁵ Roux, *Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*, s. 292.

¹¹⁶ Kesir, *a. g. e.*, C: 13, s. 387.

¹¹⁷ Gökhan, "*Memluk- Kilikya Ermeni Siyasi İlişkiler*," s. 71.

Ermeni Kralı I Hetum'a Haleb'in bir kısmını da vermeyi vaat etmişti.¹¹⁸ Hülagu Han Kilikya Ermeni Kralı I Hetum'a çok miktarda ganimet ve esir verdi. Bunu yanında Hülagu Han Biladüş-Şam'ın, Suğur kalelerinden Behisni, Derbsak, Merziban, Ra'ban, Şeyh Hadid ve Maraş'ı yardımlarından dolayı Hetum'a verdi.¹¹⁹ I. Hetum camilere sığınmış olan Müslümanları da kılıçtan geçirdi. Halebin en büyük camisini ateşe vererek yaktı.

Hülagu Han'ın Hristiyanlara karşı gösterdiği hoş görüyü çok iyi kullanıyorlardı. Şam'lı Hristiyanlar Ramazan ayında açıktan açığa içki içiyorlar ve çevresinde bulunan Müslümanların da üstlerine döküyorlardı. Hristiyanlar daha da ileri giderek haç taşıyorlar ve kendileri geçerken orada bulunan Müslümanların onlara saygıda bulunmaları için ayağa kalkmalarına zorluyordu.¹²⁰ Bu durum Müslümanlar için çok acı verici hadiselerdi.

İslam Dünyası bu tarihe kadar böyle bir zulüm yaşamamıştı. Ermeniler ve Hristiyanlar, Moğollar sayesinde en büyük düşmanları olan, Müslümanlara en büyük darbeyi vurmuşlardı. Hristiyanlar, Yakubiler ve Ermenilerin gözünde İlhanlılar, zulüm edilmiş Hristiyanların intikamcıları, Gobi'nin derinliklerinden gelip İslam'ı kafil avlayarak ve İslam dinini temellerinden sarsan, ilahi bir kurtarıcı olarak görüyorlardı.¹²¹ İslam coğrafyası kan ağlıyordu. Bu zamana kadar hiç yaşamadıkları işkenceleri yaşamışlardı. Bu nedenle İslam dünyası büyük bir tehlike içerisindeydi. Uzun yıllar birlikte yaşadıkları dostları kendilerine karşı her türlü çirkinliği yapıyorlardı. Bu zamana kadar Türk-İslam devletleri hâkimiyetleri altına aldıkları topraklardaki, sivil halkın ne canına, ne malına, ne de ibadet yerlerine dokunmamışlardı. Onların dinlerini istedikleri gibi yaşamasını sağlamışlardı. Bu yaptıklarına karşı kendilerinin gördükleri züllüme bir anlam vermek çok zordu.

Hülagu Han'ı İslam coğrafyasında Müslümanlara karşı uygulamış olduğu siyaset çok acı vericiydi. Suriye'nin kısa sürede Hülagu Han'ın eline geçmesi, Müslümanların İslam dinine son vermek için Mekke'ye kadar

¹¹⁸ Gökhan, "Türkiye Selçukluları ile Kilikya Ermenileri Arasındaki İlişkiler," s. 31.

¹¹⁹ Fatma Akkuş Yiğit, "Memluk- Ermeni Münasebetleri," **Akademik Bakış Dergisi**, C: 8, S: 16, 2015, s. 173.

¹²⁰ Kesir, **a. g. e.**, C: 13, s. 387; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 338.

¹²¹ Grousset, **a. g. e.**, s. 395.

gideceğinin düşünmelerine neden olmuştu.¹²² Diğer yandan da bu topraklarda yaşayan Hristiyanlar ve Ermenilerin Müslümanlara yaptıkları işkenceler ve camileri yakıp yıkmaları Memluk Devletini tahrik ediyordu.¹²³ Memluk Devleti, Hülagu Han'ın ve Hristiyanların, İslam coğrafyasında yaptıkları hareketleri adım adım takip ediyorlardı. Müslüman kardeşlerinin kılıçtan geçirilmesi haliyle Memluk Devleti'ni, Moğollara ve Hristiyanlara karşı olan kını ve nefreti artıyordu.

Hülagu Han, Möngke Han'ın ölmesi üzerine ordusunun önemli bir kısmını alarak Karakorum'a doğru yola çıkmıştı. Yerine de Ket Boğa'yı bırakmıştı. Moğolların hâkimiyeti altında bulunan bir bölgeye yağmacı Frank birliğinin saldırması üzerine durumlar bir anda değişmişti. Bunun üzerine Ket Boğa bunları cezalandırmak için yeğenini onların üzerine gönderdi. Ancak Sayda Kontu tarafından, Ket Boğa'nın yeğeninin öldürülmesi üzerine, ilişkiler bir anda gerginleşmişti. Bu olay üzerine Ket Boğa sahilde bulunan Haçlılara saldırdı. Sayda şehrini ele geçirdi, şehri yakıp yıktılar ve Haçlılara büyük zarar verdiler.¹²⁴ Bu olaydan dolayı Haçlılar ile Moğolların arası açılmıştır. Bu gerginlik Kilikya Ermeni Kralı I. Hetum'un hiç hoşuna gitmemişti. Çünkü bölgede Müslümanlara karşı büyük bir güç haline gelmişlerdi. Moğollarla birlikte Müslümanlara karşı hareket etmelerini engellemiştir.

Hülagu Han Suriye topraklarını hâkimiyeti altına aldıktan sonra, Mısır topraklarını hâkimiyeti altına almak kalmıştı. Bu zamana kadar hâkimiyeti altına aldığı topraklarda yaşayan Müslümanları kılıçtan geçirmelerinin, yanında Hristiyanları korumaları Moğollara karşı kını ve nefretin artmasına neden olmuştur. Hülagu Han'ın İslam coğrafyasına gelmesiyle, İslamiyet'e büyük bir darbe vurmuştur. Aynı zamanda uzun zamandan beri birlikte yaşayan, farklı inançlara sahip olan insanların birbirlerine kesin suretle düşman olmalarına neden olmuştur. İslam dünyası için büyük katliamlara ve yıkımlara neden olur iken Hristiyanlar için büyük bir şans olmuştur. Çünkü

¹²² Maalouf, a. g. e., s. 224.

¹²³ Muammer Gül, "İlhanlı Ermeni İlişkileri," **Tarihte Türkler ve Ermeniler**, C: III, TTK Yayınları, Ankara, 2014, s. 108.

¹²⁴ Gökhan, "Memluk- Kilikya Ermeni Siyasi İlişkiler", s. 71; Runcıman, a. g. e., s. 262-3.

en büyük düşmanlarına karşı büyük bir fırsat yakalamışlardı. Bu fırsata sonuna kadar kullanmışlardır.

1. 2. Seyfeddin kutuz el-melik el- muzaffer dönemin de ilhanlı devleti ile dini münasebetler

Sultan Kutuz, Memluk Devleti'nin tahtına oturmadan önce tahta el-Mansur Ali oturmaktaydı. Bu dönemde Memluk Devleti'nin sınırlarına dayanmış bulunan Moğollar vardı. Hülagu Han'ın, Bağdat'tı hâkimiyeti altına aldıktan sonra yönünü, Suriye üzerine çevirmesi Memluk Devleti içerisinde endişelerin artmasına neden oldu. Tahta bulunan Sultanında yaşının küçük olmasından dolayı bu zorlukların üstesinden gelmesi oldukça güç görünüyordu. Kutuz ise devlet içerisinde önemli bir mevkiye sahipti. Kutuz devlet yönetiminde önemli görevlerde bulunan devlet adamları, bir araya gelerek bu zor durum içerisinde nasıl çıkılacağı konusunu görüştiler. Görüşmeler sonucunda Kutuz'un sultan olmasına karar verdiler ve onu 5 Kasım 1259 yılında Memluk Devleti'nin tahtına çıkardılar.¹²⁵ Bunun tek nedeni Memluk Devleti'ni, Moğolların hâkimiyetine girmesini engellemektir. Bu zaman da Moğolların hâkimiyeti altına almadıkları yerler Mısır, Hicaz ve Yemen topraklarıydı.

Sultan Kutuz'un, Memluk Devleti'nin tahtına çıkarılmasının en önemli nedeni Hülagu Hana karşı, Türk- İslam Dünyasını korumasıdır. Çünkü Hülagu Han İslam topraklarında uyguladığı siyaset çok net bir şekilde ortadaydı. Bu nedenden dolayı Memluk Devleti de kendisini en iyi şekilde korumak zorundaydı. Yoksa diğer Müslüman topraklarında Müslümanların yaşadıklarını, yaşayacaklarını kesin olarak biliniyordu. İslam dünyası büyük bir tehlike içerisine girmişti. Çünkü İslam toprakları Moğolların hâkimiyeti altına girmişti. Bunu yanında Hülagu Han'ın dinlere karşı bakış açısının değişmesi büyük bir felaketin doğmasına neden olmuştu. Memluk Devleti'nin çevresindeki İslam Devletleri bir bir Moğolların hâkimiyeti altına girmişti. Bununla da kalmayarak buralarda yaşayan Müslümanlar, Moğollar ve Hristiyanlar tarafından kılıçtan geçiriliyordu. Bu topraklarda

¹²⁵ Tangrıberdi, a. g. e., s. 33; Maalouf, a. g. e., s. 225; Yiğit, **Memlûkler 648- 923 / 1250- 1517**, s. 32.

bulunan Hristiyanlarda Moğollardan aldığı destekle büyük yıkımlara neden olmuşlardı. Memluk Devlet yöneticileri ve halkı bu yaşanan duruma düşmek istemiyorlardı. Devlet ve halkın bütünleşmesine neden olmuştur. Bu duruma son vermek istiyorlardı. İslam dünyasının Moğollar ve Hristiyanlar tarafından gördüğü züllümü ve tehdidi durdurmak istiyorlardı. Moğolların ve Hristiyanların yaptıklarından dolayı Memluk Devleti'nin kinini ve nefretini artırıyordu.

Suriye de Eyyubi emiri Melik Nasır, Hülagu Han'dan kurtulmak için ona dost gibi davranmaktan başka yolu yoktu. Aralarında elçiler gidip gelmeye başlamıştı. Melik Nasır düşmanı olan, Memluk Devleti'ne karşı Hülagu Handan yardım göndermesini istemişti. Bu durumdan haber alan Sultan Kutuz hemen harekete geçerek, Melik Nasıra mektup gönderdi. Ona saltanatta rakip olmadığını, her zaman emirlerine uyacağına ve onun dostu olduğunu bildirdi. Ayrıca Mısır tahtında kendisinin naibi olarak oturduğunu dile getirdi. İstedığı zaman gelip tahtına oturma bileceğini ve istediği zaman yardımına geleceğini bildirdi. Görüldüğü gibi Sultan Kutuz İslam dünyasını geleceği ve birliği için her şeyi yapacağını göstermekteydi.¹²⁶ Aksi gerçekleştiğinde Memluk Devleti'nin, Hülagu Han'ı durdurma şansları hiç yoktu. Çünkü karşılarında hiçbir devlet tarafında mağlubiyete uğratılmamış bir güç bulunuyordu. Hülagu Han'ın emrinde Ermeniler, Gürcüler ve Hristiyanlar büyük bir güç meydana gelecekti. Bu birlik karşısında İslam dünyası yok olur giderdi. Bu yüzden Sultan Kutuz, Melik Nasırın her istediğini yapmaya hazır olduğunu dile getirdi. Melik Nasır, Hülagu Han arasındaki görüşmelerde bir sonuç çıkmadı. Melik Nasır, Hülagu Han'a karşı mücadele etmek istedi. Ama kısa sürede Suriye toprakları Hülagu Han'ın hâkimiyeti altına girdi. Melik Nasır, Sultan Kutuz'dan yardım istedi. Ancak yardım gelmeden Suriye, Hülagu Han'ın hâkimiyeti altına girmişti.

İslam devletlerinin Moğolların hâkimiyeti altına girmesiyle onları durdurarak, İslam dünyasını onların zulmünden kurtarma görevi Sultan Kutuz'un omuzlarına yüklenmişti. Sultan Kutuz'un omuzlarında büyük bir yük yüklenmişti. Ancak Memluk Sultanı Kutuz kesin olarak Hülagu Hanı

¹²⁶ Yiğit, **Memlûkler 648- 923 / 1250- 1517**, s. 31-2.

yenilgiye uğratacağını ve Moğolların ilerleyişini durduracağını düşünüyordu. Çünkü Sultan Kutuz daha asker iken rüyasında Hz. Peygamberi bir gün rüyasında gördü.” *Hız. Peygamberin ona ileride Mısır yönetimine ele geçireceğini ve Moğolları yeneceksin demişti.*”¹²⁷ Bu rüyanın etkisiyle de Sultan Kutuz kesin olarak Hülagu Han’ı mağlubiyete uğratacak ve İslamiyet’i tehdit eden güçte de durdurulacaktı. Sultan Kutuz bu görevi kutsal olarak görüyordu. Bu uğurda her şeyi yapmaya hazırdı. Ülkede yaşayan Müslümanları bir araya getirmek için Moğollara karşı cihat ilan etmişti.¹²⁸ Devlet içerisinde kırınlıkları bir tarafa bırakarak, İslam dünyasını büyük bir tehdit eden Moğollara karşı birlikte mücadele edilmesi gerektiğini düşünüyordu. Neticesinde Sultan Kutuz etrafında Baybars ve diğer emirler aralarındaki kırınlıkları bir tarafa bırakarak Moğollara karşı birleşmişlerdi.¹²⁹

Sultan Kutuz, Suriye, Mısır ve bütün İslam dünyasını tehdit eden Hülagu Han’a karşı ne yapılması gerektiğini konuşmak üzere devlet yöneticilerini toplamaya karar verdi.¹³⁰ Sultan Kutuz çevresine topladığı emirlerin görüşlerini aldı. Cihad için harcanacak paranın nasıl alınacağı kararı verildi. Buna göre ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için halkın elinde bulunan malların büyük bir kısmına el koymaya karar verildi. Bunu gerçekleştirmek için herkesin elinde bulunan değerli eşyaları pazarlarda satılmalı, bunun yanında askerlerin elinde silahı ve atı kalacak şekilde el konulup satıldıktan sonra halkın elindeki malların büyük miktarına el konulacaktır. Alınan bu kararlar ile cihad ordusunun ihtiyaçları bu şekilde karşılanacaktı. Görüldüğü gibi Sultan Kutuz üzerine aldığı görevi başarıyla yerine getirmek için büyük hazırlıklar içerisinde girmişti. Kısacası Sultan Kutuz devletini ve İslamiyet’i Moğol tehlikesine karşı korumak ve onları durdurmak tek amacıydı. “ İslam orduları Mısır’da toplandıktan sonra Allah Teala, daha önce Tatarlara karşı zafer kazanmaktan ümit kesilmişken Sultan Kutuz’un kalbine onları

¹²⁷ Samira Kortantamer, “*Memluk Tarihçiliğinde Bir Üslup Unsuru: El-Acaib Vel-Garaib,*” **Tarih İncelemeleri Dergisi**, S: IX, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir, 1994, s. 83.

¹²⁸ Yiğit, **Memlûkler 648- 923 / 1250- 1517**, s.32; Maalouf, **a. g. e.**, s. 225; Abdülkerim Özaydın, “*Aynicâlût Savaşı,*” **DİA**, C: 4, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991, s. 275.

¹²⁹ Şeşen, **Eyyubiler (1169-1260)**, s. 164.

¹³⁰ Kamal Al-Din İbn Al-Adim, **Buğyat At-Talab Fi Tarih Halap**, Çev: Ali Sevim, TTK Yayınları, Ankara, 2011, s. 8.

karşılama gayreti koydu.”¹³¹ Sultan Kutuz kesin zafer için her türlü tedbirleri alıyordu. Ordusunun her türlü ihtiyaçlarını karşıladı ve savaşa hazır bir hale getirmişti.

Hülagu Han ise Suriye topraklarını hâkimiyeti altına aldığı sırada Möngke Han'ın ölüm haberini almıştı. Bunu üzerine ordusunun büyük bir kısmını yanına alarak Karakuruma gitmek için yola çıktı. Yerine de ordunun başında önemli komutanlarından Ket Boğa'yı bırakmıştı.¹³² Sultan Kutuz, Hülagu Han'ın hareketlerini adım adım takip ediyordu. Onun ordunun büyük bir kısmını alarak gitmesi kendileri için kaçırılmayacak bir fırsattı. Hülagu Han, Şam dönüşünde Memluk Sultanı Kutuz'a elçilerini göndererek tanrının yeryüzünü Cengiz Hanın soyuna verdiğini dile getirmiş. Ardından kendisinin huzuruna gelip hemen itatını bildirmesini ve tehdit dolu bir mektup göndermişti.¹³³ Ancak Memluk Devleti'nin Sultanı Kutuz ve emirleri çoktan onlarla savaşma kararını vermişlerdi. Bu nedenden dolayı Hülagu Han'ın göndermiş olduğu elçilerini öldürerek ona bu şekilde cevap vermişti. Uzun süreden beri ordusunu hazırlıyordu. Sultan Kutuz asker toplamak için fermanlar çıkardı. Mısır ve diğer İslam devletlerindeki Müslümanları, Allah yolunda savaşmak ve İslamiyet'i korumak için Müslümanları bu kutsal cihada davet etti. Aynı zamanda valilerine de bu fermanları gönderdi ve bu emire uymayan kişilerin sobayla dövülmesinin emrini verdi. 26 Temmuz 1260 yılında Sultan Kutuz Kahire'den ayrıldı. Sultan Kutuz Akka'da bulunan Haçlı kontluklarıyla da anlaşarak Moğol Haçlı ittifakını da önlemiş oluyordu.¹³⁴ Çünkü Moğollara güvenemiyorlardı. Diğer yandan ise İslam medeniyetine alışmışlardı ve içlerinde çok sayıda Müslüman bulunmaktaydı. Bu nedenle sultana arazilerinden geçmesine izin verdiler.

Sultan Kutuz kesin olarak Moğollar üzerine gitmeye karar vermişti. Ancak emirlerinin bazıları bu emire karşı çıkmaları üzerine Sultan Kutuz onlara şu

¹³¹ Tagrıberdi, **a. g. e.**, s. 35-6.

¹³² Muammer Gül, **Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu**, Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul, 2010, s. 111.

¹³³ Fazlullah, **a. g. e.**, s. 55; Yiğit, **Memlükler 648-923/ 1250-1517**, s. 34; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 171.

¹³⁴ Gökhan, “*Memluk Kilikya Ermeni Siyasi İlişkileri*,” s. 72; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 174.

sözleri söyledi: “*Ey Müslüman emirler! Yıllardır beytü’l-malın ekmeğini yiyorsunuz ve şimdi de savaşmak istemiyorsunuz. Ben işte gidiyorum. Savaşmak isteyenler benimle gelsin. Kim savaşmak istemezse o da evine dönsün. Allah hepimizi görmektedir. Müslümanların vebali geride kalanların boynunadır.*”¹³⁵ Sultan bu sözleriyle emirlerine ve askerlerine bu savaşın İslamiyet için ne kadar önemli olduğunu bir kez daha vurgulamıştı. Aynı zamanda ordusunu savaşa hazırlıyordu bu sözleriyle.

İki ordu 3 Eylül 1260 günü Ayn-ı Calut’ta karşı karşıya geldiler. Çetin bir mücadeleden sonra Memluk ordusu savaşı kazandı. “ Sonunda Tatarlar kırılıp perişan vaziyette kaçmaya başladılar ve Allah zaferi Müslümanlara nasip etti.”¹³⁶ Bu savaş tarihte Moğolların ilk kez mağlup olduğu savaştır. Artık Moğollarında yenilebileceği düşüncesinin dogmasına neden oldu. Böylece Moğolların ilerleyişi durduruldu. Hülagu Han’ın ordunun başına tayin ettiği Hristiyan Ket Boğa da esir düştü. Sultan Kutuz suçsuz Müslümanların kanını dökmesinin hesabını sordu. Daha sonra Sultan tarafından öldürüldü. Bunun yanında Ket Boğa’nın emrinin altında buluna Gürcü ve Ermeni askerlerinin Mısır topraklarındaki planları da suya düşmüştü. Eğer zaferi Hülagu Han kazanmış olsaydı Orta Doğu da Müslüman devleti kalmazdı. Müslümanlar bu topraklardaki hâkimiyeti kaybederlerdi. Hülagu Han’ın Hristiyanlara vermiş olduğu destekten dolayı Orta Doğuda iktidara Hristiyanlar hâkim olurdu.¹³⁷ Büyük ihtimalle İslam dini de yeryüzünden silinirdi.

Moğollara karşı kazanılmış olan bu zafer tüm İslam dünyasında büyük sevinç ile karşılandı.¹³⁸ Çünkü İslam dünyası Moğolların hâkimiyeti altına girmeyen tek Müslüman ülkesiydi. Bütün Müslümanların gözü kulağı bu savaştaydı. Memluk Devleti sadece kendi topraklarını korumakla da kalmayarak, İslamiyet’i de korumuştur. Bu savaş hem Memluk Devleti hem de İslamiyet için ölüm kalım savaşıydı. İslam tarihinde kazanılmış en büyük

¹³⁵ Kazım Yaşar Kopruman, “Mısır Memlûkleri (1250-1517),” **Genel Türk Tarihi**, C: 3, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 423-4.

¹³⁶ Tagrıberdi, **a. g. e.**, s. 37.

¹³⁷ Runciman, **a. g. e.**, s. 266; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 174-6.

¹³⁸ Süleyman Özbek, “Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud,” **Türkler**, C: 5, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 130.

zaferdir. Türk Memluklerin milli ve dini duyguların etkisiyle Moğollara karşı savaşmaları zaferin kazanılmasında büyük etkisi olmuştur. Allah İslam dinini ve Müslümanları korumak için Türk Memlukleri görevlendirdiği ve onlar ilk sınavını başarıyla verdiler.¹³⁹ Zafer Memluk Devleti'nin Türk-İslam devletleri arasındaki yerini ve değerinin artmasını sağlamıştır. Moğolların hâkimiyeti altında bulunan Türk-İslam devletlerin, Moğollara karşı bağımsızlıklarını kazanmak için mücadelenin güçlenmesine ve artmasına neden olmuştur. Adım adım Dünya hâkimiyetine giden Moğolların yenilmeyeceği fikrinin kırılmasına neden oldu. Başta Mısır ve Suriye toprakları olmak üzere İslam dünyası hatta Avrupa'yı Moğol istilasından kurtarılmıştır. Bu zafer ile Memluk Devleti kendisini İslamiyet'in koruyucusu olarak görmüştür.¹⁴⁰

Bu savaşı Memluk Devleti'nin kazanması bu topraklarda yaşayan Hristiyanların hiç hoşuna gitmemişti. Çünkü bu zafer ile Suriye toprakları, Memluk Devleti'nin hâkimiyeti altına girmişti.¹⁴¹ Moğollardan aldıkları destekler sayesinde istedikleri gibi hareket ediyorlardı. Müslümanlara da her türlü zulmü gerçekleştiriyorlardı. Bazı Hristiyanlar Hülagu Han'a gidip ayrıcalıklı fermanlar almışlardır. Aldıkları fermanları Tuma Kapısında yüksek bir yere asmışlardır. Böylece Hristiyanlığın diğer dinlerden daha yüce olduğunu ileri sürüyorlardı. Bir gün İslamiyet'in yeryüzünden silineceğini Müslümanlara haykırıyorlardı. Daha da ileri giderek camilere şarap döküyorlardı. Bununla da yetinmeyen Hristiyanlar Müslümanların dükkânlarına haç takmalarını istemişler. Bunu yapmayan Müslümanların dükkânlarına saldırmışlar ve yakmışlardır. Bu olaylara son vermek isteyen Müslümanların ileri gelenleri bu durumu Moğol yöneticilerine bildirmişlerdir. Ancak onlar Hristiyanları Müslümanlardan üstün tutmuşlar ve Müslümanları kırbaçlayarak kovalamışlardır.¹⁴²

¹³⁹ Ayaz, **Memlükler (1250-1517)**, s. 33.

¹⁴⁰Yüksel Arslantaş, "Memluk Moğol Mücadelesi ve Orta Doğu Tarihine Etkileri," **Bellekten**, C: LXVII, S: 250, TTK Yayınları, Ankara, 2004, s. 788; Özbek, "Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud," s. 131; Yiğit, **Memlükler 648- 923 / 1250- 1517**, s. 39.

¹⁴¹ Ayşe Dudu Erdem Kuşçu, "İlhanlı Devleti'nin Kuruluşu ve Memluklerle İlk Teması," **Türkler**, C: 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 371.

¹⁴² Tagrıberdi, **a. g. e.**, s. 38.

Moğolların, savaşta yenildiği haberinin gelmesi üzerine bölgede bulunan Moğolların kaçması, Hristiyanları savunmasız bırakmıştır. Sultan Kutuz'un, Hülagu Han'a karşı Ayn Calut savaşını kazanması Ön Asya'da Müslümanlığı güçlendirdiği gibi Hristiyanlığında zayıflamasına büyük bir etki yapmıştır.¹⁴³ İslam dünyası kendini koruyacak gücünün olduğunu ortaya koydu. Bunu üzerine Müslümanlar bu zamana kadar görmüş oldukları zulümün acısını çıkarmak için Hristiyanların üzerine yürüdüler. Çok sayı da Hristiyan öldürüldü ve malları yağmalandı. Çok sayıda Hristiyanların ibadethaneleri tahrip edildi. Meryem kilisesini ateşe verdiler.¹⁴⁴ Birçok Hristiyan da saklanarak hayatlarını kurtarmışlardı. Kaçan Moğolları kovalayan Baybars onların eline esir düşmüş Müslümanları da serbest bırakılmasını sağlamıştı.

Bu savaş ile Haçlı, Moğol ittifakına büyük bir darbe vurulmuştur.¹⁴⁵ Çünkü Ket Boğa'nın bazı Haçlı kontluğuna saldırması onların kendilerinden korkmasına neden olmuştur. Memluk Devleti'nden sonra sıranın kendilerine geleceğini düşünerek Sultan Kutuz ile anlaşma yapmışlardır. Hülagu Han yenilginin haberini aldığı da çok sinirlenmişti. Arap Müslümanlarının kökünü kazıyacağını dile getirmişti. Hülagu Han bu yenilginin intikamını almak için yanıp tutuşmuştur. İlhanlı Devlet'inin tek amaçlarından bir tanesi bu yenilginin intikamına almak olmuştur. Her fırsatta Memluk Devlet'inin üzerine gitmeyi kaçırmamıştı. Sultan Kutuz dönemin de İlhanlı Devlet'i ile dini yönden önemli olaylar yaşanmıştır. İlhanlı Devlet'inin uygulamış olduğu siyaset haliyle Müslüman olan Memluk Devlet'ini etkilemiştir. Bu nedenle gerçekleşen olaylara kayıtsız kalmamıştır.

1.3.Melik ez-zâhir rükneddin baybars el-bundukdari döneminde ilhanlı devleti ile dini münasebetler

Sultan Baybars 27 Ekim 1260 yılında Kahire de Memluk Devlet'inin tahtına çıktı. Bu dönemde Memluk Devlet'inin çok önemli sorunları

¹⁴³ Demirkent, a. g. e., s. 228.

¹⁴⁴ Tagrıberdi, a. g. e., s. 38.

¹⁴⁵ Yiğit, Memlûkler 648- 923 / 1250- 1517, s. 39.

bulunmaktaydı. Sultan ilk iş olarak İlhanlılara karşı ilan edilen cihad için halktan alınan ağır vergileri kaldırdı. Sultan Baybars'ın önemli sorunları Memluk Devleti'nin dört bir tarafını kuşatılmış bir şekildeydi. Memluk Devleti'nin, Kuzeyin de Haçlı ve Ermeni Krallıkları, Suriye sahilleri boyunca Haçlı kontlukları bulunuyordu. Doğu sınırında ise intikam ateşiyle yanıp tutuşan İlhanlı Devleti bulunmaktaydı. Batı sınırında ise Memlukler üzerine Papalık tarafından bir Haçlı seferi yapma ihtimali de bulunuyordu.¹⁴⁶ Bu devletlerin ortak düşmanı İslamiyet'ti. Hristiyanlar, İslam dinini yeryüzünde silmek istiyorlardı. Bu hedeflerini gerçekleştirmek için ellerinden gelen her şeyi yapıyorlardı. İlhanlılar ise hâkimiyetleri altına aldıkları topraklarda kendilerine karşı sürekli mücadele eden kesim, Müslümanlar olmuştur. İlhanlı Devleti'nin de İslamiyet'e bakışları ve siyasetleri de değişmiştir. Sultan Baybars bu sorunlarla karşı karşıyaydı. Bu nedenle Sultan Baybars ilk olarak İslam dünyasının ruhani lideri olan, Hilafet kurumunu tekrar kurmaya karar vermiştir.

Sultan Baybars öncelik verdiği konulardan bir tanesi, Abbasi Halifeliğini tekrar kurmaktı. Çünkü Hülagu Han tarafında ortadan kaldırarak, İslam dinini başsız bırakmıştı. Hz. Peygamberin ölümünden sonra altı yüz yıldan beri devam eden Hilafet kurumunun biranda yok olması, İslam dünyasında büyük bir boşluk doğurmuş ve Müslümanlar üzerinde şok etkisi yaratmıştı.¹⁴⁷ Hilafet kurumu Müslümanlar üzerinde manevi olarak büyük bir değer taşımaktadır. Hilafet kurumu İslam dininin birliğini, beraberliğini ve koruyuculuğunu üstlenmiştir. Aynı zamanda İslamiyet'in yayılması için canla başla, bu uğurda çalışmıştı. Kısacası Hilafet kurumu bütün Müslümanların her türlü sıkıntılarıyla ilgilenmişlerdi. Hilafet kurumu Müslümanlar için bir nevi kutsal bir yer olarak görülüyor diyebiliriz. Bu yüzden Sultan Baybars, Hilafet kurumunu tekrar kurarak İslam dünyasını varlığını tehdit eden düşmanlarına karşı, İslam dünyasını yeniden güçlendirmek istemiştir. İslam dünyasını güçlendirerek düşmanlarına karşı daha iyi mücadele edileceğini düşünüyordu. Dağılmış olan İslam dünyasını

¹⁴⁶ Yiğit, *Memlûkler 648- 923 / 1250- 1517*, s. 42.

¹⁴⁷ Samira Kortantamer, "Memluklarda Devlet Yönetimi ve Bürokrasi," *Tarih İnceleme Dergisi*, S: II, 1984, s. 31.

yeniden bir araya getirerek birleştirmek ve bütünleştirmek istenmiştir. Böylece İslam dünyası da doğal olarak da büyük bir güce ulaşacağını düşünüyordu. Çünkü Hilafet kurumu Müslümanlar için çok önemli bir yere sahiptir.

Aynı zaman da Sultan Baybars'ın diğer amacı ise Mısır'da Hilafeti yeniden tesis ettiğinde, İslam dünyasını ruhani lidersiz bırakmamış olacak ve Halifeden aldığı menşur ile Memluk Devleti'nin ve kendisinin de meşrutiyetini tasdik ettirmek ve İslam dünyasındaki saygınlığının artmasını sağlayacaktı.¹⁴⁸ Aynı zamanda Sultan Baybars, Müslümanlar nezdinde İlhanlı Devleti'ne karşı manevi bir üstünlük kurmuş olacaktı.¹⁴⁹ Böylece Sultan Baybars'ın gücünde doğal olarak artacaktı. Devlet içerisindeki istikrarı sağlamak ve dıştaki düşmanlarına karşı daha güçlü olacaktı. Çünkü Abbasi Hilafeti Türk-İslam devletleri üzerinde ve Müslümanların üzerinde büyük bir ağırlığı bulunmaktaydı. Halifeler bu gücünü birçok kez kullanmıştı. Çünkü İslam dünyasının lideri olarak sayıldığından dolayı, Halifenin her isteğini yerine getirilmiştir. Aynı zamanda Müslüman devletlerinin sultanları varlıklarını meşrulaştırmak için Halifeye kendi adlarına hutbe okutarak sultanlıklarını Müslümanlara kabul ettiriliyordu. Hülagu Han tarafından Abbasi Devleti'ne son verdikten sonra Sultan Baybars'tan önce Sultan olan Kutuz'da, Mısır'da, Abbasi Hilafetini kurmak ve sultanlığını meşrulaştırmak için girişimlerde bulundu. Ancak Memluk Devleti'nin önemli sorunlarının olmasından dolayı bu meseleyle ilgilenememişti.

Sultan Baybars bu düşüncelerini hayata geçirmek için hemen harekete geçmiştir. Abbasi Halifelerinden Zahir'in oğlu Ahmet, Hülagu Han'ın katliamından kurtulmuştu. Bir süre gezdikten sonra Dımaşka gelmişti. Sultan Baybars elçilerini göndererek onu Kahire'ye davet ettirmiştir. Bu davet üzerine Ahmed, Kahire yoluna koyulmuştur. 9 Haziran 1261 yılda Perşembe günü Ahmed, Kahire'de Sultan Baybars, devlet yöneticileri ve

¹⁴⁸ Süleyman özbek, "El-Melikü'z-Zahir Rüknu'd-din Baybars Zamanı Memluk Devletinin Dini Siyaseti," **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C: IX, İzmir, 1994, s. 294.

¹⁴⁹ Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri**, s. 84.

halk ile büyük bir kalabalıkla karşıladılar.¹⁵⁰ Ahmed'in, Abbasi hanedanından olup olmadığını hemen araştırıldı. Araştırmadan sonra 13 Haziran 1261 yıldan Ahmed'de Mustansır Billah ismini vererek onu Halife ilan ettiler. Sultan Baybars, devlet yöneticileri ve çevrede bulunan herkes Mustansır Billah'a Halife olarak biat ettiler.¹⁵¹ Halife Mustansır Sultan Baybars'a Kasımu Emiri'l-mü'min ismini vererek Sultanlık hil'atını giydirdi. Böylece başsız kalmış olan İslam dünyası da bu durumdan kurtarılmıştı. Sultan Baybars hem kendi gücünü hem de İslam dünyasının gücünü artırmıştır. Memluk Devleti, Ayn Calud savaşı ile İslam dininin savunuculuğunu ve koruyuculuğunu üstlenmişti. Halifelik kurumunu yeniden tesis ederek bu görevini yerine getirmekte olduğunu göstermektedir. Sultan Baybars bu hareketi ile İslam dünyasının güvenini ve sevgisini kazanmıştı. Halife sultandan yardım alarak tekrar Bağdat'tı İlhanlı Devleti'nin elinden almak istedi. Ancak Sultan Baybars bu duruma çok sıcak bakmadı. Çünkü Halifenin hedefine ulaştığında kendisi için tehdit oluşturacağını düşündüğünden dolayı gerekli önemi vermedi. Bu nedenden dolayı da Halifenin bu isteğini yerine getirmedi.

Sultan Baybars Halifeliği Mısırda tekrar kurmaya çalışırken, İlhanlı Devleti'nin askerleri de intikam almak için fırsat bekliyorlardı. Bu fırsatı da Sultan Baybars'ın, Sultan Kutuz'u öldürüp Memluk Devleti'nin tahtına oturduğu sırada bulduklarını düşünerek, hemen harekete geçmişlerdir. İlhanlı birlikleri Baydara komutasında Birecik üzerine yürüdüler. Burada bulunan asker sayısının az olmasında dolayı geri çekildiler. İlhanlı askerleri de peşlerine düştü. Bu geri çekilmenin haberini, Halep de duyulması üzerine halkta güneye doğru kaçmaya başladılar. Halep'de bulunan ordu, İlhanlı askerlerinin Halep'e yaklaştığının haberini alması üzerine 2 Aralık 1260'da Halep'ten Dimaşka'ya çekilmeye başladılar. Halep'e giren İlhanlı askerlerin yine burada da önceki yaptıkları gibi önlerine çıkan Müslümanları kılıçtan

¹⁵⁰ Ramazan Şeşen, **Haçlılar Önünde Sultan Baybars**, Yeditepe Yayınevi, İstanbul, 2013, s. 33; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri**, s. 84.

¹⁵¹ Samira Kortantamer, **Bahrî Memlûklar'da Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler**, s. 139-143; Ali Aktan, "Mısır'da Abbasi Halifeleri," **Bellekten**, C: LV, S: 214, TTK Yayınları, Ankara, 2001, s. 617; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri**, s. 84; Fatih Yahya Ayaz, **Memlük- Kıbrıs İlişkileri Kıbrıs'ta İlk Türk Hâkimiyeti**, TTK Yayınları, Ankara, 2016, s. 38.

geçirdiler. Kadın, çocuk ve yaşlı demeden kim çıktıysa öldürdüler.¹⁵² Birçok Müslümanı da esir etmişlerdi. Görüldüğü gibi yine olan Müslüman halka olmuştu. İlhanlı Devleti'nin Müslümanlara karşı ne kadar kin ve nefret beslediğinin göstergesidir. İlhanlı askerleri ellerine geçirdikleri köy, kasaba ve şehirlerde kalan Müslüman halkı kılıçtan geçirdiler. Onların zulmünden korkan insanlar ise evlerini ve topraklarını bırakarak Mısır'a doğru yola koyulmuşlardı. Sultan Baybars bu durumdan haber almış ve hızlı bir şekilde ordusunu hazırlayarak, İlhanlı ordusunun üzerine göndermişti. İlhanlı ordusunun önünden kaçan Halep ve Hama birlikleri Humus'ta İlhanlı ordusuna karşı birleştiler. Çünkü kendileri çekildikleri yerleri, İlhanlı ordusunun hâkimiyeti altına giriyordu. Buralarda kalan Müslüman halklar, İlhanlılar tarafından kılıçtan geçiriliyordu. Bu nedenlerden dolayı Humus önlerinde İlhanlı ordusunu yenilgiye uğrattılar. Çok sayıda İlhanlı askeri öldürüldü. Sultan Baybars'ta ordusuyla birlikte Halep'i kurtarmak için Gazze'ye ulaşmıştı. Bölgedeki haçlılar İlhanlılara bildirmeleri üzerine aldıkları şehirleri boşaltılar. Bu yerler tekrar Memluk Devleti'nin hâkimiyetine girdi.¹⁵³

Sultan Baybars, İlhanlı Devleti'nin saldırılarına, her kötü durumda Memluk Devleti'nin topraklarının üzerine saldıracaktır. Eline geçirdiği topraklarda yaşayan Müslümanları da öldüreceğinin de farkındaydı. Diğer yandan da İslam dünyasının her zaman düşmanı olan, Haçlılar bulunmaktaydı. Hem kendisine hem de İslam dünyasına düşman olan devletlerin bir araya gelerek kendisine karşı ittifak kurduklarında çok büyük bir tehlike haline geleceklerdi. Bu nedenlerden dolayı kendisi, devletini ve İslam dünyasını güçlendirmek için kendisine müttefik bulması gerekiyordu. Devletin geleceği için her şeyi düşünmesi gerekiyordu. Hülagu Han'ın, Hristiyan halkına çok iyi davranması onları korumasından dolayı, Hülagu Han'ı Hristiyan dünyasıyla yakınlaşmasına neden olmuştu. Hristiyan dünyası uzun zamandan beri Moğolları, Hristiyan dinine girmeleri için uğraşıyordu. Moğol Hanlarıyla ittifak kurmaya çalışıyorlardı. Bu ittifakı kurarak İslam dünyasına büyük bir darbe vurmak amacını güdüyorlardı. Ne

¹⁵² İbnü'l-İbri, a. g. e., s. 44; Yiğit, **Memlûkler 648- 923 / 1250- 1517**, s. 45.

¹⁵³ İbnü'l-İbri, a. g. e., s. 44; Yiğit, **Memlûkler 648- 923 / 1250- 1517**, s. 45.

yazık ki bu ittifak gerçekleşmemişti. Ancak Hülagu Han bu topraklara gelerek, Hristiyanlara karşı uygulamış olduğu siyaset nedeninden dolayı Sultan Baybars'ı doğal olarak kurula bileceğini düşünmesine neden oluyordu. Hülagu Han'ın uyguladığı siyasetten dolayı, İlhanlı Devleti içerisinde Hristiyanlığın yayılmasını hızlandırmıştı. Bu nedenlerden dolayı Sultan Baybars bu tehlikeler karşısında daha güçlü olması gerekiyordu. Bu durumdan kurtulmak için İslam dinini kabul eden Altın Orda Hanı Berke bulunmaktaydı. İslam dinini kabul eden ilk Altın Orda Han'ı Berke Handır.¹⁵⁴ Berke Han hâkimiyeti altındaki Ortodoks Ruslara karşı da çok sert bir politika izliyordu.¹⁵⁵ Berke Han 'ın İslam dinini kabul etmesi İslam dünyası için büyük bir kazanç sayılabilir. Çünkü Moğolların tarih sahnesine çıktıkları süreçten itibaren Hristiyan dünyasının lideri Papalar Moğollara Hristiyanlığı kabul ettirerek, hem onların güçlerinden yararlanmak hem de Hristiyanlığın yayılmasını sağlamak ve en önemlisi de bu gücü Hristiyan dünyasının baş düşmanı olan İslam dinine karşı kullanmaktı. Ancak Berke Han'ın Müslüman olması bu planların tersine dönmesine neden olmuştur. Berke Hana kadar sürdürülen planlar ve çabaları sonuçsuz kalmıştı. Hedeflerine ulaşma yolunda büyük bir darbe almışlardı. Aynı zamanda Moğollar arasında Hristiyanlığın yayılmasının da önledi. Berke Han'ın Müslüman olması Moğollar arasında İslamiyetin yayılmasını hızlandırmıştı. İlerleyen süreçte Müslüman olan Hanların İslam dünyasına büyük hizmetlerde bulduklarını göreceğiz. Berke Han'ın Müslüman olması onu diğer İslam Devletleriyle yakınlaşmasının yolunu açmıştır. Aynı zamanda Berke Han'nın arası da, İlhanlı Devleti ile iyi değildi. Bu iki durumdan dolayı Sultan Baybars'ın ilgisini çekmiştir.

¹⁵⁴ V. V. Barthold, **Moğol İstilasına Kadar Türkistan**, Çev: Hakkı Dursun Yıldız, Ankara, 1990, s. 528; Mustafa Kafalı, "*Cuci Sülalesi ve Şubeleri*," **Tarih Enstitüsü Dergisi**, S: 1, İstanbul, 1970, s. 106; Mustafa Kafalı, **Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri**, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul, 1976, s. 55; Roux, **Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl**, s. 283; Mehmet Saray, "*Altın Orda Hanlığı*," **DİA**, C: 2, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989, s. 539; Mustafa Kafalı, "*Altın Orda Hanlığı*," **Türkler**, C: 8, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 399; Carter V. Findley, **Dünya Tarihinde Türkler**, Çev: Ayşe Anadol, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s. 86; Anıl Çeçen, **Türk Devletleri**, Fark Yayınları, Ankara, 2007, s. 293; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 198.

¹⁵⁵ İlyas Kamalov, **Altın Orda ve Rusya (Rusya Üzerindeki Türk- Tatar Etkisi)**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2009, s. 81.

İki Moğol devletinin karşı karşıya gelmelerinin birçok nedeni bulunmaktadır. Büyük Moğol Hanı, Mönge Hanın ölmesi üzerine taht kavgaları çıkmıştı. Büyük Moğol Hanı seçiminde, Hülagu Han, Kubilay Hanı desteklemişti. Berke Han ise Arık Böke Hanı Büyük Han olması için desteklemişti.¹⁵⁶ Ancak Hülagu Han'ın desteklediği Kubilay Han Büyük Han seçilmişti. Böylece iki Moğol devleti arasında ilk gerginlikler başlamıştı. Hülagu Han'ın İran coğrafyasına gelmesi ve burada İlhanlı Devleti'ni kurmasının ardından, Berke Han için çok önemli olan Azerbaycan ve Kafkasya toprakları kendi hâkimiyeti altına almaya çalışıyordu. Ancak Hülagu Han'ın kendi hâkimiyeti altına alması iki devlet arasındaki gerginliğin iyice artmasına neden olmuştur.¹⁵⁷ Diğer bir neden de Mönke Han'ın, Hülagu Hanı Batı ülkelerini fetih etmesi için gönderme kararı vermişti. Bu sefer içinde Hülagu Han'a Moğol ordusunun bir kısmının verilmesi ve Büyük Han, Berke Han'nada ordusunun bir kısmını vermesinin emrini vermişti. Bu durum Berke Han'ın hiç hoşuna gitmemişti. Çünkü İslam dinini kabul etmiş birinin, Müslüman ülkelerle savaşmak anlamına geliyordu.¹⁵⁸ Hülagu Han'ın, Abbasi Halifesine karşı açmış olduğu seferi mecburiyetten desteklemek zorundaydı. Bu durum onun canını çok sıkıyordu ama askerleri Bağdat istilasın da savaşmışlardı. Hülagu Hanı bu seferinde desteklese de aralarındaki gerginliğinde artmasına da neden olmuştur.

Bizim için en önemli bu iki devletin karşı karşıya gelmelerinin nedeni Hülagu Han'ın İslam coğrafyası üzerine yaptığı seferdir. Bu seferde Hülagu Han'ın Müslümanlara karşı izlediği siyaset çok büyük bir etki yapmıştır. Berke Han, İslam dinine daha çocukken kabul etmişti. Berke Han oldukça dindar bir Müslümandı. Âlimlere büyük bir saygı gösteriyordu. Kendisinin İslam dinine girmesi Altın Orda Devleti içerisinde de İslam dininin yayılmasını hızlandırmış.¹⁵⁹ Berke Han, İslam dinini devlet politikası haline

¹⁵⁶ Spuler, a. g. e., s. 72; Nadir Devlet, “*Altın Ordu*,” **D. G. B. İ. T.**, C: 9, Çağ Yayınları, İstanbul, 1989, s. 107; Clot, a. g. e., s. 50; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 200.

¹⁵⁷ A. Yu. Yakubovskiy, **Altın Ordu ve Çöküşü**, Çev: Hasan Eren, TTK Yayınları, Ankara, 2000, s. 40-1.

¹⁵⁸ Devlet, “*Altın Ordu*,” s. 106; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 198.

¹⁵⁹ Akdes Nimet Kurat, **IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri**, TTK Yayınları, Ankara, 1972, s. 128-9.

getirmişti. İslam dini Altın Orda Devleti'nin içerisinde yayılmasına büyük bir etki yapmıştır.

Hülagu Han'ın bütün İslam devletlerini harap etmişti. İslam Devletlerinin padişahlarını hiç acımadan öldürmesi, Müslüman şehirlerini yakıp yıkması ve Müslümanları öldürmesi, Berke Han'ını çok kızdırmıştı. Hülagu Han'ın bunla da kalmayarak, Abbasi Halifesini öldürmesi, Berke Hanı çok etkilemişti. Hülagu Han'ın İslam coğrafyasında uygulamış olduğu siyaset nedeninden dolayı bu topraklarda yaşayan Müslümanları kılıçtan geçirmesi yetmez gibi bölgede yaşayan Hıristiyanlara destek olması ve onların Müslümanlara karşı zulüm etmelerini sağlamışlardı. Bu nedenlerden dolayı Berke Han, *“Allah bana yardım ederse suçsuz olan Müslümanların kanının hesabını, Hülagu Han'a soracağım”* diyerek dile getirdi.¹⁶⁰ Bu nedenlerden dolayı iki Moğol devletleri arasında savaşlar başlamıştı. Bu gösteriyordu ki Berke Han'ın İslam dinini ne kadar çok benimsediğinin ve kabullendiğinin en güzel göstergesiydi. Bu savaşın başlaması hem Memluk Devleti hem de İslam dünyası açısından büyük öneme sahiptir. Çünkü İlhanlı Devleti, Altın Orda Devleti ile girmiş olduğu mücadelede büyük kayıplar vermiştir. Diğer bir önemi de İlhanlı Devleti askeri gücünü ikiye bölmek zorunda kalmıştır. Altın Orda ile İlhanlı Devleti arasındaki savaşların başlaması Memluk Devleti ile Altın Orda Devleti'nin yakınlaşmasını hızlandırmıştır.

Sultan Baybars, Berke Han'ın Müslüman olduğu duyması ve İlhanlı Devleti ile mücadele içerisinde olduğunu biliyordu. İlhanlı Devleti'nin İslam Dünya'sına karşı uygulamış olduğu siyasete karşı birlik olmak için 1262'de elçilerini gönderdi. Sultan Baybars mektubunda Berke Han'ı, Hülagu Han'a karşı kışkırtmaya ve aralarına düşmanlık sokmaya çalışıyordu. *“Berke Han'ı, İlhanlı Devleti'ne karşı cihada davet ediyordu. İslam dinine göre cihad Müslümanların üzerine vacip olduğunu belirtti. Berke Han'ın İslam dinini kabul ettiğinin haberini duyduğunu ve bu durumda karşısında olan kişilerin kendi ailesinden olsa bile kâfirlere karşı cihad görevi ona düşüyor. Çünkü Peygamber efendimiz en yakın akrabaları ile savaştı. Allah'tan başka Allah yok diyene kadar savaşılması emrolunmuştu. Müslümanlık*

¹⁶⁰ Fazlullah, a. g. e., s. 68; Grousset, a. g. e., s. 404.

sadece İslam dinini kabul etmek değil, cihad Müslümanlığın en önemli temel taşlarındandır dedi."¹⁶¹

Bunun yanında Sultan Baybars, Berke Han'a çok değerli ve çok miktarda hediyeler göndermişti. Berke Han, Sultan Baybars'ın elçilerini çok iyi karşıladı. Çok geçmeden Berke Han'da elçilerini Sultan Baybars'a gönderdi. Berke Han'da mektubunda "*Kendisinin İslam dinine girdiğini ve ülkesinde İslam dinini yaydığını dile getirdi.*"¹⁶² Hatta Berke Han yakın akrabalarının da İslam dinini kabul ettiğini belirtti. Aynı şekilde Berke Han'da çok değerli hediyeler göndermişti. Böylece iki devlet arasında, İlhanlı Devleti'ne karşı ittifak kuruldu. Bu ittifak sadece dini amaçlı değildi. Siyasi ve iktisadi gibi nedenlerden dolayı bu ittifakın kurulmasında etkili olmuştur.¹⁶³ İki devlet arasındaki ittifakın gerçekleşmesinden sonra Berke Han'ın ismi Mekke ve Medine'deki Cuma hutbelerine dâhil edildi.¹⁶⁴ Sultan Baybars Mekke, Medine ve Kudüs hatiplerine, Berke Han için Cuma hutbelerinde dua etmelerinin emrini verdi. Bu ittifaktan sonra Berke Han, İlhanlı Devleti'nin üzerine birlikte bir sefer yapma teklifinde bulundu. Berke Han, Sultan Baybars'a İlhanlı Devleti'ne Irak tarafından saldırı yapacak, kendisi ise kuzey tarafından ilerleyecekti. Bu sefer karşılığında da Sultan Baybars'a ele geçirdiği toprakları kendisinin olacağını söyledi.¹⁶⁵ Böylece Berke Han, Hülagu Han'ın hâkimiyeti altında bulunan, İslam topraklarını vermeyi vaat etti.¹⁶⁶ Sultan Baybars bu habere çok memnun oldu. Ancak bu sefer yapılmamıştır. Sultan Baybars için bu sefer çok önemli değildi. Önemli olan kendisine Müslüman ve güçlü bir devletle müttefik olmuştu. İlhanlı Devleti'ne karşı gücüne güç katmıştı. Aynı zaman da İslam Dünyası da gücüne güç katmış oluyordu. Bu ittifakın diğer bir önemi de Altın Orda Devleti içerisinde İslamiyet'in yayılmasını hızlandırmıştır.

¹⁶¹ Yakubovskiy, a. g. e., s. 43; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 359; Kafalı, **Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri**, s. 57.

¹⁶² Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri**, s. 97; Kafalı, **Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri**, s. 57; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri**, s. 162; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 201.

¹⁶³ Yüksel Arslantaş, **Memlukler Devrinde Suriye**, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 1996, s. 63.

¹⁶⁴ Clot, a. g. e., s. 51; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri**, s. 162.

¹⁶⁵ Clot: a. g. e., s. 51.

¹⁶⁶ Kesir, a. g. e., C: 13, s. 416.

Berke Han ile arasının açılmasından dolayı Hülagu Han emrinin altındaki, Altın Orda Devleti'nin askerlerine kötü davranması ve onları öldürmesi üzerine, Berke Han askerlerine Altın Orda Devleti'nin topraklarına kaçmalarını söylemiştir. Eğer bunu yapamazlarsa kendisi gibi Müslüman olan, Memluk Devleti'ne sığınmalarını istemiştir.¹⁶⁷ Bunun üzerine Berke Hanın askerleri gizlice Memluk Devleti'ne sığındılar.

Bu nedenlerden dolayı artık iki devlet arasında savaş kaçınılmazdı. Bu mücadelede Hülagu Han büyük bir mağlubiyete uğramıştır. Hülagu Han'ı uğrattığı bu mağlubiyeti Berke Han, Sultan Baybars'a bildirmiştir. Berke Han gayrimüslüm olan ve Cengiz Han'ın yasalarına uymayan, Hülagu Han'la savaştığını ve bu savaşları İslam dini için yapılmış bir cihad olarak yaptığını bildirdi¹⁶⁸ Hülagu Han, Berke Han karşısında çok büyük kayıplar vermiştir. Berke Han böylece sözünde durarak suçsuz yere öldürülen Müslümanların kanını, Hülagu Han'dan sordu. Böylece Berke Han Müslüman olmasından dolayı Hülagu Han'ın Müslümanlara zulmüne karşı bütün Müslümanların koruyucusu olarak ortaya çıkmıştı.¹⁶⁹ Berke Han yaptıklarını sürekli olarak Sultan Baybars'a haber veriyordu. Bu durumdan da Sultan Baybars oldukça memnundu çünkü İlhanlı Devleti ve Haçlılara karşı kendisine güçlü bir müttefik bulmuştu. Hülagu Han'a indirdiği ağır darbe sayesinde kendisi ve İslam dünyası da rahat ediyordu. Çünkü İlhanlı Devleti büyük kayıplar vermesinden dolayı askeri olarak zayıflanmasına neden olmuştur. Bu yüzden de kendisine karşı bir seferde bulunması zor olacaktı.

İki Moğol devletleri arasında başlayan savaştan dolayı halkın bir kısmı canlarını kurtarmak için Memluk Devleti'ne göç etmişler. Bunların yanında Berke Han'ın askerleri de Memluk Devleti'ne gelmişlerdi. Sultan Baybars ülkesine gelen Moğolları çok iyi karşıladı. Sultanın gelenlere iyi davranması gelen Moğolların sayısının artmasına ve yeni Moğol göçlerin olmasına neden olmuştur. Sultan Baybars Kahire'ye gelen Moğol kabilelerini bizzat

¹⁶⁷ Spuler, a. g. e., s. 73; Çeçen, a. g. e., s. 294; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 202.

¹⁶⁸ Ayşe Dudu Erdem, **İlhanlı Memlük Münasebetleri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998, s. 50.

¹⁶⁹ Barthold, a. g. e., s. 537.

kendisi karşılamıştı. Sultan Baybars gelen Moğollar için hazırlattığı El-Luk semtinde hazırlanan evlere yerleştirildi.¹⁷⁰ Onların Memluk Devleti'ne gelmelerinden dolayı onların şerefine büyük bir davet verdi. Sultan Baybars göçmenlerin bütün ihtiyaçlarını giderdi. Daha sonra Sultan Baybars Moğolları İslam dinine kabul etmeleri için İslam dinine davet etti onları. Bu daveti değerlendiren Moğollar, İslam dinen girmeye karar verdiler ve toplu olarak Müslüman oldular.¹⁷¹ Moğolların ileri gelenlerine Sultan Baybars emirlik görevini verdi. Onları böylece Memluk Devleti'ne daha sıkıca bağlanmalarını sağlamıştır.

Görüldüğü gibi Memluk Devleti'ne sığınan Moğollar gördükleri ilgiden dolayı kısa sürede İslam dinine girmelerine neden oldu. İslam dinine düşman olan Moğollar canlarını kurtarmak için Memluk Devleti'ne sığınmalarına neden olmuştur. Bu kişilerin İlhanlı ordusunda yer alan askerler, İslam topraklarında büyük katliamlar yapmışlardı. Ancak şimdi sığınmış oldukları Müslüman ülkesinde kendilerinin yaptıklarının tam tersi bir muamele görmüşlerdi. Bu nedenden dolayı Memluk Devleti'ne Moğol göçlerin artmasına neden oldu. Sultan Baybars onlara iyi davranarak İslam dinine girmelerini istediğinden dolayı elinden gelen her şeyi yapmıştır. Sultan Baybars'ın böyle davranması onun inancını bir gereği olmasından da kaynaklanmaktadır. Bu durumun önemli sonucu Moğollar arasında İslam dininin yayılmasını hızlandırmıştır. Bu durum İslam Dünyasına düşman olan İlhanlı Devleti'ne karşı büyük bir başarılı olarak sayılabilir. Çünkü Hülagu Han'ın emrindeki askerlerin ve halkın ezeli düşmanı olan Memluk Devleti'ne sığınmaları ve ardından İslam dinine girmesi çok önemlidir.

Hülagu Han, Berke Han ile Sultan Baybars arasındaki ilişkiler iyileşmesi ve aralarında ittifak kurmalarından dolayı tedirgin olmuştu. Artık daha dikkatli davranması gerekiyordu. Memluk Devleti tarafından ani bir saldırısı olabilirdi. Bu yüzden kendisinin çok uyanık olması gerekiyordu.¹⁷² Çünkü iki devlette kendisinin ezeli düşmanıydı. Bu iki devletin de İslam dini inancına sahip olmasından dolayı yakınlaşmalarına neden olmuştur.

¹⁷⁰ Şeşen, **Haçlılar Önünde Sultan Baybars**, s. 40; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri**, s. 173.

¹⁷¹ Yiğit, **Memlûkler 648- 923 / 1250- 1517**, s. 46; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri**, s. 37.

¹⁷² Spuler, **a. g. e.**, s. 74.

Kendisinin İslam topraklarında Müslümanlara karşı uygulamış olduğu politikaya, büyük tepki vermelerine neden olmuştur. Kendisinde suçsuz yere öldürdüğü Müslümanların kanının hesabını sormak için harekete geçmesi ve kendisine büyük bir darbe vurmasına neden olmuştu. Memluk Devleti ise İslam dininin koruyuculuğunu ve savunuculuğunu üstlenmiş bir devletti. Bu nedenden dolayı hâkimiyeti altındaki Müslüman devletlere karşı kötü davranışlarından dolayı karşısında, Memluk Devleti'ni bulacaktı. Memluk ve Altın Orda Devletleri, İlhanlı Devleti için büyük bir tehdit oluşturuyordu. Bu nedenlerden dolayı bu iki devlette karşı tek başına baş etmesi çok güçlü. Bu yüzden kendisinin de bu devletlere düşman olan bir müttefik bulması zorunluydu.

Hülagu Han, Altın Orda ile Memluk Devletlerine karşı Hristiyan dünyasıyla ittifak kurabilirdi.¹⁷³ Çünkü Hülagu Han'ın, Abbasi Devleti'ne son vermesiyle birlikte, Hristiyan dünyasının Hülagu Han'a bakışları değişmişti. Doğu Hristiyan dünyası, Hülagu Han'ın, Möngke Han tarafından kutsal toprakları Müslümanların elinden alması ve Hristiyan halkıda, Müslümanların elinden kurtarmak için gönderildiğine inanıyorlardı.¹⁷⁴ Aslında Hülagu Han bu topraklarda uygulamış olduğu politikasıyla da Hristiyanların beklentilerini de boşa çıkarmamıştır. Hülagu Han kendi geleceği için Memluk Devleti'ne karşı ittifak kurmak için 1262 yılda, Fransa Kralı IX. Louis'e bir mektup göndermiştir.¹⁷⁵ Çok uzun yıllardan beri papalık ve Avrupa devletleri her fırsatta, Moğolları Hristiyan dünyasının düşmanı olan Memluk Devleti'ne karşı birlikte hareket etmek için ittifak kurmak istemişlerdir. Ancak bu istekleri bir türlü gerçekleşmemiştir. Çünkü bu tarihe kadar Moğolların başkalarının desteğine ihtiyacı yoktu. Hiçbir devlet hiçbir güç karşılarında duramıyordu. Ama şimdi durum böyle değildi. Hülagu Han, Aynı Calut Savaşı'nı kaybettikten sonra Hristiyan dünyası ile Memluk Devleti'ne karşı ittifak kurmak istemiştir. Çünkü Hristiyan dünyasının tek düşmanı Müslümanlardı.

¹⁷³ İlyas Kamalov, **Altın Orda İlhanlı Münasebetleri**, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 2003, s. 24.

¹⁷⁴ Akkuş, **a. g. t.**, s. 119.

¹⁷⁵ Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri**, s. 177; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 388.

Hülagu Han mektubunda öncelikli olarak “Cengiz Han’dan itibaren Moğolların başarılarını dile getirmiştir. Daha sonra Müslümanların ve kendisinin dostu olan Doğu Hristiyanlarının kendi hâkimiyeti altında yaşadığını söyledi. Kendi devleti olan İlhanlı Devleti’nin hâkimiyetinin tanınmasını istemiştir. Aynı zamanda Hülagu Han kendisinin Ön Asya’da göstermiş olduğu başarılarını da dile getirdi. Önce Batinileri ardından İslam dininin merkezi olan Abbasi Halifeliğine son verdiğini. Hristiyan dünyasının düşmanı olan Memluk Devleti’ni de cezalandıracağını dile getirdi. En son olarak da Haçlı seferleri sırasında Müslümanlar tarafından esir alınan Hristiyanlarında özgür kalacağını dile getirerek” mektubuna son vermiştir. Aynı zamanda Hülagu Han ileri de Memluk Devleti üzerine yapacak olduğu sefer için Papa ve Macar krallarının desteğini almak için onlara da mektup göndermiştir.¹⁷⁶ Macar kralı Jean bu teklifi kabul etmiştir. Hülagu Han’ın, Fransa kralı IX. Louis’e göndermiş olduğu mektubunda Memluk Devleti’ne karşı dostluk ve iş birliği mektubunda aldığı cevapların ağırlıklı olarak İlhanlı Devletinin Hristiyanlık dinini kabul etmeleri yönündeydi.¹⁷⁷ Memluk Devleti üzerine ortak sefer yapılması üzerinde pek durmadılar. Onların amaçları İlhanlı Devleti’ne Hristiyan dinini kabul ettirmekti. Hristiyan dünyasının böyle davranmasının nedeni artık Moğolları kendilerine karşı tehdit olarak görmüyorlardı. Çünkü Moğollar kendi aralarında mücadele içerisinde olmaları nedeniyle, artık bir tehdit oluşturmuyorlardı. Bu nedenle Hülagu Han istediği sonucu alamamıştı. Ancak Hülagu Han, Memluk Devleti’ne karşı Hristiyan dünyası ile sürekli ittifak kurma peşinde olmuştur. Ümidini kaybetmeyerek Roma ve Paris’e de elçiler göndermiştir. Ancak 1263 yılda Memluk Devleti, Suriye’deki Hristiyanları sıkıştırması üzerine Hülagu Han ile Hristiyan dünyası yakınlaşmasına neden olmuştur.¹⁷⁸ Ancak bir sonuç çıkmamıştır. Hülagu Han hayatı boyunca Memluk Devleti’ne karşı Hristiyan dünyası ile ittifak kurma çabası içerisinde olmuştur.

¹⁷⁶ Kamalov, *Altın Orda İlhanlı Münasebetleri*, s. 24; Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, s. 388-9.

¹⁷⁷ Yuvalı, *İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri*, s. 178; Kamalov, *Altın Orda İlhanlı Münasebetleri*, s. 25.

¹⁷⁸ Yuvalı, *İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri*, s. 180.

Sultan Baybars, İlhanlı Devleti'ne karşı Altın Orda Devleti ile kurmuş olduğu devlet sayesinde gücüne güç katmıştı. Sıra Suriye ve Filistin sahilleri boyunca yerleşmiş olan Haçlı kontluklarına gelmişti. Sultan Baybars için İslam dünyası için İlhanlılardan Haçlıları daha tehlikeli olarak görüyordu. Çünkü yaptıkları Haçlı seferleriyle İslam dünyasına en büyük darbeyi Haçlılar vermişlerdi. Papalık ve Avrupa devletleri tarafından sürekli olarak asker ve maddi yardım almaları bölgede güçlerinin artmasına neden oluyordu. Haçlı kontlukları, Memluk Devleti ve İslam dünyası için büyük bir tehdit oluşturuyordu. Haçlıların hedefi Anadolu ve Orta Doğu topraklarını hâkimiyetleri altına almaktı. Aynı zamanda İlhanlı Devleti'nin de asıl amacı buydu. Görüldüğü gibi Türk –İslam dünyasının bu zamanda önemli iki büyük düşmanla mücadele etmek zorundaydı.¹⁷⁹ Bu iki önemli düşmana karşı Sultan Baybars çok dikkatli hareket etmesi gerekiyordu. Aksi takdirde bu iki önemli güç Memluk Devleti'ne karşı birleşebilirlerdi. Böyle bir olayın gerçekleşmesi hem Memluk Devleti'nin hem de İslam dünyasının sonu demek olurdu. Bu nedenlerden dolayı Sultan Baybars, ordusunu asker ve teçhizat bakımından güçlendirme yoluna gitmiştir.

Sultan Baybars Haçlı kontluklarını kaldırmak için hazırlıklara başlamıştı. Haçlı kontlukların birbirleriyle olan ilişkilerini yakından takip ediyordu. Sultan Baybars'ın Haçlıların varlıklarına son vermek istemesinin nedenlerinde birisi de İslam topraklarına barış getirmektir. Müslümanlara saygınlıklarını yeniden kazandırmak için yapılacak olan tek şey bu toprakları kirleten Hristiyanları sonsuza kadar bu topraklardan kovulması gerektiğini düşünüyordu.¹⁸⁰ Sultan Baybars'ın böyle düşünmesinin tek nedeni İslam dünyasının koruyuculuğunu ve savunuculuğunu üstlenmesinden kaynaklanmaktadır. Haçlı kontluklarını ortadan kaldırarak İlhanlı Devletiyle ittifak kurmalarını önlemektir. Sultan Baybars bu düşüncesini gerçekleştirdiği takdirde İlhanlı Devleti karşısında tek başına kalacaktı. Bu hedefini gerçekleştirmek için Sultan Baybars 1262 yılda İslam topraklarından Haçlıları kovmak için harekete geçti. Bunun yanında İlhanlı

¹⁷⁹ Gülay Çalık, **Sultan Baybars ve Haçlılarla Mücadelesi**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008, s. 70.

¹⁸⁰ Clot, a. g. e., s. 53.

Devleti'ne bağılılığını bildiren Kilikya Ermeni Devleti üzerine de sefer düzenlemiştir. Bunun nedeni de Ermeni kralının, Hülagu Han'ın İslam dünyası üzerine yaptığı sefere katılmalarıdır. Sefere katılmalarının yanında İslam topraklarında Müslümanları öldürmeleri ve camileri yakıp yıkılmalarından dolayı, bu yaptıklarının hesabını sormak için üzerlerine sefer yapmıştır.¹⁸¹ Bu mücadele uzun yıllar devam edecektir. Sultan Baybars, Haçlı kontluklarına büyük bir darbe vurmuştur. Kısa sürede birçok kale ve şehirleri hâkimiyeti altına alacaktır. Uzun yıllar bu mücadele devam edecektir.

Memluk Devleti, İslam dünyasının koruyuculuğunu ve savunuculuğunu üstlenmesinden dolayı, Türk –İslam devletleri arasında kurtarıcı olarak görülmüştür. Haçlılar ile İlhanlı Devleti arasında ezilen Müslümanlar bütün ümitlerini Sultan Baybars'a bağladılar.¹⁸² Çünkü Memluk Devleti, İslam dünyasının düşmanı olan İlhanlı Devleti'ne karşı cihad ilan etmişti. Onları büyük bir mağlubiyete uğratmıştı. Bu dönemde Türk –İslam devleti olan Türkiye Selçuklu Devleti, İlhanlı Devleti'nin hâkimiyeti altındaydı. Türkiye Selçuklu Devleti 4 Temmuz 1243 yılında Kösedag'ı Savaşında, Moğollara karşı mağlup olması üzerine, Moğolların hâkimiyeti altına girdi.¹⁸³ İlhanlı Devleti, Anadolu'da da çok sayıda Müslümanları öldürmüştü. Bu zamanda Türkiye Selçuklu Devleti'nin içerisinde taht mücadelesi içerisindeydi. II. İzzeddin Keykavus ile IV. Rükneddin Kılıç Arslan arasında taht mücadelesi vardı. Sultan İzzeddin Keykavus, İlhanlıların hâkimiyeti altından kurtulma politikası izledi. Sultan İzzeddin Keykavus etrafındaki devlet adamlarını, ülkenin dört bir tarafına göndererek Müslümanları İlhanlılara karşı cihada davet etti.¹⁸⁴ Sultanın bu harekâtı üzerine İlhanlı zulmünden kurtulmak isteyenler ve Türkmenler sultanın etrafında toplanmıştı. Sultanın başlamış olduğu cihad harekâtı başarılı olamamıştır. Çünkü ülkede birlik yoktu. Bunun yanında kardeşi ile taht mücadelesi içerisindeydi.

¹⁸¹ Kopruman, "Mısır Memlûkleri (1250-1517) Mısır'da Memlûk Devleti'nin Kuruluşu," s. 460-5; Yiğit, **Memlûkler 648-923 / 1250-1517**, s. 44-52.

¹⁸² Osman Turan, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2009, s. 252.

¹⁸³ Ali Sevim, **Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi**, TTK Yayınları, Ankara, 2014, s. 154; Arda Deniz, **Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi**, Ekim Yayınları, İstanbul, 2013, s. 57-9.

¹⁸⁴ Osman Turan, **Selçuklara Zamanında Türkiye**, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2013, s. 505.

Memluk Devleti'nin Sultanı Baybars Türk-İslam Dünyasının koruyuculuğunu üstlendiğinden dolayı, Sultan İzzeddin Keykavus'un, İlhanlı Devleti'ne karşı vermiş olduğu mücadele hakkında bilgi sahibiydi. Bu zamanda Sultan Baybars ve Berke Han, İlhanlı Devleti'ne karşı bir ittifak kurmuşlardı. Berke Han, Türkiye Selçuklu Sultanı İzzeddin Keykavus'a da yardım edilmesi gerektiğini, Sultan Baybars'a bildirmişti.¹⁸⁵Bu ittifaka Sultan İzzeddin Keykavus'ta daha sonra dâhil edildi. Sultan hem kardeşi hem de İlhanlılar tarafından sıkıştırılıyordu. Bu durum üzerine Sultan Baybars 21 Mayıs 1262 yılda Emir Saif al-Din al Kurzi ve Kadı Asil al-Din Kavaca İmam isimli elçilerini Sultan İzzeddin Keykavus'a gönderdi. Sultan Baybars sultanı Mısır'a davet etti. Daha sonra İlhanlı Devleti'ne karşı Türkiye Selçuklu Devleti'ni kurtarmak için her türlü yardımı yapacağını bildirdi.¹⁸⁶ Sultan İzzeddin, Baybars'ın elçilerini çok iyi karşıladı. Çünkü Sultan Baybars, Haçlılara ve İlhanlı Devleti'ne karşı İslam'ın büyük bir mücahidi olarak ortaya çıkmıştı.¹⁸⁷ İslam dininin hamisi olarak sürekli İlhanlı Devleti ile mücadele halindeydi. Onlara karşı cihad ilan etmişti. Kendisi de İlhanlı Devleti'ne karşı cihad ilan etmişti. Ancak İlhanlı Devleti'ne karşı tek başına başarılı olamayacağını anlamıştı. Bundan dolayı Sultan İzzeddin Keykavus 19 Temmuz'da elçilerini Sultan Baybars'a gönderdi. Sultan Baybars elçileri çok iyi karşıladı ve onların bütün ihtiyaçlarını karşıladı. Sultan İzzeddin Keykavus tüm Türkiye Selçuklu Devleti'nin topraklarından vazgeçtiğini ve yarısını Sultan Baybars'a bıraktığını dile getirdi.¹⁸⁸ Böylece iki devlet arasında ittifak gerçekleşmişti. Bu ittifakın meydana gelmesinin her iki ülkenin de Müslüman olması tek neden değildi. Bunun üzerine Sultan Baybars Anadolu'ya sefer yapmak için ordusunu hazırlamaya başladı.

¹⁸⁵ Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri**, s. 98; Şeşen, **Haçlılar Önünde Sultan Baybars**, s. 50-1.

¹⁸⁶ Mehmet Suat Bal, "Türkiye Selçuklu, Mısır Memlükleri ve Altın Orda Devleti'nin İlhanlılara Karşı Kurduğu İttifak," **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, C. XVII, 2005, s. 299.

¹⁸⁷ Turan, **Selçuklara Zamanında Türkiye**, s. 514.

¹⁸⁸ Bal, a. g. m, s. 299.

İlhanlı Devleti, Sultan İzzeddin Keykavus ile Sultan Baybars arasındaki ittifakı haber alması üzerine harekete geçti. Ne yazık ki Sultan İzzeddin Keykavus, İlhanlı Devleti'ne karşı vermiş olduğu mücadeleyi kaybetmişti. Hayatını kurtarmak için Antalya'da ailesi ve devlet adamları ile gemiye binerek İstanbul'a gitti.¹⁸⁹ Sultanın İstanbul'a gitmesi üzerine kurulan ittifak ve yapılan planlar boşa çıktı. Sultan İzzeddin Keykavus, Bizans İmparatorluğu'na sığındı.

Bizans İmparatorluğu bu dönemde barışçıl bir politika izliyordu. Ancak Hülagu Han'ın ağır baskıları nedeniyle, Bizans İmparatorluğunun Kralı Mikhail, bu oluşan İslam ittifakına karşı uygulamış olduğu siyasetini değiştirdi.¹⁹⁰ Bu nedenden dolayı Hülagu Han, Bizans kralı Mikhail ile bir anlaşma imzaladı¹⁹¹ Bunun üzerine Mikhail, Sultan Baybars'ın, Berke Han'a gönderdiği 1264 yılında elçileri yakaladı. Bu duruma Sultan Baybars çok sinirlendi. Çünkü kendisinin baş düşmanı ile nasıl anlaşma yapabiliyordu. Sultan hemen Hristiyan din adamlarını topladı. Onlara sözünde durmayan kişinin cezası ne diye sordu. Onlarda sözünde durmayan kişinin dinden çıkarılabileceğini söylediler. Bunun üzerine sultan papazlardan konuyla ilgili yazılı bir belge aldı. Bu yazılı belgeyi Mikhail'le gönderdi ve bunun üzerine elçiler serbest bırakıldı ve yollarına devam ettiler.¹⁹²

Bizans Kralı Mikhail, Hülagu Han'ın yanında yer almıştı. Hülagu Han'dan korktuğu için dostu Sultan İzzeddin Keykavus'a karşı davranışını değiştirdi. Sultan İzzeddin Keykavus, ailesi ve adamlarına çok kötü davranmaya başladı. Onları 1262 yılında Meriç nehrinin ağzında bulunan Enez kalesine kapattı.¹⁹³ Sultanın adamları olan Emir-i Ahur Uğurlu, Ali Bahadır, Emir-i meçli ve diğer adamlarını da tutuklayarak Ayasofya'ya götürdüler. Hristiyan

¹⁸⁹ İbn Bibi, **Selçukname**, Çev. Mükrimin Halil Yınanç, Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2007, s. 222; Turan, **Selçuklara Zamanında Türkiye**, s. 515; Sevim, **Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür**, s. 478; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 211.

¹⁹⁰ Emel Kılıç, **Türkiye Selçuklu Altın Orda İlişkileri Siyasi, Ekonomik, Sosyal-Kültürel 1242-1308**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2005, s. 52.

¹⁹¹ Clot, a. g. e., s. 53.

¹⁹² Şeşen, **Haçlılar Önünde Sultan Baybars**, s. 51; Clot, a. g. e., s. 54; Turan, **Selçuklara Zamanında Türkiye**, s. 516; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri**, s. 163.

¹⁹³ Turan, **Selçuklara Zamanında Türkiye**, s. 51 7; Kafalı, **Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri**, s. 58; Bal, a. g. m., s. 301; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 202.

din adamları bu Müslüman olan kişileri, Hristiyan dinini kabul etmeleri için zorladılar.¹⁹⁴ Hristiyan dinini kabul edenleri serbest bırakıyorlardı. Ancak Hristiyanlığı kabul etmemekte ısrar edenlere işkence yapıyorlardı. Öncelikle İslam dininden vazgeçmeyenlerin gözlerine mil çekiliyor ve daha ısrar eder ise de öldürülüyordu. Sıra Erzincanlı Nureddin'e geldiğinde cesurca bağırarak: “ *Cennet İslam için, cehennem de sizin için hazırlanmıştır.*”¹⁹⁵ Diyerek İslam dinine ne kadar bağlı olduğunu ortaya koymuştu. İslam dini için işkence ve ölümü göze almıştı. Bu sözleri ile hem dinini hem de canını kurtardı. Ona hayran kalan Hristiyanlar onu serbest bıraktılar. Hülagu Han bu olayların yaşanmasına neden oldu. Bu gösteriyor ki Hülagu Han'ın oluşturulan İslam ittifakına ne kadar düşman olduğunu açıkça ortaya koyuyor. Hülagu Han'ın, Bizans İmparatorluğu üzerinde büyük etkisi olduğunu ortaya koyuyor. Böylece Hülagu Han İslam ittifakına karşı kendisine müttefik buldu.

Altın Orda Hanı Berke, Hülagu Han'ın emri üzerine Bizans Kralı Mikhail'in sergilemiş olduğu düşmanca harekâtına son vermek için harekete geçti. Sultan İzzeddin Keykavus'u kurtarmak için 20 bin kişilik bir ordu hazırladı.¹⁹⁶ Aksarayı ise bu sayıyı tam teçizatlı birkaç binden oluşan bir birlik olduğunu kaydetmiştir.¹⁹⁷ Berke Han, Bulgarları da bu sefer katılmalarını istedi. Berke Han Balkanlarda Bizans topraklarına üzerine müthiş bir istila gerçekleştirdi. Bu durum karşısında Bizans Kralı Mikhail karşılık veremedi. Bunun üzerine Berke Han'ın askerleri Enez kalesine girerek, Sultan İzzeddin Keykavus ve ailesi kurtarıldı.¹⁹⁸ Sultanı Berke Han'ın huzuruna götürdüler. Berke Han, Sultan İzzeddin Keykavus'a

¹⁹⁴ İbn Bibi, a. g. e., s. 222; Turan, *Selçuklara Zamanında Türkiye*, s. 517.

¹⁹⁵ Turan, *Selçuklara Zamanında Türkiye*, s. 517.

¹⁹⁶ İbn Şeddad, a. g. e., s. 32; Turan, *Selçuklara Zamanında Türkiye*, s. 518; Ali Sevim, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür*, TTK Yayınları, Ankara, 1995, s. 479.

¹⁹⁷ Kerîmüddin Mahmud-i Aksarayî, *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Çev: Mürsel Öztürk, TTK Yayınları, Ankara, 2000, s. 57.

¹⁹⁸ Yuvalı, *İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri*, s. 99; Şeddad, a. g. e., s. 32; Turan, *Selçuklara Zamanında Türkiye*, s. 518; Aksarayî, a. g. e., s. 57. Kafalı, *Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri*, s. 58.

Suğdak ve Solhad topraklarını ikta olarak verdi¹⁹⁹ Sultan İzzeddin Keykavus ömrünün sonuna kadar Kırım sahillerinde 1279 yılına kadar yaşadı.

Berke Han'ın gerçekleştirmiş oldu bu sefer kurulmuş olan Hristiyan ittifakını büyük bir mağlubiyete uğratmıştır. İslam ittifakı başarıyla Sultan İzzeddin Keykavus ve ailesini Hristiyan zulmünden kurtardı. Bu başarılar Altın Orda Devleti ile İlhanlı Devleti arasındaki gerginliğin iyice artmasına neden olacaktı. Görüldüğü gibi Sultan Baybars'ın kurmuş olduğu İslam ittifakı İslam dünyasındaki zulüm gören Müslümanları, bu zulümden kurtarmıştır. Sultan İzzeddin Keykavus, İlhanlı Devleti'ne karşı büyük bir mücadele içerisine girmişti. Anadolu'daki Müslümanların gözünde İlhanlı Devleti'nin zulmünden kurtaracak tek kişi olarak görünüyordu. Bu nedenle Sultan İzzeddin Keykavus, İlhanlı Devleti'ne karşı Türk istiklali ve İslam cihadının temsilcisi olmuştu.²⁰⁰ Çünkü bu dönemde Anadolu insanı İlhanlıların altında ezilmekteydi. İlhanlı Devleti istekleri yerine gelmediğinde Müslümanları çekinmeden öldürmüşlerdir. Anadolu gün geçtikçe yakılıp yıkılıyordu. Bu duruma son vermek isteyen Sultan İzzeddin Keykavus uzun yıllar mücadele etmiştir. Bu durumdan kurtulmak için İslam ittifakına katılmıştır. Ne yazık ki hedefini gerçekleştirememiştir.

Sultan İzzeddin Keykavus vermiş olduğu mücadeleyi kaybetmesi üzerine kardeşi IV. Rükneddin Kılıç Arslan, Türkiye Selçuklu Devleti'nin tahtına İlhanlılar tarafından çıkarıldı. İlhanlı Devleti yanlısı bir politika izleyen Sultan Rükneddin Kılıç Arslan, Sultan İzzeddin'e destek olan Türkmenlere büyük baskılar yaptı. Birçoğunu öldürdü. Aynı zamanda İlhanlı Devleti de Türkmenlere baskılar yaptılar. Sivas ve Kayseri bölgesindeki Türkmenler ile Ağaçeriler, İlhanlı Devleti'nin baskıları karşısında tek kurtuluşu Memluk Devleti'ne sığınmayı gördüler. Sultan Baybars gelen Türkmenleri çok iyi karşıladı ve onları Suriye topraklarına yerleştirdi. Gelen Türkmen sayısı 40 bin çadırdan fazlaydı.²⁰¹ İlhanlı zulmünden kaçan kişiler, Memluk

¹⁹⁹İbn Bibi, a. g. e., s. 223; Turan, **Selçuklara Zamanında Türkiye**, s. 518; Sevim, **Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür**, s. 479; Deniz, **Moğolların Anadolu Politikası İlhanlılar Zamanında Anadolu**, s.105

²⁰⁰Turan, **Selçuklara Zamanında Türkiye**, s. 521.

²⁰¹Bal, "a. g. m," s. 306; Arslantaş," a. g. m," s. 793; Sümer," **Anadolu'da Moğollar**," s. 27-8; Faruk Sümer, "Ağaç-Eriler," **Bellekten**, C: XXVI, S: 103, TTK Yayınları, Ankara, 1998, s. 524.

Devleti'ne sığınıyorlardı. Anadolu'dan gelen Müslüman insanlar canlarını kurtarmak için evlerini ve topraklarını bırakarak başka ülkeye gitmek zorunda bırakılmıştı. Bu da Müslüman halkın İlhanlı Devleti'nin altında ne kadar kötü şartlar altında yaşadığının göstergesidir. Kaçanlar canlarını kurtarıırken kaçamayanlar ise İlhanlı Devleti'nin yapmış olduğu zulümleri yaşamak zorundaydı. İlhanlılara karşı cihad ilan etmiş olan, Memluk Devleti ülkesine sığınan Müslümanları ve gayrimüslümleri çok iyi karşılamış ve onları ülkenin bir yerine yerleştirmiştir.

Hülagu Han tarafından bu olayın böyle çözülmesini hiç hoş karşılamadı. Çünkü Bizans İmparatorluğu, Berke Han karşısında hiçbir şey yapamamıştı. İslam ittifakı hedefini gerçekleştirmişti. Müslüman kardeşini acımasız Hristiyanların zulümünden kurtarmışlardı. Bu nedenden dolayı Hülagu Han ile Bizans Kralı Mikhail'in arasındaki ilişkilerin bozulmasına neden olmuştu. Bizans Kralı Mikhail bozulan ilişkileri yeniden düzeltmek için tekrar harekete geçmiştir. Bunu içinde kızı Meryem'i Hülagu Han ile evlendirmeye karar vermiştir. Ancak evlilik gerçekleşmeden Hülagu Han öldü. Hülagu Han'ın ölümü üzerine İlhanlı Devleti'nin tahtına Hülagu'nun en büyük oğlu Abaka Han 9 Mart 1265 yılında İlhanlı Devleti'nin tahtına oturdu.²⁰² Abaka Han, İlhanlı Devleti'ne karşı oluşmuş olan ittifaklara karşı gücünü artırmak için müttefik edinme yoluna gitmiştir. Bunu için de daha önce babasının istemiş olduğu evliliği gerçekleştirdi. Bizans Kralı Mikhail'in kızı Meryem ile evlendi.²⁰³ Bu evliliği yapmasının nedeni bir yanda ezeli düşmanı Memluk Devleti diğer yandan da Altın Orda Devleti'ne karşı gücüne güç katmak içindi.

Abaka Han devlet düzenini kısa bir sürede sağladı. Daha sonra babasının İslam topraklarında Müslümanlara karşı uygulamış olduğu politikayı devam ettirdi. Abaka Han bazı cami ve medreseleri kapattırdı. Müslümanların vakıflarının gelirlerini de Hristiyanlara ve Yahudilere verilmesinin emrini

²⁰² Fazlullah, a. g. e., s. 77; Devlet, "İlhanlılar," s. 65.

²⁰³ Spuler, a. g. e., s. 78; Abû'l-Farac, a. g. e., s. 585; Turan, **Selçuklara Zamanında Türkiye**, s. 516; Devlet, "İlhanlılar," s. 65; İbnü'l-İbri, a. g. e., s. 47; Grousset, a. g. e., s. 406; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri**, s. 155; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 227.

verdi.²⁰⁴ Yani Müslümanlara karşı düşmanca hareket etmiştir. Bunun yanında Hristiyanlara çok iyi davranmıştır. Onları desteklemiştir. Bunun neticesi olarak da Hristiyanların, İlhanlı Devleti içerisindeki etkinliklerinin artmasına neden olmuştur. Abaka Han, Hristiyanları önemli devlet görevlerine getirmiştir. Hristiyanlara verilen desteklerden dolayı, onlar Müslümanlara karşı zulüm yapmaya devam etmişlerdir. Aynı zamanda Abaka Han, Bizans ve Ermeni Krallıklarıyla kurmuş olduğu ittifakla da gücüne güç katmıştır. Bu nedenlerden dolayı Hristiyan dünyasının ilgisini ve beğenisini kazanmıştı. Her ikisinin de ortak düşmanı olan İslam dünyası olduğundan dolayı yakınlaşmaları kaçınılmazdı.

Abaka Han ilk zamanlarında Altın Orda Devleti ile mücadele içerisindeydi. Bu nedenden dolayı Memluk Devleti ile barış yapmak istemiştir. Bunun için Ağustos – Eylül 1266’da Sultan Baybars’a elçilerini gönderdi. Ancak Sultan Baybars, Abaka Han’ın elçilerini huzurundan kovdu. Onun barış teklifini kabul etmedi.²⁰⁵ Çünkü barışı kabul etmemesinin nedeni çok açıktı. İlhanlıların İslam topraklarını yakıp yıkması ve suçsuz Müslümanları kılıçtan geçirmesi önemli nedeniydi. Diğer bir nedeni de İslam dünyasını düşmanı olan Hristiyanlarla işbirliği yapmasının yanında onları destekleyerek Müslümanlara zulüm edilmesine neden olmuşlardı. Bu nedenlerden dolayı Abaka Han’ın bu girişimi sonuçsuz kaldı.

Abaka Han, Memluk Devleti ile mücadele edecek gücü olmadığından dolayı 28 Şubat 1268 yılında Sultan Baybars’a tekrar elçilerini gönderdi. Ancak bu sefer Abaka Han sert bir üslup kullanmıştı. “*Abaka Han doğudan gelerek bütün yeryüzünü hâkimiyeti altına aldı. Kendisine karşı duranları öldürdü. Sen ise Sivas’ta satılmış bir kölesin ve nasıl olurda yeryüzünün hâkimine karşı durursun. Sen nereye gidersen git benim elimden kurtulamazsın. Bu nedenden dolayı hemen kendisi ile barış yapma girişimleri içerisinde olmasını dile getirdi.*”²⁰⁶

²⁰⁴ Kitapçı, *Türk Moğol Boyları Arasında İslâmiyet*, s. 158; Spuler, *a. g. e.*, s. 263.

²⁰⁵ Erdem, *a. g. t.*, s. 65.

²⁰⁶ Tagrıberdi, *a. g. e.*, s. 49; Kesir, *a. g. e.*, s. 438; Clot, *a. g. e.*, s. 58-9.

Sultan Baybars, Abaka Han'ın tehdit dolu mektubuna hiç önem vermedi. Abaka Han'a cevap olarak: “*Kendisinin hâkimiyeti altında bulunan İslam topraklarını elinden alıncaya kadar hiç durmadan mücadele edeceğini dile getirdi.*”²⁰⁷ Yani Sultan Baybars, Abaka Han'dan İslam toprakları üzerindeki elini çekmesini istedi. Abaka Han bu durumun gerçekleşmesi imkânsız olduğunu belirtti.²⁰⁸ Sultan Baybars'ın isteğinin yerine getirmediği için iki devlet arasında barış yapılmadı. Zaten Sultan Baybars'ın böyle bir düşüncesi yoktu. Çünkü İslam dünyasına düşman olan bir devletle barış yapması imkânsızdı. Çünkü Sultan Baybars İslam dininin koruyuculuğunu ve savunuculuğunu üstlenmişti. O yüzden Müslüman düşmanı olan bir devletle de barış yapması imkânsızdı. Onların Müslümanlara karşı yaptıklarının hesabını sormak istiyordu. Bunu gerçekleştirmek için sultan elinden geleni yapıyordu. Abaka Han istediği barışı gerçekleşmemesi üzerine, düşmanına karşı güçlü bir ittifak kurması gerekiyor. Çünkü diğer Moğol hanedanları ile de mücadele içerisindeydi. Düşmanlarıyla mücadele edebilmek için gücüne güç katması gerekiyordu. Bu nedenlerden dolayı Abaka Han'ı Hristiyan dünyasına yakınlaşmasına neden oldu.

Bu dönemde Sultan Baybars sahil kenarlarında bulunan Haçlı kontluklarına karşı cihad ilan etmişti. Haçlıların bölgede büyük bir tehdit oluşturuyordu. Sürekli olarak Müslümanları öldürüyorlardı. Bu nedenlerden dolayı Sultan Baybars Hristiyanları geldikleri yere göndermek istiyordu. Bu isteğini gerçekleştirmek için tüm gücüyle Hristiyanların üzerine yürüyordu. Kısa sürede birçok şehri hâkimiyeti altına aldı. Sultan Baybars ele geçirdiği yerlerde çok sayıda Hristiyanı öldürdü. Bu olaylardan dolayı Hristiyan dünyasının ayağa kalkmasına neden oldu. Bu duruma son vermek adına yeni bir Haçlı seferi yapmak için çalışmalara başladılar. Hristiyanlara gösterdiği hoşgörü ve en büyük düşmanı olan Memluk Devleti'ne karşı, Hristiyan dünyasının da İlhanlı Devleti'ne yakınlaşmasına neden oldu. Abaka Han hâkimiyeti altında yaşayan Hristiyanlarla çok iyi bir ilişkisi vardı. Onları devletin önemli kademelerine getirdi. Abaka Han'ın eşi Meryem Hatun da

²⁰⁷ Kesir, a. g. e., C: 13, s. 438; Cüneyt Kanat, “*Baybars Zamanında Memluk- İlhanlı Münasebetleri (1260-1277)*,” *Tarih İnceleme Dergisi*, C: XVI, İzmir, 2001, s. 41;

²⁰⁸ İbn Şeddad, a. g. e., s. 7. Sümer, “*Anadolu'da Moğollar*,” s. 39.

Hristiyanı.²⁰⁹ Ancak İlhanlı Devleti içerisinde Dokuz Hatun kadar etkili değildi. Ama Moğollar Meryem Hatunu da çok seviyorlardı. Meryem Hatunda, Dokuz Hatun gibi Hristiyanlara elinden gelen bütün yardımları yaptı. Papa IV. Clemens, Louis ve Aragonlular ile 1267 yılında yeni bir Haçlı seferi yapmak için hazırlıklar yapıyordu. Yeni Haçlı seferine hakkında bilgi vermek ve askeri ittifak yapmak için elçi olarak Jacob Alarich, Abaka Han'ın huzuruna gönderdi.²¹⁰ Memluk Devleti'ne karşı kurulmak istenilen bu ittifak Abaka Han'ında en çok istediği bir ittifaktı. Ancak Abaka Han bu zamanda Altın Orda Devleti ile yoğun bir mücadele içerisindeydi.²¹¹ Bu nedenden dolayı Abaka Han, Hristiyan dünyasının istediği cevabı veremedi. Yine de onlara Memluk Devleti'ne karşı bazı vaatlerde bulundu. Ancak Abaka Han'ın almış olduğu yenilgi onun durumunu açıkça ortaya koyuyordu.

Abaka Han 1270 yılında Kral Louis'e bir mektup yazarak, Haçlı ordusunu Filistin topraklarına geldiklerinde Haçlı ordusuna asker yardımı yapacağını sözünü verdi.²¹² Böylece Hristiyan dünyası ile İlhanlı Devleti arasında Memluk Devleti'ne karşı ittifak kuruldu. Bu durum hem Memluk Devleti hem de İslam dünyası için büyük bir tehditti. Çünkü Memluk Devleti bu iki düşmanına karşı cihad ilan etmişti. Bu ittifakın oluşmasının en önemli nedeni Memluk Devleti'nin cihad ilan etmesinden kaynaklanıyordu. Hristiyan dünyası, Sultan Baybars'ın Haçlı kontluklarına karşı başlatmış olduğu harekâtı durdurmak ve Doğu Hristiyan dünyasının gücünü artırmak istiyorlardı. Müslüman olan Memluk Devleti'nin varlığına da son vermek ve kutsal toprakları hâkimiyetleri altına almak istiyorlardı. Abaka Han da ezeli düşmanına son vermek istiyordu. Çünkü Memluk Devleti Türk- İslam Dünyasının koruyucusu ve savunuculuğunu üstlenmişti. Hâkimiyeti altındaki Türk-İslam devletleri, Memluk Devleti'ne güvenerek Abaka Han ile mücadele ediyorlardı. Müslümanların güvendiği devleti ortadan

²⁰⁹ Spuler, a. g. e., s. 237.

²¹⁰ Runciman, a. g. e., s. 282.

²¹¹ Faruk Sümer, "İlhanlı Hükümdarlarından Abaka, Argun Hanlar ve Ahmed-i Celayir," **Bulleten**, C: LIII, S. 206, TTK Yayınları, Ankara, 1989, s. 178.

²¹² Runciman, a. g. e., s. 282.

kaldırarak hâkimiyeti altındaki Türk-İslam topraklarında hâkimiyetini ve düzeni sağlayacaktı.

Sultan Baybars yapmış olduğu seferler ile gücünün doruğuna ulaşmıştı. Sultan Baybars 1270'de Fransa Kralı IX. Louis önderliğinde yeni bir Haçlı seferi için hazırlık yapıldığının haberini aldı.²¹³ Memluk Devleti büyük bir sorun ile karşı karşıya kalmıştı. Sultan Baybars bu tehlikeye karşı önlemler almaya başladı. Sultan Baybars bu amaçla Askalan'da kalan ne kadar tahkimat ve kale varsa yıkılması için emir verdi. Bunun nedeni buraları Haçlı ordusu tarafından üst olarak kullanılmasını önlemektir.²¹⁴ Haçlı ordusu 2 Temmuz 1270'de Fransa'dan ayrıldı. Kral Louis'in hedefi Tunus idi. Bunu haber alan Sultan Baybars Tunus'a yardım göndermek için harekete geçti. Ancak Haçlı ordusu Tunus'a geldi. Tunus'ta bu tarihte salgın hastalık vardı. Fransa Kralı IX. Louis burada hastalığa yakalandı ve 25 Ağustos'ta burada öldü.²¹⁵ Kralın ölmesinin yanında çok sayıda Haçlı askeride öldü. Tunus da kralın ölüm haberi doğuya ulaştığında, Müslümanlar rahat bir nefes aldılar. Bu haber Sultan Baybars'ın hoşuna gitmişti. Çünkü iki ezeli düşmanları kendine karşı ittifak kurmuşlardı. Sultan bu ittifak karşısında dayanması çok zordu. Bu sefer gerçekleşmiş olsaydı hem Memluk Devleti hem de İslam dünyasının varlığı söz konusuydu. Çünkü Sultan Baybars Hristiyanlara karşı cihad ilan ederek, Haçlı kontluklarına büyük bir darbe vurdu. Çok sayıda Hristiyan öldürüldü. Sefer sayesinde tekrar gücü ellerine aldıklarında doğal olarak intikam almak için Müslümanların üzerine yürüyecekler ve çok sayıda Müslüman öldürülecekti. Diğer yandan da Abaka Han'da hedefine ulaşmış olacaktı. Bu iki güç karşısında Müslümanlar yok olup gitme ihtimali yüksekti. Ancak İslam dünyası bu felaketi de kralın ölümü sayesinde atlattı. Bu haber Doğu Hristiyanları için büyük bir hayal kırıklığı nedeni oldu.²¹⁶ Çünkü Müslümanların ellerinden kendilerini kurtaracak tek kişiydi. Onun

²¹³ P. M. Holt, **Haçlılar Çağı 11. Yüzyıldan 1517'ye Yakınoğu**, Çev. Özden Arıkan, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1999, s. 98; Şeşen, **Haçlılar Önünde Sultan Baybars**, s. 103.

²¹⁴ Holt, **a. g. e.**, s. 98.

²¹⁵ Clot, **a. g. e.**, s. 60; Şeşen, **Haçlılar Önünde Sultan Baybars**, s. 104; Runciman, **a. g. e.**, s. 249; Devries, **a. g. e.**, s. 187; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri**, s. 92.

²¹⁶ Runciman, **a. g. e.**, s. 249.

ölümü ile onların ümitleride kesilmişti. Bu da kendilerinin sonu demek oluyordu.

İngiltere Kralı III. Henry bu Haçlı seferine katılmak istemişti. Ancak devletin iç meselelerinden dolayı kendisi yerine oğlu Prens Edward'ı, Doğu Hristiyanlarına yardıma gönderdi. Prens Edward, Fransa Kralı Louis ile Tunus'ta birleşim, birlikte kutsal toprakları kurtarmak için hareket edeceklerdi. Ancak Tunus'a geldiğinde Kral Louis'in öldüğünü öğrendi ve askerlerinin de birçoğu da Fransa'ya dönmek üzereydi. Prens Edward 9 Mayıs 1271 yılında Akka'ya geldi. Bu sırada Sultan Baybars da büyük bir ordu ile Suriye sahilindeki, Haçlı şehirlerinin üzerine yürümüştü. Sultan şehirleri bir bir hâkimiyeti altına alıyordu. Sultan Trablus'a yöneldiğinde Prens Edward'ın da Akka'ya geldiğini öğrendi.²¹⁷

Prens Edward, Akka'ya geldiğinde gördüklerine inanamadı. Çünkü buradaki Haçlıları toplayıp Memluk Devleti'ne son vererek kutsal toprakları almayı düşünüyordu. Ama gördüklerine onu çok şaşırtmıştı. Venediklerin Sultan Baybars ile ticaret yapmaya devam etmelerinin yanında, Cenevizlilerinde Memluk Devleti ile ticaret yapma çabası içerisinde olduğunu gördü. Venediklerin, Memluk Devleti'nin ihtiyacı olan maden ve ahşabı satması, Sultan Baybars'ın silahlanmasına neden oluyordu. Ancak Hristiyan tüccarlarının böyle yapmaları, Doğu Hristiyan dünyasının geleceğini büyük tehlikeye atıyordu.²¹⁸ Bu durumu engellemek istedi ancak bunu gerçekleştiremedi. Prens Edward bu bölgede buluna Hristiyan devletlerin, Memluk Devleti'ne karşı kardeşleri için mücadele etmeleri gerekirken onların para için Hristiyanlara cihad ilan etmiş olan, Sultan Baybars'a karşı gelmediklerini gördü. Doğu Hristiyan dünyasına savaş ilan etmiş olan sultana karşı birlik olunmadığını gördü. Onların kutsal topraklar yerine parayı seçtiğini anladı. Diğer taraftan da Kıbrıs Krallığı'ndan beklediği yardımı alamadı.

Prens Edward, İlhanlı Devleti Hanı Abaka'ya, Memluk Devleti üzerine sefer yapmak için asker yardımında bulunmasını istedi. Abaka Han on bin atlıdan

²¹⁷ Clot, a. g. e., s. 60.

²¹⁸ Runciman, a. g. e., s. 285.

oluşan Moğol askerlerini gönderdi.²¹⁹ Prens aldığı destekler ile Kakun üzerine yürüdü. Ancak Memluk Devleti'ne karşı pek başarı sağlayamadı. Sultan Baybars'ın gücü karşısında başarılı olamayacağını anladı. Memluk Devleti'nin varlığına son vermek için daha büyük bir orduya ihtiyaç vardı. Bu nedenlerden dolayı bir başarı kazanamayacağını anlayan Prens Edward Eylül 1272 yılında Akka'dan ülkesine dönmek için yola çıktı.²²⁰

Böylece Haçlı seferi de başarısızlığa uğradı. Abaka Han'ın Sultan Baybars'ı yenme planları da boşa çıktı. İlhanlı Devleti, Ayn Calut Savaşı'ndan beri Memluk Devleti'ne karşı Hristiyan dünyası ile kurmaya çalıştığı ittifakı en sonunda kurulmuştu. Hristiyan dünyası bir an önce İslam dünyasını mağlubiyete uğratmak için Moğollardan yararlanacaklarına inanıyorlardı.²²¹ Ancak birçok talihsiz olaylardan dolayı hedefine ulaşamamıştır. Memluk Devleti'ne büyük kayıplar vermeden dağılmıştı. Böylece hem Hristiyan dünyasına hem de İlhanlı Devleti'ne karşı yine kazanan İslam Dünyası olmuştu. Sultan Baybars'ın bu başarıları Müslümanların gözünde büyüklüğü ve değerinin artmasına neden olmuştu. Sultan Baybars'ın üstlenmiş olduğu görevi en iyi şekilde yerine getirdiği görülüyor. Böylece İslam dünyası bir kez daha düşmanlarına karşı muzaffer kılınmıştı. Sultan Baybars, İslam dünyasını büyük bir felaketten kurtarmıştı.

Abaka Han, Sultan Baybars'a karşı bir türlü üstünlük sağlayamamıştı. Bu iki devleti tekrara karşı karşıya getiren, İlhanlı Devleti'nin hâkimiyeti altındaki Türkiye Selçuklu Devleti'nden dolayı karşı karşıya gelmelerine neden oldu. Selçuklu tahtında küçük yaşta olan Gıyaseddin Keyhüsrev bulunmaktaydı. Yaşının küçük olmasından dolayı Muiddin Süleyman Pervane yönetimi tamamen eline almıştı. Süleyman Pervane Anadolu'da bulunan İlhanlı Noyanlarını kendine büyük bir tehdit olarak görüyordu. Anadolu'da İlhanlı Devleti'nin hâkimiyetine son vermek için gizlice Sultan Baybars'a mektup gönderdi. Türkiye Selçuklu sultanının kendisinin yanında kalmasına yemin etti. Anadolu'ya gelerek bütün İlhanlı askerlerini ortadan kaldırmasını ve

²¹⁹ Runciman, a. g. e., s. 286; Clot, a. g. e., s. 61.

²²⁰ Holt, a. g. e., s. 99; Şeşen, **Haçlılar Önünde Sultan Baybars**, s.116; Runciman, a. g. e., 287; Clot, a. g. e., s. 61; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri**, s. 137.

²²¹ Claude Cahen, **Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı**, Çev: Mustafa Daş, Yedi Tepe Yayınları İstanbul, 2013, s. 304.

Sultanın askerlerinin Anadolu'da kalmasına razı olduklarını bildirdi.²²² Sultan Baybars, Süleyman Pervane'ye Anadolu'ya gelip İlhanlı Devleti'nin hâkimiyetine son vereceğini bildirdi. Sultan Baybars bir takım isteklerde de bulundu. Sultan Baybars askerlerinin ve atlarının yeni bir sefere hazır olmadığından dolayı bu yıl Anadolu'ya sefer yapamayacağını, Allah dilerse gelecek yıl Anadolu üzerine sefer yapacağını bildirdi.²²³ Böylece Sultan Baybars ile Süleyman Pervane anlaşmışlardı. Süleyman Pervane'den korkan Anadolu beyleri İlhanlı Devleti'ne karşı isyan edemiyorlardı. Nihayet Abaka Han, IV. Rükneddin Kılıç Arslan'ın kızı ile oğlu Argun ile evlendirme kararı verdi. Gelini Tebrize getirmesi için Süleyman Pervane'yi görevlendirdi.²²⁴ Süleyman Pervane'nin ve bazı İlhanlı komutanlarının da Tebriz'e gitmişlerdi

Bu durumu kaçırmak istemeyen Hatiroğlu Şerefeddin, İlhanlı Devleti'ne karşı cihad bayrağını açtı.²²⁵ Hatiroğlu Anadolu'daki Müslümanları cihada davet etmeye başladı. Hatiroğlu bununla da kalmayarak Sultan Baybars'a Ziyaeddin, Toruntay ve oğlu Sinaneddin elçi olarak gönderdi.²²⁶ Sultanın Anadolu'ya gelmesini istedi. Hatiroğlu'nun Sultan Baybars'tan yardım istemesinin en önemli nedeni Sultanın İslam dünyasına düşman olan Hristiyan dünyası ile İlhanlı Devleti'ne karşı göstermiş olduğu başarılarından gelmekteydi. Sultan Baybars İslam bayrağını yeniden yükseltmişti. Sultan zulüm gören Müslümanların yanında yer almıştır. Onları korumak için elinden geleni yapmıştı. İslam Dünyasının ayakta kalan tek bayrağıydı. Bu nedenle Müslümanların tek sığınacak yeri idi.

Anadolu'da yaşayan Müslümanlar İlhanlı Devleti hâkimiyeti altında kan ağlıyordu. Halkın elinde ne varsa alınıyordu. Abaka Han'ın Hristiyanlara göstermiş olduğu hoşgörüden dolayı Hristiyanlar ve Ermeniler Müslümanlara zulüm ediyorlardı. Onlara karşı gelen kişi hemen

²²² İbn Şeddad, **a. g. e.**, s. 33-4.

²²³ İbn Şeddad, **a. g. e.**, s. 34; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 232.

²²⁴ Zeki Atçeken, Yaşar Bedirhan, **Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi**, Eğitim Kitabevi, Konya, 2004, s. 229; Turan, **Selçuklara Zamanında Türkiye**, s. 554; Şeddad, **a. g. e.**, s. 73; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri**, s. 185-8; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 233.

²²⁵ Atçeken, **a. g. e.**, s. 230; Turan, **Selçuklara Zamanında Türkiye**, s. 556

²²⁶ Aksarayî, **a. g. e.**, s. 78; Turan, **Selçuklara Zamanında Türkiye**, s. 556. Kürşat Solak, "Memlük Devleti ve Kuzey Anadolu," **Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, C: 2, S: 3, 2012, s. 110.

öldürülüyordu. Bu nedenlerden dolayı çok sayıda Müslümanlar Anadolu'yu terk ederek Memluk Devleti'ne sığınmışlardı. Abaka Han'ın İslam dinine düşmanlığı Anadolu'da da açıkça görülmekteydi. Burada da çok sayıda Müslüman öldürülmüştü. İlhanlı Devleti'nin zulmünü durduracak ve kurtaracak tek kişi olarak Sultan Baybars'ı görüyorlardı.

Hatiroğlu hemen harekete geçerek hazırlıklar yapmaya başladı. Destek sağlayabilmek için de bütün şehirlere fetih nameler gönderdi. “ Kadılar, imamlar, naibler, görevliler ve Aksaray halkı Yüce Allah onları korusun ve yüksek saltanatımızdan sual edenler bilsinler ki peş peşe gelen elçiler ve habercilerin bildirdiklerine göre, doğunun ve batının sultanı, iki kıblenin yöneticisi, dünyanın ve dinin direği el-Melikü'z-Zahir Allah şanını yüceltsin sayısız muvaffak askerlerle hareket etti. İslam askerlerinin öncü birliği, korunmuş ülkemize çıktılar. Saltanatımızın kutlu alayı İslam padişahını Allah saltanatını ebedi kılsın karşılamak için Niğde mahrusesinden ayrıldı.”²²⁷ Bu sefer nameyi bütün Türkiye Selçuklu Devleti'nin şehirlerine göndermişti. Hatiroğlu'nun almış olduğu haber yanlış idi. Ancak onlar bir an önce Sultan Baybars'ın gelmesini bekliyorlardı. Hatiroğlu sürekli olarak Sultana elçiler gönderiyordu. Bir an önce gelmesini istiyordu. Sultan Baybars elçilere daha önce Pervane'ye bu yılın sonunda geleceğini bildirdiğini söyledi. Ordusunun hazır olmadığı için yapamayacağını tekrarladı. Ancak İlhanlı Devleti harekete geçerek, Hatiroğlu ve çevresindekileri yakaladılar. Hatiroğlu, Süleyman Pervane'nin haberi olduğunu söylese de kurtulamadı. Ancak Pervane bu olay içerisinden kendisini kurtardı. Bu isyan bastırıldıktan sonra Anadolu'da isyanlar devam etti. Bu isyanları Abaka Han çok kanlı bir şekilde bastırdı. Hatiroğlu isyanından sonra Abaka Han'ın Selçuklulara itimadı kalmamıştı. Selçuklu devlet adamlarını sürekli olarak kontrol altına aldılar. Memluklerin, İlhanlılara karşı her fırsatı değerlendireceği düşüncesi yerleşmişti. Bu düşünceni yerleşmesinde en önemli faktörü din idi. İlhanlı Devleti'nin, Anadolu'daki Müslüman halka zulüm etmeleri ve onların ellerindeki her şeyi almalarından dolayıldı. Memluk Devleti ile temas etmemeleri için

²²⁷ Aksarayî, a. g. e., s. 81.

Selçuklu devlet adamlarına güvenmediklerinden dolayı onları göz hapsine aldılar.²²⁸

Memluk Sultanı Baybars'ta Anadolu'daki Müslüman kardeşlerini kurtarmak için Anadolu üzerine sefer yapmaya karar vermişti. Anadolu'daki halkın tek kurtuluş olarak Sultan Baybars'ı görüyorlardı. Ancak sultanın yapacak olduğu sefer sadece dini önem taşıyordu. Bunun yanında siyasi ve iktisadi sebeplerde bulunmaktaydı. Sultan Baybars 1277 yılının baharından büyük bir ordu ile Anadolu üzerine yürüdü. Bunu haber alan İlhanlı askerleri hızlı bir şekilde toplandılar. İlhanlı Devleti'nin ordusu Selçuklu, Gürcü ve Ermeni askerlerinden oluşmaktaydı.²²⁹ İki ordu Elbistan ovasında karşı karşıya geldiler. Sultan Baybars savaşta düşmana aslan gibi saldırıyordu, askerini de savaşa teşvik ediyor ve Allah zaferi kendilerine nasip edinceye kadar cihad uğrunda ölmeye teşvik ediyordu.²³⁰ Burada İlhanlı ordusu büyük bir mağlubiyete uğradı. İlhanlı Devleti'nin askerlerini Sultan Baybars hepsini kılıçtan geçirdi.²³¹

İlhanlı Devleti'nin bozguna uğraması üzerine Süleyman Pervane canını kurtarmak için sultanı ve ailesini alarak Tokat'a kaçtı. Sultan Baybars Elbistan zaferinden sonra Kayseri'ye geldi. Mola verdiği yerde büyük halk kitleleri sevinçle Sultanı karşıladılar. Kayseri şehrindeki ileri gelenler, âlimler, din adamları, tacirler, kadılar ve çocuklar sultanı şenlikler ile karşıladılar. Sultan ile çevresinde Müslüman halk Keyhüsreviye Köşkü'ne doğru ilerlerken, Müslümanlar tekbir sesleri ile İlhanlı zulmünden kurtulduklarının bayramını yapıyorlardı. Sultan burada Türkiye Selçuklu Devleti'nin tahtına çıktı.²³² İslam sultanı çevre beldelere fetih nameler göndermiştir. Büyük şenlikler düzenlenmiştir. Sultan Anadolu'yu askerlerine yağmalatmadı. Sultan bu memleketi yağmalamaya gelmedim, Sultanı İlhanlı Devleti hâkimiyetinden kurtarmaya geldim dedi. Askerlerinin

²²⁸ Turan, *Selçuklara Zamanında Türkiye*, s. 557-9.

²²⁹ İbrahim Güneş, "Memluk Sultanı I. Baybars'ın 1277 Yılındaki Anadolu Seferi," *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C: 20, S: 2, Elazığ, 2010, s. 348.

²³⁰ Tagrıberdi, *a. g. e.*, s. 54.

²³¹ İbn Şeddad, *a. g. e.*, s. 85-6; Aksarayî, *a. g. e.*, s. 87-8; İbnü'l-İbri, *a. g. e.*, s. 50; Abû'l- Farac, *a. g. e.*, s. 599; Turan, *Selçuklara Zamanında Türkiye*, s. 562; Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri*, s. 191.

²³² Turan, *Selçuklara Zamanında Türkiye*, s. 564.

ve hayvanlarının ihtiyaçlarının hepsini para karşılığında karşıladı.²³³ Sultan Baybars Kayseri’de on gün kaldıktan sonra ordusunun çok zor durumda kaldı. Sultan Baybars kendisine tehlikede olduğunu düşünerek ülkesine döndü.

Sultan Baybars Anadolu’ya gelerek Müslüman kardeşlerini İlhanlı Devleti’nin zulmünden kurtarmak istemiştir. Ancak Sultan, Türkiye Selçuklu Devleti’nin st yöneticilerinin sultanın huzuruna gelmediler. Sultan beklediği desteği göremediğinden dolayı Kayseri’den ayrılmıştır. Halk ise sultanı büyük sevinç karşılamışlardı. Elbistan Savaşı’nda Selçuklu askerlerinin bir kısmı isteyerek sultanın emrine girmişlerdi. Bir kısmı da isteyerek esir olmuşlardı. Bu da gösteriyor ki Selçuklu askerleri ve halkı sultanın yanında yer almışlardır. Sultan Anadolu’da yaşayan Müslümanlar, İlhanlı Devleti’nin zulmünden kurtulduk diyerek büyük şenlikler yapmışlardı. Ancak sultanın Anadolu’dan gitmesi üzerlerine doğan güneşin batması anlamına geliyordu. Sultan İslam dünyasının üstlenmiş olduğu görevini de en iyi şekilde yerine getirmiştir. Anadolu’daki Müslümanları da korumak istemiştir. Sultan, İlhanlı Devleti’nin altındaki Müslümanları kurtarmayı kendisine görev olarak görmüştür. Aslında sultanın Elbistan zaferinden sonra yerel halka davranışı her şeyi ortaya koyuyor. Sultan çok dikkatli davranarak bütün ihtiyaçlarını para ile karşılamıştı. Kimsenin malına zorla el koymamıştır. nk Sultan bu topraklara huzur getirmek için gelmişti. Halka zulüm etmek için gelmediğini açıkça ortaya koyuyor.

Sultan Baybars’ın Anadolu’ya geldiğini ğrenen Abaka Han büyük bir ordu ile Anadolu’ya geldi. Sultanın peşine düştü ve savaş meydanını gördükten sonra, sultanın peşinden gitmeye cesaret edemedi. Abaka Han, Türklerin İlhanlılara karşı İslam sultanı ve mcahidinin yanında yer aldığını gördü.²³⁴ Abaka Han hemen Kayseri’ye geldi. Burada önüne kim çıktıysa herkesi öldürmüştür. Abaka Han, Kayseri halkının ileri gelenlerini dinlemedi. Abaka Han askerlerine Anadolu’da karşısına çıkan bütün

²³³ Ab’l-Farac, a. g. e., s. 599; İbnü’l-İbri, a. g. e., s. 50.

²³⁴ Turan, **Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi**, s. 60.

Müslümanların öldürülmesinin emrini verdi.²³⁵ Abaka Han Anadolu'da büyük katliamlarda bulundu. Bunun nedeni ise Sultan Baybars'ın Anadolu'ya geleceğini bildiklerini ve kendisine haber vermedikleri için önüne çıkan insanları öldürdüler. Bunlar içerisinde Süleyman Pervane'de bulunmaktaydı. Yine olan Müslüman halka olmuştu. Suçsuz ve savunmasız Müslümanlar öldürülmüştü. İlhanlı Devleti İslam toprağı olan Anadolu'yu yakıp yıkmışlardır. Bununla da kalmayarak çok sayıda Müslümanları öldürmüşlerdi. Anadolu'yu yaşanmaz bir hale getirmişlerdir.

Sultan Baybars ordusuyla birlikte Dımeşk'e geldi burada hastalandı ve 30 Haziran 1277'di yılında burada hayatını kaybetmiştir.²³⁶ Sultan Baybars hayatı boyunca İslam düşmanlarıyla büyük mücadele vermiştir. İslam dünyasını büyük tehlikelerden korudu. İslam dünyasının bayrağının yeniden yükselmesini sağladı. Sultan Baybars iki büyük düşmana karşı çetin bir mücadele vermiştir. Bir yandan Hristiyan dünyası diğer taraftan da Müslümanların düşmanı, İlhanlı Devlet'ine karşı Müslümanları en iyi şekilde korudu. Sultan bu düşmanlarına karşı cihad ilan etti. “ Sultan, muzaffer hükümdar, dünyanın ve dinin rüknü, İslam'ın ve Müslümanların sultanı, kâfirler ve müşrikleri itlaf eden, asileri ve zındıkları ıslah eden, cihanda adaleti canlandıran, iki denizin sahibi, iki kıblenin efendisi, iki soylu mabedin hizmetkârı, saltanatın varisi, Arapların, Acemlerin ve Türklerin sultanı, çağın İskender'i, uğurlu birleşimin efendisi, Baybars es-Salihi, müminlerin komutanının ensarı.”²³⁷ Sultan Baybars göstermiş olduğu başarılarından dolayı İslam dünyasının büyük bir sevgisini ve saygısını kazanmıştı.

²³⁵ İbn Şeddad, a. g. e., s. 92; Turan, **Selçuklara Zamanında Türkiye**, s. 567-8; Yiğit, **Memlûkler 648- 923 / 1250- 1517**, s. 54; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri**, s. 197; Gül, **Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu**, s. 113; Süleyman Özbek, “*Türkiye Selçukluları-Memluk Münasebetleri (1250-1277)*,” **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C: 12, S: 43, 1999, s. 57; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 236-7; Claude Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu**, Çev. Erol Üyepazarcı, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2014, s. 281.

²³⁶ Tagrıberdi, a. g. e., s. 56; Yiğit, **Memlûkler 648- 923 / 1250- 1517**, s. 54.

²³⁷ Carole Hillenbrand, **Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri**, Çev. Nurettin Elhüseyni, Alfa Yayınları, İstanbul, 2012, s. 242.

1.4.Seyfeddin kalavun el-melik el-mansur döneminde ilhanlı devleti ile dini münasebetleri

Sultan Kalavun, Memluk Devleti'nin tahtına çıktığı ilk yıllarında devlet içerisinde karışıklıklar vardı. Memluk Devleti'nin ezeli düşmanı olan İlhanlı Devleti Han'ı Abaka bu fırsatı kaçırmak istememiştir. Abaka Han, Memluk Devleti'ne son vermek için Hristiyan dünyası ile ittifak kurmuştu. Ancak Abaka Han'ın bu girişimleri başarısız kalmıştır. Abaka Han babasının izlemiş olduğu siyaseti aynen devam etti. Müslümanlara karşı büyük bir düşmanlığı devam ettirdi. Abaka Han, Suriye topraklarını hâkimiyeti altına almak istiyordu. Memluk Devleti'nin bu durumundan yararlanmak fırsatıyla Suriye üzerine yürümeye karar verdi. Abaka Han'ın ordusu Ermeni, Gürcü ve Frenklerde bulunmaktaydı.²³⁸ Görüldüğü gibi Abaka Han'ın aldığı destek kesimi yine Hristiyan dünyasından idi. Bunu temel nedeni Sultan Baybars'ın Haçlı kontluklarına karşı başlatmış olduğu cihad harekâtından kaynaklanmaktadır. Hristiyan dünyası kendilerine her zaman, İslam dünyasını düşman olarak görmüşlerdi. Bu nedenden dolayı Hristiyan dünyası, Memluk Devleti'nin varlığına son vermek için Abaka Han'ın yanında yer almışlardır.

Abaka Han, Suriye üzerine 1280 yılının son baharında harekete geçti. Abaka Han Suriye'nin kuzeyine saldırdı. Ardından Halep'e girdi. Müslüman topraklarına giren Abaka Han yine hiç çekinmeden Müslümanları öldürmüştür. Bununla da kalmayarak Müslümanların ibadet hanelerine saldırmışlardır. Bu olayların çoğunu Ermeniler yapmışlardır. Abaka Han'ın ordusu Halep'e girdikten sonra camileri, mescitleri, büyük medreseleri, vali sarayı ve emirlerin konaklarını yaktılar.²³⁹ Halep'in Büyük camisini de yakmışlardır.²⁴⁰ Sultan Kalavun'un yaklaştığı haberini almaları üzerine geri çekildiler. Abaka Han burada da İslam dinine karşı düşmanlığını bir kez

²³⁸ Ali Aktan, "Bahrî Memlûklerden Sultan Kalavun ve Hânedanı," **Belleten**, C: LIX, S: 226, TTK Yayınları, Ankara, 1995, s. 613; Spuler, **a. g. e.**, s. 86; Oktay, **a. g. e.**, s. 207; Roux, **Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl**, s. 298.

²³⁹ Tagrıberdi, **a. g. e.**, s. 66; Abdullah Mesut Ağır, "Sultan Kalavun Devri Memluk- İlhanlı Münasebetleri II. Humus Savaşı H. 679/ M. 1281," **Akademik Bakış Dergisi**, S: 15, 2008, s. 4.

²⁴⁰ Gökhan, "Memluk- Kilikya Ermeni Siyasi İlişkiler," s. 85; Ersan, **a. g. e.**, s. 211.

daha ortaya koydu. Bu fırsattan yararlanan Hıristiyanlarda çok sayıda Müslümanları öldürmüşlerdi.

Abaka Han bir yıl sonra büyük bir ordu meydana getirmiştir. Kardeşi Mengü Timur ordunun başına getirmiştir. Bu orduda 50 bin askeri İlhanlı Devleti'nin geri kalan 30 bin asker ise Ermeni, Gürcü ve Frenklerden oluşmaktaydı.²⁴¹ Abaka Han'ın ordusu Ekim 1281 yılında Suriye topraklarına saldırdı. Abaka Han'ın Suriye üzerine geleceğini haberini alan halk mallarıyla birlikte geri çekildiler. Ünlü Memluk Devleti'nin tarihçisi İbn Tagrıberdi bu durumu İslam dinin için çok zor bir durum olarak değerlendirdi.²⁴² Sultan Kalavun'un karşısında büyük bir güç bulunmaktaydı. Çünkü İslam dünyasının bütün düşmanları İslam dininin savunucusu ve koruyucusu olan, Memluk Devleti'ne karşı bir araya gelmişlerdi. İlhanlı ordusu ellerine geçirdikleri yerlerde önlerine kim çıktıysa kılıçtan geçirmişlerdir. Sultan Kalavun, İlhanlı ordusunu Hama ve Humus arasında bekledi. İki ordu karşı karşıya geldiler. İki ordu arasında çetin bir mücadele başladı. Ancak İlhanlı ordusu büyük bir mağlubiyet uğradı. İlhanlı Devleti çok büyük kayıplar verdi.²⁴³

Böylece Memluk Devleti düşmanlarını bir kez daha mağlubiyete uğratmıştır. İslam dünyasını büyük bir tehlikeden kurtarmıştır. Çünkü bölgede yaşayan Hristiyanlar ve İlhanlılar bu zamana kadar uğramış oldukları mağlubiyetlerin intikamını alacaklardı. Bu intikam hiç kuşkusuz çok acımasız olacaktı. Suçsuz Müslümanları kılıçtan geçirirler ve Müslümanların ibadet hanelerini yerle bir ederlerdi. Ancak Sultan Kalavun, İlhanlı ordusunu büyük bir mağlubiyete uğrattı. Sultan bununla da kalmayarak İlhanlı Devleti'nin ordusunun içerisinde bulunan Frenkler ve Ermenilere karşı harekete geçti. Öncelikle Ermenilerin Halep'te Müslümanları öldürmesi ve ibadet haneleri

²⁴¹ Yiğit, **Memlükler 648- 923 / 1250- 1517**, s. 60; Gökhan, "*Memluk- Kilikya Ermeni Siyasi İlişkiler*," s. 85; Grousset, **a. g. e.**, s. 409; Faruk Sümer, "*Abaka*", **İslam Ansiklopedisi**, C: 1, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1988, s. 8; Fatma Akkuş Yiğit, "*Memluk Sultanı Kalavun Zamanında Ermeniler*," **Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi**, S: 3, 2012, s. 13; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri**, s. 198-9; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 238.

²⁴² Tagrıberdi, **a. g. e.**, s. 68.

²⁴³ İbnü'l- İbri, **a. g. e.**, s. 52.

yakmasından dolayı onları cezalandırmak için harekete geçti. Sultan Frenklere karşıda cihad ilan ederek onlara karşı büyük bir hareket başlattı.

Abaka Han'ın ölümü üzerine kurultayın kararı ile İlhanlı Devleti'nin tahtına Tekudar çıkarıldı. Tekudar, Hülagu Han'ın yedinci oğludur. Tekudar Han'ın annesi Kutuy Hatun idi. Kutuy Hatun dindar bir Hristiyan olduğu için oğlu Tekudar'ı da vaftiz ettirmiş ve Nikola ismini almıştı.²⁴⁴ Anlaşıldığı kadarıyla Tekudar çocukluk ve gençlik yıllarında Hristiyan inancına sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bunun sebebi ise annesinin Hristiyan inancına sahip olmasının büyük etkisi vardır. Daha sonra Tekudar Han, Abdurrahman adında bir şeyhten etkilenerek İslam dinini kabul etti.²⁴⁵ Bu durum İslam dini için çok iyi bir gelişmeydi. Çünkü babasının ve abisinin İslam dünyasına karşı düşmanlık siyasetinin aksine, İlhanlı Devleti İslam dinine karşı uygulamış olduğu siyasetin değişmesi demektir. Artık düşmanı olan İslam dünyası ile dostluklar kurulabilirdi. İslam dininin İlhanlı Devleti içerisinde yayılmasını hızlandırmıştır. Devlet içerisindeki Müslümanlar daha ön plana çıkmışlardır.

Tekudar Han'ın İslam dinini kabul etmesiyle ona Sultan Ahmet diye hitap etmişlerdir.²⁴⁶ Böylece Müslüman olmasıyla birlikte ismini de değiştirmiştir. Ahmet Han, İlhanlı Devleti'nin ilk Müslüman Hanı oldu. Ahmet Han tahta ilk çıktığı zaman herkese iyi bir gözle bakıyordu. Özellikle “Hristiyan mezheplerinin reisleriyle ittifak ediyor ve bütün kiliseleri, bütün din evlerini, papazları ve rahipleri memleketin her tarafında ve her mıntıkasında vergilerden ve resimlerden affeden fermanlar yazmış bulunuyordu.²⁴⁷ Haliyle bu ferman Hristiyanları sevindirmiştir. Çünkü kendisinden önceki hanlar onları destekleyen politikalar izlemişlerdi. Bu durumun devam etmesini istiyorlardı. Hanların Hristiyanlık dinini desteklemesi İlhanlı

²⁴⁴ Spuler, a. g. e., s. 202; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 398; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 241.

²⁴⁵ Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 398; Mustafa Uyar, “İlhanlı Hükümdarlarının İslâm'a Girmesinde Rol Alan Türk Süfileri: İlhanlı Tegüder ve Gazan Han Devirleri,” **Bellekten**, C: LXXVI, S: 275, TTK Yayınları, Ankara, 2012, s. 13; Kitapçı, **Türk Moğol Boyları Arasında İslâmiyet**, s. 164; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 240.

²⁴⁶ Fazlullah, a. g. e., s. 130; Uyar, “İlhanlı Hükümdarlarının İslâm'a Girmesinde Rol Alan Türk Süfileri: İlhanlı Tegüder ve Gazan Han Devirleri,” s. 13; Kitapçı, **Türk Moğol Boyları Arasında İslâmiyet**, s. 164; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 240.

²⁴⁷ Abû'l- Farac, a. g. e., s. 610.

Devleti içerisinde Hristiyanlığın yayılmasını hızlandırıyor. Ancak Ahmet Han ileriki zamanlarda bu yazmış olduğu fermanın aksine işler yapacaktır.

Ahmet Han, İlhanlı Devleti içerisinde uygulanan Moğol kanunları yanında İslam kanunlarının da geçerli olduğunu ilan etti.²⁴⁸ Bu durum İslam dinin yayılması için çok önemli bir adım olmuştur. Aynı zamanda İlhanlı Devleti içerisinde İslam dininin öneminin artmasına neden olmuştur. Ahmet Han babası Hülagu Han ile abisi Abaka Han'ın İslam dinine verdikleri zararların bir kısmını tamir etmiştir. El konulan Müslümanların mallarının büyük bir kısmını yeniden iade etti. Kapatılmış olan birçok cami ve medreseleri yeniden açtırdı. "Müslüman evkafının bir kısım varidatını vezir Cüveyni'nin tavsiyesi üzerine, Mekke'de bulunan Mebani-i Mukaddese'ye tahsis etmiş."²⁴⁹ Ahmet Han bulunla da kalmayarak hac seferlerini de korumuştur.

Hülagu Han ile Abaka Han hâkimiyetleri altındaki topraklardaki camileri ve medreseleri kapatarak, İlhanlı Devleti içerisinde İslam dininin yayılmasını engellemek istemişlerdir. Bununla da kalmayarak Müslümanlara zulüm etmişlerdir. Çok sayıda Müslümanı da öldürmüşlerdi. Ancak Hülagu Han'ın oğlu Müslüman olmasıyla dengeler bir anda değişmiştir. Bu zamana kadar İslam dinine düşman olan devlet artık İslam dinine hizmet etmeye başladı. Bu gelişme İslam dini adına büyük bir fayda sağlamıştır.

Ahmet Han zamanını Şeyh Abdurrahman'ın yanında geçiriyordu. Ona büyük saygı duyuyordu ve baba diye hitap ediyordu. Şeyhin Arran'da bulunan dergâhına sık sık gidiyordu. Ahmet Han dergâha geldiği zaman günlerini toplattı ve sema ayinlerine katılarak geçiriyordu. Ahmet Han devlet işleriyle pek ilgilenmiyordu genel olarak günlerini ibadet ederek geçiriyordu.²⁵⁰ Ahmet Han İslam âlimi ve din adamlarına büyük saygı duyuyordu. Sürekli olarak onların yanlarına gidiyordu. Bunu sonucu olarak devlet içerisinde Müslümanların önemi artıyordu. Ahmet Han devletin üst yönetiminde bulunan İranlı ve Hristiyanların görevlerine son verdi.

²⁴⁸ İlhan Erdem, "Olçaytu Han'ın Ölümüne Kadar İlhanlılar'da Yaşanan Siyasi-Kültürel Gelişmeler ve Yakın-Doğu'ya etkileri," **Tarih Araştırmaları Dergisi**, S: 31, 2001, s. 17.

²⁴⁹ Spuler, **a. g. e.**, s. 263; Kitapçı, **Türk Moğol Boyları Arasında İslâmiyet**, s. 166.

²⁵⁰ Fazlullah, **a. g. e.**, s. 133; Deniz, **Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi**, s. 140; Kitapçı, **Türk Moğol Boyları Arasında İslâmiyet**, s. 172.

Yerlerine Türk ve Müslüman olan kişileri getirdi. Böylece Müslümanlar İlhanlı Devleti içerisindeki etkinliğini de artırdı. Ahmet Han daha da ileri giderek kiliseleri, camilere çevirdi. Daha önceden Müslümanların vakıf ve hayratlarının gelirlerinin bir kısmı Hristiyan ve Musevi yöneticilere ayrılıyordu. Ancak Ahmet Han kendisinin de Müslüman olmasından dolayı bu vakıfların gelirleri ancak Müslüman müesseselerine tahsis etmek ve Müslüman memurların idaresine vermek hususunda bir ferman çıkardı.²⁵¹ Ahmet Han yapmış olduğu girişimler İslam dinine büyük hizmetler olarak görülmektedir. Bu girişimler İlhanlı Devleti içerisinde İslam dinin yayılmasını hızlandırdı.

Ahmet Han tahta ilk çıktığı günlerde Memluk Devleti ile barış yapmak için elçiler gönderdi. Ahmet Han, Sultan Kalavun'a şu sözleri dile getirdi:” *Ahmet Han başta İslam dinine girdiğine ve Allah'ın büyüklüğüne ve birliğine, Hz. Muhammed'in peygamberliğine inandığını, onun yolunda yürüdüğünü dile getirdi. Hâkimiyeti altında yaşayan Müslümanları korumayı çabaladığını dile getirdi.*²⁵² *Müslümanlar arasında kan dökülmesine mani olmaktır. Allah yardımı ile İslam dininin bayrağını yükseltmek, Müslümanlar arasında kan dökülmesine son vermek, İslam dininin kardeşlik esaslarına göre iki devlet arasında barış yapmak ve dostluk kurmak istediğini ve artık din farkının kalmadığını söyledi.*²⁵³ *Her iki devletinde İslam dinini korumaya mecbur olduklarını dile getirdi. Ahmet Han kendisinin Müslüman olduğunu ve İslam dinine hizmet etmek istediğini ifade etti.*”²⁵⁴ Bu sözlerini Sultan Kalavun'a bildirmesi için Şeyh Abdurrahman'ı elçi olarak Memluk Devletine göndermiştir.

Sultan Kalavun, İlhanlı Devleti'nin hanının Müslüman olmasına çok sevindi. Ancak iki devlet arasında barış yapılmadı. Çünkü Ahmet Han'ın kendisini Müslüman gibi göstererek kendisini kandırmak istediğini düşündü.

²⁵¹ Togan, a. g. e., s. 227; Spuler, a. g. e., s. 239.

²⁵² Aksarayî, a. g. e., s. 107. İbnü'l-İbri, a. g. e., s. 53-5; Abû'l-Farac, a. g. e., s. 610-1; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 593-4.

²⁵³ İbnü'l-İbri, a. g. e., s. 53-5; Abû'l-Farac, a. g. e., s. 610-1; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 594.

²⁵⁴ İbnü'l-İbri, a. g. e., s. 53-5; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 594; Arslantaş, a. g. m, s. 796.

Onun Müslüman olduğundan kuşkuları vardı. Bunun nedeni ise “Memluk Sultan Kalavun’un, Sultan Ahmed’e gönderdiği cevapta, Kongurtay’ın Anadolu’da yaptığı dehşet verici yağma ve kıyımlar, kadın ve çocuklar tutsak alıp sattırmasının Müslümanlık ile bağdaştırılamayacağını yazmasını” idi.²⁵⁵ Bu olayların meydana gelmesinden dolayı Sultan, Ahmet Han ile aradaki ilişkiler gelişmemiştir. Çünkü İslam dinini kabul etmesi ve diğer yandan da hâkimiyeti altında yaşayan, Müslümanların öldürülmesine göz yummasından dolayı onu gerçek bir Müslüman olduğundan şüphe ediyordu. İlhanlı Devleti’nin uzun yıllardan beri uygulamış oldukları politikanın da etkisi büyüktür. Sultan Kalavun birçok nedenlerden dolayı Ahmet Han’ın barış isteğini kabul etmedi. Sultan Kalavun anlaşmayı kabul etmediği gibi Ahmet Han’ın elçi olarak görevlendirdiği Şeyh Abdurrahman’ı geri göndermemiştir. Bunun üzerine İlhanlı Devleti’nin yöneticileri Memluk Devleti üzerine sefer yapılmasını istediler. Ancak Ahmet Han bu isteği kabul etmedi.²⁵⁶ Ahmet Han’ın Memluk Devleti ile barış yapma isteği sonuçsuz kaldı.

Ahmet Han’ın Müslüman olması ile devlet içinde çatlaklar oluşmasına neden olmuştu. Ahmet Han’ın yönetiminden memnun olmayan ve Müslüman olmasından dolayı rahatsız olan kesimler, Şehzade Argun Han’ın etrafında toplanmasına neden olmuştur. Moğolların büyük çoğunluğu İslam dinine çok kötü bakıyorlardı. Bunun sebebi de önceki yıllarda uygulanan politikadan kaynaklanıyordu. Bu nedenden dolayı Ahmet Han’ın Müslüman olmasını kabullenemiyorlardı. Şehzade Argun’da büyük bir İslam düşmanıydı. Bu nedenlerden dolayı Ahmet Han’a karşı gruplar oluşmuştu. Ahmet Han’ın Hristiyanlara kötü davranmasından dolayı İlhanlı Devleti’ne bağlı bulunan Gürcü ve Ermeni devletlerinin tepkisine neden olmuştu. Şehzade Argun, İlhanlı Devleti’nin bir Moğol devleti olarak mı kalacak ya da basit bir Müslüman devleti olarak kalacaktı.²⁵⁷ Çevresindeki kişiler ve kendisi İlhanlı Devleti’nin Moğol devleti olarak kalması için ellerinde gelen her şeyi yapacaklardı. Çünkü Moğollar arasında da İslam dinine büyük bir

²⁵⁵ İbnü’l-İbri, a. g. e., s. 58-8; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 595; Sümer, “*Anadolu’da Moğollar*,” s. 57.

²⁵⁶ Spuler, a. g. e., s. 90.

²⁵⁷ Grousset, a. g. e., s. 410.

düşmanlık vardı. Bu nedenlerden dolayı Ahmet Han'ı tahtan indirmek için Şehzade Argun etrafında toplanmaya başladılar. Şehzade Argun Kubilay Han'ın desteğini alabilmek için mektup gönderdi. Ahmet Han'da bu şikâyet mektubuna destek verdiğini düşünerek Patrik III. Mar Yaballaha'yı hapse attırdı. Ancak Ahmet Han, Şehzade Argun ile girmiş olduğu mücadeleyi kaybederek 10 Ağustos 1284'te idam edildi.²⁵⁸

Ahmet Han'ın, İlhanlı Devleti'nin tahtında çok kısa kalması İslam dünyası için büyük kayıptır. Çünkü Ahmet Han'ın Müslüman olması ile İlhanlı Devlet'i içerisinde Moğolların İslam dinine girmesi ve Türkleşmesinde en büyük adımı atmıştır. Moğolların gelmiş oldukları coğrafyada yaşayan insanların çoğunluğu Türk ve Müslümandı, bu nedenden dolayı onlardan etkilenmemesi mümkün değildi. Moğollar sürekli olarak yerel halkla iç içe olduklarından dolayı kültür alış verişinin olması çok normal bir durumdur. Ahmet Han'a kadar İlhanlı Devlet'inin Hanlarının Müslümanlara karşı uygulamış oldukları siyaset nedeninden dolayı Moğollar arasında İslam dininin yayılmasına büyük bir engeldir. Ancak Ahmet Han'ın tahta çıkmasıyla bu politika değişti ve ülke içerisinde Müslümanların değerlerini ve etkinliklerini artırması Moğolların İslam dinine bakışlarının değişmesine büyük etki yaptı. Ahmet Han'ın Müslüman olması ile İlhanlı Devleti içerisinde İslam dinin yayılmasını hızlandırmıştır.²⁵⁹ Aynı zamanda Ahmet Han'da yaptığı faaliyetlerle İslam dininin yayılmasında büyük bir öneme sahiptir. Ahmet Han bu faaliyetleri ile İslam dinine hizmet etmeye başlamıştı. Bunu yanında Moğolların ana merkeze uzak olmasından dolayı onların Türkleşmesinin de yolunu açmıştı. Çünkü merkezden taze kanların gelmemesinden dolayı, Moğollarında yavaş yavaş öz benliklerini unutmaya başlayarak Türkleşmesini de sağlamıştır.

Ahmet Han'ın Müslüman olmasıyla devlet içerisindeki Hristiyanların üstünlüklerini de yıkmıştı. Hristiyan dininin Moğollar arasında yayılmasını da yavaşlatmıştı. En önemlisi de onların Müslümanlara karşı davranışlarının değişmesinde büyük bir etki yapmıştır. Bu durumda Müslümanların ön

²⁵⁸ Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 400; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 242-3.

²⁵⁹ Arslan Tekin, **Türk'ün Tarihi**, Kariyer Yayınları, İstanbul, 2012, s. 439.

plana çıkmasına neden olmuştur. Ahmet Han'ın Müslüman olmasıyla Müslüman coğrafyasında yaşayan Müslümanlarda rahat etmiştir. Türk – İslam dünyasının savunuculuğunu üstlenmiş olan Memluk Devleti ile de iyi ilişkiler kurulma girişiminde bulunuldu. Bu durumda İslam dünyası için çok önemli bir olaydır. Bu devletlerin birbirlerine yakınlaşmalarının temel nedeni Müslüman olmalarından kaynaklanmaktadır. Aynı Altın Orda Devleti'nin Hanı Berke Müslüman olmasıyla Memluk Devleti'yle iyi ilişkiler kuruldu. Berke Han İslam dinine büyük hizmetlerde bulundu. Belki de Ahmet Han'da uzun süre tahta kalsaydı iyi ilişkiler kurulabilirdi.

Ahmet Han'ın Müslümanlığı kabul etmesi ve devlet içerisinde İslam dinini yükseltmesi haliyle Moğollar arasında ayrılıkların başlamasına neden oldu. Ahmet Han'a karşı olan kesim şehzade Argun'un etrafında toplanmaya başladılar. Şehzade Argun büyük bir Müslüman düşmanı idi. Ahmet Han'ın Müslüman olmasından büyük bir rahatsızlık duyuyordu. Şehzade Argun koyu bir Şamanist inancına sahipti.²⁶⁰ Kendisinin de Şamanist olması ve Müslümanlara düşman olmasından dolayı Ahmet Han'a karşı onun yanında yer almışlardır. Ahmet Han'ı bir an önce tahtan indirmek istiyorlardı. Bunun nedeni İlhanlı Devleti içerisinde İslam dininin yayılmasını bir an önce durdurmak istiyorlardı. Doğal olarak Hristiyanlarda Şehzade Argun'un yanında yer almışlardır. Hristiyanların İlhanlı Devleti içerisindeki etkinlikleri kaybetmeleri ve Ahmet Han'ın, Memluk Devleti ile iyi ilişkiler kurmak istemesi etkiliydi. Çünkü Memluk sultanları Hristiyanlara karşı cihad ilan etmişlerdi. Haçlı kontluklarına da büyük bir darbe vurmuştu. Doğu Hristiyan dünyasının varlığı büyük bir tehlikedeydi. Ahmet Han İlhanlı Devleti'nin tahtında çok kısa süre kalmasına rağmen İlhanlı Devleti'nin Türk-İslamlaşmasında büyük bir rol oynamıştır. Kendi varlıklarını devam ettire bilmek için İslam dininin düşmanı olan Şehzade Argun'un tahta çıkması gerekiyordu.

İlhanlı Devleti'nin tahtına oturan Argun Han kendisinden önceki Hülagu ve Abaka Hanlar gibi Müslümanlara büyük bir düşmanlık besliyorlardı. Argun

²⁶⁰ Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 400; Faruk Sümer, "Argun," **DİA**, C: 3, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınlar, İstanbul, 1991, s. 356.

Han tahta çıktığında bütün memleketlere haber gönderdi. “ Ahmed atalarımızın kanunlarından ayrıldığı ve atalarımızın tanımadığı İslamiyet yolunu tuttuğu için bütün prensler anlaşarak onu saltanattan attılar ve büyük atamız olan Han tarafından muhakeme edilmek üzere onun yanına gönderdiler. Beni de Ceyhun nehrinden başlayarak Frengistan’a kadar uzanan saltanatın tahtına oturtular.”²⁶¹ Argun Han bu fermanı ile açıkça İslam dinine düşmanlığını ortaya koydu. Argun Han ilk iş olarak İlhanlı Devleti içerisindeki Müslümanların üstünlüklerini kırmak oldu. Devletin üst makamlarında bulunan Müslümanların görevlerine son verdi. Müslümanların yerine Hristiyan ve Yahudileri getirdi. Böylece Ahmet Han döneminde kaybetmiş oldukları statülerini Hristiyanlar tekrar kazandı. Argun Han bu politikası ile İlhanlı Devleti’nin İslamlaşmasını durdurmuştur.²⁶² Argun Han, Ahmet Han’ın yıktığı birçok kiliseyi yeniden tamir ettirmiştir. Yeni kiliseler de yaptırmıştır. Bunun yanında çok sayıda Budist mabetlerini tamir ettirmiş veya yeni mabetler yaptırmıştır. Hristiyan din adamlarının haklarını yeniden vermiştir. Böylece Hristiyanlar İlhanlı Devleti içerisinde tekrar üstünlüğü ele almışlardır. Argun Han Hristiyanlarla olan ilişkilerini eski düzeye getirmiştir. Bu politikanın amacı Avrupa devletleri ve Papalık ile Memluk Devleti’ne karşı ittifak kurmaktır.²⁶³

Argun Han, Memluk Devleti’ne karşı tek başına mücadele edemeyeceğini bildiğinden dolayı Hristiyan dünyası ile ittifak kurmak istiyordu. Çünkü bu dönemde Sultan Kalavun Haçlı kontluklarına karşı cihad ilan etmişti. Bunun nedeni ise Haçlıların İlhanlı Devleti ile iş birliği yaptığını biliyordu. Bu da kendisi için büyük bir tehdit oluşturuyordu. Sultan Baybars’ın başlatmış olduğu harekâtı devam ettirerek Haçlı kalıntılarına son vermek istiyordu. Çünkü İlhanlı Devleti ile ittifak oluşturulursa yeni bir Haçlı seferi olmasının ihtimali yüksekti. Sultan Kalavun Haçlılara karşı büyük bir mücadele içerisindeydi. Argun Han da Hristiyan dünyasının bu duruma sessiz kalmayacağını düşünüyordu. Bu durumdan faydalanarak Memluk Devleti’ne

²⁶¹ Abu’l- Farac, a. g. e., s. 618.

²⁶² Grousset, a. g. e., s. 411; Deniz, **Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi**, s. 140; Kitapçı, **Türk Moğol Boyları Arasında İslâmiyet**, s. 176.

²⁶³ Fatih Yahya Ayaz, “Memlük- İlhanlı İlişkilerinde Bir Dönüm Noktası: Şakhab Savaşı (702/ 1303),” **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S: 15, 2007, s. 8.

son verme ihtimali çok yüksekti. Bu nedenden dolayı Argun Han Hristiyanlara çok iyi davranıyordu. Papa'nın takdirini kazanmak için otağının yakınına bir kilise inşa ettirdi.²⁶⁴ Bu kilisede çan çalınacak ve ayin yapılacaktı. Bu kilisenin piskoposluğuna Bar Şauma'yı tayin etti. Argun Han ülkedeki birçok kiliseyi tamir ettirdi ve yeni kiliselerde yaptırdı. Argun Han bununla da kalmayarak oğlu Olcaytu'yu, Papa IV. Nikolas'ın şerefine vaftiz ederek oğluna Nikolas ismini vermiştir.²⁶⁵ Böyle yaparak Papa'nın takdirini kazanmak istemiştir. Doğu Hristiyan dünyasının da çok zor durumda olduğunu biliyordu. Hristiyanlara iyi davranarak hem ezeli düşmanı olan hem de İslam dünyasının temel dayanağı olan Memluk Devleti'nin varlığına son vermektir.

Argun Han, Hristiyan dünyası ile ittifak yaparak, kendisi Suriye'yi istila ederken Haçlı ordusu da Akka ve Dimyat kıyılarına çıkacak ve Suriye'yi ele geçirecekti. Toprak paylaşımında ise kendisi Halep ve Şam'ı alacak Haçlılara ise Kudüs'ü bırakıyordu. Argun Han bu düşüncesini hayata geçirmek için harekete geçti. 1285 yılında Papa IV. Honorius'a bir mektup gönderdi. “ Müslümanların toprakları sizinle bizim aramızda olduğundan, onu kuşatacak ve boğacağız... Müslümanları Tanrı'nın Papa'nın ve Kağan'ın yardımıyla kovacağız.”²⁶⁶ Argun Han, Hülagu ve Abaka Hanları Hristiyanların koruyucusu olduğunu ve eşlerinin de Hristiyan inancına sahip oldukları için, Hristiyan dünyası ile akraba olduklarını hatırlattı. Kubilay Han'ın kendisini Doğu Hristiyanların topraklarını kurtarması ve himayesine almakla görevlendirmişti. Mektubunun sonunda Memluk Devleti'ne karşı ortak bir sefer yapmak istediğini yazdı. Argun Han Papa'ya çok değerli hediyeler gönderdi.²⁶⁷ Ancak Argun Han bu mektubunda Papa'dan istediği cevabı alamadı. Hristiyan dünyası ile ittifak girişimi sonuç vermedi.

Argun Han hedefinden vazgeçmeyerek 1287 yılında tekrar Papa IV. Honorius'a yeniden elçiler gönderdi. Argun Han, Rabban Sauma

²⁶⁴ Spuler, a. g. e., s. 240.

²⁶⁵ Grousset, a. g. e., s. 411; Ruox, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 402.

²⁶⁶ Grousset, a. g. e., s. 412; Kitapçı, **Türk Moğol Boyları Arasında İslâmiyet**, s. 177.

²⁶⁷ Mustafa Uyar, **İlhanlı Devletinde Argun Dönemi (1284-1291)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2001, s. 104-5; Kitapçı, **Türk Moğol Boyları Arasında İslâmiyet**, s. 177; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 247.

önderliğinde elçilik heyetini papaya gönderdi. 3 Nisan 1287 yılında elçilik heyeti Roma'ya geldiğinde Papa IV. Honorius'un kısa bir süre önce ölmüştü. Yerine yeni Papa seçilmemişti. Rabban Sauma'yı kardinaller tarafından karşılandı. Onlara Doğu'da Moğol Hristiyanlığının ne kadar önemli olduğunu vurguladı. Doğuda Türkler, Moğollar ve Çinliler arasında Hristiyan dininin yayıldığını. İlhanlı Devleti içerisinde çok sayıda Moğolların Hristiyan olduğunu ve onlara ait kiliselerinin varlığından bahsetti. Argun Han, Suriye topraklarını ele geçirmek ve Kudüs'ü kurtarmak için sizin yardımınızı talep etmektedir.²⁶⁸

Rabba Sauma buradan Fransa'ya gitmek için Cenova'ya geçti. Rabba Sauma 10 Eylül 1287'de Paris'e ulaştı. Fransa Kralı Phillippe le Bel, Argun Han'ın elçisini çok iyi karşıladı. Ancak Fransa Kralı da Argun Han'ın teklifine net bir cevap vermedi. Rabba Sauma bu zamana kadar yaptığı görüşmelerde bir sonuç alamadı. Rabba Sauma buradan da ayrılarak Ekim ayının sonlarına doğru İngiltere Kralı I. Edward huzuruna çıktı. I. Edward, Argun Han'ın teklifine olumlu baksa da sonuç olarak bir netice vermedi. Rabba Sauma yeni Papa'nın seçilmesi üzerine 20 Şubat 1288 yılında Vatikan'a geldi. Papa Nicolaus onu çok iyi karşıladı. Papa onu Doğu'nun patriği olarak tanımaktaydı. Rabba Sauma, Argun Han'ın İlhanlı Devleti içerisinde Hristiyanlığın yayıldığını, ayrıca Argun Han'ın kutsal toprakları korumak için Müslümanların üzerine sefer yaptığını belirtti.²⁶⁹ İlhanlı Devleti'nin memurlarının çoğunluğunun Hristiyan olduğunu belirtti. Argun Han'ın Doğu'da Hristiyan dininin yayılması için her şey yaptığını açıkladı. Argun Han Hristiyan dünyası ile Memluk Devleti'ne karşı ittifak kurmak istediğini bildirdi. Papa Argun Han'ın isteğinden çok memnun kaldı ama bir sonuç çıkmadı.²⁷⁰

Bu görüşmelerin bir sonuca bağlanamamasının nedeni Avrupa devletlerinin kendilerinin iç sorunlarının olmasından kaynaklanıyordu. Avrupa devletleri aralarında mücadele içerisindeydiler. Papa ve İngiltere kralı Argun Han'ın

²⁶⁸ Grousset, a. g. e., s. 413; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 402-3; Runciman, a. g. e., s. 339-340.

²⁶⁹ Uyar, a. g. t., s. 109.

²⁷⁰ Grousset, a. g. e., s. 413; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 402-3; Runciman, a. g. e., s. 339-340.

bu teklifine çok sıcak baktılar. Argun Han ile ittifak kurarak Doğu Hristiyanlarını Memluk Devleti'nin elinden kurtarmak istiyorlardı. Kutsal toprakları tekrar elde etmek istiyorlardı. Memluk Devleti'nde ortadan kaldırarak İslam dünyasına büyük bir darbe vurmak istiyorlardı. Ama Avrupa devletlerinin birbiriyle mücadele içerisinde olmasından dolayı ittifak gerçekleşmedi.

Argun Han amacından vazgeçmeyerek 10 Nisan 1289 yıldan Cenevizli Buscarel De Gisolf'u Papa IV. Nikolas'a, Philippe le Bel ve I. Edward'a elçi olarak gönderdi. Argun Han: *"Tanrının gücü ve kudreti ile Kubilay Han'ın himayesi ile Pars yılının kışının bitiminde (Ocak 1291) yılında Memluk Devleti'ne üzerine sefere çıkmalarını istedi. Bahar mevsiminde Şam'ın önünde karargâh kurmalarını bildirdi. Haçlı ordusunun istediği vakit dediği yerde olursa Kudüs'ü kurtarıp size teslim edeceğini bildirdi. Ancak siz gelmezseniz kendisinin hiçbir şey yapmayacağını söyledi."*²⁷¹ Argun Han Haçlı ordusunun bütün ihtiyaçlarını karşılama sözünü de veriyordu. Fransa kralının ihtiyacı olan 30.000 bin at ihtiyacını karşılama garantisini veriyordu.²⁷² Argun Han vasıllarından sefer için yirmi bin atlı asker toplayacağını vaadinde bulundu. Argun Han Hristiyan dünyasına karşı gerçek samimiyetini göstermek için Trabbus, Hristiyanlara yapılan katliama çok üzüldü. Bu katliamın intikamını almak için Müslümanların ileri gelenlerinden 4 bin kişiyi kılıçtan geçirdi. Müslümanları öldürmesine rağmen öfkesinin geçmemesi üzerine öldürdüğü Müslümanların gömülmesine izin vermemeyerek, cesetleri köpeklerin yemesini istedi.²⁷³

Argun Han, Memluk Devleti üzerine sefer yapmak için Hristiyan dünyasına vaat etse de beklediği cevabı alamadı. Argun Han'ın yaptıklarına ve istediğine karşılık Hristiyan dünyası onun Hristiyan dinine girmesini istiyorlardı. İngiltere kralı, Argun Han'ın bu dostça tavrından dolayı kutladı. Memluk Devleti üzerine sefer konusunda hiçbir şey söylemediler. Argun

²⁷¹ Grousset, a. g. e., s. 414; Runciman, a. g. e., s. 340-1; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 404.

²⁷² Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 404; Runciman, a. g. e., s. 341.

²⁷³ Uyar, a. g. t., s. 113-4.

Han 1290 yılında Hristiyan dünyasına tekrar bir elçilik heyeti gönderdi.²⁷⁴ Ancak cevap olarak Hristiyan Dünyası kararını değiştirmemişti.

Argun Han Hristiyan dünyası ile ittifak kurma çabası içindeyken Sultan Kalavun Haçlı kontluklarının büyük kısmının varlıklarına son verdi. 1291 yılında da Argun Han öldü. Argun Han'ın bütün girişimleri sonuç vermedi. Şayet ittifak kurulsaydı Memluk Devleti ortadan kaldırılsa bile büyük bir darbe vurulmuş olurdu. Böylece en azından Doğu Hristiyan Devletleri daha uzun yaşardı. Şimdi Batı Hristiyan dünyasının hiçbir şey yapmamasından dolayı Doğu Hristiyanlarının durumları acınacak bir hal aldı. Batı Avrupa devletlerinin birbirleriyle mücadele içerisinde olması ittifakı engelledi. Sultan Kalavun'da İslam dini için her zaman büyük bir tehdit olan Haçlı kontluklarının büyük bir kısmının varlığına son verdi. Argun Han'da, Memluk Devleti'ne karşı hiçbir şey yapamadı. Ömrünü Batı ile ittifak kurma çabasının içinde geçirdi. Ancak bir sonuç alamadı. Argun Han, Ahmet Han'ın başlatmış olduğu İlhanlı Devleti içerisinde İslam dininin yayılmasını durdurdu. Devlet içerisindeki Müslümanlara çok kötü davrandı. Argun Han dış siyasette de Hristiyan dünyası ile ittifak kurarak İslam dünyasının savunuculuğunu üstlenmiş olan Memluk Devleti'nin ortadan kaldırmak için girişimlerde bulundu.

1.5.Bâhri memluk devleti'nin bazı sultanları döneminde ilhanlı devleti ile dini etkileşimlerin durması

Sultan Kalavun'un ölümü üzerine Memluk Devleti'nin tahtına 11 Kasım 1290'da oğlu Melik el-Eşref Selahaddin Halil B. Kalavun çıktı. Sultan Halil devlet düzenini sağladıktan sonra fetih hareketlerine girişmeye başladı. Sultan Halil, Suriye'de bulunan Haçlıların varlıklarına son vermek istiyordu. Haçlıları kendisine büyük bir tehlike olarak gören Sultan Baybars onların varlığına son vermek için harekete geçti. Sultan Baybars, Haçlılara büyük darbeler vurdu. Daha sonra ondan sonra Memluk Devleti'nin tahtına çıkan Sultan Kalavun bu politikayı devam ettirdi. Haçlılar üst üste aldıkları darbeler üzerine büyük güç kaybına uğradılar. Sultan Halil de bu politikayı devam ettirerek Haçlıların varlığına son vermek istedi. Sultan Halil bütün

²⁷⁴ Grousset, a. g. e., s. 414, Runciman, a. g. e., s. 341.

hazırlıklarını yaparak Haçlılar üzerine yürüdü. Sultan Halil Mart 1291'de Akka'yı kuşatmaya başladı. Memluk ordusu ile Haçlılar arasında çetin bir mücadelenin sonunda 18 Mayıs 1291'de Akka şehri Memluk Devleti'nin hâkimiyeti altına girdi. Sultan Halil, Akka'yı aldıktan sonra Haçlılarla mücadelelere devam etti. Bu mücadelelerin sonunda Sultan Halil, Sur, Sayda, Hayfa, Antartus ve Aslis kalelerini hâkimiyeti altına aldı.²⁷⁵

Sultan Halil vermiş olduğu mücadele sonucunda Suriye sahilinde bulunan Haçlıların varlığına son verdi. İslam toprakları için büyük bir tehlike oluşturan Haçlıların varlığına son vererek İslam dinine büyük bir hizmet etti. Sultan Halil bütün gücünü Haçlılar üzerine verdiği için İlhanlı Devleti ile ilişkiler durdu. Ancak Haçlıların varlığına son vermekle İlhanlı Devleti'nin müttefikinide ortadan kaldırmak demektir. Hristiyanlar, İlhanlı Devleti ile hareket ediyorlardı. Her ikisinin de ortak düşmanı İslam dini ve Memluk Devleti idi. Onlar düşmanlarını kaldırmak için bütün yollara başvurdular. Ancak Sultan Halil, Haçlıların varlığına son vererek İlhanlı Devleti'ne de ağır bir darbe vurdu.

Moğol asıllı Zeyneddin Ketboğa 1 Kasım 1294'de Memluk Devleti'nin tahtına oturdu. Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti arasında 1261 yılında gerçekleşen Birinci Humus Savaşı'nda Ketboğa, Memluk Devleti'ne esir düştü. Ketboğa, Sultan Kalavun'un emri altında eğitimini aldı. Ketboğa kendisini hızlı bir şekilde geliştirerek emirler arasına girdi.²⁷⁶ Devlet içerisinde hızlı bir şekilde yükselerek Memluk Devleti'nin tahtına oturdu.

Memluk Devleti'nin tarihinde ilk kez Moğol asıllı bir kişinin tahta çıkması çok ilginç bir olaydır. Çünkü İlhanlıların ezeli düşmanı olduğu devletin tahtına çıkmasıdır. Sultan Ketboğa, Sultan Kalavun emri altındaki memlûklar ile birlikte iyi bir eğitim aldı. Onun aldığı eğitim içerisinde din derside bulunmaaktadır. Sultan Ketboğa iyi bir askeri eğitimi yanında iyi bir

²⁷⁵ Sultan Halil Eşref'in, Haçlılar ile yaptığı mücadele ve onun dönemi hakkında geniş bilgilere sahip olmak için bkz: Tagrıberdi, **a. g. e.**, s. 71-77; el-Mansûrî, **a. g. e.**, s. 113-126; Yiğit, **Memlûkler 648-923/ 1250-1517**, s. 64-5; Clot, **a. g. e.**, s. 71-4; Koprıman, "*Mısır Memlûkleri (1250-1517) Mısır'da Memlûk Devleti'nin Kuruluşu*", s. 473-5.

²⁷⁶ Tagrıberdi, **a. g. e.**, s. 83; Yiğit, **Memlûkler 648-923/ 1250-1517**, s. 67; Ahmet Sağlam, "*Memlûk Tahtında Moğol Asıllı Bir Sultan: Zeyneddin Ketboğa ve Saltanat Dönemi (694696/ 1294-1296)*," **Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, C: II, S: 2, 2015, s. 55.

din eğitimide aldı. Sultan Ketboğa esir düşmeden önce İlhanlı Devleti'ne hizmet etti. İlhanlı Devleti dini politikasına baktığımızda, İslam dinini yok etmek istediklerini görüyoruz. Ketboğa'da bu politika doğrultusunda İlhanlı Devleti'ne hizmetlerde bulundu. Ancak onun esir olarak düşmesiyle birlikte müslüman olması her şeyin değişmesine neden oldu. Çünkü Memluk Devleti, İslam dininin bayrağını dalgalandırıyor ve İslam dinine büyük hizmetlerde bulunuyordu. Bu hizmetler içerisinde Moğol asıllı Ketboğa'da yer aldı. O sultan olmadan önce İslam dinine hizmetlerde bulundu. Memluk Devleti'nin tahtına çıkması ile birlikte İslam dinin bayrağını dalgalandırmaya başladı. Artık İslam dinini İlhanlı Devleti'ne karşı korumaya başladı.

Sultan Ketboğa, Memluk Devleti'ne uzun bir süre hizmetlerde bulundu. Sultan Ketboğa, Sultan Kalavun döneminde yaptığı hizmetlerden dolayı ön plana çıkmaya başladı. Gün geçtikçe devlet içerisindeki etkinliğini ve gücünü artırdı. Memluk Devleti'nin tahtına çıktığı dönemde devlet içerisinde kıtlığın yaşanması ve ardından salgın hastalıkların yaşanmasından dolayı Sultan Ketboğa'nın halkın gözünden düşmesine neden oldu. Diğer bir önemli neden ise İlhanlı Devleti'nden, Oyratların gelmesi ve onlara vermiş olduğu önemden dolayı istenmeyen sultan oldu.²⁷⁷ Sultan Ketboğa döneminde önemli sorunlarla ilgilenmesinden dolayı İlhanlı Devleti ile dini münasebetler yaşayamadı. Çünkü o bütün gücünü devlet içerisindeki problemleri çözmeye harcadı. Ancak en önemli olay Sultan Ketboğa'nın Müslüman olması ve İslam dinine hizmet etmesidir.

Sultan Ketboğa döneminde gerçekleşen olumsuz olaylar onun hem yöneticiler hem de halk tarafından istenmeyen sultan olmasına neden oldu. Ona karşı büyük bir muhalefet grubu oluştu. Bu grup Sultan Ketboğa'yı kolay bir şekilde tahtan indirdi. Onun yerine Memluk Devleti'nin tahtına 15 Kasım 1296 yılında Melik el- Mansûr Hüsameddin Lâçin çıkarıldı. Ancak devlet içerisinde büyük sıkıntılar bulunuyordu. Kendisini tahta çıkaran

²⁷⁷ Sultan Zeyneddin Ketboğa'nın, Memluk Devleti içerisindeki etkisi ve onun dönemi hakkında geniş bilgilere sahip olmak için bkz: Tagrıberdi, **a. g. e.**, s. 75-88; el-Mansûri, **a. g. e.**, s. 126-139; Yiğit, **Memlûkler 648-923/ 1250-1517**, s. 64-8; Clot, **a. g. e.**, s. 75-6; Koprıman, "*Mısır Memlukler (1250-1517) Mısır'da Memlûk Devleti'nin Kuruluşu*", s. 476-480; Sağlam, "*Memlûk Tahtında Moğol Asıllı Bir Sultan: Zeyneddin Ketboğa ve Saltanat Dönemi (694696/ 1294-1296)*," s. 55-75.

kişiler onların istekleri dışında hareket etmeyeceğine söz vermişti. Ancak Sultan Hüsameddin kendi tahtını güçlendirmek için vermiş olduğu sözde durmayarak çıkarları doğrultusunda hareket etti. Emirlerin bazılarının görev yerlerini değiştirdi ve görevden alması üzerine kendisine karşı muhalefet grubunun oluşmasına neden oldu. Bunun yanında Kahire’de oturmakta olan Sultan Ketboğa tarafından tahtan indirilen Nasır’ın varlığı onu rahatsız ediyordu. Çünkü tahtın asıl sahibi olduğunu düşünüyordu. Bu yüzden kendi tahtını güçlendirmek için Nasır’ı, Kerek’e göndererek bu meseleyi çözmüştü. Ancak kendisine karşı oluşan muhalefet grubu onun tahtan indirmek için girişimlerde bulunmaya başladılar. Bu grup bir araya gelerek Sultan Hüsameddin Lâçin’i öldürdüler. Yerine 9 Şubat 1299 yılında Sultan Nasır, Memluk Devleti’nin tahtına çıkarıldı.²⁷⁸ Sultan Hüsameddin tahtını sağlamlaştırmak için büyük çabalar gösterdi. O devletin iç siyasetiyle ilgilendiğinden dolayı dış siyasetle pek ilgilenemediğinden dolayı İlhanlı Devleti ile etkileşimler durmuştur.

Sultan Nasır’ın yaşının küçük olmasından dolayı devlet yönetiminde önde gelen emirler söz sahibi oldular. Gün geçtikçe devlet yönetimindeki hâkimiyetini kaybeden Sultan Nasır bu durumu son vermek için kendi isteği ile tahtan indi. Onun tahtan inmesi üzerine 5 Nisan 1309 yılında Memluk Devleti’nin tahtına Baybars el-Muzaffer elÇaşngir çıkarıldı. Ancak birçok önde gelen devlet adamları onun sultanlığını kabul etmediler. Onlar Nasır’a bağlılıklarını bildirdiler. Onun tekrar tahta çıkmasını istiyorlardı. Ancak Nasır tahta çıkmak istemiyordu. Diğer taraftanda Sultan Baybars elÇaşngir onu kendisi için büyük bir tehlike olarak görüyordu. Onun yöneticiler ve halkın gözündeki değerini çok iyi bildiği için tehlike olarak görüyordu. Sultan Baybars el-Çaşngir onun etkisini kırmak istiyordu. Onu rahatsız etmesi üzerine tekrar Nasır tahta çıkmak için harekete geçti. Nasır’ın arkasında büyük bir güç olmasından dolayı kısa sürede onu tahtan indirdi.²⁷⁹

²⁷⁸ Sultan Hüsameddin dönemi hakkında geniş bilgi sahib olmak için bkz: Tagrıberdi, **a. g. e.**, s. 86-96; el-Mansûri, **a. g. e.**, s. 137-145; Yiğit, **Memlûkler 648-923/ 1250-1517**, s. 68-70; Koprman, “*Mısır Memlukler (1250-1517) Mısır’da Memlûk Devleti’nin Kuruluşu*”, s. 480-3.

²⁷⁹ Sultan Baybars el-Çaşngir’in tahta çıkması ve dönemi hakkında geniş bilgi sahibi olmak için bkz: Tagrıberdi, **a. g. e.**, s. 97-134; el-Mansûri, **a. g. e.**, s. 145-193; Yiğit, **Memlûkler 648-923/ 1250-1517**, s. 70-7; Koprman, “*Mısır Memlukler (1250-1517) Mısır’da Memlûk Devleti’nin Kuruluşu*”, s. 483-7.

Sultan Baybars el-Çaşngir, Memluk Devleti'nin tahtında çok kısa bir süre durdu. Bu dönemde taht mücadeleleri ile geçmesinden dolayı İlhanlı Devleti ile dini münasebetler durmuştur. Genel olarak bu dönemde taht mücadelelerinden dolayı dış siyasi ilişkiler durmuştur.

1.6.Melik en-nâsır nâsırüddin muhammed b. kalavun döneminde ilhanlı devleti ile dini münasebetler

Sultan Nasır Muhammed tahta çıktığında küçük yaştaydı. Bu nedenden dolayı devlet içerisinde taht kavgalarını da beraberinde getirdi. Sultan Nasır Muhammed, Memluk Devleti'nin tahtından iki defa indirildi. Sultan Nasır Muhammed, Memluk Devleti tahtına son kez üçüncü defa çıktı ve ölünceye kadar Memluk Devleti'nin tahtında kaldı. Memluk Devleti içerisinde taht kavgaları devam ettiği sırada İlhanlı Devleti'nin tahtına Gazan Han çıktı.

Gazan Han İlhanlı Devleti'nin tahtına çıkmadan önce İslam dinini kabul etmişti. Gazan Han çocukluğu döneminde, Müslüman olan Selçuk Hatun tarafından, Gazan Han'a İslam terbiyesi ve ahlakı ile yetiştirilmişti.²⁸⁰ Ancak Gazan Han gençlik yıllarında Budizm dinine daha yakın durmuştur. Gazan Han'ın hizmetinde bulunan Nevruz, Han'ın Müslüman olmasını istiyordu. Onu sürekli olarak İslam dinine davet ediyordu. Devrin önemli âlimlerinden Şeyh Sadru'd- Din İbrahim Hamevi ile yaptığı özel sohbetinden sonra karar vermişti. Gazan Han Şeyhin sohbetinden çok etkilenmişti. Gazan Han henüz İlhanlı Devleti'nin tahtına çıkmadan önce Şeyh'in huzurunda 16 Haziran 1295 tarihinde İslam dinini kabul etti.²⁸¹ Gazan Han Müslüman olmasıyla İlhanlı Devleti içerisindeki Müslümanlardan büyük bir destek alarak İlhanlı Devleti'nin tahtına oturdu.

Gazan Han'ın İslam dinine girmesi Müslümanlarda büyük bir sevinç yarattı. Onun Müslüman olması İslam dünyası için önemli bir gelişmedir. Ahmet Han'ın İlhanlı Devleti içerisinde başlatmış olduğu, İslam dininin yayılmasını, Gazan Han'ın Müslüman olmasıyla yeniden alevlenmesini

²⁸⁰ Kitapçı, **Türk Boyları Arasında İslamiyet**, s. 190.

²⁸¹ Fazlullah, **a. g. e.**, s. 243; Kitapçı, **Türk Boyları Arasında İslamiyet**, s. 192; Spuler, **a. g. e.**, s. 206; Abdulkadir Yuvalı, "Gazan Han," **DİA**, C: 13, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1996, s. 429; Uyar, "İlhanlı Hükümdarlarının İslâm'a Girmesinde Rol Alan Türk Süfileri: İlhan Tegüder ve Gazan Han Devri," s. 21; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 255.

sağlamıştır. Gazan Han'ın yapmış olduğu faaliyetlerden dolayı İlhanlı Devleti'nin Türkleşmesinin ve İslamlaşmasının devresini büyük oranda gerçekleştirmişti. İlhanlı Devleti içerisinde İslam dininin yayılması için uygun ortamı hazırlamıştı.

Gazan Han kendisinden önceki hanlara göre farklı hareket etmiştir. Onların izlediği siyasetin tam tersini izlemiştir. Kendisinin Müslüman olmasıyla birlikte emrindeki ordunun hemen hemen hepsi de İslam dinini kabul ettiler.²⁸² Gazan Han İslam dinine girmesiyle “Sultan Mahmud Gazan” ismini almıştır. İlhanlı Devleti içerisinde Cuma ve Bayram namazları hutbelerinde bu ismi okunacaktır. Bu durum İslam dini için bir dönüm noktası olmuştur. Gazan Han kalben Müslüman olmuş ve İslamiyetin yayılması için elinden gelen her şeyi yapmıştır. Gazan Han, Tebriz'e geldikten sonra çevresindeki Müslümanların istekleri üzerine İlhanlı Devleti içerisindeki Hristiyanların kiliseleri, Budist ve Zerdüş tapınaklarının yıkılmasının emrini verdi.²⁸³ Bunun üzerine birçok tapınak yıkıldı. Müslüman olan halkta bu yıkım işine destek verdiler ve tapınakların içerisindeki putlar da kırıldı. Bir kısmı da camiye çevrildi. Gazan Han'a kadar ki dönemde Hristiyanlara ve Budistlere büyük önem verilmiş ve çok sayıda ibadet haneleri yaptırılmıştır. Bu döneme kadar sürekli olarak büyük bir destek görmüştü. Bu destekler sayesinde İlhanlı Devleti içerisinde en önde gelen dinlerdi. Gazan Han'ın verdiği bu emir ile onlara büyük bir darbe vurmuştu. Bunun yanında Gazan Han ülkenin her yerinde cami yapılmasını da istemiştir. Gazan Han bununla da kalmayarak Budist rahiplerini İslam dinine davet etti. Kabul etmeyenlerin ülkeyi terk etmelerinin emrini verdi.²⁸⁴ Gazan Han'ın bu isteği üzerine birçok rahip İslam dinine girdi. Diğer yandan da dini değiştirmek yerine ülkeyi terk etmeyi tercih ettiler. Gazan Han'ın yapmış olduğu bu darbeler ile İlhanlı Devleti içerisindeki Budistlerin belini kırmıştı. Böylece Han Budizm'i dinini İlhanlı Devleti içerisinde bu faaliyetleri ile bitirmişti.

²⁸² Fazullah, a. g. e., s. 243; Kitapçı, **Türk Boyları Arasında İslamiyet**, s. 192.

²⁸³ Abu'l- Farac, a. g. e., s. 656; Fazullah, a. g. e., s. 252; Kitapçı, **Türk Boyları Arasında İslamiyet**, s. 192; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 423; Grousset, a. g. e., s. 417; Spuler, a. g. e., s. 242; Şahin, **İlhanlılar Döneminde Şiilik**, s. 159.

²⁸⁴ Kitapçı, **Türk Boyları Arasında İslamiyet**, s. 192; Yuvalı, “*Gazan Han*,” s. 429; Spuler, a. g. e., s. 208; Gene R. Garthwaite, **İran Tarihi**, Çev: Fethi Aytuna, İnkılâp Yayınları, İstanbul, 2011, s. 132.

Gazan Han, İlhanlı Devleti içerisindeki Budistlerin etkinliklerini kırıktan sonra Hristiyanlar ve Yahudilere sıra gelmişti. Gazan Han, İlhanlı Devleti içerisinde yaşayan Hristiyanlar ile Yahudilerin kendilerine has bir kıyafet giymeden çarşı, pazarda ve sokakta gezmelerini yasakladı.²⁸⁵ Hristiyanların bellerine kuşak sarmalarını, Yahudilerin ise başlarında hususi bir işaret olmadan sokağa çıkmalarını yasakladı. Bunun üzerine Hristiyanlar ve Yahudiler sokağa çıkamaz hale geldiler. Bu sert yasalardan dolayı çok sayıda Hristiyan ve Yahudi, müslüman oldu.²⁸⁶ Bu zamana kadar sürekli olarak Müslümanlara zulüm eden Hristiyanlar artık üstünlüklerini kaybetmişti. Artık durum tersine dönmüştü. Müslümanlar bu tarihe kadar gördükleri zulüm, intikamını alma sırası gelmişti.

Gazan Han'ın yapmış olduğu hareketler sayesinde İlhanlı Devleti içerisindeki üstünlüklerini kaybettiler. Gazan Han'ın bu politikasının amacı İlhanlı Devleti içerisinde İslam dininin yayılmasını istiyordu. Bu politikası İslam dinine büyük bir hizmet sayılırdı. Hristiyanlar bu tarihe kadar çok iyi şekilde destek görmüştü. Gazan Han İslam dini dışındaki dinlere büyük bir darbe vurdu. Bu dinlerin ülke içerisinde etkisini kırdı. İslam dini dışındaki dinlerin yayılmasını tamamen durdurmuştu. Bu durum İslam dini için büyük bir gelişmeydi.

Gazan Han, İlhanlı Devleti'nin idari yönetimini de İslam dininin şeriatı uyguladı. Gazan Han ülke içerisindeki İslam din adamlarına büyük önem vermiştir. Sık sık onları ziyaretlerde bulundu. Mekke ve Medine deki fakir insanlar için vakıflar kurdu. “Bu vakıflar arasında; camiler, medreseler, dervişler için tekke ve zaviyeler, ayrıca “Seyyid” ve “Şerif”ler için meskenler, halka açık hastahane ve kütüphaneler, her türlü umuma hizmet veren binalar, özellikle fakir, düşkün, ihtiyar ve kimsesizler için aş evi, yetimler ve sokakta bulunmuş çocuklar için umumi yurtlar, hatta soğuk kış aylarında kuşları beslemek için kurulan vakıflar vardı.²⁸⁷ İlhanlı Devleti'nin

²⁸⁵ Abu'l Farac, a. g. e., s. 657; Kitapçı, **Türk Boyları Arasında İslamiyet**, s. 192; Yuvalı, “*Gazan Han,*” s. 429; Grousset, a. g. e., s. 417; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 424; Kitapçı, **Türk Boyları Arasında İslamiyet**, s. 196; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 256.

²⁸⁶ Kitapçı, **Türk Boyları Arasında İslamiyet**, s. 197.

²⁸⁷ Kitapçı, **Türk Boyları Arasında İslamiyet**, s. 204; Spuler, a. g. e., s. 208-9; Şahin, **İlhanlılar Döneminde Şiilik**, s. 157.

Hanları, Gazan Han'a kadar İslam dinine büyük darbeler vurmuşlardı. Ancak Gazan Han'ın Müslüman olması ve tahta çıkmasıyla birlikte büyük değişiklikler meydana geldi. Gazan Han ülkeyi yeniden imar etmeye başladı. Ülkenin her yerin ihtişamlı camiler, medreseler, tekke ve zaviyeler yaptırdı. Gazan Han bu çalışmaları ile İslam dinine büyük hizmetler etmiştir. Bu çalışmaları ile İslam dininin Moğollar arasında yayılmasını hızlandırdı ve İslam dininin Moğollar arasında tam olarak benimsenmesini sağlamaktı. Gazan Han hedeflediğine ulaşmıştır. Moğolların Müslüman olmasıyla beraber kendi benliklerini unutarak Türkleşmesini de beraberinde getirdi. Bu iki önemli durum Türk-İslam dünyası için büyük bir gelişmedir. Moğollar için bu durum kaçınılmaz bir durumdu. Çünkü İlhanlı Devlet'inin kurulduğu topraklar da yaşayan halkın büyük çoğunluğunu Müslümanlar oluşturuyordu. Çevresindeki komşu devletlerde Müslüman olduğu için etkileşimin olması kaçınılmazdı.

Gazan Han yaptığı çalışmalar İlhanlı Devleti'ni İslam devleti haline getirdi. Ancak İslam dinini kalben kabul etmesine rağmen Moğol kimliğine çok sıkı bağlıydı. Kendisinin İslam dini için çok güzel işler yapmasına, rağmen Memluk Devleti'ne karşı düşmanlık siyasetini devam ettirdi. Her iki devletinde Müslüman olmasının yanı sıra her iki devlette İslam dinine büyük hizmetlerde bulunmuşlardı. Ancak aralarındaki düşmanlığın bitmesini durdurmadı.

Gazan Han'ın İslam dini için yanlış olduğu hizmetleri Sultan Nasır öğrendi. Onun yatıklarını doğru buldu. Böylece İslam dinini yüceltiğini belirtti. Sultan Nasır, Gazan Han'ın yaptıklarından etkilendi. Memluk Devleti İslam dininin koruyucusu ve savunuculuğu görevini üstlenmiş olduğundan Sultan Nasır hemen harekete geçti. Sultan Nasır, Yahudi ve Hristiyanların sultan ve emirlerin divanında yer almayacağı kararını verdi. Hristiyanların mavi sarık giymelerini ve bellerine kemer takmalarının emrini verdi. Yahudilerin ise sarı sarık giymelerinin emrini verdi. Sultan Nasır bu kararların denetlenmesi görevini Emir Çaşnegir Baybars'a verdi. Emir Çaşnegir görevini tam olarak yerine getirdi. Daha sonra Sultan Nasır, Kahire ve Mısır'daki bütün kiliselerin kapatılması emrini verdi. Bunun üzerine önde gelen Hristiyanlar

Sultan Nasır'ın huzuruna geldiler ve bu kararlarından vazgeçmesini istediler. Hristiyanlar keselerinin ağzını açtılar. Ancak Sultan Nasır kararından vazgeçmedi. Bunun üzerine kiliseler kapatıldı. İskenderiye de Müslümanların evinin yüksek olan Hristiyanların evleri yıktırıldı. Bu uygulamalar Memluk Devleti'nin diğer şehirlerinde de yapıldı.²⁸⁸

Sultan Nasır, Gazan Han'ın ülkesinde yapmış olduğu hizmetlerden etkilendi. Gazan Han'ın yapmış olduğu hareketleri doğru buldu. Bunun üzerine Sultan Nasır İslam dinine hizmet etmek için bir takım kararlar aldı. Böylece Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti arasında İslam dinine hizmet yarışı başladı. Memluk Devleti, İlhanlı Devleti'ne karşı İslam dinini koruyordu. Ancak şimdi durumlar değişti. Artık iki devlet arasında İslam dinine hizmet etme yarışı başladı. Sultan Nasır'ın almış olduğu kararlar sonucunda birçok Yahudi ve Hristiyan, İslam dinine girdi. Gazan Han'ın yapmış olduğu girişimlerden dolayı ülkesinde İslamiyetin yayılmasını hızlandırdı. Bunun yanın da Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerinin yayılmasını durdurdu.

Gazan Han Suriye topraklarını hâkimiyeti altına almak için büyük bir ordu ile 22 Kasım 1299 yılında Suriye üzerine harekete geçti. Bu seferin de Kilikya Ermeni kralı da yerini almıştı. Gazan Han, Haznedar vadisinde Memluk ordusunu yenerek Humus şehrini hâkimiyeti altına aldı. Gazan Han 10 Ocak 1300'de Şam'ı ele geçirdi. Gazan Han hâkimiyetine aldığı yerlerdeki camilerde hutbeyi kendi adına okuttu.²⁸⁹ Gazan Han hutbeyi şu şekilde okuttu: “ İslam'ın ve Müslümanların sultanı, dünya ve dinin muzaffer, en büyük sultan efendimiz” sözleriyle okuttu.²⁹⁰ Gazan Han bu sözleriyle, kendisini İslam dünyasının lideri olarak gördüğünü ortaya koydu. İslam dinine yapmış olduğu hizmetlerden dolayı görüyordu. Bu durumda iki devlet arasında rekabettin başladığını ortaya koyar. Çünkü her iki liderde kendisini İslam dünyasının lideri olarak görüyordu. Bunu üzerine harekete geçen Sultan Nasır Muhammed, Suriye'ye gelerek, Gazan Han'ın aldığı yerleri tekrar geri aldı.

²⁸⁸ Tagrıberdi, a. g. e., s. 103-4.

²⁸⁹ Spuler, a. g. e., s. 111-2; Yiğit, *Memlûkler 648-923/ 1250-1517*, s. 71-72; Grousset, a. g. e., s. 420-1; Holt, a. g. e., s. 112-3; Ayaz, a. g. e., s. 40; Clot, a. g. e., s. 77; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 428; Yuvalı, “*Gazan Han*,” s. 430; Tagrıberdi, a. g. e., s. 101.

²⁹⁰ Tagrıberdi, a. g. e., s. 101.

Gazan Han tek başına Memluk Devleti'ne son veremeyeceğinin farkına vardı. Kendisinden önceki İlhanlı Hanlarının yolunu takip ederek yönünü Batı'ya çevirdi. Gazan Han 12 Nisan 1302 yılında Papa VIII. Boniface'ye, Memluk Devleti'ne karşı ittifak kurmak için mektup gönderdi. Gazan Han bu sefer için büyük hazırlıklar yaptığını bildirdi. Kendilerinin de Avrupa devletleriyle anlaşarak, hazırlıklarını yapmalarını ve zamanında harekete geçmelerini istedi. Tanrı isterse bu seferde Memluk Devleti'nin varlığına son verebileceklerini bildirdi. En önemlisi de kutsal toprakları vaat etti. Ancak Avrupa devletlerinin kendi iç sorunlarıyla ilgilendiklerinden dolayı Gazan Han'ın ittifak isteği karşılıksız kaldı. Gazan Han ittifak gerçekleşmemesi üzerine Gürcü ve Ermenilerden oluşan 100 bin kişilik bir ordu ile Memluk Devleti üzerine yürüdü. Sultan Nasır Muhammed'de büyük bir ordu ile hareket etti. İki ordu 21 Nisan 1303 yılında Mercu's-Suffer'de karşı karşıya geldi. Gazan Han büyük bir mağlubiyete uğradı.²⁹¹

Gazan Han'ın Müslüman olması ile iki devlet arasındaki mücadeleyi sonlandırmamıştı. Her iki devletin ordusunda çok sayıda Müslüman öldü. Bu durumda İslam dünyası için üzücü bir olaydır. İki Müslüman devletin bir biriyle mücadele edeceği yerde, bu güçlerini birleştirerek İslam dininin bayrağını yükseltebilirlerdi. Gazan Han'ın bir Müslüman olarak papayla ittifak kurmak istemesi çok ilginç bir olaydır. Gazan Han, İlhanlı Devleti'ni yaptığı çalışmalar sayesinde her alanda çok ileri taşımıştı. Askeri alanda da büyük bir güç haline gelmişti. Hristiyan dünyası ile ittifak gerçekleşmiş olsaydı. Büyük ihtimal İslam dünyasının varlığı büyük bir tehlike altına girecekti. Çünkü bu iki güç karşısında Memluk Devleti'nin dayanması çok zordu. Memluk Devleti'nin varlığına son verilmesi demek, İslam dünyasının varlığına da son vermek demektir. Çünkü Memluk Devleti sultanları Suriye ve Filistin sahillerindeki Haçlı kontluklarının varlığına son vermişti. Bu nedenle ittifak gerçekleşmesi halinde intikam alma sırası onlara geçecekti. Bu nedenle İslam toprakları kan ağlayacaktı. Ne yazık ki ittifakın gerçekleşmemesiyle birlikte İslam dünyası bu tehlikeyi de atlattı.

²⁹¹ Clot, a. g. e., s. 77; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 429; Yuvalı, "*Gazan Han*," s. 430.

Ahmet Han'ın başlatmış olduğu harekâtı devam ettirerek, İlhanlı Devleti'nin İslamlaşmasını kesin suretle tamamlamıştı. Bu durum İslam dünyası için büyük bir kazançtır. Aynı zamanda bu zamana kadar zulüm gören Müslümanlar huzurlu bir hayat yaşamaya ve istedikleri gibi ibadetlerini yapma ortamına kavuşmuşlardı. 17 Mayıs 1304 yılında Gazan Han öldü.²⁹²

Gazan Han'ın ölümü üzerine İlhanlı Devleti'nin tahtına 19 Temmuz 1304 yılında kardeşi Olcaytu Han çıktı. Olcaytu Han çocukluğunda vaftiz edilerek Nikolas ismini almıştı. Uzun bir süre Budist inancına sahip oldu. Sonra Hristiyan inancını kabul etti. Daha sonrada abisinin Müslüman olması ve onun çevresindeki âlim insanlardan etkilenerek Müslüman olmayı kabul etti ve Muhammed ismini aldı.²⁹³ Olcaytu Han da abisi gibi Moğollar arasında İslam dininin yayılması için elinden geleni yaptı. Şeriatın bütün kurallarını uyguladı. Olcaytu Han kestirmiş olduğu paraların bir yüzüne dört halifenin isimlerini yazdırdı. Olcaytu Han Memluk Devleti'yle iyi ilişkiler kurmak için sulh teklifinde bulundu.²⁹⁴ Olcaytu Han, Sultan Nasır Muhammed ile barış yapmak konusunda kesin kararlıydı. İki devlet arasındaki ilişkilerin yumuşamasına neden olmuştu. Ancak bu durum çok fazla sürmedi. Çünkü Olcaytu Han'ın çevresinde bulunan, önde gelen mezhep temsilcileri, onu kendi mezheplerine çekmek istiyorlardı. Olcaytu Han Hanefiliği bırakarak Şafiliğe geçti. Ardından Şii âlimlerinden biri olan Meşhedli Tacü'd-Din'in etkisinde kalarak Şiiliğe geçti.²⁹⁵ Bu olay Sünni İslam dünyası için büyük bir sorundu. Çünkü onun Şii olması İlhanlı Devleti içerisinde Sünni Müslümanların geri planda kalması ve Şiiilerin daha ön plana çıkması demektir. Aynı zamanda Moğollar arasında Şii inancının yayılması demektir.

Olcaytu Han'ın, Memluk Devleti ile kurmak istediği iyi ilişkilere bu olay büyük bir darbe vurdu. Olcaytu Han'ın, Şiiliği kabul etmesi, kendisini Ehli Sünnet'in hamisi olarak gören Sultan Nasır Muhammed'le kurulmuş olan

²⁹² Spuler, a. g. e., s. 117; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 261.

²⁹³ Kitapçı, **Türk Boyları Arasında İslamiyet**, s. 213-4; Şahin, **İlhanlılar Döneminde Şiilik**, s. 164-7; Garthwaite, a. g. e., s. 134.

²⁹⁴ Yiğit, **Memlûkler 648-923/ 1250-1517**, s.75.

²⁹⁵ Spuler, a. g. e., 211-2; Kitapçı, **Türk Boyları Arasında İslamiyet**, s. 217; Deniz, **Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi**, s. 156-7; Şahin, **İlhanlılar Döneminde Şiilik**, s. 173-183; Findley, a. g. e., s. 121; Garthwaite, a. g. e., s. 134; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 271.

ilişkilerin bozulmasına neden olmuştur.²⁹⁶ Bu durum üzerine ve diğer nedenlerden dolayı Memluk Devleti'ne son vermek için kendisinden önceki Hanların yolunda giderek Hristiyan dünyasına yakınlaşmaya başlamıştır. Olcaytu Han Papa V. Clement, Fransa kralı Philippe le Bel'e ve İngiltere kralı II. Edward'a mektup gönderdi (Mayıs 1305).²⁹⁷ Olcaytu Han Hristiyan dünyası'na iyi ilişkileri devam ettirmek ve Memluk Devleti'ne karşı birlikte harekât etmek istemiştir. Ancak Hristiyan dünyası İlhanlı Devleti'nin çağrılarına verdiği cevap, yine değişmeyerek bu girişimde sonuçsuz kaldı.

Olcaytu Han ile Sultan Nasır Muhammed arasının gittikçe gerginleşmesinin nedeni onun izlemiş olduğu politika önemli bir rol oynadı. Olcaytu Han kestirdiği paranın üzerinden dört Halife ismi yerine, On İki İmamın ismini ile kestirdi. Daha sonra Cuma ve Bayram namazlarındaki hutbelerinde okunan Dört Halifenin isminin okunmasını yasakladı.²⁹⁸ Olcaytu Han Ezanın Şii düsturu ile okunmasının emrini verdi. İlhanlı Devleti içerisinde Şii mezhebinin güç kazanması için elinden gelen her şeyi yapıyordu. Bunun yanında Sünni Müslümanlara baskılar yapmaya başladı. Bu duruma Sünni Müslümanlar kabul edemezdi. Başta Bağdat, İsfahan ve Şiraz olmak üzere, İlhanlı Devleti'nin birçok şehrinde ayaklanmalar başladı. Görülüşü gibi Olcaytu Han Sünni İslam dünyası bu durumdan büyük bir rahatsızlık duymaktaydı.

Olcaytu Han çalışmaları sonucunda Şiilerin önemli derecede güçlenmesine neden oldu. Olcaytu Han'ın Şii mezhebini girmesi ve Şiileri ön plana çıkarmasından dolayı yansımaları Memluk Devleti içerisinde huzursuzluklara neden oldu. Özellikle Suriye, büyük ölçüde Türk- Moğol kültürü egemen oldu. Suriye'deki Rufailer, Kalenderiler ve Cavlakiler gibi gruplar İlhanlı Devleti'nden güç ve kuvvet alıyorlardı. Memluk Devleti'nin uyguladığı kanunların şeriata uygun olmadığını ileri sürerek devlete

²⁹⁶ Yiğit, *Memlûkler 648-923/ 1250-1517*, s.75.

²⁹⁷ Grousset, *a. g. e.*, s. 423; Yiğit, *Memlûkler 648-923/ 1250-1517*, s.75; Clot, *a. g. e.*, s. 79; Spuler, *a. g. e.*, s. 121; Roux, *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, s. 431; Yuvalı, *İlhanlı Tarihi*, s. 276.

²⁹⁸ Kitapçı, *Türk Boyları Arasında İslamiyet*, s. 217; Spuler, *a. g. e.*, s. 212; Şahin, *İlhanlılar Döneminde Şiilik*, s. 184; Gül, *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu*, s. 125; Osman Gazi Özgüdenli, "Olcaytu Han," *DİA*, C: 33, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2007, s. 346.

başkaldırdılar. Sünni âlimler ile heteredoks gruplar arasında ciddi tartışmalar baş gösterdi. Memluk Devleti içerisinde bu tartışmalar yaşanıyordu. Memluk Devleti içerisinde tartışmalar devam ettiği sırada, Olcaytu Han'ın Şiiliği seçmesinden cesaret alan Nusayriler ayaklandı. Lübnan bölgesinde etkin olan bu grup isyan bayrağını açtılar. Hemen harekete geçerek Sünni Müslümanlara saldırmaya başladılar. Kendi inançlarına göre Hz. Ali'nin, Tanrı, Hz. Muhammed'inde Hacip olduğunu kabul etmeyen Sünni Müslümanları öldürdüler.²⁹⁹ Ortaya çıkan sahte bir mehdinin liderliğinde bölgenin tamamını ateşe verdiler. Bu isyan üzerine Sultan orduyu gönderdi ve bu isyan zorla bastırıldı. Mehdi de öldürüldü.

Olcaytu Han Sünni İslam dünyasında büyük karışıklıklara neden oldu. Ancak bununla da yetinmeyerek daha da ileri gitmiştir. Mekke hâkimi Emiri Humeyd'de Olcaytu Han'dan destek alarak isyan etti. Humeyd, Han'ın Mekke üzerine yürümesi için onu tahrik etti. Olcaytu Han, Humeyd ve diğer çevresindeki kişilerin ısrarı üzerine Mekke sefer yapmaya karar verdi. Olcaytu Han'ın gönderecek olduğu ordu Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer'in mübarek kabirlerini yıkacaklardı. Onların kemiklerini başka yere götüreceklerdi.³⁰⁰ Ancak Olcaytu Han orduyu hazırlamıştı. Ordu tam hareket edecek iken Olcaytu Han öldü. Böylece planlamış olduğu harekât gerçekleşemedi.

Memluk Devleti, Olcaytu Han'a kadarki sürede İlhanlı Devleti'nin Hanlarının Hıristiyanları desteklemesi ve onlar üzerinden siyasetleriyle uğraşmak zorunda kalmışlardı. Ancak Olcaytu Han'ın Şii mezhebini geçmesi Sünni dünyası için büyük sorundu. Çünkü Şiiler Sünni Müslümanlara son vermek istiyorlardı. Şiiler İslam dünyasına Sünni mezheplerinin kurallarının varlığına son vererek, Şii kurallarının hâkim olmasını istiyorlardı. Olcaytu Han'ın Şii mezhebine girmesiyle birlikte, Şii mezhebi İlhanlı Devleti içerisinde büyük bir güç kazanmıştır. Çünkü Olcaytu Han Moğollar arasında Şiiliğin yayılması için bütün yollara başvurdu. Doğal olarak Sünni İslam dünyasının koruyuculuğu ve

²⁹⁹ Erdem, a. g. m, s. 34.

³⁰⁰ Kitapçı, **Türk Boyları Arasında İslamiyet**, s. 218; Spuler, a. g. e., s. 212; Şahin, **İlhanlılar Döneminde Şiilik**, s. 186.

savunuculuğunu üstlenmiş olan Memluk Devleti'yle karşı karşıya gelmelerine neden olacaktır. İki devlet arasındaki ilişkilerin tekrar gerginleşmesine neden olacaktır.

Olcaytu Han Sünni mezheplerine büyük baskılar yapmaktadır. Olcaytu Han'ın yapmış olduğu faaliyetler sayesinde İran coğrafyasında Şii mezhebinin yayılmasını ve güçlenmesine neden olmuştur. Bu durumun sonucu olarak da İslam dünyası içerisinde mezhep çatışmalarının canlanmasına neden olmuştur. Bu durumun etkileri doğal olarak Memluk Devleti içerisine de etkisi olmuştur. Memluk Devleti içerisindeki Şiiiler ve Şii mezheplerine yakın olan kesimler, Sünni Memluk Devleti'ne karşı isyanların çıkmasına neden olmuştur. Böylece Sünni İslam dünyası için büyük bir tehdit oluşturmaya başladı. Çünkü bu dönemde Şii mezhebi çok güçlenmişti.

Olcaytu Han'ın ölümü üzerine İlhanlı Devleti'nin tahtına 1317 Nisan ayının ortalarında Ebu Said Han çıktı. Ebu Said Han tahta çıktığında daha 12 yaşındaydı. Han'ın yaşının küçük olmasından dolayı devlet yönetiminde söz sahibi Emir Çoban'dı.³⁰¹ Ebu Said Han koyu bir Sünni Müslümanıydı. Tahta çıktıktan sonra ilk iş olarak Şiiiliğin karşısında, Sünniliği tekrar devletin resmi dini haline getirdi. Daha sonra kesilen paraların üzerindeki On İki İmamın isimlerini kaldırdı ve yerine tekrar Dört Halifenin isimlerini yazdırdı.³⁰² Ebu Said Han bununla da kalmayarak, Olcaytu Han'ın getirmiş olduğu bütün değişikliklere ve yasaklara son verdi. Böylece İlhanlı Devleti içerisindeki Şii üstünlüğünü kırdı.

Olcaytu Han döneminde bozulmuş olan ilişkileri tekrara düzeltmek için Sultan Nasır Muhammed'e barış teklifinde bulundu. Sultan bu teklifi kabul etti. Her iki hükümdarı, Müslümanlık yakınlaşmasını sağladı. İlhanlı halkına

³⁰¹ Spuler, a. g. e., s. 132; Grousset, a. g. e., s. 426-7; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 434-5; Kemal Ramazan Haykıran, **İlhanlı Hükümdarı Ebu Sa'id Bahadır Han Zamanında Doğu Anadolu (1317-1335)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2007, s. 37; Hasan Geyikoğlu, "Moğollar'ın Selçuklular'dan Sonra Anadolu'ya Hakim Olma Faaliyetleri ve Karanlık Savaşı," **Atatürk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S: 52, 2014, s. 98; Devlet, "İlhanlılar," s. 73; Gül, **Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu**, s. 122; Garthwaite, a. g. e., s. 134.

³⁰² Spuler, a. g. e., s. 213; Kitapçı, **Türk Boyları Arasında İslamiyet**, s. 218.

hac zamanında, hac yapma izni verildi. Hac zamanında Mekke’de her iki hükümdarında sancağı bulunacak. Hutbelerde önce Sultan Nasır Muhammed’in ismi sonrada Ebu Said Han’ın isminin okunmasına karar verildi.³⁰³ Sultanın asıl amacı İlhanlı Devleti’nin hâkimiyeti altında yaşayan Müslümanların ibadetlerini istedikleri gibi yapmalarını sağlamaktır. Aynı zamanda kutsal toprakları ziyaret etmelerini de serbest bıraktı. Bu durum İslam dininin faydasına olmuştur.

Ebu Said Han Müslümanlara büyük hizmetlerde bulunuyordu. Ülkesinde içki içmek ve fuhuş yerlerini kapattı. Halkını sürekli olarak Hacca gitmeleri için onları teşvik ediyordu. Hacca gitmiş olan Müslümanlara büyük ihsanlarda bulunuyordu. Kutsal topraklar Memluk Devleti’nin hâkimiyeti altındaydı. Bu yerlerin her türlü ihtiyaçlarını Memluk Devleti tarafından yapılıyordu. Memluk Devleti Sünni İslam şeriata uygun olmayan her şeyi yasak etmişlerdi. Sünni İslam haricindeki mezhepleri ve dinleri kesin suretle yayılmasını ve gelişmesini kontrol altına almışlardı. İki ülke arasındaki rekabet Müslüman olan Hanlar ile devlet içerisindeki politikaları ile dini bir rekabete dönmüştür.³⁰⁴ Bu dini rekabet Gazan Han döneminde İlhanlı Devleti’nin Müslüman olması ile başlamıştır. Gazan Han bir Müslümanın üzerine düşen görevi yerine getirmek için bütün gücünü kullanarak İslam dinine hizmet etmeye çalışmıştır. İslam dünyasına büyük hizmetlerde bulunmuştur. Olcaytu Han döneminde onun Şii mezhebini seçmesi, dini rekabet yerini tekrar mücadeleye bırakmıştır.

Ebu Said Han döneminde, iki devlet arasında dini rekabet yeniden başladı. Çünkü Ebu Said Han Moğollar arasında İslam dininin yayılmasını ve İslam dininin bayrağını yükseltmek istiyordu. Bu amaç doğrultusunda Han’da hareket etti. Han’ın emiri olan Emir Çoban 1327 yılına kadar İlhanlı Devleti içerisinde çok etkili bir kişiydi. Emir Çoban bütün gücünü kullanarak İslam dinine büyük hizmetlerde bulunmuştur. Emir Çoban 1322 yılında Sultan Nasır Muhammed’e elçiler göndererek, kendisine Harran’dan küçük bir yer

³⁰³ Yiğit, **Memlûkler 648-923/ 1250-1517**, s. 79.

³⁰⁴ Muammer Gül, “İlhanlı-Memluk Rekabetinden Osmanlı-Memluk Rekabetine: Hicaz Su Yollarının Tamiri Meselesinin Tarihi Arka Planı,” **Bellekten**, C: LXX, S: 259, TTK Yayınları, Ankara, 2006, s. 850-1.

istedi. Bu yeri istemesinin amacı Harem-i Şerif'e vakfetmek için istemişti.³⁰⁵ Ancak Sultan Nasır Muhammed, Emir Çoban'ın bu isteğini hoş karşılamadı. İki devlet arasındaki iyi ilişkilerin bozulmaması için bu konuda sessiz kaldı.

Emir Çoban, İlhanlı Devleti'nin hacca giden Müslümanların Mekke'de su sıkıntısının olduğunu ve suyun çok pahalı olduğu öğrendi. Emir Çoban Kutsal topraklara su getirerek Müslümanların bu sıkıntısını çözmek istedi. Emir Çoban, Safa ile Merve arasındaki suyu dört aylık bir çalışma ile Nisan 1326 yılında Mekke'ye akıttı.³⁰⁶ Emir Çoban suyu getirmek için 50.000 dirhem para harcadı. Bu suya Ayn-ı Bazan ismi verildi. Bu su sadece Mekke ile sınırlı kalmadı. Safa, Bab-ı İbrahim ve Medine vadilerine çeşmelerle akıtıldı. Emir Çoban'ın bu hayır işi ile Müslümanların en büyük sorunlarına son verildi. Hz. Adem'den bu yana Mekke'ye kimsenin su akıtmağı ve bu suyla Müslümanlar arazilerini de sulamışlardı. Emir Çoban Müslümanlar için büyük bir hizmette bulundu.

Emir Çoban kutsal topraklarda yaptığı bu hizmete yenilerini de ekledi. Emir Çoban Medine-i Münevvere'de Harem-i Şerif yakınlarına bir medrese yaptırdı.³⁰⁷ Emir Çoban medresenin kendisinin defnedilmesi için bir tanede türbe yaptırdı. Emir Çoban bu hayır işlerini bitirdikten sonra, Sultan Nasır Muhammed'e yaptıklarını bildirmek için elçiler gönderdi. Sultan Nasır'ın hoşuna bu yaptıkları hiç hoşuna gitmedi. Emir Çoban'ın yaptığı bu hizmet kendisinin çok ağrına gitti ve onu kıskandı. Çünkü kendisini İslam dünyasının hamisi olarak görüyordu. Kutsal toprakların bütün ihtiyaçlarını kendisi karşılıyordu. Bu hizmetleri kendisinin yapması gerekiyordu. Bu yüzden çok sinirlendi ve "kendisine kim izin verdi ve benden fikrimi almadan nasıl yapar dedi." Elçi, "Emir Çoban hayrat yaptı, şimdi artık Sultan Nasır Muhammed'e bu hayratı yıkmak veya gerektiği zaman tamirini

³⁰⁵ Gül," *İlhanlı-Memluk Rekabetinden Osmanlı-Memluk Rekabetine: Hicaz Su Yollarının Tamiri Meselesinin Tarihi Arka Planı*," s. 852.

³⁰⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş," **Belleten**, C:XXXI, S: 124, TTK Yayınları, Ankara, 1967, s. 617; Gül, "İlhanlı-Memluk Rekabetinden Osmanlı-Memluk Rekabetine: Hicaz Su Yollarının Tamiri Meselesinin Tarihi Arka Planı," s. 853.

³⁰⁷ Uzunçarşılı, "Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş," s. 618; Gül, "İlhanlı-Memluk Rekabetinden Osmanlı-Memluk Rekabetine: Hicaz Su Yollarının Tamiri Meselesinin Tarihi Arka Planı," s. 853; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 435.

yapmak düşer. Artık bu hayrat Emir Çoban'ın elinden çıktı, şimdi karar sizindir” dedi.³⁰⁸ Sultan Nasır Muhammed, Emir Çoban'ın yaptığı hayratlar hiç hoşuna gitmedi.

Daha sonra Emir Çoban'ın ölümü üzerine, Ebu Said Han onun vasiyetini yerine getirmek için cenazesini Medine'ye gönderdi. Yaptırması olduğu türbeye defnedilmesi için gönderdi. Ancak Sultan Nasır Muhammed, Emir Çoban'ın Baki'deki umumi kabristana defnedilmesinin emrini verdi. Mekke ve Medine'de Kurban Bayramında çok büyük kalabalıkla cenaze namazı kılındı. Daha sonra Baki'deki Hz. Osman ve Hz. Hasan'ın yakınlarına Emir Çoban defnedildi.³⁰⁹ Emir Çoban Mekke ve Medine'de yaptırdığı hayratlardan dolayı Müslümanlar için büyük bir öneme sahipti. Emir Çoban birçok yerde hayır işleri yapmıştı. Ancak en önemlisi kutsal topraklardaki su sıkıntısını çözmektedir.

Özellikle Ebu Said Han'ın izlemiş olduğu dini politikası sonucu, Müslümanları Hacca gitmeleri için teşvik etmesi ve Hacca giden Müslümanlara büyük ihsanlarda bulunması, doğal olarak Sultan Nasır Muhammed'in dikkatini çekmiştir. Bunun yanında Emiri Çoban isteyerek Mekke'ye su getirmesi ve Medine'de imar faaliyetlerinde bulunması, sultana büyük bir rahatsızlık verdi. Çünkü Memluk Devleti'nin sahip olduğu kutsal topraklara müdahale olarak görüldü. Aslında bu İslam dinine hizmet etme yarıştı. Çünkü her Müslümana İslam dinine hizmet etme görevi düştüğünden dolayı, Ebu Said Han ve Emir Çoban'da bütün güçlerini kullanarak hizmet etmeye çalışmışlardı. Diğer taraftan ise kendisini İslam dünyasının hamisi olarak gören Memluk Devleti, doğal olarak Müslümanların bütün ihtiyaçlarını kendileri karşılamak istiyorlardı. Memluk Devleti, İslam dünyasına vermiş olduğu hizmetlerden dolayı, Müslümanların gözünde İslam dünyasının hamisi olarak görülmekteydi. Bu üstünlüklerini başka bir devlete kaptırmak istemiyorlardı. Bu yüzden onların yaptıkları

³⁰⁸ Uzunçarşılı,” *Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş*,” s. 617; Gül, “*İlhanlı-Memluk Rekabetinden Osmanlı-Memluk Rekabetine: Hicaz Su Yollarının Tamiri Meselesinin Tarihi Arka Planı*,” s. 852.

³⁰⁹ Gül,” *İlhanlı-Memluk Rekabetinden Osmanlı-Memluk Rekabetine: Hicaz Su Yollarının Tamiri Meselesinin Tarihi Arka Planı*,” s. 854; Gül, **Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu**, s. 128.

hizmetleri hoş karşılamadılar. Ebu Said Han'ın ölümü ile İlhanlı Devleti içerisinde taht kavgaları başladı. Bu taht kavgaları sonucu İlhanlı Devleti parçalanarak, tarih sahnesinden silindi.



İKİNCİ BÖLÜM

BÂHRİ MEMLUKLULAR İLE İLHANLI DEVLETİ ARASINDA SOSYAL ETKİLEŞİMLER

2.1.Sultan seyfeddin kutuz el-melik el-muzaffer döneminde ilhanlı devleti ile sosyal etkileşimler

Hülagu Han'a verilen görevi yerine getirmek için önce Bâtınileri ardından da Abbasi Devleti'ne son verdi. Sıra Suriye ve Mısır topraklarını hâkimiyeti altına aldığı zaman görevini yerine getirecekti. Moğolların tarih sahnesine yer almaya başladıktan itibaren çok acımasız davranarak suçsuz insanları katletmişlerdi. Onların karşısında hiçbir güç veya devletin duramamasından dolayı insanlar Moğollara karşı büyük bir korku duyuyorlardı. Aynı şekilde Hülagu Han'da acımasız davranarak hâkimiyeti altına aldığı yerlerde yaşayan insanları kılıçtan geçirmişti. Hülagu Han, Suriye üzerine yürümeye başlamasıyla, burada yaşayan insanları paniğe ve korkuya kapıldılar. Hülagu Han'a karşı mücadele edilemeyeceğini anlayan ve canlarını kurtarmak için yerel halk Memluk Devleti'ne sığınmaya başlamışlardır.³¹⁰

Bu durumun nedeni genel olarak Moğolların çok acımasız olmasından kaynaklanıyordu. Çünkü Moğollar hâkimiyeti altına aldıkları yerlerde yaşayan sivil halkı ve kendisine teslim olan askerleri de hiç acımadan öldürüyorlardı. Şehirleri yakıp yıkıyorlardı ve yaşanmayacak bir hale getiriyorlardı. Hülagu Han'ın Bağdat'ta yaptığı zulmün, Suriye halkının duyması onlarda büyük bir korkunun oluşmasına neden olmuştur. Suriye'de

³¹⁰ Yiğit, *Memlûkler 648-923/ 1250-1517*, s. 31; Yuvalı, *İlhanlılar Tarihi I Kuruluş Devri*, s. 86.

yaşayan insanlar canlarını kurtarmak için evlerini, topraklarını ve yurtlarını terk etmek zorunda kalmışlardı. Moğolların hâkimiyeti altına girmeyen tek İslam devleti olan Memluk Devleti'ne sığınmaktan başka bir çare kalmamıştı.

Sultan Kutuz kendisine sığınan bu insanları çok iyi karşılamıştır. Sultan Kutuz'da, Moğolların önünden kaçıp Mısır'a sığınmıştı. Bu yüzden onda Moğollara karşı büyük bir düşmanlık oluşmuştu. Sultan Kutuz, Hülagu Han'ın, Suriye'yi ele geçirdikten sonara hedefin kendisi olduğunu çok iyi biliyordu. Moğolların hâkimiyeti altına giren devletler gibi kendi sonlarının da aynı olmasını engellemek için hızlı bir şekilde harekete geçerek savaş hazırlıkları yapmaya başladı. Moğolları durduramazsa Memluk halkının da sonu diğer devletlerden farksız olmayacaktı. Aynı acıyı Memluk Devleti'nin halkı da yaşayacaktı. Bu yüzden ya Moğollarla savaşarak öleceklerdi ya da onlara teslim olarak öleceklerdi. Başka çıkış yolları bulunmuyordu.

Memluk Devleti içerisinde Moğolların önünden kaçıp gelen çok sayıda asker ve siviller bulunmaktaydı. Bu insanlarda Moğollara karşı büyük bir kin ve nefret vardı. Bunun nedeni insanların kendi topraklarını bırakarak canlarını kurtarmak için başkan ülkelere sığınmalarından ve onların çok acımasız olmasından kaynaklanıyordu. Bu öfke ve kin insanların Moğollara karşı bir araya gelmelerinde büyük bir etki yapmıştır. Sultan ve devlet yöneticileri Hülagu'ya karşı mücadele etme kararı aldılar. Devlet yöneticileri ve yerel halk Hülagu Han'a karşı bütünlük oluşturdu. Memluklar içerisinde önemli bir yeri olan ve çok başarılı bir komutan olan Baybars ve beraberindeki askerler Mısır'a gelerek Sultan Kutuz'un emrine girerek, Hülagu Han'a karşı savaşmak istediklerini bildirdi.³¹¹ Emir Baybars ile Sultanın arası iyi değildi. Emir Baybars, Suriye de bulunuyordu. Hülagu Han'ın yaklaşması üzerine aradaki kırınlıkları unutarak onlara karşı bir araya geldiler. Doğal olarak bu olaylar Sultanın güçlü bir ordu kurmasını

³¹¹ Tagrıberdi, a. g. e., s. 32; Yiğit, **Memlûkler 648-923/ 1250-1517**, s. 34; Clot, a. g. e., s. 28; Özbek, *Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud*, s. 129; Şeşen, **Eyyubiler (1169-1260)**, s. 164; Şeşen, **Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)**, s. 260; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260- 1277)**, s. 14; Şeşen, **Haçlılar Önünde Sultan Baybars**, s. 20; Kanat, " *Baybars Zamanında Memlûk – İlhanlı Münasebetleri (1260 – 1277)*", s. 31; Arslantaş, " *Memlûk – Moğol Mücadelesi ve Orta Doğu Tarihine Etkileri*," s. 784.

kolaylaştırdı. Sultan devlet yöneticilerinden ve halktan Hülagu Han'a karşı tam destek aldı. Sultan da bu desteği kullanarak her türlü yola başvurarak güçlü bir ordu meydana getirme çabası içerisine girmiştir. Sultan Kutuz kendisine sığınan Arap ve Türk savaşı için asker topladı.³¹² Sultan ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için halktan vergiler topladı. Savaş için ordusunu hazır hale getirdi.

Hülagu Han kısa sürede Suriye topraklarını hâkimiyeti altına aldı. Şimdi hedefinde Memluk Devleti'ne son vermek vardı. Ancak ondan önce sıranın kendisine geleceğini bilen Sultan Kutuz Savaş için hazırlıklarını yaparak hazır durumdaydı. Genel olarak Moğolların ve Hülagu Han'ın acımasız politikalarının kendilerine karşı olumsuz bir sonucun doğmasına neden olmuştur. Diğer taraftan Memluk Devleti için bu durumun aksini ifade ediyordu. Çünkü bir ülkeye yapılan göçlerin birçok olumsuz sonuçları meydana gelir. Başlıca ekonomik olarak, toplum içerisinde huzursuzluğa ve kargaşaya neden olur. Ama bu göçler Memluk Devleti içerisinde böyle bir duruma yol açmadığı gibi aksi bir tepki göstererek, Hülagu Han'a karşı birlik ve beraberliğin sağlanmasına neden olmuştur. Tek düşünce ve tek hedef etrafında kenetlenmelerini sağlamıştır. Bu da Memluk Devleti'nin gücüne güç katmasını sağlamıştır. Memluk Devleti'nin varlığının devam etmesinde Hülagu Han'ın izlemiş olduğu politikanın büyük bir etkisi olmuştur. İnsanların bir biriyle kaynaşmasını ve kenetlenmesinde büyük bir rol oynamıştır. Çok olumlu bir gelişmenin sonucu olmuştur. Memluk Devleti'nin ve halkının tam olarak bir bütünlük sağlamasına neden olmuştur. Aynı zamanda askeri güç olarak da büyük bir katkı sağlamıştır. Hülagu Han, Memluk Devleti'nin ve halkının bir araya gelmesine neden olduğu gibi kendisinede karşıda büyük bir güç oluşmasına da neden olmuştur. Çünkü bu insanlar teslim olup ölecekler ya da savaşarak öleceklerdi. Başka çıkış yolları yoktu.

Hülagu Han karşısında savaşa hazır bir devlet buldu. Yapılan Ayn Calut savaşında Hülagu Han'ın ordusu büyük bir mağlubiyete uğratıldı. Bu zafer

³¹² Yiğit, **Memlûkler 648-923/ 1250-1517**, s. 34; Özbek, *Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud*, s. 130; Şeşen, **Salahaddin'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)**, s. 266.

Memluk Devleti içerisinde çok olumlu bir etkiye neden olmuştur. Moğolların ilerleyişi durdurulmuş ve devletin üstündeki büyük bir tehlike atlatılmış oldu. Müslümanların kendilerine olan güveni tekrar kazandılar. Moğollara karşı olan korku sona erdi. Duraklamış olan cihat, yeniden canlandı.³¹³ Hülagu Han'ın bu topraklara geldiği günden itibaren Hristiyanlar ile iyi ilişkiler kurdu ve onlarla birlikte hareket etti. Hülagu Han'ın izlemiş olduğu bu politika uzun yıllardan beri bir arada yaşayan insanlar arasında mücadelenin başlamasına neden olmuştur. Bu topraklarda bulunan özellikle Hristiyanlar bunun fırsat sayarak çok sayıda Müslümanları öldürdüler. Camileri yakıp yıktılar. Müslümanlara her türlü zulümler yaptılar.³¹⁴ Suriye topraklarının Memluk Devleti hakimiyetine girmesiyle durum tersine dönmesiyle, bu seferde Müslümanlar harekete geçerek Hristiyanları öldürdüler. Kiliseleri yakıp yıktılar. Böylece Suriye de dinler arasında silahlı çatışma yeniden başladı. Bu mücadelenin başlamasının tek sebebi Hülagu Han'ın izlemiş olduğu politikadan kaynaklanıyordu. Özellikle Suriye de yaşayan insanlar için büyük bir problem haline gelmişti. Çünkü farklı dini inanca sahip insanlar arasında hoşgörü ve dostluk anlayışının ortadan kalmasına neden oldu. Bu durumda doğal olarak içerde huzursuzluklara neden oldu.

Genel olarak baktığımızda Hülagu Han'ın uyguladığı politikalar, Memluk Devleti'ne çok olumlu etkileri oldu. Özellikle Ayn Calut savaşına giden yolda Memluk Devlet yöneticileri ve halkı üzerinde çok olumlu sonuçlar doğurdu. Toplumda vatan bilincinin oluşmasına ve vatan uğruna canlarını verme bilinci yerleşmişti. Ancak Hülagu Han için politikaları olumsuz sonuçlar doğurdu.

2.2.Melik ez-zâhir rükneddin baybars el-bundukdarî döneminde ilhanlı devleti ile sosyal etkileşimler

Sultan Baybars'ın tahta çıktığı zaman devletin büyük problemleri bulunmaktaydı. Bunlardan en önemlisi devletin varlığını tehdit eden İlhanlı

³¹³ Clot, a. g. e., s. 29; Yahya, **Memlükler (1250- 1517)**., s. 33-4.

³¹⁴Tagrıberdi, a. g. e., s. 37-8; Grousset, a. g. e., 401; Erol Güngör, **Tarihte Türkler**, Ötüken, İstanbul, 2011, s.158; Spuler, a. g. e., s. 230; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 338.

Devleti gelmekteydi. Çünkü Ayn Calut zaferiyle Moğollar tarihte ilk yenilgilerini almışlardı. Bu durum İlhanlı Devleti'ni, Memluk Devleti'ne karşı kin ve nefretin artmasına büyük bir etki etmiştir. Hülagu Han bu yenilginin öcünü almak için yanıp tutuşuyordu. Bu yüzden her fırsatta Memluk Devleti'ni ortadan kaldırmak için harekete geçecekti. Bulduğu her fırsatta Memluk Devleti'ne saldıracaktı. Sultan Baybars bu durumun farkındaydı. Öncelikli olarak devlet içerisinde isyanları bastırdı. Devlet içerisindeki düzeni sağladıktan sonra, Hülagu Han'a karşı önlemler almaya geldi.

Sultan Baybars öncelikli olarak dış düşmanları olan Haçlılar ve İlhanlı Devleti gibi güçlü düşmanları bulunduğunu biliyordu. Memluk Devleti'nin dışarıda önemli düşmanları bulunuyordu. Bu düşmanlar Memluk Devleti'nin bekasını büyük tehdit ediyorlardı. Sultan Baybars devletin bekasını güvence altına almak için çeşitli önlemler almaya başladı. Sultan Baybars öncelikli olarak güçlü bir ordunun olması gerektiğini biliyordu. Sultan düşmanlarına karşı devletini savuna bilmek için orduya büyük bir önem verdi. Sultan askerlerin eğitimine önem verdi. Sultan orduda asker sayısını artırdı. Bunun yanında Sultan silah sanayisini önemli bir şekilde geliştirdi.³¹⁵ Sultan bunun yanında Moğol istilası sırasında yıkılan veya tahrip olan kaleleri, köprüleri ve binaları tekrar tamir ettirdi. Sultan donanmayı güçlendirdi ve tersaneyi yeniden çalışmaya başladı.³¹⁶

Sultan Baybars'ın bu çalışmaları Memluk Devleti'nin güçlü bir orduya sahip olmasını sağladı. Sultanın bu girişimleri ile Memluk Ordusu savaş makinesi haline getirdi. Tam teçhizatlı ve her zaman savaşa hazır bir ordu kurdu. Sultan Baybars'ın, Memluk Devleti'nin bekasını devam ettirmek için bu girişimleri yapması gerekiyordu. Çünkü karşısında çok güçlü düşmanları bulunuyordu. Haçlılar ve İlhanlıların ortak düşmanıydı. Bu yüzden Haçlılar ve İlhanlılar, Memluk Devleti'ne karşı birlikte hareket ediyorlardı. Bu yüzden her zaman güçlü bir orduya ihtiyaç duyulmaktaydı. Sultan Baybars büyük ve güçlü bir ordu oluşturdu. Bu ordu ile her fırsatta Suriye üzerine

³¹⁵ Yiğit, *Memlûkler 648-923/ 1250-1517*, s. 47; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 28.

³¹⁶ Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s. 28; Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri (1260- 1277)*, s. 26.

yürüyen İlhanlı Devleti'ne karşı hep başarılı olmasını sağlamıştır. Aynı zamanda bu güçlü ordu ile Haçlı kontlukları üzerine de başarılı akınlar yapmıştır. Sultan Baybars oluşturmuş olduğu güçlü ordusu ile Memluk Devleti'nin sınırlarını genişletti. Aynı zamanda bulunduğu coğrafyada en önemli güç haline geldi. Memluk Devleti'nin askeri olarak gelişmesinde İlhanlı Devleti'nin büyük bir etkisi olmuştur. Ayn Calut zaferinden sonra İlhanlı Devleti'nin mutlaka bu mağlubiyetin öcünü alacağını düşünüldüğünden dolayı, Memluk Devleti'ni mecburi olarak askeri alanda gelişmesini ve güçlü bir orduya sahip olmasını sağladı. Bu durum Memluk Devleti üzerinde çok olumlu bir etkisi oldu.

Sultan Baybars, İlhanlı Devleti'ne karşı sadece ordusunu güçlendirmekle kalmadı. İlhanlı Devleti'ne karşı tedbiri elden bırakmadı. Hülagu Han'ın her adımından haberdar olmak için, Sultan Baybars, İlhanlı Devleti içerisine çok sayıda casuslar yerleştirdi.³¹⁷ Bu casuslar aracılığıyla Sultan Baybars, Hülagu Han'ın kendisine karşı yapacak olduğu hareket planlarını öğreniyor ve bilgileniyordu. Sultan Baybars bununla da yetinmeyerek Hülagu Han'ın zulmünden kaçıp kendisine sığınan insanlardan, Hülagu Han hakkında bilgiler alıyordu. Sultan Baybars bu yerleştirmiş olduğu casuslara ciddi miktarda paralar harcıyordu.

Sultan Baybars'ın böyle bir yola başvurmasının tek sebebi devletinin bekası ve halkının güvenliğiydi. Çünkü düşmanından her an bir saldırı bekliyordu. Bu nedenle dikkati ve tedbiri elden bırakamazdı. Her an tetikte olması gerekiyordu. Çünkü düşmanının her an her şey yapabileceğini biliyordu. Bu yüzden onun her adımından haberdar olması devletinin bekası ve halkının güvenliği için büyük bir öneme sahipti. Aynı zaman da Hülagu Han'ın saldırıya geçtiğinde hemen öğrenerek, ona karşı gerekli önlemleri almaktı. Bu durumda Sultan Baybars'ı düşmanına karşı bir adım ilerde olmasını sağlıyordu. Aynı zamanda Sultan Baybars, Hülagu Han'ın planlarını önceden öğrendiğinden dolayı, ona karşı uygulayacak olduğu planların şekillenmesini sağlıyor.

³¹⁷ Şeşen, **Haçlılar Önünde Sultan Baybars**, s. 29; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260- 1277)**, s. 37.

Sultan Baybars'ın, İlhanlı Devleti içerisine gönderdiği casuslarından haber geldi. Hülagu Han'ın, Memluk Devleti'ne iki tane casus gönderdiği haberini bildirdiler. Hülagu Han'ın gönderdiği casuslar öncelikli olarak Sis'e geldiler. Buradan Akka'ya hareket ettiler. Casuslar buradan da gemiyle Dimyat yönünde hareket ettiler. Sultan Baybars hemen harekete geçerek casusları yakalattı. Casuslar Sultan Baybars'ın huzuruna getirildi. Casusların üzerinden Hülagu Han tarafından Atabek Aktay'a yazılmış iki tane mektup bulundu. Bunun üzerine Sultan Baybars, Atabek Aktay'ı çağırdı ve bu mektupların doğruluğunu sordu. Atabek Aktay bu mektuplarla hiçbir şekilde ilgisinin olmadığını ifade etti.³¹⁸

Hülagu Han'ın amacını Sultan Baybars anlamıştı. Onun amacının Memluk Devleti içerisinde kargaşa yaratmak olduğunu anladı. Kendisi ile yöneticilerinin arasını açmak istediğini anladı ve onun oyununa gelmedi. Hülagu Han'ın, Memluk Devleti içerisinde güvensizlik duygusu yaratmak istedi. Devlet içerisindeki milli bilinç ve beraberlik duygularını yıpratmak ve yok etmek istediğini, bu başvurmuş olduğu yolla ortaya koyuyordu. Ancak Sultan Baybars düşmanın kendisini zayıflatmak için her türlü yola başvuracak olduğunu biliyordu. Hülagu Han'ın oyununa gelmeyerek, onun oyunlarını bozdu. Bu olaylar Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti'nin etkileşim halinde olduklarını gösteriyor. Ancak Memluk Devleti üzerinde olumsuz bir etki gibi gözükten durumlar, Memluk Devleti'nin güçlenmesinde ve gelişmesinde büyük katkıları oluyordu.

Sultan Baybars'ın, düşmanlarının içerisinde çok sayıda casusları bulunuyordu. Bunun tek nedeni onların hareketlerine anında müdahale etmek için bulunduruyordu. Yani Sultan Baybars düşmanını çok iyi tanımak istiyordu. Memluk Devleti, Hülagu Han'a karşı göstermiş olduğu üsttün başarıdan dolayı Arapların ve Türklerin, Moğol baskısından kaçıp sığındıkları tek yer haline gelmişti. Sultan Baybars kendisine sığınan insanlara çok iyi davranmasının yanında onları hizmetine ve iktalar vermesi bu göçlerin sayısının artmasına neden oldu. Zamanla sığınanlar Araplar ve

³¹⁸ Şeşen, **Haçlılar Önünde Sultan Baybars**, s. 58; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260- 1277)**, s. 174; Kanat, “*Baybars Zamanında Memlûk – İlhanlı Münasebetleri (1260 – 1277)*”, s.36.

Türklerle sınırlı kalmayarak Moğollardan da sığınan insanlar olmaya başlamıştır. Sultan Baybars aynı şekilde bu kişilere de çok iyi davranmışlardır. Moğol asıllı kişilerin önde gelenlerini emirlerinin arasına katmıştır. Onları hizmetine alacak kadar iyi davranması Moğollarında Hülagu Han'dan kaçıp Memluk Devleti'ne sığınan insan sayısının artmasına neden oldu. Ancak bu durum ilerleyen zaman içerisinde kötü bir sonuç doğurmuştur. Çünkü İlhanlı Devleti'nin Hanları da doğal olarak can düşmanı olan Memluk Devleti'nin attığı her adımdan haberdar olmak isteyecektir. Çünkü kendisi de ona göre hareket edecektir. Bu yüzden Memluk Devleti içerisine casuslar yerleştirmiştir. Sultan Baybars 1274 – 1275 yıllarında Kahire'de bulunduğu sırada kendisine sığınan bazı Moğolların Abaka Han ile mektuplaştığını öğrendi. Bu sıralarda Gazze valisi Kahire'den çıkıp İlhanlı Devleti'ne gitmekte olan üç Moğol'u yakaladı. Bu yakalamış olduğu kişilerin üzerlerinden mektuplar çıktı. Bunu üzerine Sultan Baybars'a bildirdi ve yakaladıkları kişileri hemen Kahire'ye gönderdi. Bu mektuplar yaklaşık olarak 10-15 Memluk emirlerine ait idi. Sultan Baybars hemen onları sorgulamaya başladı. Sultan Baybars bu kişilere bunun nedenini sordu. Onlarda kendisinin onları ihmal ettiğini ve kendilerinin haklarının yendiğini dile getirdiler. Sultan Baybars onlara vermiş olduğu görevleri ve iktaları hatırlattı. Bu kişiler Kackar al-Hamevi, Moğan, Mengü, Serboğa, Tengri birdi-Tanrı virdi, İnük, Birmiş, Balban Mecli, Ba'lay al-Murted, Balağa, Tıyığun, Aybek ve Sancar al-Havaşî gibi Moğollardı, Sultan Baybars sorguladıktan sonra ölüm emrini verdi.³¹⁹

Bu durum Sultan Baybars için büyük bir hayal kırıklığıdır. Çünkü kendisine sığınan insanlar arasından ayırım yapamadan onlara birçok lütuflarda bulunmuştu. Onlara güvenerek ordusunda görevler vermişti. Onları kendisine bağlamak istiyordu. Ancak kendisine sığınan kişilerin bazılarının farklı amaçlarla geldiklerini ortaya koydu. Bu nedenden dolayı Sultan Baybars kendine sığınan kişilere karşı daha dikkatli olmasını hatırlattı. Çünkü kendisinin her kötü durumunu değerlendirerek ani saldırılar olma ihtimalini artırıyordu.

³¹⁹ İbn Şeddad, a. g. e., s. 47; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260- 1277)**, s. 67; Kanat, "Baybars Zamanında Memlûk – İlhanlı Münasebetleri (1260 – 1277)", s. 43.

İlhanlı Devleti'nin Hanları da doğal olarak can düşmanları hakkında her türlü bilgiye sahip olmak için, Memluk Devleti içerisine casuslar yerleştirmişlerdir. Bunu açıkça göstergesi de İlhanlıların, Suriye üzerine ani saldırıdır. Bu saldırılarda merkezden Memluk ordusunun yaklaştığı anda geri çekilmeleri, onların bilgisinin olduğudur. Aynı zamanda Memluk Devleti'nin izlemiş olduğu politikalar hakkında bilgi sahibi olunuyordu. Bu da İlhanlı Devleti'ne karşı izleyecek oldukları politikaya yön vermelerini sağlıyordu. Her iki devlette birbirlerinin içerisine casuslar yerleştirerek, birbirleri hakkında bilgi alıyorlardı. Bu da her iki devletin birbirlerine karşı çok dikkatli davrandıklarını gösteriyor.

Sultan Baybars, İlhanlı Devleti'nin varlığını kendisi için büyük bir tehlike olarak görüyordu. Çünkü İlhanlı Devleti, Haçlı Kontlukları, Ermeni Kilikya Kırallığı ve Bizans İmparatorluğuyla iyi ilişkiler içerisindeydi. Bu devletlerin hepsi Memluk Devleti'ne düşmandı. Zaman zaman Haçlı ve Ermeniler, İlhanlılarla birlikte hareket ederek Memluk Devleti'ne saldırıyorlardı. Hülagu Han'ın Hristiyan dünyasıyla iyi ilişkileri Memluk Devleti'ne karşı doğal olarak büyük bir tehdit oluşturuyordu. Bu devletler Memluk Devleti'ne karşı bir araya geldiklerinde, devletin son verebilirlerdi. Sultan Baybars bu devletlere karşı gücüne güç katmak için kendisine güçlü bir müttefik aramaya başladı.

Sultan Baybars kendisine güçlü bir müttefik arayışlarına başladı. Sultan Baybars kendisine uygun müttefik olarak Altın Orda Devleti'ni görüyordu. Sultan Baybars'ın kendisine uygun olarak görmesinin birçok nedenleri bulunuyordu. Bu dönemde Altın Orda Devleti'nin tahtında bulunan Berke Han'ın Müslüman olması dikkatini çekmiştir. Bunun yanın da Berke Han ile Hülagu Han'ında aralarının bozuk olmasından dolayı Sultan Baybars'ın yaklaşmasına neden olmuştur.

İki devlet arasındaki sıkıntıların Büyük Moğol Hanı Möngke Han'ın ölmesi ile çıkan taht kavgasıyla başladı. Büyük Han seçiminde Hülagu Han,

Kubilay Hanı destekledi, Berke Han ise Arık Böke Han'ı destekledi.³²⁰ Ancak Büyük Moğol Hanı Hülagu Han'ın desteklemiş olduğu Kubilay, Büyük Moğol Han'ı seçildi. Bu durum iki Moğol Hanlıklarının arasının açılmasına neden oldu. Diğer bir neden ise Altın Orda Devlet'i, Moğol İmparatorluğunun batı Hanlığı olarak temsil ediyordu. Ancak Hülagu Han'ın Büyük Han tarafından İran coğrafyasına gönderilmesi ve Hülagu Han'ın bu toprakları hâkimiyeti altına alması ardından da Tebriz'i başkent yaparak yeni bir Hanlık kurdu. Hülagu Han bununla da kalmayarak Berke Han'ın hâkimiyeti altına almaya çalıştığı Azerbaycan ve Kafkas 'ya topraklarını kendi hâkimiyeti altına alması iki Moğol Hanlıkları arasındaki gerginliğin armasına neden olmuştur.³²¹ Diğer nedenlerden bir tanesi de Berke Han'ın Müslüman olmasından kaynaklanıyordu. Çünkü Hülagu Han İslam dünyasının ruhani lideri olan Abbasi Devleti'nin varlığına son vermesidir. Müslümanlar için İslam dininin lideri olan halifeyi öldürmesi çok önemlidir. Hülagu Han bununla da kalmayarak İslam coğrafyasında hâkimiyeti altına aldığı yerlerdeki Müslümanları kılıçtan geçirdi. Bunun yanında camileri ve medreseleri yakıp yıkmalarıyla Berke Han'ın büyük bir tepkisini aldı. Berke Han bu suçsuz din kardeşlerinin Hülagu Han tarafından kılıçtan geçirilmesine büyük bir üzüntü duydu. Berke Han din kardeşlerinin kanının hesabını Hülagu Handan soracağını ifade etti.³²² Artık iki Moğol devleti arasında savaş kaçınılmaz hale geldi.

Sultan Baybars iki Moğol devletleri arasındaki anlaşmazlıkları biliyordu. Bu durum kendi lehine çevirmek için kaçırılmayacak bir fırsattı. Berke Han'ın Müslüman olması da yakınlaşmalarında büyük etken olmuştur. Hem de Hülagu Han'a düşman olmasından dolayı kurulacak olan ittifakın kurulmasında büyük kolaylık sağlayacaktı. Çünkü Hülagu Han her ikisinin de ortak düşmanıydı. Her ikisinin de Hülagu Han'a karşı müttefik oluşturmaları gerekiyordu. Aynı zamanda Hülagu Han'ın Müslümanlara

³²⁰ Spuler, a. g. e., s. 72; Devlet, "Altın Ordu", s. 107; Clot, a. g. e., s. 50; Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi - I- Kuruluş Devri**, s. 97; Kafalı, **Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri**, s. 55-6; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 351-2.

³²¹ Yakubovskiy, a. g. e., s. 40-1; Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri**, s. 96; Kafalı, **Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri**, s. 56; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 358; Spuler, a. g. e., s. 73.

³²² Fazlullah, a. g. e., 68; Grousset, a. g. e., s. 404; Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri**, s. 97

karşı uygulamış olduğu politikasından hem Sultan Baybars hem de Berke Han hiç memnun değillerdi. Hülagu Han'ın Müslümanları katletmesinden dolayı büyük kin ve nefret oluşmasına neden oldu. Hülagu Han yapmış olduğu faaliyetlerden dolayı İslam dünyasına büyük bir darbe vurmuştu. Bununla da kalmayarak Hristiyan dünyasıyla kurmuş olduğu iyi ilişkilerden dolayı her an İslam dünyasına büyük bir tehlike oluşturabilirdi. Her iki devletin de amacı Hülagu Han'ın gücünü kırmaktı. Onun kendi devletlerinin bekası için bir tehlike olmaktan çıkarmaktı.

Sultan Baybars müttefiklik kurmak için Berke Han ile uygun bir zemin oluştuğunun düşünerek 1261 yılının başında Berke Han'a bir mektup gönderdi. Sultan Baybars mektubunda Berke Han'ı, Hülagu Han'a karşı mücadele etmeye davet etti. Böylece iki devlet arasında dostane ilişkiler başladı. Sultan Baybars, Berke Han'a çok değerli hediyeler gönderdi. Karşılıklı elçilik heyetleri gidip gelmeye başladı. Böylece Memluk Devleti ile Altın Orda Devleti arasında İlhanlı Devleti'ne karşı ittifak kuruldu.³²³

Berke Han ile Hülagu Han arasındaki mücadeleler uzun yıllar sürecektir. İki Moğol Hanlığı arasındaki savaşlarda her iki tarafta büyük güç kayıplarına uğrayacaklardır. Böylelikle Moğollar arasındaki birlik ve beraberlikler bozulacaktır. Bu durumda genel olarak Moğolların güç kaybetmelerine neden olacaktır. Moğollar arasındaki bu çatışmalar sayesinde düşmanları olan devletlerin yeniden nefes almalarını ve yüklerini hafiflemesini sağlamıştır.

Hülagu Han, Berke Han ile girmiş olduğu mücadelede büyük kayıplar vererek büyük bir mağlubiyete uğradı. Hülagu Han çok sayıda askerini kaybetmiştir. Önemli bir güç kaybına uğradı. Bunun yanında bir Sultan Baybars ile Berke Han arasında kendisine karşı ittifakın kurulmasıyla devletin bekasının tehlikeye girmesine neden olmuştu. Karşısındaki

³²³ Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri**, s. 97; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260-1277)**, s.161-2; Yiğit, **Memlükler 648-923/ 1250-1517**, s. 46; Şeşen, **Haçlılar Önünde Sultan Baybars**, s. 41-50-1; Spuler, **a. g. e.**, 76; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 359; Yakubovskiy, **a. g. e.**, s. 40; Kafalı, **Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri**, s. 57; Holt, **a. g. e.**, s. 96; Kanat, “*Baybars Zamanında Memlük – İlhanlı Münasebetleri (1260 – 1277)*,” s. 33; Arslantaş, “*Memlük – Moğol Mücadelesi ve Orta Doğu Tarihine Etkileri*,” s. 790-1; Özbek, “*El –Melikü’Z-Zahir Rüknü’D-Din Baybars Zamanı Memluk Devletinin Dini Siyaseti*,” s.298.

devletlerin ikisinden de büyük mağlubiyetler almıştı. Hülagu Han'ın her iki devletle baş edecek gücünde kalmamıştı.

Berke Han ile Hülagu Han arasındaki savaşın başlamasının en olumlu etkisi Memluk Devleti'ne olmuştur. Çünkü Hülagu Han'ın yönünü başka yöne dönmesini sağlamıştır. Bunun yanında gücünü Memluk Devleti üzerine değil de Altın Orda Devleti'ne vermesine neden olmuştur. Zaten Sultan Baybars'ta böyle bir olayın yaşanmasını istiyordu. Hülagu Han'ın başka bir devletle sıcak çatışma içerisine girmesini ve gücünü onun üzerine vermesini istiyordu. Böylece kendisi için büyük bir tehlike olmaktan çıktı. Böylelikle yükünün hafiflemesine ve rahatlamasına neden oldu. Sultan Baybars'ın isteğinin kabul olmasının yanında, Hülagu Han askeri olarak büyük kayıplarda verdi. Bunun yanında İlhanlı Devleti'nden artık korkulması gereken bir devlet olma algısının değişmesine neden olmuştur. Memluk Devleti'nin rahatlaması konusunda büyük bir etkisi olmuştur. Bunun yanında güçlü bir müttefike de sahip olmasını sağlamıştır. Bu olayların bu şekilde gelişmesinde Büyük rollü Hülagu Han oynamıştır. Çünkü onun saldırgan politikası karşısında düşmanları, ona karşı bir araya gelmesine neden olmuştur. Bu politikanın da kendisine büyük bir dönüşümü oldu. Berke Han, Hülagu Han'ın gücünü kırdığı sıralarda, Sultan Baybars da harekete geçerek kendisi için büyük bir tehlike oluşturan Haçlı kontluklarına karşı harekete geçmiştir. Sultan Baybars'ın bu harekâtı ile Haçlı kontluklarının gücünü kırdı. Dolaylı olarak da aynı zamanda Hülagu Han'ın gücünü kırmak anlamına da gelmektedir. Çünkü bölgede bulunan Hristiyanlar, Hülagu Han ile hareket ediyorlardı. Ancak Sultan Baybars onların gücünü kırarak, Hülagu Han'a verdikleri desteği kesti.

Hülagu Han'ın karşısında iki tane güçlü can düşmanları bulunuyordu. Bu düşmanlarına karşı hiçbir başarı gösteremediği gibi onlardan ağır mağlubiyetler aldı. Can düşmanlarının kendisine karşı bir araya gelmesi, devletin bekasına büyük bir tehlike oluştuyordu. Bu yüzden kendisine güçlü müttefikler bulma arayışına girdi. Hülagu Han 1260 yılından itibaren Memluk Devleti'ne karşı ittifak kurmak için Batı dünyasına mektuplar

gönderdi.³²⁴ Ancak Hülagu Han beklediği cevapları alamadı. Daha sonra Sultan Baybars'ın, Haçlı kontlukları üzerine akınlar yapmasından dolayı, Hülagu Han ile Batı dünyasının yakınlaşmasına neden olmuştur. Hülagu Han mektuplarında yaptıkları başarıları dile getirmiş ve Doğu Hristiyanları koruduğunu ifade etmesinin yanında Memluk Devleti'ne karşı ortak bir sefer yapmak istemiştir. Ancak Avrupa devletlerinin ve papalığın verdiği cevap değişmemiştir. Papa kendisini ve halkını Hristiyanlık dinini kabul etmesini istemiştir.³²⁵

Hülagu Han ölünceye kadar Batı dünyası ile ittifak kurma çabası içerisinde olmuştur. Ancak bu çabalarının hiçbirinde de olumlu bir sonuç alamamıştır. 1260 yılından öncesinde Moğollarla ittifak kurma çabası içerisinde papalık bulunuyordu. Ancak uzun yıllardan beri istedikleri ittifaka evet deniyordu. Ama Avrupa bu isteği kabul etmedi. Bunun nedeni Moğolların Avrupa sınırlarına kadar dayanmalarıydı. Kendilerinde onları durduracak gücüde göremiyorlardı. Bu nedenle Moğolları Hristiyan dinine kabul ettirerek hem Moğol hâkimiyeti altına girmekten kurtulacaklardı hem de Haçlı seferleriyle elde edemedikleri Doğu'yu elde edeceklerdi. Böylece Moğolların güçlerini kendi çıkarları doğrultusunda kullanmayı planlıyorlardı. Ancak Moğol Hanlarının da Dünya'yı hâkimiyetlerinin altına alma düşüncesinden dolayı Avrupa'nın istekleri geri çevrilmişti.

Artık Avrupa Moğollarını kendileri için bir tehdit olarak görmüyorlardı. Çünkü öncelikli olarak Memluk Devleti tarafından Moğollar durdurulmuştu. Ardından Berke Han ile Hülagu Han arasındaki mücadelenin başlaması, Moğolların gücünün kırılmasında büyük rol oynadı. Bunun yanında Moğollar arasındaki birlik ve beraberliğin bozulduğunun göstergesiydi. Hülagu Han'ın üst üste aldığı yenilgiler onun gücünü kırmıştı. Artık Moğollar, Avrupa için tehlike oluşturmuyordu. Bu nedenlerden dolayı Avrupalı devletler ve papa, Hülagu Han'ın isteğini kabul etmediler. Bu durum Hülagu Han'dan sonra İlhanlı Devleti'nin tahtına oturan hanlarda Avrupa ile ittifak kurmak istediler ama istedikleri olmadı. Böylece

³²⁴ Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri**, s. 177.

³²⁵ Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri**, s. 177-8-180.

düşmanlarına karşı Hülagu Han kendisine destek bulamadı. Kendisini destekleyen Bizans, Ermeni, Gürcüler ve Haçlı kontlukları bulunuyordu. Ama onların verdikleri destek bakımından yeterli değildi. Bu durumun Memluk Devleti'nin üzerine büyük etkisi oldu. Hem üstündeki yükünü hafifletti hem de topraklarını genişletti.

Hülagu Han'ı bu topraklara gönderilirken emrine verilen, Altın Orda Devleti'nin komutanları ve askerleri bulunmaktaydı. Hülagu Han bu askerlerin kendisine ihanet ettiklerini ileri sürerek onları cezalandırmaya başladı. Bunun üzerine Berke Han haber göndererek komutanlarına gelebilirlerse Kafkasya'ya gelmelerini veya Memluk Devleti'ne sığınmalarının istedi. Kerim Aga liderliğindeki 200'den fazla Moğol askeri Memluk Devleti'ne sığınmak istediklerini bildirdi. Alâeddin Aydoğdu bu durumu Sultan Baybars'a bildirdi. Sultan Baybars onların Kahire'ye gönderilmesinin emrini verdi. Yolculuk esnasında hepsinin tüm ihtiyaçları karşılandı. Onlara çok iyi davranıldı. Moğol askerleri 11 Kasım 1262 yılında Kahire'ye ulaştılar. Sultan Baybars ve devlet erkânı onları karşıladılar. Sultan Baybars onlara çok iyi davrandı. Onlar için hazırlattığı El-Luk semtindeki evlere yerleştirdi.³²⁶

Sultan Baybars kendisine sığınan Moğol askerlerine çok iyi davrandı. Sultan Baybars onların şerefine büyük bir davet verdi. Onların içerisinde önde gelenleri emirleri arasına kattı. Sultan Baybars onların her birine yüz süvarilik veya daha az miktarda ikta verdi. Sultan Baybars onları İslam dinine davet etti. Onlar bunu kabul ederek Müslüman oldular. Sultan Baybars'ın kendisine sığınan Moğollara çok iyi davranmasının çevrede duyulması üzerine gruplar birbiri ardına Memluk Devleti'ne sığınmaya başladılar. Bu sığınan Moğol askerlerinin önde gelenleri: Kermun Ağa,

³²⁶ Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri**, s. 184; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260-1277)**, s.173; Yiğit, **Memlûkler 648-923/ 1250-1517**, s. 46; Şeşen, **Haçlılar Önünde Sultan Baybars**, s. 40; Holt, **a. g. e.**, s. 96; Kanat, “*Baybars Zamanında Memlûk – İlhanlı Münasebetleri (1260 – 1277)*”, s. 37; Özbek, “*El –Melikü 'Z-Zahir Rüknu 'D-Din Baybars Zamanı Memluk Devletinin Dini Siyaseti*,” s. 298.

Umta Ağa, Nuka Ağa, Cubruk Ağa, Kanan Ağa, Saragan Ağa gibi önemli komutanlardı.³²⁷

Görüldüğü gibi Memluk Devleti sadece Müslümanların sığındıkları yer değildi. Bu zamana kadar can düşmanı olarak gördükleri Memluk Devleti kendilerine kapılarını açmışlardı. Onlara beklenenden daha iyi davranılmasının üzerine Moğolların sayılarının artmasına neden oldu. Artık canını kurtarmak isteyen Moğolların da sığınağı haline geldi. Sultan Baybars onlara çok iyi davranarak onların gönüllerini fetih eyledi. Onların bazılarını önemli görevlere getirdi. Göreve getirdikleri kişiler Memluk Devleti'ne en iyi şekilde hizmet ettiler. Bu zamana kadar Memluk Devleti'nin varlığına son vermek için çalışan askerler, bu gün bu devlete hizmet ediyorlar. Bunun sebebi de İlhanlı Devleti'nin Hanlarının emri altındaki kişilere iyi davranmamaktan kaynaklanıyor. Sultan Baybars kendisine sığınan askerlere iyi davranarak zulüm gören insanların sığınağı oluyor. Aynı zamanda Sultan Baybars bu yetişmiş askerleri hizmetine alarak faydalanıyor.

Sultan Baybars daha sonra Memluk Devleti'ne sığınan Moğol komutanı Kermun Ağa'nın kızı ile emir Kalavun'u Ekim 1265 yılda evlendirdi. Sultan Baybars düğün hediyesi olarak değerli hediyeler verdi. İlerde Sultan olacak olan emir Kalavun'un bu evlilikten ilerde halef ilan edecek olduğu, Ali dünyaya gelmiştir. Kermun Ağanın diğer kızıyla 1266 yılında Sultan Baybars evlendi. Ancak çiftin anlaşamaması üzerine kısa bir süre sonra ayrıldılar.³²⁸

Bu evlilikler ile Moğollar arasındaki ilişkilerin gelişmesinde ve ilerlemesinde büyük etkisi oldu. Aynı zamanda gelen Moğolların, Memluk Devleti'ne olan bağlılığının artmasında büyük etken olmuştur. Diğer bir önemli etkisi de yerel halk ile Moğolların kaynaşmasına etkisi oldu. Altın Orda Devleti'yle kurulmuş olan iyi ilişkilerin daha da sağlamlaşmasını sağlamıştır. Dostluğun temelleri bu evliliklerle sağlamlaştırılmıştır.

³²⁷ Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260- 1277)**, s. 173; Şeşen, **Haçlılar Önünde Sultan Baybars**, s. 54.

³²⁸ Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260- 1277)**, s. 48; Fatma Akkuş Yiğit, "İktidar ve İzdivaç: Memlük – Altın Orda – İlhanlı Üçgeninde Siyasi Evlilikler", **Karadeniz Araştırmaları Dergisi**, S: 49, 2016, s. 109.

Kurulmuş olan iyi ilişkilerin ömrünün de uzamasını sağlamıştır. Daha sonra aslen Moğol olan kadından doğan bir çocuk, Memluk Devleti'nin tahtına oturacaktır. Bu kişi Memluk Devleti'nin güçlenmesine, gelişmesine ve büyümesi için hizmet edecektir. Görüldüğü gibi Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti sürekli olarak bir etkileşim halindedir.

Hülagu Han'ın Abbasi Devleti'nin topraklarında ve Suriye topraklarını hâkimiyeti altına aldığı sırada, kendisine teslim olan askerler ile yerel halkı kılıçtan geçirdi. Önlerine kim geldiyse kadın çocuk demeden herkesi öldürdüler. Şehirleri ve kasabaları yakıp yıktılar. Yaşanmayacak hale getirdiler. Öldürmedikleri insanların mallarına el koydular. Hülagu Han'ın uygulamış olduğu bu acımasız politikasından dolayı insanlar da onlara karşı büyük bir korkunun oluşmasını sağladı. İnsanların bu korkusu onların yaşamları üzerinde büyük bir etkisi oldu.

Suriye toprakları Ayn Calut Savaşı'nda Hülagu Han'ın yenilgiye uğratılmasından sonra Suriye toprakları Memluk Devleti'nin hâkimiyeti altına girdi. Bu yenilgi üzerine Hülagu Han her fırsatta Suriye'yi hâkimiyeti altına almak ve Memluk Devleti'ne son vermek için seferler yapacaktı. 1261 yılında Moğolların, Suriye üzerine doğru yürüdüklerinin haberinin alınması üzerine insanlar canlarını kurtarmak için evlerini bırakarak Mısır'a doğru yürümeye başladılar. Nisan 1261 yılında Moğollar, Memluk ordusunun geldiğini öğrenince hemen Fırat'ın doğusuna çekildiler. Moğolların, Haleb'den çekilmişinden kısa bir süre sonra, Haleb'i serseriler ve hırsızlar hâkim oldu. Çünkü şehirde ki asayiş ve düzen bozulmuştu. Böylece serserilere ve hırsızlara gün doğmuştu. Onlar istedikleri gibi hareket ettiler. Önlerine geldikleri insanları soydular. Bazı insanlara tecavüz ettiler. Kendilerine karşı koyan insanları da hiç acımadan öldürdüler.³²⁹ Çünkü onları durduracak bir güç bulunmuyordu. Sultan Baybars kısa bir süre sonra düzeni yeniden sağladı.

Hülagu Han'da, Suriye'yi hâkimiyeti altına almak için sürekli olarak gözü Suriye üzerindedir. 3 Ağustos 1262 yılında yine Hülagu Han'ın, Suriye

³²⁹ Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260- 1277)**, s. 32.

üzerine yürüdüğü öğrenildi. Bu haberin Şam'da duyulması üzerine insanlar paniğe kapıldılar. Canlarını kurtarmak için her şeyi yapmaya hazırıldılar. Elllerinde bulunan mallarını çok ucuz fiyata satarak Mısır'ın yolunu tuttular. Bu tarih yaz mevsimiydi ve havalar aşırı derecede sıcaktı. İnsanlar yollarda perişan oldular. Yollara düşen insanlar yanlarına değerli mallarını yanlarına alarak yola çıkmışlardı. Mısır'ın yolunu tutan insanların güvenliği sağlanmıyordu. Aynı zamanda göç esnasında insanların güvenliğini sağlamak çok zordu. Bunu fırsat bilen hırsızlar, harekete geçerek insanları soydular. İnsanlar çok zor günler yaşamışlardı. Bu durumdan haber alan Sultan Baybars bu olayların sorumlusu olarak Şam naibi Alâeddin el-Taybars el-Vezîri'nin tutuklanıp Kahire'ye gönderilmesinin emrini verdi.³³⁰

Hülagu Han'ın insanların zihninde öyle bir korkunun oluşmasını sağlamıştı ki, insanlar onların geldiğinin haberini alır almaz ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Bunun yanında Hülagu Han'ın, Suriye üzerine ilk seferinden itibaren üretimin düşmesi ve genel olarak da pahalılık baş göstermişti. Bunun yanında insanların ellerinde kalan mallarını da çok ucuz fiyata satmaları, onların yaşamlarını sürdürmelerini daha da zorlaştırmıştır. Çünkü insanların tek düşünceleri canlarını kurtarmaktı. Bu kötü durumu yaşamış olan insanlar yollarda savunmasız hale gelmeleriyle hırsızların ve serserilerin ellerine düşmüşlerdi. Bu da gösteriyor ki Suriye topraklarında asayişin kalmadığını gösteriyordu. Bunun yanında insanların evlerini, topraklarını ve vatanlarını bırakarak başka yerlere gitmelerine neden oldu. Her türlü kötü durumları yaşadılar. Böylece insanların çok acı günler geçirmelerine neden oldu. Bu durum insanlar için çok acı verici bir durumdu. Güvenliğin kalmaması üzerine hırsızlara ve serserilere gün doğmuştu. Onlarda istedikleri gibi hareket ediyorlardı. Bu durumların yaşanmasının tek sebebi Hülagu Han'ın uygulamış olduğu politikadan kaynaklanmaktaydı. İnsanlar üzerinde çok kötü bir etkisi oluşturmuştu. Bu etki insanların yaşamlarını sürdürmesini zorlaştırdı. Sultan Baybars'ın en kısa sürede insanların aklındaki izleri silmeliydi. Bunun yanında Suriye'de düzeni ve asayişi sağlaması gerekiyordu.

³³⁰ Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260- 1277)**, s. 36; Kanat, “*Baybars Zamanında Memlûk – İlhanlı Münasebetleri (1260 – 1277)*,” s. 35.

Tarihte Moğolların ilk kez Memluk Devleti tarafından durdurulmasından dolayı Moğollardan zulüm gören herkes Memluk Devleti'ne sığınmıştır. Bu durum Memluk Devleti'nin sultanları tarafından hoş karşılanması ve gelen kişilere çok iyi davranılması göçlerin artmasına ve sürekli olmasına neden olmuştur. Bu göçlerin hem olumlu hem de olumsuz etkileri oldu.

Moğolların tarih sahnesine çıkmasıyla birlikte Türkmenler üzerinde olumsuz bir etki yaratmıştır. Türkmenler sürekli olarak Moğollarla mücadele içerisindeydiler. Moğolların hâkimiyeti altında yaşamayı kabul etmeyerek Orta Asya'dan başta Anadolu ve Dünya'nın çeşitli yerlerine göç ettiler. Anadolu'ya gelen Türkmenleri, Türkiye Selçuklu Devleti sultanları çok iyi davranmıştır. Türkmenler göçleri Selçuklu Devleti üzerinde olumlu bir etkiye neden olmuştur. Orta Asya'dan sürekli olarak Anadolu'ya Türkmen göçlerinin olması, Anadolu'nun Türk-İslam toprakları olmasını sağlamıştır. Aynı zamanda Anadolu'da bulunan Türklerin asimile olmalarını önledi. Diğer bir önemli etkisi de Türkiye Selçuklu Devleti'nin güçlenmesine ve sınırlarını genişletmesine büyük etkisi oldu.

Türkiye Selçuklu Devleti, Moğol hâkimiyetine girmesiyle Anadolu'da yaşayan Türkmenler, Moğollarla mücadele etmeye devam ettiler. Türkiye Selçuklu Sultanı II. İzzeddin Keykavus, Moğollara karşı büyük bir mücadele içerisine girdi. Doğal olarak da Türkmenler de sultanın yanında yer almıştır. Bilindiği gibi genel olarak Moğollar çok acımasız davranıyorlardı. Sultanın, İlhanlı Devleti'ne karşı başlatmış olduğu harekâtın başarısızlıkla sonuçlanması, Türkmenlerin hayatını büyük bir tehlike altına girmesine neden olmuştur. Hülagu Han, Anadolu'daki emirlerine Türkmenlerin hemen itaat altına alınmasının emrini verdi. Bunun üzerine harekete geçen İlhanlı komutanları başta Sivas, Kayseri bölgelerindeki Türkmenler ile Ağaç Erileri üzerine baskıları artmasından dolayı Türkmenler canlarını kurtarmak için ve İlhanlı Devleti hâkimiyeti altına girmek istemiyorlardı. Bu yüzden

Türkmenler, Memluk Devleti'nin hâkimiyeti altındaki Suriye topraklarına göç etmişlerdir.³³¹

Böylelikle Türkmenler, Memluk Devleti'ne sığındılar. Sultan Baybars kendisine sığınan göçmenlere genel olarak iyi davranması bu göçlerin devamını sağlamıştır. Sultan Baybars'ın izlemiş olduğu bu politikadan dolayı bütün Moğol zulmünden kaçan insanların tek kurtuluşu ve tek sığınağı oldu. Sultan Baybars dönemine Memluk Devleti'ne sığınan Türkmenlerin sayısı kırk bin kişidir. Sultan Baybars, Türkmenleri Gazze'den başlayarak Antakya ve Sis sınırlarına kadar olan Suriye sahillerine yerleştirdi. Sultan Baybars Haçlılardan aldığı toprakları da Türkmenlere ikta olarak verdi. Türkmenler zaman içerisinde Halep, Antakya, Ayntab ve Tablus yörelerini yurt tutular.³³²

Sultan Baybars çok akıllı bir politika izleyerek kendisine sığınan Türkmenlerden en iyi şekilde yararlanmıştır. Türkmenleri, Suriye'nin sınırlarına yerleştirerek düşmanlarına karşı tampon bölge oluşturdu. Böylece Suriye'nin sınırlarının güvenliği sağlanmıştır. Düşmanlarının ve özellikle de İlhanlı Devleti'nin, Memluk Devleti'nin topraklarına ani akınlar yapmalarının önünü kesmiş oluyordu. Çünkü Suriye toprakları İlhanlı Devleti ve ona bağlı devletlerin sürekli akınlarına maruz kalıyordu. Bu akınlarda merkezden Suriye'ye yardım birlikleri gelene kadar Suriye halkı öldürülüyor ve yağmalanıyordu. Bunun sonucu olarak da Suriye halkında İlhanlılara karşı büyük bir korkunun oluşmasını sağladı. Sultan Baybars kendisine sığına Türkmenlerin aynı zamanda iyi bir asker olduğunu biliyordu. Bundan dolayı onları sınırlara yerleştirerek topraklarının

³³¹ Faruk Sümer, **Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri – Boy Teşkilatı – Destanları**, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1972, s. 159; Bal, “a. g. m.”, s. 305-6; Cüneyt Kanat, “*Memlûkler'in Baybars Zamanındaki (1360-1377) Suriye- Çukurova Siyaseti ve Bu Siyasetin Çukurova'nın Türkleşmesindeki Rolü*”, III. Çukurova Halk Kültürü Bilgi Şöleni Sempozyumu, Bildiriler, Adana, 1999, s. 431; Arslantaş, “*Memlûk – Moğol Mücadelesi ve Orta Doğu Tarihine Etkileri*”, s. 792; Özbek, “*Türkiye Selçukluları – Memluk Münasebetleri (1250 – 1277)*”, s. 60; Ayaz, **Memlûk – Kıbrıs İlişkileri Kıbrıs'ta İlk Türk Hâkimiyeti**, s. 49; Faruk Sümer, “*Çukur – Ova Tarihine Dair Araştırmalar*”, **Tarih Araştırmalar Dergisi**, C: 1, S: 1, 1963, s. 8.

³³² Sümer, **Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri – Boy Teşkilatı – Destanları**, s. 159; Bal, “a. g. m.”, s. 306; Kanat, “*Memlûkler'in Baybars Zamanındaki (1360-1377) Suriye- Çukurova Siyaseti ve Bu Siyasetin Çukurova'nın Türkleşmesindeki Rolü*”, s. 432; Arslantaş, “*Memlûk – Moğol Mücadelesi ve Orta Doğu Tarihine Etkileri*”, s. 793; Özbek, “*Türkiye Selçukluları – Memluk Münasebetleri (1250 – 1277)*”, s. 60; Ayaz, **Memlûk – Kıbrıs İlişkileri Kıbrıs'ta İlk Türk Hâkimiyeti**, s. 49; Sümer, “*Çukur – Ova Tarihine Dair Araştırmalar*”, s. 8.

güvenliğini artırdı. Aynı zamanda sınırları geçip düşmana ani saldırılar yaptırarak, düşmanı yıpratmasını da sağladı. Yani kısacası sınır karakolları oluşturulmuş diyebiliriz. Bunun yanında Sultan sefere çıktığında Türkmenlerden yardımcı kuvvetlerde aldı. Memluk ordusu içerisinde yer alan, Türkmen yardımcı kuvvetleri önemli bir yere sahipti. Sultan Baybars bu politikası ile uzun yıllar sınırlarını korumayı sağladı. Böylece hem Memluk Devleti'nin asker sayısının artmasına hem de askeri güç olarak güçlenmesini sağladı. Bu durumun gerçekleşmesinin altında yatan temel neden ise İlhanlı Devleti'nin hâkimiyeti altındaki Türkmenlere kötü davranmasından kaynaklanmaktadır. İlhan Devleti'nin uygulamış olduğu politika kendisi için büyük bir tehdidin oluşmasını hızlandırmıştır. Çünkü isteyerek veya istemeyerek Memluk Devleti'nin güçlenmesine neden oldu. Kendi hâkimiyeti altında yaşayan insanları kendine bağlayamamasından dolayı, onların kendisine hizmet etmelerini de engelliyordu. Ancak karşısındaki düşmanı kendisine sığınan kişileri hiç düşünmeden hâkimiyeti altına alması devlet halk bütünleşmesini geliştirdi. Bunun sonuncu olarak da kendisine en iyi şekilde hizmet edildiği görülüyor.

Bunun yanında Türkmenlerde kendilerine güvenli bir yurt buldular. Sultan Baybars din kardeşlerinin güvenilir bir yerde yaşamlarını sürmelerini sağladı. Sultan Baybars, Türkmenleri sınırlara yerleştirerek bu toprakların Türkleşmesini sağladı. Özellikle Ermenilerden ve Haçlılardan aldığı toprakları Türkmenlere ikta olarak vermesi, onun bu düşünceye sahip olduğunu gösteriyor. Kesin suretle Türk-İslam toprakları olmasını hedefledi. Bu durumda gösteriyor ki Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti sürekli olarak etkileşim içerisinde olduğunu ortaya koyuyor. İlhanlı Devleti'nin uygulamış olduğu politika Memluk Devleti üzerinde olumlu sonuçlar doğurmasına neden oldu.

2.3.Sultan zeyneddin ketboğa döneminde ilhanlı devleti ile sosyal etkileşimler

Sultan Zeyneddin Ketboğa, Memluk Devleti'nin tahtına 1 Kasım 1294 yılında çıktı. Sultan Ketboğa Moğol asıllı bir askerdir. Ketboğa 1261 yılında meydana gelen Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti arasındaki Humus savaşında Memluk Devleti'ne esir düştü. Melik Kalavun onu alarak en iyi şekilde yetiştirdi. Melik Kalavun daha sonra onu azat etti. Ketboğa Memlukların arasına girdi. Ketboğa askerlik mesleğinde gösterdiği üstün başarısından dolayı, hızla yükselerek emirler arasına girmeyi başardı.³³³ Daha sonrasında devlet yönetimi içerisindeki gücü ve etkisiyle Memluk Devleti'nin tahtına oturdu.

Bu durum Sultan Ketboğa için çok büyük bir başarıdır. Çünkü Memluk Devleti'nin can düşmanı olan Moğollar ve İlhanlı Devleti'nin uygulamış oldukları politika doğrultusunda şaşkıncı bir olaydır. Yani genel olarak Moğolların önüne gelen kadın, çocuk ve yaşlı demeden herkesi kılıçtan geçirmesinin, yanı sıra hâkimiyetleri altına aldıkları şehirleri, kasabaları ve köyleri yakıp yıkmalarından dolayı insanlarda Moğollara karşı büyük bir kin ve nefretin oluşmasına neden oldu. Özellikle Hülagu Han'ın İslam topraklarında yaptığı katliamlar, Müslümanların ve Türklerin zihinlerinde hiç unutulmayacak izler bırakmıştı. Bu durum İlhanlı Devleti'nin tahtına çıkan diğer Hanların döneminde de değişmedi. Sürekli olarak öldürülenler ve zulüm görenler, Müslümanlar ve Türkler oldu. Bu durumun doğal sonucu olarak da Müslümanlarda ve Türklerde, İlhanlı Devleti'ne karşı büyük bir kin ve nefretin oluşmasını sağladı. Ancak insanların onlara karşı oluşturmuş olduğu kin ve nefrete rağmen Moğol asıllı bir askerin zamanla yükselerek Memluk Devleti'nin tahtına çıkması, gerçekten çok şaşkıncı bir durumdur.

Bu durumun böyle gelişmesinde Memluk Devleti'nin uygulamış olduğu politikanın önemini ortaya koymaktadır. Çünkü kendisine esir düşen veya sığınan kişilere çok iyi davranıp onların güvenini kazanarak devlete olan

³³³ Tagrıberdi, a. g. e., s. 83; Yiğit, *Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517*, s. 67; Sağlam, “*Memlûk Tahtında Moğol Asıllı Bir Sultan: Zeyneddin Ketboğa ve Saltanat Dönemi (694696/ 1294-1296)*,” s. 55.

bağlarını güçlendirilmesini sağladı. Böylece bu insanların kalplerini kazanmış oldu. Doğal olarak bu insanlar Memluk Devleti için elinden gelen her türlü hizmeti yaptılar. Memluk Devleti'nin sultanları da bu kişileri ayırım yapmadan hak ettikleri mevkilere getirdiler.

Bu kişilerden bir tanesi de Ketboğa'dır. Ketboğa, Memluk Devleti'ne esir düşene kadar İlhanlı Devleti'ne hizmetlerde bulundu. Esir düştükten sonra kendisini en iyi şekilde geliştirerek hızlı bir şekilde devlet kademelerinde yükseldi. Ketboğa artık İlhanlı Devleti için hizmet etme yerine can düşmanları olduğu Memluk Devleti için hizmet etmeye başladı. Bu durum her iki taraf içinde çok büyük bir gelişmedir. Bu durum bir taraf için olumsuz iken diğer taraf için olumlu bir olaydır. Bu durumda her iki devletinde sürekli olarak etkileşim halinde olduklarını gösteriyor.

Sultan Ketboğa'nın, Memluk Devleti'nin tahtına çıkmadan öncesinde Memluk Devleti içerisindeki etkisini ve sultanlık yolundaki adımlarına bakmalıyız. Çünkü Sultan Ketboğa'nın sultanlık dönemini tam olarak anlayamaya biliriz. Bu yüzden Ketboğa'nın tahta çıkmadan önceki dönemini kısaca inceleyeceğiz. Memluk Devleti'nin tahtına, Sultan Kalavun'un ölümü üzerine 11 Kasım 1290 yılında oğlu Halil el-Melik el-Eşref tahta oturdu. Sultan Halil Eşref ilk olarak naibü's-saltan görevine Bedreddin Baydara'yı, vezirlik görevine ise Şemseddin Muhammed ed-Dımeşkî'yı göreve getirdi.³³⁴ Sultan Halil'e karşı çıkan isyanları bastırdıktan sonra babasının yarım bırakmış olduğu işini tamamlamak için harekete geçti. Sultan Halil hazırlıklarını tamamladıktan sonra Haçlı kontlukları üzerine yürüdü. Kısa sürede Sultan Halil Suriye sahilinde bulunan bütün Haçlı kalıntılarının varlıklarına son verdi.

Görüldüğü gibi Sultan Halil cesur ve savaşçı bir kişiliğe sahip bir kişiydi. Haçlılarla çok iyi bir şekilde mücadele ederek tarihe ismini Suriye sahilinde Haçlı varlığına son veren sultan olarak yazdırdı. Ancak Sultan Halil'in kötü ahlakından dolayı devlet yöneticileri ve halk arasında sevilmemeye başlandı. Bununla da kalmayarak bazı önemli devlet görevlilerini kendisine düşman

³³⁴ Tagrıberdi, a. g. e., s. 71; Yiğit, **Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517**, s. 64; Koprıman, “*Mısır Memlukleri (1250-1517) Mısır'da Memlûk Devleti'nin Kuruluşu*”, s. 473-5.

olmalarına neden oldu. Kendisinin göreve getirdiği Bedreddin Baydara'da kendisine verilen gücü kullanarak devlet içerisinde önemli bir yere sahip oldu. Bedreddin Baydara'nın gözünde Memluk Devlet'inin tahtındaydı. Sultan Halil'e karşı oluşan bu kötü durum, onun sonunun gelmesine neden oldu. Ona karşı olanlar ondan kurtulma yolları aramaya başladılar. Sultan Halil'in ava çıktığını fırsat bilerek harekete geçtiler. Çünkü onlar Sultan Halil'den önce davranmak zorundaydılar. Yoksa Sultan Halil'in kendilerine karşı harekette bulunacağını farkındaydılar. Sultan Halil'in avda olmasını fırsat bilerek Bedreddin Baydara, Hüsameddin Lâçin, Şemseddin Kara Sungur ve Seyfeddin Bahadır gibi emirler bir araya gelerek Sultan Halil avda iken 13 Aralık 1293 yılında öldürdüler.³³⁵

Ardından hemen Bedreddin Baydara'yı Memluk Devleti'nin sultanı ilan ettiler. Bunun ardından Kahire'nin yoluna koyuldular. Emir Zeyneddin Ketboğa ve çevresindeki kişiler, Sultan Halil'in öldürüldüğünü ve Bedreddin Baydara'nın sultan ilan edildiğini duydu. Zeyneddin Ketboğa liderliğinde hemen harekete geçtiler. Çünkü Sultan Halil'in öcünü almak istediler hem de Bedreddin Baydara'nın sultan olmasına razı olmadılar. Emir Ketboğa liderliğinde harekete geçerek Bedreddin Baydara ve arkadaşlarıyla karşı karşıya geldiler. Yapılan mücadelede Bedreddin Baydara öldürüldü ve arkadaşları kaçtı.³³⁶

Emir Ketboğa'nın, Moğol asıllı olması ve Memluk Devleti'nin ordusunda kısa sürede ne kadar önemli bir konuma geldiğinin göstergesidir. Çünkü Memluk askerleri onun liderliği altında hareket etmeye başlamışlardı. Bu durum büyük bir gelişmedir. Çünkü Moğol asıllı bir kişinin kendisini askerler arasında onu ne kadar kabullendiklerini ve bağlılığını ortaya koyuyor. Memluk Devleti'nin askerlerinin onun liderliğinde hareket etmeleri

³³⁵ Tagrıberdi, a. g. e., s. 75; İbn Kesîr, *El Bidâye Ve'n-Nihâye Büyük İslâm Tarihi*, Çev: Mehmet Keskin, C:14, Çağrı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 15; Yiğit, *Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517*, s. 65; Koprıman, “*Mısır Memlukleri (1250-1517) Mısır'da Memlûk Devleti'nin Kuruluşu*”, s. 475; Clot, a. g. e., 75; Ayaz, *Memlûkler (1250 – 1517)*, s. 37; Holt, a. g. e., s. 108; Sağlam, “*Memlûk Tahtında Moğol Asıllı Bir Sultan: Zeyneddin Ketboğa ve Saltanat Dönemi (694696/ 1294-1296)*,” s. 58.

³³⁶ Tagrıberdi, a. g. e., s. 76; Yiğit, *Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517*, s. 65; Koprıman, “*Mısır Memlukleri (1250-1517) Mısır'da Memlûk Devleti'nin Kuruluşu*”, s. 476; Clot, a. g. e., 75; Ayaz, *Memlûkler (1250 – 1517)*, s. 38; Holt, a. g. e., s. 108; Sağlam, “*Memlûk Tahtında Moğol Asıllı Bir Sultan: Zeyneddin Ketboğa ve Saltanat Dönemi (694696/ 1294-1296)*,” s. 59.

Emir Ketboğa'nın askerler arasındaki değerini ve önemini belirtiyor. Bu durum sadece Memluk Devlet'inin yabancılara karşı uygulamış olduğu politikanın sonucu değildi. Aynı zamanda Emir Ketboğa'nın göstermiş olduğu bağlılık ve hizmetlerin de etkisi büyüktür.

Emir Ketboğa, Sultanı Halil'in öldürülmesi üzerine çevresinde askerlerle birlikte, onun öcünü almak için harekete geçmesi onun sultana ne kadar bağlı olduğunu ortaya koyuyor. Emir Ketboğa sultanının öcünü almak için canını ortaya koyuyor. Bu durumda Emir Ketboğa, Memluk Devleti'ne bağlılığını gösteriyor. Bunun yanında Memluk Devleti içerisinde büyük bir güç haline geldiğini gösteriyor. Çünkü Bedreddin Baydara ve arkadaşlarının sultanı öldürmeleri ve Bedreddin Baydara'yı da, Memluk Devleti'nin sultanı ilan eden kişilerin karşısında durmasıdır. Bu kişilerin varlığına son vererek, kendisinin ordu içerisinde ne kadar güç sahibi olduğunu gösteriyor. Kısacası Emir Ketboğa, Memluk Devleti'ne büyük hizmetlerde bulundu. Bu gerçekleşen olaylar Emir Ketboğa'yı, Memluk Devleti'nin sultanlığına bir adım daha yaklaştırdı.

Daha sonra Emir Ketboğa, Bedreddin Baydara ve arkadaşlarına son verdikten sonra Sultan Halil'in kardeşi Nasırüddin Muhammed'e el-Melik en-Nasır ünvanının vererek 15 Aralık 1293 yılında Memluk Devleti'nin tahtına çıkardılar. Sultan Nasır tahta çıktıktan sonra Naibü's-Saltanat görevine Emir Zeyneddin Ketboğa'yı getirdi ve vezirlik görevine ise Alemüddin Sencer eş-Şucâi'yi getirdi.³³⁷

Sultan Nasır tahta çıktığında henüz 9 yaşındaydı. Sultan Nasır devleti tek başına yönetecek yaşta değildi. Göreve getirdiği emirler sayesinde devlet yönetiliyordu. Bu yüzden devletin yönetimi bu emirlerin elindeydi. Bundan dolayı da emirler her geçen gün daha da güçleniyorlardı.

³³⁷ Tagrıberdi, **a. g. e.**, s. 76; el-Mansûrî, **a. g. e.**, s. 128; Kesîr, **a. g. e.**, C: 14, s. 15-6; Yiğit, **Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517**, s. 65-6; Koprıman, “*Mısır Memlukleri (1250-1517) Mısır'da Memlûk Devleti'nin Kuruluşu*”, s. 476 - 7; Clot, **a. g. e.**, 75; Ayaz, **Memlûkler (1250 – 1517)**, s. 38; Holt, **a. g. e.**, s. 108; Koprıman, “*Mısır Memlûkleri (1250 – 1517)*,” s. 111; Sağlam, “*Memlûk Tahtında Moğol Asıllı Bir Sultan: Zeyneddin Ketboğa ve Saltanat Dönemi (694696/ 1294-1296)*,” s. 59; Cüneyt Kanat, “*Bahrî Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet Adamlarına Düzenlenen Bazı Suikastlar*,” **Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi**, S: 3, İstanbul, 2000, s. 39.

Emir Ketboğa ve Sencer eş-Şucâi arasında rekabetin başlamasına neden oldu. Her iki emirde devlet yönetiminde tek söz sahibi olmak istiyordu. Bundan dolayı çocuk yaşta olan Sultan Nasır'ın yerine bu güçlü emirlerden birinin geçmesi bekleniyordu. Her iki emirde birbirilerinin varlığına son vermek istiyordu. Artık iki emir arasında mücadele başladı. Vezir Şucâi, Burciyye ve Sultaniyye memluklerinin desteğini sağladı. Onları Emir Ketboğa'ya karşı kışkırtmaya başladı. Böylece taraflar arasında mücadele başladı. Ancak güçler dengesi değişerek Emir Ketboğa, Vezir Şucâi'ye göre daha fazla güçlenmeye başladı. Emir Ketboğa daha sonra bu işi kökünden çözmek için vezir Şucâi'nin bulunduğu kaleyi kuşattı. Bu durum karşısında vezir Şucâi'ni destekleyen kişilerin bir kısmı saf değiştirerek Emir Ketboğa'nın emrine girdi. Bu durum karşısında çaresiz kalan vezir Şucâi, Emir Ketboğa'ya teslim olmaktan başka çaresi kalmadı. Bunun üzerine teslim oldu. Ancak vezir Şucâi hapisaneye götürülürken yolda askerler tarafından öldürüldü.³³⁸

Böylece Emir Ketboğa karşısındaki en büyük rakibini ortadan kaldırdı. Devlet yönetimin de tek söz sahibi oldu. Çünkü Sultan Nasır'ın yaşının çok küçük olmasından dolayı devleti yönetecek yaşta değildi. Emir Ketboğa, Memluk Devleti'ni fiili olarak yönetmeye başladı. Emir Ketboğa sadece sultan ismini taşımıyordu. Emir Ketboğa devlet yönetiminde tek söz sahibiydi ve Sultan Nasır'ın en ufak sözü bile geçmiyordu. Bu durum Emir Ketboğa'nın sultan olmasının çok yakın olduğunu gösteriyordu. Bu durum da onun yetenekli, kabiliyetli ve güçlü olduğunu gösteriyor. Emir Ketboğa Moğol asıllı olmasına rağmen, vezir Şucâi'ye karşı girmiş olduğu mücadelede büyük bir destek gördü. Bunun yanında vezir Şucâi'yi destekleyen kişilerin bir kısmı saf değiştirerek, Emir Ketboğa'nın yanında yer almışlardır. Bu durumda Emir Ketboğa'nın insanlar tarafından çok sevilmesi ve onların güvenlerini kazanmasından kaynaklanıyor. Çünkü böyle olayları çok nadir olarak gerçekleşmektedir. Genel olarak can

³³⁸ Tagrıberdi, a. g. e., s. 79-80; Kesîr, a. g. e., C: 14, s. 16; el-Mansûrî, a. g. e., s. 131; Yiğit, **Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517**, s. 66; Koprıman, “*Mısır Memlûkleri (1250-1517) Mısır'da Memlûk Devleti'nin Kuruluşu*”, s. 477; Koprıman, “*Mısır Memlûkleri (1250 – 1517)*,” s. 111; Sağlam, “*Memlûk Tahtında Moğol Asıllı Bir Sultan: Zeyneddin Ketboğa ve Saltanat Dönemi (694696/1294-1296)*,” s. 59-61; Kanat, “*Bahrî Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet Adamlarına Düzenlenen Bazı Suikastlar*,” s. 39.

düşmanları olan Moğol asıllı bir kişiyi desteklemek yerine hiç sevmedikleri kendi insanını desteklediği görülmektedir. Bu durumda açık bir şekilde Emir Ketboğa'nın Memluk Devleti'ne yapmış olduğu hizmetlerden kaynaklandığını gösteriyor.

Sultan Halil'i öldürenler arasında bulunan Emir Hüsameddin Lâçin'in ortaya çıkması ortalığın karışmasına neden oldu. Sultan Halil'i destekleyen ve onu seven askerler onun öcünü almak için harekete geçtiler. 30 Kasım 1294 yılında başta Kahire olmak üzere bazı şehirlerde isyan çıkardılar. İsyan eden kişiler fazla ileri giderek Bâbu's-Saade'yi yaktılar. Kahire de silah depolarının açtılar ve bununla da kalmayarak sultanın atlarını çaldılar. Bu olayları yapmalarının tek sebebi Sultan Halil'in katilinin öldürülmemesi ve Sultan Nasır'ın da sultanlığının tehlikede olduğunu düşünmeleridir. Aynı zaman da Emir Ketboğa'nın Lâçin'i koruyup kolladığı düşüncesi oluşmuştu. Bu düşüncelerden dolayı isyancıların daha da öfkelenmesine neden oldu. Bunun üzerine Emir Ketboğa harekete geçti. Emir Ketboğa isyancıların bir kısmını yakalattı. Yakaladığı isyancıların bazılarının ellerini kestirdi, bazılarının ayaklarını kestirdi ve bazılarının da gözlerine mil çektirdi. Emir Ketboğa bazı isyancılarda Züveyle kapısına astırdı. Bu olayların gerçekleşmesi üzerine bir kısım isyancı kaçamaktan başka çare kalmadı. Onlar da kaçtılar ve saklandılar.³³⁹

Emir Ketboğa devlet içerisinde çıkan isyanı kısa sürede bastırdı. Devlet içerisindeki huzuru ve güvenliği kısa sürede tesis etti. İsyan eden kişilerin çok fazla ileri gitmesinden dolayı onları çok ağır bir şekilde cezalandırdı. Çünkü Emir Ketboğa isyancıların yapmış oldukları hareketler Sultan Nasır'ın ve Memluk Devleti'nin namusuna yapılan büyük bir leke sürdüler. Bu yüzden Emir Ketboğa yakaladığı İsyancıları en ağır şekilde cezalandırdı. Emir Ketboğa uyguladığı ağır ceza ile sürülen lekeyi temizlemek istedi. Diğer bir nedeni de devlete karşı isyan eden kişilere devletin acımasız yüzünü gösterdi. Çünkü her fırsatta insanların isyana kalkışmalarının önü kesildi. Bu durum Emir Ketboğa'nın cesaretini ve gücünü ortaya koyuyordu.

³³⁹ Tagrıberdi, a. g. e., s. 81; el-Mansûrî, a. g. e., s. 133; Kesîr, a. g. e., C: 14, s. 16; Sağlam, "Memlûk Tahtında Moğol Asıllı Bir Sultan: Zeyneddin Ketboğa ve Saltanat Dönemi (694696/ 1294-1296)," s. 62-3.

Emir Hüsameddin Lâçin, Emir Ketboğa'nın yanına gelerek onun ile gizliden gizliye görüştü." *Emir Lâçin, Sultan Halil'i destekleyen kişilerin ileride tekrar isyana kalkacaklarını dile getirdi. Sultan Nasır'ın ileride hâkimiyeti eline aldığı zaman kendisini de bu görevde bırakmayacağını ve kardeşi Sultan Halil'in intikamını alacağını söyledi. Kendisinin hemen harekete geçerek Sultan Nasır'ı tahtan indirip yerine çıkmasını dile getirdi.*" Emir Ketboğa'nın da gözü Sultan Nasır'ın yerinde olduğu için hemen harekete geçti. Emir Ketboğa, halife, kadılar ve emirleri toplantıya çağırdı. Emir Ketboğa henüz çocuk yaşta olan Sultan Nasır hakkında görüştü. Sultan Nasır'ın devleti yönetecek gücünün ve yeteneğinin bulunmadığını ifade etti. Bunun yanında devlet içerisinde Sultan Nasır'ın sözü geçmiyordu. Bu durumlardan dolayı Memluk Devleti'nin tahtına askerlerin ve halkın çekineceği bir kişinin tahta çıkması gerekiyor. Bunun yanında Memluk Devleti'nin emir ve kanunlarını uygulayacak yetişkin ve güçlü birinin tahta çıkması gerektiğini belirtti. Aksi takdir de Memluk Devleti'nin bekasının büyük bir tehlike altında olduğunu belirtti. Emir Ketboğa'nın ileri sürmüş olduğu düşünceler doğrultusunda, toplantıda bulunan kişiler oy birliğiyle Sultan Nasır'ı tahtan indirip yerine Emir Ketboğa'yı tahta çıkarma kararı aldılar. Böylece Memluk Devleti'nin tahtına Sultan Zeyneddin Ketboğa, 1 Kasım 1294 yılında tahta çıktı. Tahtan indirilen Sultan Nasır kaledeki sarayların birine kapatıldı ve dış dünyayla bağlantısı kesildi.³⁴⁰

Böylece ilk kez Moğol asıllı bir kişi Memluk Devleti'nin tahtına çıktı. Bu durum Memluk Devleti tarihinde büyük bir olay olarak adlandırılabilir. Çünkü can düşmanı olan İlhanlı Devleti'nin askeri olan Ketboğa, şimdi onun Memluk Devleti'nin tahtına çıkması ve bu devlete hizmette bulunması büyük bir olaydı. Önce ki dönemlerde Ketboğa İlhanlı Devleti'ne hizmet ederken, esir düştükten sonra İlhanlı Devleti'ne karşı mücadele etmeye başladı. Emir Ketboğa, sultan olmadan önce çok uzun yıllar hizmette bulundu. Onun esir düştüğü dönemlerde İlhanlı Devleti her fırsatta Memluk

³⁴⁰ Tagrıberdi, a. g. e., s. 81-2; el-Mansûrî, a. g. e., s. 134; Kesîr, a. g. e., C:14, s. 20-1; Yiğit, **Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517**, s. 67; Koprıman, "Mısır Memlukleri (1250-1517) Mısır'da Memlûk Devleti'nin Kuruluşu", s. 478; Ayaz, **Memlûkler (1250 – 1517)**, s. 38; Holt, a. g. e., s. 110; Koprıman, "Mısır Memlûkleri (1250 – 1517)," s. 111; Sağlam, "Memlûk Tahtında Moğol Asıllı Bir Sultan: Zeyneddin Ketboğa ve Saltanat Dönemi (694696/ 1294-1296)," s. 63.

Devleti'nin üzerine yürüdü. Ketboğa da Memluk Devleti'nin ordusunun içerisinde görev yapmaktaydı. Bu da gösteriyor ki Ketboğa'nın esir düştüğü yıllardan itibaren İlhanlı Devleti'ne karşı mücadele ettiğini gösteriyor. Ketboğa'nın yapmış olduğu hizmetlerden dolayı devlet kademelerinde yükselmesine neden oldu. Aynı zamanda onun Memluk Devleti'ne ne kadar sıkı bir şekilde bağlı olduğunu gösteriyor. Zaman içerisinde devlet yönetiminde tek söz sahibi oluyor ve Ketboğa gücünün doruk noktasına ulaşıyordu. Bu dönemde Sultan Nasır'ın devleti yönetecek yaşta olmamasından dolayı önde gelen devlet adamları onu sultan ilan ediyorlardı. Bu da gösteriyor ki Ketboğa'nın devlet içerisinde önemini ve etkisini ortaya koyuyordu. Aynı zamanda devlet yöneticilerinin ona olan güvenini de göstermektedir.

Sultan Ketboğa'nın sultanlığı döneminde önemli iki gelişme oldu. Bu gelişmeler onun tahtan indirilmesine neden oldu. Bu nedenlerden önemlisi İlhanlı Devleti'nden Oyrat kabilesinin Memluk Devleti'ne sığınmasıdır. Oyratların gelmesi diğer olayında onların gelmesinden dolayı olduğu halk tarafından düşünüldü. Oyrat kabilesi Moğol kabileleri içerisinde önemli bir yere sahiptir. Bunun nedeni Cengiz Han'ın ilk ortaya çıktığı yıldan itibaren onun emri altına girmişlerdir. Oyratlar, Cengiz Han'a önemli hizmetlerde bulundular. Onlar her zaman onun yanında yer aldılar. Bunun karşılığı olarak Cengiz Han eşini bu kabilede seçti. Cengiz Han bununla da kalmayarak oğullarına, Oyrat emirlerinin kızlarıyla evlenmelerinin emrini verdi. Aynı zamanda Cengiz Han akrabalarından birinin kızını da Oyrat emirine verdi.³⁴¹

Görüldüğü gibi Cengiz Han'dan itibaren Oyrat kabilesi büyük bir önem taşımaktadır. Cengiz Han eşlerinden bir tanesini bu kabilede alarak akrabalık kuruldu. Aralarındaki ilişkilerin ve bağların güçlenmesini sağladı. Aynı zaman da Cengiz Han oğullarına da eşlerinin bir tanesini Oyrat kabilesinden almaların emrini verdi. Bu da gösteriyor ki Oyrat kabilesinin önemini açıkça ortaya koyuyor. Bunun tek nedeni Oyratların Cengiz Han'a göstermiş oldukları hizmet ve bağlılıktan kaynaklanıyordu.

³⁴¹ Cüveynî, a. g. e., C: II, s. 199; Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I-Kuruluş Devri**, s. 48.

Oyrat kabilesinin önde gelen emirleri Moğol İmparatorluğuna büyük hizmetlerde bulundular. Bunlardan bir tanesi Oyrat kabilesinden Taycu Binbaşı'nın oğlu olan Argun Aka büyük hizmetlerde bulundu. Ögedey Han döneminde İran coğrafyasında bir türlü düzen sağlanamıyordu. İran coğrafyası merkezden gönderilen valiler tarafından yönetiliyordu. Gönderilen valiler kendi çıkarları doğrultusunda hareket ediyorlardı. Ögedey Han, Argun Aka'ya Seyhun'dan Fars', Gürcistan, Anadolu ve Musul'un idaresini verdi.³⁴²

Bu görev çok önemliydi. Çünkü daha önce gönderilen valiler bu topraklarda huzuru ve düzeni sağlayamadılar. Kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiler. Halka ağır vergiler yüklediler. İnsanlar ağır vergiler altında ezildi. Argun Aka hemen harekete geçerek işleri yoluna koydu. Halkın üstüne yüklenmiş olan vergileri azaltarak halkın rahatlamasını sağladı. Argun Aka kısa sürede İran coğrafyasında huzuru ve düzeni sağladı. Bölgeyi kontrolü altına aldı. Vergileri düzenli olarak topladı. Argun Aka kendisine verilen görevi başarıyla yerine getirdi.

Möngke Han döneminde (1252-3) Hülagu Han'ı ülkenin batı tarafına göndererek düzeni ve asayişini sağlamsını emrini verdi. Bu topraklarda Cengiz Han'ın yasalarını uygulamasını ve düzenin sağlanmasının kararını verdi. Aynı zamanda bütün İran, Bağdat, Suriye ve Mısır topraklarını fetih etmesinin emrini verdi. Bu topraklarda hâkimiyetin tamamen sağlanmasını istiyordu. Kendisine boyun eğmeyen devletleri de ortadan kaldırmasının emrini verdi. Hülagu Han'ın bu istediklerini gerçekleştirmesi içinde çok sayıda emrine asker verdi. Oyrat kabilesinden Buka Timur liderliğinde Oyrat askerlerini de emrine verdi.³⁴³

Möngke Han'ın emri üzerine Oyrat kabilesi, Hülagu Han ile birlikte İran coğrafyasına geldiler. Oyrat kabilesinin askerleri Hülagu Han'ın emri

³⁴² Cüveynî, a. g. e., C: II, s. 200; Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I-Kuruluş Devri**, s. 53; Grousset, a. g. e., s. 390; Spuler, a. g. e., s. 50; Deniz, **Moğolların Anadolu Politikası İlhanlılar Zamanında Anadolu**, s. 80; Deniz, **Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi**, s. 77; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 314-5.

³⁴³ Cüveynî, a. g. e., C: III, s. 57; İbnü'l - İbri, a. g. e., s. 26; Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I-Kuruluş Devri**, s.57; Deniz, **Moğolların Anadolu Politikası İlhanlılar Zamanında Anadolu**, s. 83; Deniz, **Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi**, s. 80; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 138.

altından savaştılar. Daha sonra Hülagu Han, İlhanlı Devleti'ni kurdu. Böylece Oyratlarda bu topraklara yerleştiler. Gazan Han dönemine kadar Oyratlar İlhanlı Devleti'ne hizmette bulundular. İlhanlı Devleti'nin kuruluş evresinde de Oyratlar yer aldılar. Oyratlar, İlhanlı Devleti'nin her kademesinde yer aldılar.

Argun Aka, Hülagu Han'ın, İran coğrafyasına geldiği zaman hemen huzuruna gelerek ona bağlılığını bildirdi. Onun emrine girdi. Artık Hülagu Han'a hizmet etmeye başladı. Görüldüğü gibi Oyrat kabilesi İlhanlı Devlet'i kurulmadan önce Hülagu Han'ın emri altına girdi. Hülagu Han ikinci eşini Oyrat kabilesinden Touroloji Kurkan'ın kızı Kuik Hatun ile evlendi.³⁴⁴

Oyrat kabilesi ile iyi ilişkiler Cengiz Han ile başlamıştı. Bu iyi ilişkiler Cengiz Han'dan sonra gelen Moğol hanları tarafından da devam ettirildi. Hülagu Han'ın batıya gönderilmesiyle birlikte, Oyrat askerlerinin onun emrine verildi. Argun Aka'nın da Hülagu Han'ın emrine verilmesi Oyratlarla, Hülagu Han'ın ilişkilerinin gelişmesine neden oldu. Hülagu Han'ın ikinci eşini Oyrat kabilesinden alması Oyratlarla olan bağların ve ilişkilerin sağlamlaşmasını sağladı. Bu olaylar Oyratların İlhanlı Devleti'ne bağlılığını artırdı. Onların İlhanlı Devleti'ne daha iyi hizmet etmelerini teşvik etti. Bu iyi ilişkiler Gazan Han dönemine kadar çok iyi bir şekilde devam etti.

Hülagu Han ile İran coğrafyasına gelen Oyratlar, İlhanlı Devleti'nin kurulmasından sonra Doğu Anadolu bölgesine yerleştiler. Oyratlardan çok sayıda insan gelmişti. Oyratlar Musul ve Diyarbakır yörelerini kendilerine yurt tuttular.³⁴⁵ Oyrat kabilesi bu topraklarda Gazan Han dönemine kadar yaşadılar. Oyratlar, Cengiz Han'dan itibaren hizmet etmeye başlamışlardı. Bu hizmetlerinin karşılığı olarak da Cengiz Han'ın takdirini ve beğenisini kazandılar. Bunun sonucu olarak Cengiz Han'ın soyu ile sağlam ilişkiler kurdular. Bu ilişkileri evlilik yoluyla da daha da sağlamlaştırıldı. İlhanlı Devleti içerisinde önemli görevler de bulundular.

³⁴⁴ Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I-Kuruluş Devri**, s. 50; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 127.

³⁴⁵ Sümer, "*Anadolu'da Moğollar*," s. 13; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 378.

İlhanlı Devleti'nin kuruluşundan itibaren Doğu Anadolu bölgesinde başlıca iki askeri üst kuruldu. Bu üstler Diyarbakır ve Van eyaletinden oluşmaktaydı. Van eyaletinin merkezi Ahlat idi. Diyarbakır eyaleti ise Musul, Mardin, Diyarbakır ve çevreleri oluşturmaktaydı. Diyarbakır eyaletinin merkezi ise Musul idi. Diyarbakır askeri üstünün İlhanlı Devleti'nin askerlerinin büyük çoğunluğunu Oyrat askerlerinden oluşmaktaydı. Oyratlar genellikle kış mevsimini Musul ve çevresinde geçirirlerdi.³⁴⁶

İlhanlı Devleti'nin ilk hanı olan Hülagu Han'dan itibaren Diyarbakır'da hemen hemen tamamı Oyratlardan oluşan askeri bir üst oluşturuldu. Bu da gösteriyor ki Oyratların askeri olarak büyük bir yeteneğe sahip olduklarını gösteriyor. Çünkü Cengiz Han'ın ilk olarak sahneye çıktığı andan itibaren onun yanında yer aldılar. Onunla birlikte zorlu mücadeleler içerisine girdiler. Bu mücadeleler de Cengiz Han üstün bir başarı göstererek düşmanlarını ortadan kaldırdı. Cengiz Han'ın bu başarısında hep yanında yer alan ve onu destekleyen Oyratlar bulunmaktaydı. Cengiz Han için Oyratlar büyük bir önem arz ediyordu. Cengiz Han oğullarına Oyrat kabilesinin kızlarıyla evlenmelerinin emrini verdi. Bununla da kalmayarak akrabalarının kızlarını da Oyrat kabilesinin reisleriyle evlendirdi. Hülagu Han'ın batı seferine gönderilirken emrine Oyrat askerleri verildi. Hülagu Han da Oyratlara büyük önem verdiği görülmektedir. Çünkü İlhanlı Devleti'ni kurduktan sonra Oyratlardan bir askeri üst kurdu. Bu durumda açık bir şekilde Oyratların askeri alanda başarılı olduğunu ortaya koyuyor. Oyratlar, Gazan Han dönemine kadar İlhanlı Devleti'ne hizmette bulunuyorlar. Gazan Han döneminde bir kısım Oyrat liderleri Gazan Han ile ters düşdüler.

Gazan dönemine kadar İlhanlı Devleti'ne büyük hizmet etmiş olan Oyratların, Memluk Devlet'ine sığınma nedenleri kaynaklarda iki farklı şekilde anlatılmaktadır. Bu dönem de İlhanlı Devleti içerisinde taht mücadelesi bulunmaktaydı. Geyhatu ile Baydu arasında taht mücadelesi vardı. Bu taht mücadelesinde Baydu'yu, İlhanlı Devleti içerisinde önemli bir

³⁴⁶ Faruk Sümer, **Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan – Şah'a Kadar)**, C: I, TTK Yayınları, Ankara, 1967, s. 33; Cüneyt Kanat, "*Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar*," **Tarih İnceleme Dergisi**, S: XV, İzmir, 2000, s. 107; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 378.

yere sahip olan Oyratlar destekledi. Baydu, Geyhatu'na karşı vermiş olduğu mücadeleyi kazanarak İlhanlı Devleti'nin tahtına oturdu. Baydu Han'ın İlhanlı tahtına çıkmasından kısa bir süre sonra Gazan Han, İlhanlı Devleti'nin tahtının kedisinin hakkı olduğunun iddia ederek aralarında taht mücadelesi başladı. Geyhatu mücadelesinde de Baydu yanında yer alan Oyratlar yine aynı şekilde Gazan Han'a karşı Baydu'nun yanında yer aldılar. Ancak işler beklenildiği gibi gitmeyerek Baydu taht mücadelesini kaybetti. Gazan Han'ın, İlhanlı Devleti'nin tahtına oturması ile Oyratlar için tehlike demek anlamına geliyordu. Oyratların reisi olan Turgay kendisin ve kendisine tabi olan Oyratların hayatlarını tehlikede görüyordu. Gazan Han'ın kendilerini ölüm ile cezalandıracağını düşünerek maiyetindeki kişilerle birlikte Memluk Devleti'ne sığınma nedenleri.³⁴⁷

Diğer kaynakların verdiği bilgilere baktığımızda Oyratların, Memluk Devleti'ne sığınmalarının nedenini çok farklı bir şekilde bilgi vermektedir. İlhanlı Devleti'nin içerisinde taht mücadelesi bulunduğu zamanda Oyrat adında bir Moğol kabilesi İlhanlıların hâkimiyeti altında yaşıyorlardı. Oyrat kabilesi Mar Matai manastırı civarında yaşıyorlardı. Oyratlar Hanlar hanı hakkında şikâyetleri bulunmaktaydı. Diğer taraftan da Han bunlara haberciler gönderdi. Hanın göndermiş olduğu elçiler onlara ağır hakaretler ettiler ve onları tehdit ettiler. Çünkü Hannın Oyratları tehdit edmesinin temel nedeni, onların Baydu Han'ın tahta bulunduğu sırada bazı Türkmenlere saldırmasıydı. Oyratlar, Türkmenlere saldırarak onların elinde bulunan her şeylerini aldılar. Yani Türkmenlerinde elinde bulunan inek, koyun, katır, at, aygır ve deve gibi hayvanları ellerinden aldılar. Baydu Han'ın, Gazan Han ile girmiş olduğu taht mücadelesini kaybetmesi sonucu, İlhanlı Devleti'nin tahtına Gazan oturması durumların değişmesine neden oldu. Türkmenler bunun üzerine Gazan Han'ın huzuruna çıkarak Oyratlar hakkında şikâyet de bulundular. Bunun üzerine Gazan Han, Oyratların, Türkmenlerden aldıkları bütün malları geri vermelerinin kararını verdi. Aynı zamanda bu karara karşı çıkanların ölüm cezasına çarptırılmasının emrini verdi. Elçiler Oyratların

³⁴⁷ Tagrıberdi, a. g. e., s. 85; el-Mansûrî, a. g. e., s. 136; Yiğit, **Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517**, s. 67; Kanat, “*Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar*,” s. 108; Sümer, “*Anadolu'da Moğollar*,” s. 65; Sağlam, “*Memlûk Tahtında Moğol Asıllı Bir Sultan: Zeyneddin Ketboğa ve Saltanat Dönemi (694696/ 1294-1296)*,” s. 67-8.

yanına geldiklerinde Türkmenlerden aldıkları malların çoğunluğu mahvolmuştu. Bunun yanında Oyratların elinde alacak hiçbir şey bulunmuyordu. Bu durum üzerine Türkmenler çok sinirlendiler. Elçiler ile Türkmenler, Oyratların üzerine gitmeye başladılar. Oyratlar, elçilerin ve Türkmenlerden gördükleri muameleler daha fazla dayanamayarak onların üzerlerine saldırdılar ve onları öldürdüler. Oyratlar bu olaylar karşısında Gazan Han'ın kendilerini ölüm cezasına çarptıracağını bildiklerinden dolayı, yanlarına alabildikleri her şeyi alarak Memluk Devleti'ne sığındılar.³⁴⁸

Görüldüğü gibi Oyratların, Memluk Devleti'ne sığınma nedenleri farklı anlatılıyor olsa da, her iki olayda da Oyratların Gazan Hanla ters düşmesi sonucu gerçekleşti. Bundan dolayı her iki olayın birbiriyle bağlantılı olduğunu düşünmek yanlış olmaz. Çünkü iki olay sonucunda Gazan Han'a karşı ters düşmeleri ve bunun sonucunda kendi hayatlarını tehlikede gördükleri için, canlarını kurtarmak için Memluk Devleti'ne sığındılar.

Baydu ile Gazan Han'ın birbiriyle girmiş oldukları taht mücadelesinde, Oyratlar Baydu'nun yanında yer almaları ve sonucunda Baydu'nun mücadeleyi kaybetmesiyle birlikte, İlhanlı Devleti'nin tahtına Gazan Han'ın oturması ile Oyratlar arasında gerginliğin başlamasına neden oldu. Doğal olarak Oyratlar bu olay karşısında tedirgin olmaya başladılar. Bu sırada Oyratların mallarına el koydukları Türkmenlerin, Gazan Han'a onları şikayet etmeleri gerginliğin artmasına neden oldu. Bu durumu fırsat bilen Gazan Han, Oyratlar üzerine baskı yapmaya başladı. Gazan Han onları cezalandırmak için bazı girişimlerde bulundu. Bu olaylardan dolayı Oyratların reisi olan Turgay'ın liderliğinde, Oyratlar oturdukları toprakları terk ederek, Gazan Han'dan kaçmayı ve canlarını kurtarmak için yola çıktılar.³⁴⁹

Oyratların reisi olan Turgay, İlhanlı hanedanlığı ile evlilikler yaparak akrabalık bağlarını meydana getirdi. Öncelikli olarak Turgay, Hülagu Han'ın kızı Mengübukan ile evlendi, onun ölümü üzerine de Mengü Timur'un kızı

³⁴⁸ Ebû'l-Farac, a. g. e., s. 658-9; Spuler, a. g. e., s. 106; Sümer, **Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan – Şah'a Kadar)**, s. 33; Kanat, "*Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar*," s. 108; Sümer, "*Anadolu'da Moğollar*," s. 65.

³⁴⁹ Kanat, "*Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar*," s. 109.

Kutlug ile evlendi.³⁵⁰ Görüldüğü gibi Cengiz Han soyu ile iki evlilik yaparak damat oldu. Cengiz Han'ın soyu ile akrabalık yapmış olduğu halde ardi ardına yaşanan olumsuz olaylardan dolayı canlarını kurtarmak için kaçırmaktan başka yol olmadığını düşünerek ülkesini terk ettiler. Kurulan akrabalık bağlar Oyratlar ile Gazan Han'ın arasındaki gerginliğin ortaya çıkmasını ve bu gerginliğin artmasını önleyemedi.

Oyratlar ile Gazan Han'ın arasındaki gerginliğin son noktaya gelmesi ile 1296 yılında Oyratların reisi Turgay ve ona bağlı bulunan Oyratlar yanlarına alabildikleri bütün mallarını alarak Suriye'ye doğru hareket etmeye başladılar. Bu durumu haber alan Gazan Han hemen harekete geçti. Gazan Han onların göç etmelerini engellemek istiyordu. Bunun için hemen Mulay Noyan'nın emrine bir tümen vererek Diyarbakır valisi olarak atadı. Mulay Noyan'ın görevi Oyratların göç etmelerini önlemek idi.³⁵¹ Emir Mulay, Oyratların, Suriye'ye geçiş yollarını tutmak ve onların Suriye sınırlarının içerisine girmesine engel olmaktı. Aynı zamanda Gazan Han haberciler ile kendisine karşı koyan Oyratları öldürmesinin emrini de verdi. Gazan bununla da kalmayarak Emir Kutugu'n emrine 80 atlı asker vererek, Turgay'ın yanında bulan diğer Oyrat reislerinin yakalamasının emrini verdi. Turgay, Gazan Han'ın kendileri için vermiş olduğu emirlerden haberdar oldu. Emir Kutugu'nun kendilerini yakalaması için gönderdiğini öğrendi. Bunun üzerine Turgay harekete geçti. Yanında bulunan Oyrat reislerinden Göktay ve Ulus ile anlaşarak Emir Kutugu saldırma kararı aldılar. Hemen harekete geçerek Emir Kutugu ve yanındakileri büyük bir hezimete uğrattılar. Daha sonra Turgay yanındaki Oyrat reisleriyle birlikte Suriye'ye doğru hareket etmeye devam ettiler. Bu sırada Emir Mulay, Turgay'ın, Emir Kutugu yenerek Suriye'ye doğru hareket ettiğini öğrendi. Emir Mulay hiç vakit kaybetmeyerek Turgay'ın peşine düştü. Emir Mulay yanındaki askerlerle beraber uzun bir süre peşlerinden gittikten sonra Turgay'a yetiştiler. Emir Mulay hemen harekete geçerek Oyratlara sadırdı.

³⁵⁰ Tagrıberdi, a. g. e., 85; Kanat, "Gazan Han Zamanında Memlük Devletine İltica Eden Uyratlar," s. 107; Sümer, "Anadolu'da Moğollar," s. 65.

³⁵¹ Fazlullah, a. g. e., s. 255; Spuler, a. g. e., s. 106-7; Sümer, **Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan – Şah'a Kadar)**, s. 33; Kanat, "Gazan Han Zamanında Memlük Devletine İltica Eden Uyratlar," s. 109.

Yapılan savaşı Oyratlar kazandı ve Emir Mulay'ın emrindeki askerlerin çoğunluğu kılıçtan geçirildi.³⁵²

Gazan Han yapmış olduğu bütün hareketlere karşı Oyratları durdurmakta başarısız oldu. Oyratlar üzerlerine gönderilen birlikleri hezimete uğratarak yollarına devam ettiler. Bu durum İlhanlı Devleti için büyük bir kayıp sayılabilir. Aynı zamanda Gazan Han içinde büyük bir başarısızlık olarak söylenebilir. Çünkü İlhanlı Devleti'nden Gazan Han'a kadar geçen süreçte birçok Moğol askeri veya Moğol asıllı kişiler Memluk Devleti'ne sığınmışlardı. Ancak şimdi Memluk Devleti'ne sığınan Oyratlar hem Cengiz Han için hem de İlhanlı Devleti için büyük bir önem taşıyordu. Cengiz Han'ın ilk ortaya çıktığı günden beri bu zamana kadar büyük hizmetlerde bulunmuşlardı. Hizmetlerinin yanında Cengiz Han soyu ile Oyratlar arasında karşılıklı evlilikler de yapılmıştı. Bu kadar önemli bir Moğol kabilesinin büyük bir kısmının can düşmanlarına sığınmaları Gazan Han için büyük bir başarısızlıktır. Aynı zamanda Gazan Han'ın onları durduramadaki başarısızlığı ayrı bir öneme sahiptir. Bu da gösteriyor ki Gazan Han'ın güçsüzlüğünü ortaya koyuyor. Bunun yanında Gazan Han'ın devlet halk bütünleşmesini sağlayamadığını ortaya koyuyor.

Oyratlar Fırat nehri kenarına geldiklerinde Halep Naibine haber göndererek Suriye'ye göçmek için izin istediler. Halep Naibi Oyratların bu istekleri üzerine onlara izin verdi. Bunu üzerine Oyratlar hemen hareket ederek Fırat nehrini geçerek Behisniye geldiler. Behisniye gelen Oyratları Naibi çok iyi karşıladı. Behisniye Naibi onların ihtiyacı olan her şeyi karşıladı. Memluk Devleti'ne sığınan Oyratların sayısı on bin kişiydiler.³⁵³ Oyratların, Memluk Devleti'ne sığındığı haberi Sultan Ketboğa'ya (Ocak-Şubat 1296) yılında Oyratların kendisine sığındıkları haberi verildi. Bunun üzerine Sultan Ketboğa hemen harekete geçerek Emirleri toplantıya çağırdı. Sultan Ketboğa, Emirler ile Oyratların durumunu ve onlara karşı nasıl davranılacağı

³⁵² El-Mansûrî, a. g. e., s. 136; Sümer, **Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan – Şah'a Kadar)**, s. 33; Kanat, "*Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar,*" s. 109.

³⁵³ Tagrıberdi, a. g. e., s. 85; Abû'l-Farac, a. g. e., s. 659; Yiğit, **Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517**, s. 67; Sümer, "*Anadolu'da Moğollar,*" s. 66; Kanat, "*Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar,*" s. 110; Altan Çetin, **Memlûk Devletinde Askerî Teşkilât**, Eren Yayınları, İstanbul, 2007, s. 120.

hakkında görüştü.³⁵⁴ Sultan Ketboğa, Emirleri ile yapmış olduğu toplantı sonucunda Oyratların liderlerini ve önde gelenlerini Kahire'ye getirilmesini ve geri kalanını da sahil bölgesini ve geri kalan Oyratları da, Suriye'nin geri kalan topraklarına yerleştirilmesine karar verildi. Bu karar üzerine Sultan Ketboğa, Dımaşk'taki Naib es-Saltanatı Emir Alamüddin Sencer'e haber göndererek Rahbe'ye giderek Oyratları karşılamasının emrini verdi. Emir Şemseddîn Sungur el-Asâr onun ardından onlara karşılamak için hemen hareket etti. Daha sonra Sultan Ketboğa Kahire'den Oyratları karşılamaları için Emir Şemseddîn Kara Sungur el-Mansûrî ve Hacib olan Emir Seyfeddin Bahadır el-Halebî'yi Dımaşk'a gönderdi.³⁵⁵

Sultan Ketboğa'nın emri üzerine gönderdiği emirli ile birlikte Oyratların reisi olan Turgay ile yanında bulunan Göktay ve Ulus ile farklı kaynaklara göre 113³⁵⁶ veya 300³⁵⁷ kişiden oluşan grup ile beraber 30 Ocak 1296 yılında tekrar Dımaşk'a geldiler. Onları Emirler karşıladı. Emirler onların gelişleri için büyük kutlamalar düzenlediler ve kutlamalar ile karşıladılar. Kutlamaların ardından onları meydandaki Kasr el-Ebkâg'a yerleştirdiler. Onların her türlü ihtiyaçlarını çok iyi bir şekilde karşıladılar. Memluk Devleti'nin Emirleri onları çok iyi karşıladılar. Bunu yanında her türlü ihtiyaçlarını en iyi şekilde giderdiler.

Buraya getirilen Oyrat gurubu bir süre burada dinlendikten sonra, Emir Kara Sungur'un emri altında Şubat-Mart aylarının başlarında Kahire'ye Sultan Ketboğa'nın huzuruna çıkmak için yola çıktılar. Kahire'ye yaklaşan Emir Kara Sungur ile yanındaki Oyrat grubunu karşılamak için Memluk Devleti'nin Emirleri askerleriyle birlikte karşıladılar. Aynı zamanda Kahire halkıda gelen Moğol asıllı Oyratları merak ettikleri için sokaklara döküldüler. Bundan dolayı Kahire sokaklarının her yeri insanlarla dolu taştı. Sultan Ketboğa onları geliş şerefine için Kahire girişinde törenler

³⁵⁴ Kanat, "Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar," s. 111.

³⁵⁵ Tagrıberdi, a. g. e., s. 85; Kanat, "Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar," s. 112.

³⁵⁶ Tagrıberdi, a. g. e., s. 85; Sağlam, "Memlûk Tahtında Moğol Asıllı Bir Sultan: Zeyneddin Ketboğa ve Saltanat Dönemi (694696/1294-1296)," s. 68.

³⁵⁷ El-Mansûrî, a. g. e., s. 136.

yaptırdı. Bu törenler Oyratlar ve yerel halk tarafından ilgiyle izlendi. Daha sonra Oyratları, Sultan Ketboğa'nın huzuruna götürdüler.³⁵⁸

Oyratlar genel olarak Memluk Devleti içerisinde çok iyi karşılandılar. Bunların başında Sultan Ketboğa ve önde gelen Emirler onları çok iyi karşıladılar. Bunun yanında yerel halkta çok iyi karşıladı. İlhanlı Devleti'nden kaçıp Memluk Devleti'ne sığınan çok sayıda Moğol asıllı insanlar bulunmaktaydı. Ancak bu sefer gelen Moğolların sayısı çok fazlaydı. Ne Suriye'de nede Mısır'da Oyratlara karşı olumsuz bir davranış girişiminde bulunmadılar. Aslında bu durum çok şaşırtıcı bir durum diye biliriz. Çünkü İlhanlılar özellikle Suriye halkına çok kötü davranmışlardı. Her fırsatta Suriye üzerine akınlar yapıyorlardı. İlhanlı Devleti sürekli olarak Suriye toprakları üzerinde bir tehlike oluşturuyordu. Bu yaşanan olaylara karşı Moğol asıllı Oyratlar, Memluk Devleti içerisinde çok iyi karşılandı. Onları aynı misafir gibi ağırladılar. Her türlü ihtiyaçları karşılandı.

Oyratların reisi Turgay ve yanındakiler Kahire'de bu olaylar yaşanır iken geri kalan Oyratlar ise Emir Sancar ile beraber yanlarında bulunan bütün hayvanları ve eşyaları ile birlikte Dımaşk yakınlarındaki meralara gelerek konakladılar. Oyratların meralarda konaklar iken Sultan Ketboğa, Emir Sancara haber göndererek Filistin bölgesin sahillerine yerleştirmesi için emir geldi.³⁵⁹

Emir Sancar bu emir üzerine Filisti'ne doğru hareket etmeye başladı. Emir Sancar, Oyratların ihtiyaçlarını karşılaması için geçecekleri yerlere pazarlar kurdurarak alış veriş yaparak ihtiyaçlarını karşılattırdı. Bu durum Oyratların yerleşecek oldukları topraklara varıncaya kadar devam etti. Emir Sancar uzun ve yorucu bir yolculuğun ardından Filistin sahillerine ulaşıldı. Bu yolculuğun ardından Oyratları hemen sahillere yerleştirdiler. Bu uzun ve yorucu yolculuğa dayanamayıp ölen Oyratlar oldu. Bu üzücü olaylarda ölen kişilerin çocuklarını ve genç insanları Memluk Devleti'nin emirleri hizmetlerine aldılar. Bunun yanında Oyrat kızları çok güzeldi. Bundan

³⁵⁸ Kanat, "Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar," s. 113.

³⁵⁹ Holt, a. g. e., s. 110; Kanat, "Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar," s. 113.

dolayı Memluk Devleti'nin emirleri ve askerleri Oyrat kızlarıyla evlendiler. Bir kısmını da askere aldılar. Zaman içerisinde buraya yerleştirilen Oyratlar Müslüman oldular. Buranın yerel halkıyla da kaynaşarak, bir bütün olarak yaşadılar. Uzun yıllar Oyratlar, Memluk Devleti'ne çeşitli hizmetlerde bulunarak bu topraklarda yaşadılar.³⁶⁰ Filistin topraklarına yerleştirilen Oyratlar hakkında daha fazla bilgi kaynaklarda bulunmamaktadır. Bu yüzden Oyratların, Filistin'deki yaşamları hakkında daha fazla bilgiye sahip değiliz.

Diğer taraftan Sultan Ketboğa'nın huzuruna getirilen Oyrat gurubunu Sultan onları çok iyi karşıladı. Onlarında kendisi gibi Moğol asıllı olmasından dolayı çok iyi davrandı ve onlarla en iyi şekilde ilgilendi. Sultan Ketboğa, Oyratların reisi olan Turgay'ı, Yüzler Emiri rütbesini vermek istedi. Ancak Sultan Ketboğa diğer emirlerin tepkisini çekti. Emirler Sultan Ketboğa'yı uyardılar. Bunun üzerine Sultan Ketboğa ona Kırklar Emirliği görevine getirdi. Daha sonra Turgay'ın yapmış olduğu hizmetlere göre yükselecekti. Sultan Ketboğa, Göltay ve Ulus gibi diğer Oyratların önde gelenlerini Emirlik rütbesi verdi. Bununla da kalmayarak onlara iktalar verdi. Onlara maaşlar bağladı.³⁶¹

Sultan Ketboğa kendisine sığınmış olan soydaşlarına çok iyi davrandı. Onları Memluk Devleti ve halkı ile kaynaşması ve bütünleşmesi için onlara çeşitli hizmetler verdi. Sultan Ketboğa böyle yaparak onların devlete daha sağlam bağlarla bağlanmasını istiyordu. Diğer bir nedende onları hizmetler vererek onlardan faydalanmak istiyordu. Ancak onlara iyi davranması ve çeşitli hizmetler vermesi kendisinin de sonunu getirdi.

Sultan Ketboğa tahtını sağlamlaştırmak için çeşitli girişimlerde bulundu. Kendisi için büyük bir tehlike olarak gördüğü Burcî Memlukler'in gücünü kırmak için harekete geçti. Kendisinin yanında yer alan Türk Memlukler'in sayısını artırdı. Sultan Ketboğa kaledeki Burcî Memlukleri ayırdı ve onların

³⁶⁰ Kanat, "Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar," s. 113.

³⁶¹ Yiğit, **Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517**, s. 67; Çetin, **Memlûk Devletinde Askerî Teşkilât**, s. 120; Kanat, "Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar," s. 114; Sağlam, "Memlûk Tahtında Moğol Asıllı Bir Sultan: Zeyneddin Ketboğa ve Saltanat Dönemi (694696/ 1294-1296)," s. 68; Kanat, "Bahri Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet Adamlarına Düzenlenen Bazı Suikastlar," s. 40.

yerine Turgay'ın liderliğinde Oyratları getirdi. Bu dönemde Kahire'deki en büyük karargâhı olan el-Huseyniye'ye, geri kalan Oyratları yerleştirdi. Bununla da kalmayan Sultan Ketboğa, Burcî Memlukler'in elindeki iktalarının büyük bir kısmını aldı. Sultan almış olduğu bu iktaları Oyratlara verdi. Bundan dolayı da diğer Memluk askerlerinin düşmesine neden oldu.³⁶²

Sultan Ketboğa'nın, Oyratlara bu kadar önem vermesinden dolayı, Oyratlar devlet içerisinde kısa sürede güçlenmelerine neden oldu. Onların bu ülkeye göçmen olarak gelmiş olmalarına rağmen, bu kadar kısa sürede güçlenmeleri devlet içerisinde anlaşmazlıkların çıkmasına neden oldu. Oyratlar kısa sürede devlet içerisinde söz sahibi oldular. Kendinden üst rütbeli Emirlere kafa tutmaya başlamaları gerginliğin başlamasına neden oldu. Oyratlar bazı işleri hiç kimseden izin almadan kendi kafalarına göre yapmaları aradaki gerginliğin artmasına neden oldu. Bu durumdan diğer Emirler haliyle çok rahatsız oluyorlardı. Onların devlet içerisinde etkin olmalarını hiç istemiyorlardı. Çünkü Oyratlar bu ülkeye sığınmış insanlardı. Kendi devletleri içerisinde sonradan gelen kişilerin kendilerinden daha etkin olmaları, onların zoruna gidiyordu. Bu yüzden her gün aralarında sorunlar yaşanıyordu.³⁶³

Oyratlar ile Memluk Emirleri arası da her geçen gün daha da açılıyordu. Bunun temel nedeni Sultan Ketboğa'nın onları desteklemesinden kaynaklanıyordu. Bunun yanında el-Huseyniye'ye yerleştirilmiş olan Oyratlar kendi örf ve adetlerine göre yaşıyorlardı. İslam dinine de girmemişlerdi. Oyratlar yedikleri hayvanların eti bile, İslami kurallara göre kesilmiyordu. Bu yılda Oyratlar Ramazan ayında hiçbiri oruç tutmadı. Bu durumdan rahatsız olan Emirler, Sultan Ketboğa ile görüşerek onları İslam dinine davet etmesi gerektiğini ifade ettiler. Onların Müslüman olmaları ve İslami kurallara göre yaşamalarını istiyorlardı. Bunun üzerine Sultan Ketboğa, Oyratların önde gelenleri ile görüştü ve onları İslam dinine davet etti. Ancak onlar İslam dinine girmeyi kabul etmediler. Kendilerine bu -

³⁶² Kanat, "Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar," s. 114.

³⁶³ El-Mansûrî, a. g. e., s. 136-7; Kanat, "Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar," s. 114.

konuda zaman verilmesini istediler. Sultan Ketboğa'da İslam dininde zorlamanın olmaması ve onların zamanla İslam dinini kabul edeceklerini düşünerek onlara baskı yapmadı. Ancak onlar bir türlü İslam dinine girmediler.³⁶⁴

Memluk Devleti'ne, İlhanlı Devleti'nden yapılan göçlerden itibaren göçmenlere çok iyi davranılmıştı. Onları devlet içerisinde çeşitli görevlere alınmışlardı. Ancak onlar İslam dinine davet edildi ve onlar bunu kabul ederek Müslüman olmuşlardı. Böylece onlar yerel halkla kaynaşmaları ve bütünleşmelerini kolaylaştırdı ve hızlandırdı. Ancak burada tam tersi bir durum vardı. Zaten yöneticiler içerisinde bir anlaşmazlık bulunuyordu. Emirler onları devlet içerisinde istemiyorlardı. Bunun yanında Oyratların kendi dinlerini ve kültürlerini devam ettirmesi, gerginliğin daha da artmasına neden oldu. Oyratların istedikleri gibi hareket etmeleri ve onları sultanın sürekli desteklemesi sonucunda sultana karşı bir hoşnutsuzluğun oluşmasına neden oldu. Çünkü Sultan Ketboğa onlara karşı bir harekette bulunmaması, Emirlerin onun soydaşlarını koruduğu düşüncesinin oluşmasına neden oldu. Bu olayların sonucu olarak Sultan Ketboğa istenmeyen ve nefret edilen bir kişi oldu.

Sultan Ketboğa'nın, Emirler ve halk tarafından istenmemeye başlamasının Memluk Devleti içerisinde yaşanan kötü olaylara büyük etkisi oldu. Bu olaylardan birincisi Oyratların, Memluk Devleti'ne sığınmasıdır. Onların kısa sürede devlet içerisindeki etkinlikleridir. İkinci olay ise Sultan Ketboğa'nın tahta çıktığı sene kuraklığın yaşanmasıdır. Kuraklıktan dolayı Mısır'da ürünler az oldu. Kuraklıktan dolayı ürünlerin fiyatları çok yükseldi. İnsanlar yiyecek ekmek bulamaz oldular. Bunun yanında insanlar içecek su bulamaz oldular. Memluk Devleti'nde halk çok zor günler geçiriyorlardı. İnsanlar karınlarını doyuracak ekmek bulamaz hale geldiler. İnsanlar yaşam mücadelesi veriyorlardı. İnsanlar açlık ve susuzluktan ölüyor iken üstüne bir de salgın hastalık başladı. Bu salgın hastalık yüzünden çok sayıda insan ve

³⁶⁴ El-Mansûrî, a. g. e., s. 137; Yiğit, **Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517**, s. 67; Ayaz, **Memlûkler (1250-1517)**, s. 39; Clot, a. g. e., s. 76; Koprıman, "Mısır Memlûkler (1250 – 1517)," s. 112; Koprıman, "Mısır Memlûkleri (1250 – 1517) Mısır'da Memlûk Devleti'nin Kuruluşu," s. 479; Kanat, "Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar," s. 115.

hayvan öldü. Her yer insan ölümleri ile kaplıydı. Bir günde ölü sayısı binden fazlaydı. Kuraklık tüm şiddeti ile devam ediyordu. İnsanlar bu olayların sebebi olarak Memluk Devleti'nin tahtında oturan ve Oyratların gelmesine neden olduğunu düşünüyorlardı. Moğol kâfirlerinin İslam topraklarına soktukları için Allah'ın kendilerini cezalandırdıkları düşüncesi hâkimdi. Bu olaylardan dolayı halk Sultan Ketboğa'yı istemiyorlardı.³⁶⁵

Bu sebepten dolayı Sultan Ketboğa hem yöneticiler hem de halk tarafından istenmeyen kişi haline geldi. Kuraklığın ve salgın hastalığın sorumlusu olarak Sultan Ketboğa görülmekteydi. Çünkü o Moğol asıllı bir sultandı. Bunun yanında bu zor dönemde Oyratların gelmesi ve Sultan Ketboğa'nın onlara çok iyi davranması bu sonucu doğurmasına neden oldu. Diğer önemli bir neden de Hülagu Han'dan itibaren Mısır ve Suriye halkı onlardan büyük zulümler görmüşlerdi. Bu zulümün içerisinde bulunan kişilerin bir kısmının Mısır'da ve Suriye'de yaşaması insanların zoruna gidiyordu. İnsanlar bu zulümü unutmamışlardı. Bununla da kalmayarak Oyratların devlet içerisindeki etkinlikleri onlara karşı nefretin artmasına neden oldu. Sultan Ketboğa, Oyrat reislerinin statülerini yükseltmek istemesi ve onlarla özel olarak ilgilenmesi ona karşı nefretin oluşmasına ve büyümesine neden oldu. Onları kayırması gerginliğin artmasına ve sultana karşı bir cephenin oluşmasına zemin hazırladı. Artık insanlar onu tahta görmek istemiyorlardı.

Memluk Devleti çok zor günlerden geçiyordu. Bir yandan kuraklık yaşanırken diğer taraftan da salgın hastalıkla mücadele ediliyordu. Sultan Ketboğa halkın gıda ihtiyacını gidermek için çevrelerden tahıl ürünleri getirtirdi.³⁶⁶ Ancak Sultan Ketboğa'nın bu girişimleri insanların düşüncelerinin değiştirmede. Ardından Mısır'da kuraklık son buldu.

³⁶⁵ El-Mansûrî, a. g. e., s. 134-5; Tagrıberdi, a. g. e., s. 84-5; Kesîr, a. g. e., C: 14, s. 27; Ebû'l-Farac, a. g. e., s. 659; Yiğit, **Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517**, s. 67-8; Clot, a. g. e., s. 76; Ayaz, **Memlûkler (1250-1517)**, s. 39; Kopruman, “*Mısır Memlûkler (1250 – 1517)*,” s. 112; Kopruman, “*Mısır Memlûkleri (1250 – 1517) Mısır'da Memlûk Devleti'nin Kuruluşu*,” s. 479; Hlot, a. g. e., s. 110; Kanat, “*Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar*,” s. 115; Hasan Keleş, **Memlûkler'de Bilimsel, Sosyal ve Kültürel Hayat**, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Tokat, 2010, s. 8-9; Sağlam, “*Memlûk Tahtında Moğol Asıllı Bir Sultan: Zeyneddin Ketboğa ve Saltanat Dönemi (694696/ 1294-1296)*,” s. 68.

³⁶⁶ El-Mansûrî, a. g. e., s. 135; Clot, a. g. e., s. 76.

Sultan Ketboğa'ya karşı oluşan muhalefetin başında Hüsameddin Laçın bulunuyordu. Laçın'ı, Sultan Halil'in öldürülme olayından Ketboğa kurtarmıştı. Daha sonra Ketboğa sultan olunca onu Naibü's-Saltanat görevine tayin etmişti. Ancak Sultan Ketboğa'ya karşı oluşan muhalefet güçlendikçe kendisini Memluk Devleti'nin tahtına bir adım daha yaklaştığını düşünüyordu. Bu sırada Sultan Ketboğa Ağustos 1296 yılında Suriye'ye gitti. Bunu fırsat bilen Hüsameddin Laçın hemen harekete geçti. Çünkü bu fırsat kaçırılmazdı. Onu tahtan indirmek için en uygun zamandı. Kendisini arkasında büyük bir destek bulunmaktaydı. Emirler ve halk, Sultan Ketboğa'yı tahta görmek istemiyorlardı. Bu yüzden uygun zemin oluşmuştu. Hüsameddin Laçın, sultana bağlı emirleri ve askerleri dağıtmak ve onu öldürmek için bir plan yaptı. Sultan Ketboğa, Dımaşk ve Humus'a uğradıktan sonra Kahire'ye dönmek için yola çıktı. Yolda iken kendisine karşı hazırlanan planı öğrenmesi üzerine Filistin dengeri dönerek Dımaşk'a kaçtı. Çünkü rakiplerine karşı yanında çok az sayıda asker bulunuyordu. Bu nedenle onlarla mücadele edemeyeceğini biliyordu. Sultan Ketboğa'nın kaçması Hüsameddin Laçın mücadeleyi kazandı. Bunun üzerine 15 Kasım 1296 yılında Hüsameddin Laçın, Memluk Devleti'nin tahtına oturdu.³⁶⁷

Böylece Moğol asıllı olan Sultan Ketboğa, Memluk Devleti'nin tahtında iki yıl kalabildi. Sultan Ketboğa'nın döneminde yaşanan olumsuz olaylar onun sonunu getirmişti. Ketboğa'nın tahtan indirilmesine neden olan olayın en önemlisi Oyratlar oluşturdu. Çünkü onların Moğol asıllı olmaları ve İslam Dünyası onlardan büyük züllumler görmüştü. İnsanların yaşadıkları acılar zihinlerinden silinmemişti. Ama onların ilk geldikleri zamanlar onlara karşı her han gibi bir taşkınlıkta bulunulmamıştı. Ancak Sultanın onları koruyup kollaması, önemli görevlere getirmesi ve onlara iktalar vermesi, Emirler ile halkın tepkisini çekti. Çünkü bu döneme kadar onlar Memluk Devleti'ni yok etmek istiyorlardı. Şimdi ise bu devlette önemli mevkilerde bulunmaları hoş karşılanmadı. Bunun üstüne Mısır'da kuraklığın yaşanması, sultana karşı

³⁶⁷ El-Mansûrî, a. g. e., s. 138; Tagrıberdi, a. g. e., s. 86; Kesîr, a. g. e., C: 14, s. 33-4; Yiğit, **Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517**, s. 68; Clot, a. g. e., s. 76; Ayaz, **Memlûkler (1250-1517)**, s. 39; Koprıman, "Mısır Memlûkler (1250 – 1517)," s. 112; Koprıman, "Mısır Memlûkleri (1250 – 1517) Mısır'da Memlûk Devleti'nin Kuruluşu," s. 480; Hlot, a. g. e., s. 110; Kanat, "Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar," s. 117; Sağlam, "Memlûk Tahtında Moğol Asıllı Bir Sultan: Zeyneddin Ketboğa ve Saltanat Dönemi (694696/ 1294-1296)," s. 71-2.

oluşan muhalefet cephesinin güçlenmesine neden oldu. Halk bu kuraklığın sebebi olarak Sultan Ketboğa ve Oyratları görüyorlardı. Memluk Devleti'nin tahtında gözü olan Hüsameddin Laçın harekete geçti. Bu olumsuz olayları fırsata çevirerek kendi hedefine ulaşmak için kullandı. Gizliden gizliye hareket ederek en sonunda hedefine ulaştı. Çünkü Emirler ve halk, Sultan Ketboğa'yı ve önemli görevlerde bulunan Oyratları görmek istemiyorlardı.

Sultan Hüsameddin Laçın, Memluk Devleti'nin tahtına oturduktan sonra ilk iş olarak devlet içerisindeki Oyratların varlığına son vermek oldu. Çünkü Oyratlar, Ketboğa'nın tahtan inmesine neden olmuştu. Kendi sonunun da Ketboğa gibi olmasını istemiyordu. Bu yüzden Sultan Laçın hemen Emirler ile Oyratların durumu hakkında bir toplantı yaptı. Toplantının ardından Oyratların önde gelenlerini tutukladılar. Turgay, Ulus, Göktay ve diğer Oyratların önde gelenleri tutuklandı. Geri kalanlar ise Mısır ve Suriye'ye dağıtılmasına karar verildi. Tutuklanan Oyratlar İskenderiye götürüldü ve burada öldürüldü. Tutukladıkları içerisinde sadece Ulus'u serbest bıraktılar.³⁶⁸

Sultan Laçın'ın bu girişimi ile Oyratların devlet içerisindeki etkinlikleri kırıldı. Oyratlar etkinliklerini kaybettiler. Oyratların rahat ve huzurlu dönemleri sona erdi. Çünkü reisleri öldürüldü ve devlet içerisinde hizmetlerde bulunan kişilerin görevlerine son verildi. Hem Sultan Laçın ve Emirler arasında hem de halk arasında istenmeyen insanlar haline geldi. Bu durumun böyle olmasına Oyratların kendi kafalarına göre hareket etmelerinin büyük etkisi oldu. Sultan Ketboğa'nın da onları desteklemesi de etkili oldu. Bütün dikkatleri kendi üzerlerine çektiler. Sonuç olarak Oyratlar o iyi günlerini kaybettiler.

Sultan Hüsameddin Laçın'den sonra Memluk Devleti'nin tahtına ikinci defa 1299 yılında Sultan Nasır oturdu. Sultan Nasır küçük yaşta olmasından dolayı devlet idaresi Naib es-Saltana olan Seyfeddin Salar ile Üstaddar olan Baybars el-Çaşnığır'ın elinde bulunuyordu. Bunu fırsat bilen Oyratlar eski günlerine dönmek için tekrar Ketboğa'yı tahta çıkarmak istiyorlardı.

³⁶⁸ Kanat, "Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar," s. 117-8; Kanat, "Bahri Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet Adamlarına Düzenlenen Bazı Suikastlar," s. 49.

Ulus'un liderliğinde toplantı yapmaya başladılar. Bu sırada Gazan Han'ın, Suriye üzerine doğru yürüdüğü haberi geldi. Bunun üzerine Sultan Nasır 28 Eylül 1299 yılında Suriye'ye doğru hareket etmeye başladı. Oyratlar istediklerini gerçekleştirmek için Sultan Nasır'ın Gazze'ye geldiği zaman Tell el-'Acûl'da konakladıkları sırada harekete geçerek yönetimi ellerinde bulduran Salar ve Baybars'ı öldürmek için planlar yaptılar. Onları öldürdükten sonra Ketboğa'yı tahta çıkaracaklardı. Oyratlar hedeflerine ulaşmak için Ketboğa'nın Sultanlık döneminde büyük Emirlerden olan Kutlubars el-Âdilî ile görüştüler. Ona el-Memâlik es-Sultâniye Emirlerinden ve Oyratlardan Ulus'un arkadaşı olan Barultay ile anlaştıklarını ifade ettiler ve onunda desteğini aldılar. Sultan Nasır'ın bekledikleri yere geldikleri sırada Barultay, Baybars'ı, Ulus ise Salar üzerine saldıracak ve öldürecekti. Bu esnada yardım gerekirse Oyratların yardım etmesine karar verdiler. Sultan Nasır'ın Tell el-'Âcûl'a geldi ve tören esnasında Oyratlar harekete geçtiler. Barultay, Emir Baybars'ın üzerine saldırdı. Ancak hedefine ulaşamadı ve orada öldürüldü.³⁶⁹

Emirler hemen Sultan Nasır'ı güvenli bir yere götürdüler. Aslında ilk başta hedeflerinin Sultan Nasır'ı öldürmek istedikleri düşünülürdü. Ancak sonra yakalanan Oyratların sorgulanması ile her şey açıklığa kavuşmuştu. Onların amacının Salar ve Baybars'ı öldürerek, tekrar Ketboğa'yı tahta çıkarmak istedikleri öğrenildi. Bunun yanında sorguda tahtı ele geçirdikten sonra liderlerini öldürenlerden hesap sormayı planladıkları öğrenildi. Sorgudaki kişiler her şeyi anlattılar. Bunun üzerine bu girişimde yer almış bütün kişilerin idam edilmesine karar verdi. Bunu üzerine çok sayıda Oyratlar idam edildi.³⁷⁰

Oyratlar, Sultan Hüsameddin Laçın'den ilk olarak bir darbe yemişlerdi. Bu olay sonucunda ikinci darbeyi de Sultan Nasır'dan yediler. Artık kendilerini

³⁶⁹ El-Mansûrî, a. g. e., s. 146-7; Yiğit, **Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517**, s. 71; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri**, s. 201; Kanat, “*Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar*,” s. 118-9; Kanat, “*Bahrî Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet Adamlarına Düzenlenen Bazı Suikastlar*,” s. 50-1.

³⁷⁰ El-Mansûrî, a. g. e., s. 147; Kanat, “*Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar*,” s. 119; Kanat, “*Bahrî Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet Adamlarına Düzenlenen Bazı Suikastlar*,” s. 51.

toplamları çok zordu. Çünkü her iki darbeye önde gelenleri öldürüldü ve güçleri kırıldı. Oyratlar bu hareketleri bir nevi darbe girişimi olduğunu söyleyebiliriz. Üst yöneticileri öldürüp yönetimi ele geçirmek istiyorlardı. Ardından istedikleri kişiyi tahta çıkaracaklardı. Bunun yanında kendilerine karşı olanları da ortadan kaldıracaklardı. Bu darbe hareketine girişmeleri gerçekten çok şaşırtıcı bir durum. Çünkü sığınmacı olarak gelen kişiler daha sonra tahtta bulunan kişiyi indirip yerine istedikleri kişiyi çıkarmak istemeleri çok ilginçtir. Kendilerinde bu cesareti ve gücü görerek bu olaya giriştiler. Ancak planları istedikleri gibi gitmedi ve gerçekleştiremediler istediklerini. Eski günlerine ve güçlerine ulaşmak isterken daha da kötü duruma geldiler. Bu hareketleri ile herkesin yanında değersizleştiler. Bunun etkisi olarak çok ağır bir darbe yediler. Güçleri tamamen kırıldı.

Sultan Nasır'ın (1309-1310) yılları arasında tahtan indirildi ve Kerek'te sürgün hayatı yaşıyordu. Sultan Nasır burada iken Oyratların bir kısmı onun yanına geldi. Oyratlar, Nasır'ın yanında bulundular. Bu da gösteriyor ki Oyratların eski günlerine geri dönmekten vazgeçmediklerini ortaya koyuyordu. Daha sonra Sultan Nasır tahta yeniden oturdu. Sultan Nasır'ın yanındaki Emirler onu Oyratlara karşı uyardılar. Oyratlara güven olmayacağını ve onların kendisi için sıkıntı yaratacağını ifade etmeleri üzerine, Sultan Nasır, Oyratların görevlerine son verdi.³⁷¹

Görüldüğü gibi Oyratlar eski günlerine dönmek için hiçbir zaman vazgeçmediler. Ancak her seferinde de başarısız oldular. Son girişimlerinde de başarısız oldular ve zaman içerisinde etkinliklerini tamamen yitirdiler. Oyratların genel olarak Memluk Devleti üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkisi oldu. Olumlu etkisine baktığımızda Oyratların büyük bir bölümünün İlhanlı Devleti'ni terk etmesi sonucu İlhanlı Devleti üzerinde olumsuz bir etki yarattı. Çünkü İlhanlı Devleti içerisinde önemli bir yeri olan Moğol kabilesinin can düşmanlarına sığınması büyük bir başarısızlıktır. Buldukları coğrafyanın askeri üstünün büyük bir çoğunluğunu Oyratların oluşturması, İlhanlı Devleti'nin askeri olarak zayıflamasına neden oldu. Bunun yanında önemli miktarda nüfus kaybetmiş oldu. Diğer taraftan

³⁷¹ Kanat, "Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar," s. 120.

Memluk Devleti'nin nüfusunun artmasına neden oldu. Aynı zamanda önde gelenleri hizmete alınarak faydalanıldı.

Bunun yanında olumsuz tarafları da oldu. Özellikle de Sultan Ketboğa'nın onlara karşı göstermiş olduğu ilgiden dolayı tahtını kaybetmesi oldu. Oyratların önde gelenlerinin hizmete alınması ile diğer Emirler arasında mücadele başladı. Devlet içerisinde iç kargaşaların yaşanmasına neden oldu. Onlara verilen görevlerden dolayı devlet içerisinde huzursuzluklar ve rahatsızlıklar doğurdu. Devlet içerisinde çatlakların oluşmasına neden oldular. Bunun yanında Memluk Devleti'ne sığınan Moğol asıllı kişilere yöneticilerin ve halkın bakışı değişti. Bir güvensizliğin ve nefretin doğmasına neden oldular. Görüldüğü gibi Oyratların, Memluk Devleti'ne sığınmaları devlet üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkilere neden oldu.

2.4.Devlet adamlarının bir birlerinden yardım istemesi veya sığınması

Sultan Kalavun'un 2 Kasım 1279 yılında tahta çıkması üzerine içeride bazı isyanlar çıktı. İsyen eden kişiler onun sultanlığını tanımadılar. Bunun üzerine Sultan Kalavun isyanları bastırmak için hemen harekete geçti. İsyen edenlerin başında Sultan Baybars'ın oğulları bulunuyordu. Bunlara ek olarak da Dimaşk'ta Emir Sungur el-Aşkar isyan etti ve onun sultanlığını tanımadı. Sultan Kalavun'a biat etmedi. Suriye, Mısır'dan ayrılmıştı. Sultan Kalavun'a biat etmediler. Emir el-Aşkar aynı bir sultan gibi hareket ediyordu. Emir el-Aşkar, Şam sultanı olarak tanınıyordu. Ona el-Melik, el-Kamil unvanını verdiler. Merkezden gelenlerin Suriye'ye girmelerini yasakladı. Sultan Kalavun adına okunan hutbelerin bir kısmını kaldırdı. Bu olaylar üzerine Sultan Kalavun hemen harekete geçti ve onun üzerine bir birlik gönderdi. Emir el-Aşkar, Sultan Kalavun'un birlikleri karşısında başarılı olmadı. Emir el-Aşkar'ın emri altındaki askerlerin bir kısmı Sultan Kalavun'un tarafına geçmesi ve mücadele esnasında çevrelere dağılmıştı. Emir el-Aşkar çok zor durumdaydı. Kendisine bir çıkış yolu bulabilmek için İlhanlı Devleti'nin hanıyla gizlice görüşmeye başladı. Emir el-Aşkar, Abaka Han'ı, Suriye üzerine bir sefer yapmasını istedi. Kendisinin de yardım edeceğini bildirdi. Abaka Han'a, Suriye'yi tam ele geçirme zamanı olduğunu belirtti. Bu fırsatı

kaçırmak istemeyen Abaka Han hemen Suriye üzerine yürümeye başladı. Sultan Kalavun'da, İlhanlıların, Suriye üzerine yürüdüklerini öğrendi.³⁷²

Sultan Kalavun zor durumda kalmıştı. Çünkü devlet içerisinde bir bütünlük yok iken, şimdi birde İlhanlıların harekete geçmesi onu tedirgin etti. Bu kötü gidişatı durdurmak için öncelikle içerdeki sorunlara son vermesi gerekiyordu. Bu yüzden Emir el-Aşkar ile barış yaparak kendi yanına çekmek istedi. Ancak bazı kaynaklarda Emir el-Aşkar'ın, İlhanlı hanı ile görüşmediği ve ittifak yapmadığı bilgisini vermektedir. Sultan Kalavun, İlhanlıların, Suriye üzerine geldiklerini öğrendiğinde Emir el-Aşkar'ın, İlhanlılarla anlaşabileceği ihtimalini düşündüğünden dolayı, onunla anlaşma yoluna gittiği hakkında bilgi vermektedir.³⁷³ Abaka Han'ında, Memluk Devleti'nin içerisindeki taht mücadelesini fırsat bilerek 1280 yılının sonbaharında Suriye üzerine hareket etti.

Sultan Kalavun dışta gelişen tehlikeye karşı daha güçlü durmak için içerde bütünlüğü sağlaması gerekiyordu. Bunun için Sultan Kalavun adamlarını göndererek onun isyanı bırakmasını istedi. Kendisinin yanında yer almasını istedi. Yoksa çok sayıda suçsuz insanların ölmesine neden olacaklarını belirtti. Bu yüzden aralarındaki mücadeleye son vererek, devlet içerisinde bir bütünlüğün oluşmasını istedi. Emir el- Aşkar'da, sultanın bu isteğini kabul etti ve ardından ona biat etti.³⁷⁴ Sultan Kalavun içerdeki isyana bu şekilde son verdi. Bu sırada İlhanlı birlikleri Halep'e girmişlerdi. Sultan Kalavun da onlara karşı çıkarmış olduğu birliklerin Gazze'ye ulaştığını öğrenmeleri üzerine İlhanlı birlikleri geri çekildiler. İlhanlılar her zaman ki gibi önlerine çıkanları öldürdüler ve yakıp yıktılar geldikleri yerleri.

Sultan Kalavun akıllı bir siyaset izleyerek içerdeki problemi çözdü. Ancak bu durum aksi bir siyaset izlemiş olsaydı çok büyük tehlikelere yol açmış

³⁷² İbnü'l-İbrî, a. g. e., s. 51; Abû'l-Farac, a. g. e., s. 606; Spuler, a. g. e., s. 86; Yiğit, **Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517**, s. 59; Koprıman, “*Mısır Memlûkleri (1250 – 1517) Mısır'da Memlûk Devleti'nin Kuruluşu*,” s. 470; Aktan, “*Bahri Memlûklerden Sultan Kalavun Ve Hânedanı*,” s. 606; İsmail Yiğit, “*Kalavun*,” **DİA**, C: 24, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul, 2011, s. 227; Fatih Yahya Ayaz, “*Memlûk-İlhanlı İlişkilerinde Bir Dönüm Noktası: Şakhab Savaşı (702 – 1303)*,” **Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi**, S: 15, 2007, s. 7.

³⁷³ El-Mansûrî, a. g. e., s. 86; Tagrıberdi, a. g. e., s. 65.

³⁷⁴ El-Mansûrî, a. g. e., s. 86; Tagrıberdi, a. g. e., s. 65; Yiğit, **Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517**, s. 60.

olurdu. Yani Emir el-Aşkar ile mücadeleye devam etseydi, iki taraf ile mücadele etmek zorunda kalacaktı. Aynı zamanda iki düşmanın birleşmesi sonucu karşısında daha güçlü bir düşmanın çıkmasına neden olacaktı. Bu durumun sonucu da Suriye'nin kaybedilmesini doğurabilirdi. Ancak bu durumun gelişmesini Sultan Kalavun zekice hareket ederek önledi. Sultan Kalavun'un böyle bir politika izlemesinde Abaka Han'ın etkisi büyük oldu. Abaka Han'ın hemen Suriye üzerine birliklerini göndermesi etkili oldu. Çünkü düşmana karşı güçlü durabilmek için içerde bütünlüğün oluşması şarttır. Sonuç olarak Abaka Han'ın girişimleri Memluk Devleti içerisinde birlik ve beraberliği oluşturdu.

Bu durum açıkça insanın iktidarı ele almak ve canını kurtarmak için can düşmanından yardım isteyeceğini gösteriyor. Bu durumdan yararlanmak isteyen Abaka Han da hemen birlik gönderdi. İşler istediği gibi Emir el-Aşkar ile birliktelik sağlanmış olsaydı, Suriye'yi hâkimiyeti altına alırdı. Çünkü karşısındaki düşmanı arasında bir birlik bulunmuyordu. Bunun yanında düşmanın bir kısmı kendi yanında yer alacaktı. Bu durumda haliyle İlhanlıların işini daha da kolaylaştırıcaktı. Ancak olaylar istedikleri gibi gitmedi. Diğer bir açıdan baktığımızda Abaka Han, Memluk Devleti içerisindeki bölünmüşlüğü fırsat bilerek hareket etmesi onun her zaman Memluk Devleti ile ilgili bilgilere sahip olduğunu gösteriyor. Bu da gösteriyor ki her iki devlet birbiriyle etkileşim halinde idi.

Sultan Nasır'ın ikinci defa tahta çıktığı dönemde önemli gelişmeler meydana geldi. Bu önemli gelişme İlhanlı Devleti içerisinde meydana geldi. Gazan Han döneminde ona karşı Sülemiş isyan etti ve onu tahtan indirmek istedi. Ancak Gazan Han bu sırada Suriye üzerine sefer hazırlıkları yapıyordu. Sülemiş, Anadolu valisi olarak görev yapıyordu. Kendisinin Cengiz Han'ın soyuna daha yakın olduğunu iddia ederek İlhanlı Devleti'nin tahtının kendisinin hakkı olduğunu iddia ederek isyan bayrağını açtı. Sülemiş, Anadolu'da bağımsızlığını ilan etti. Gazan Han'ı tanımadığını açıkça ortaya koydu. Gazan Han ise bu durumu öğrenmesi üzerine Suriye seferini durdurdu ve Sülemiş'in isyanını bastırmak için harekete geçti. Sülemiş, Anadolu'yu kısa sürede hakimiyeti altına aldı. Halktan ağır vergiler topladı.

Anadolu'da bulunan büyük Emirlerle hilatlar giydirdi. Sülemiş çok sayıda asker topladı. Sülemiş, Karamanoğlu beyliği ile görüştü. Bu görüşme sonucunda onu destekleyeceklerini ve on bin asker ile emrine girdiler. Onlara topladığı paraları dağıttı. Gazan Han'a karşı hazırlıklar yaparken Memluk Devleti'nden, Gazan Han'a karşı yardım ve destek istedi. Sülemiş kendisine böylece güçlü bir müttefikte buldu. Bunun üzerine Gazan Han büyük bir orduyu Anadolu'ya Sülemiş'in üzerine gönderdi. İki ordu Erzincan-Akşehir arasında karşı karşıya geldi. Ancak yapılan savaş sırasında Sülemiş'in askerlerin bir kısmı Gazan Han tarafına geçti. Bununla da kalmayarak Sülemiş'in askerlerinin bir kısmı da savaş meydanından kaçtılar. Sülemiş, Gazan Han'ın, Anadolu'ya ordusunu gönderdiğinde Sultan Nasır'dan yardım istemişti. Sultan Nasır'ın gönderdiği askerler yolda Sülemiş'in savaşı kaybettiği öğrenilmesi üzerine geri döndüler. Sülemiş, Gazan Han'a karşı vermiş olduğu mücadeleyi kaybetmesi üzerine, canını kurtarmak için önce Dımaşk'a oradan da Kahire'ye geldi.³⁷⁵

Görüldüğü gibi sultan veya hanla ters düşen kişiler hemen harekete geçerek düşmanlarını dost olarak görerek onlardan yardım istiyorlar. Bu durum her iki devlet yöneticilerinin yaptığı hareketti. Tahta çıkmak isteyen kişiler öncelikle isyan bayrağını acıyor ve onun sultanlığını veya hanlığını tanımayarak ona karşı mücadeleye girişiyor. Ancak girmiş olduğu mücadeleyi kaybettiği zaman can düşmanlarından yardım istiyorlar veya onlara sığınmak zorunda kalıyorlar. Sultanların veya hanların onların istediklerini kabul etmeleri, bu durumların daha çok yaşanmasının önünü açıyor. Devletlerin içerisindeki taht mücadelesi ile bölünmüşlükten ve kargaşadan yararlanmak kaçırılacak bir durum değildir. Doğal olarak düşmanın kötü durumundan en iyi şekilde yararlanmak isteyecektir. Bunun yanında desteklediği kişi mücadeleyi kazanıp tahta çıkarsa veya bağımsızlığını kazanırsa, düşmanını daha kolay ortadan kaldırabilir. Bu olaylar her iki devletinde sürekli olarak birbirini etkilediğini göstermektedir.

³⁷⁵ Tagrıberdi, a. g. e., s. 97-8; Fazlullah, a. g. e., s. 275-6; Aksarayî, a. g. e., s. 197-8; Spuler, a. g. e., s. 110; Yiğit, **Memlükler 648 – 923 / 1250 – 1517**, s. 71; Togan, a. g. e., s. 243; Kürşat Solak, "Moğol Sülemiş Ve Timurtaş İsyanları Karşısında Anadolu'da Türkmenlerin Tutumu," **Cappadocia Journal Of History And Social Sciences**, S: 3, Ahlen/Germany, 2014, s. 66; Sümer, "Anadolu'da Moğollar," s. 67-8.

Bu etkiler kimi zaman olumlu olur iken kimi zaman da olumsuz etkiler yaratmaktadır.

Sülemiş, Gazan Han'a karşı başlatmış olduğu mücadeleyi kaybetmesi üzerine canını kurtarmak için Memluk Devleti'ne sığındı. Sülemiş, Kahire'ye doğru gider iken geçmiş olduğu bütün yerlerde çok iyi karşılandı. Sülemiş, Kahire'ye gider iken yolunun üzerinde bulunan İslam dini için önemli olan yerleri ziyaret ederek yolculuğuna devam etti. Yorucu ve uzun bir yolculuktan sonra 6 Mayıs 1300 yılında Sultan Nasır'ın huzuruna çıktı. Sultan Nasır, Sülemiş'i çok iyi karşıladı. Sultan Nasır onun ile görüşükten sonra, Sülemiş'i ne yapacağı konusunda serbest bıraktı. Yani Sultan Nasır, Sülemiş'e isterse Mısır'da isterse Dımaşk'ta yaşayabilir isterse de tekrar ülkesine dönme konusunda onu serbest bıraktı. Sülemiş, Sultan Nasır'ın kendisine sunduğu teklifler üzerine Mısır'da kalıp kendisine hizmet etmek istediğini belirtti. Sülemiş öncelikli olarak ailesini yanına getirmek istedi. Bunun için kendisinin emrine birlikler verildi.³⁷⁶

Sülemiş sekiz gün Kahire'de kaldıktan sonra ailesini getirmek için yola çıktı. Sülemiş, Besni naibi Zerdekaş ile birlikte hareket etti. Sülemiş, Dımaşk üzerinden Halep'e geldi. Burada yanında bulunan kişiler ile birlikte toplantı yaptı. Toplantıdan sonra Halep emirlerinden Emir Bektemür el-Celemi ile Yüzler Emiri İbn Câcâ komutasındaki Memluk askerlerinin eşlik edilmesine karar verildi. Ancak diğer taraftan İlhanlı askerleri pusu atıp Sülemiş'i bekliyorlardı. Sülemiş kendisine karşı kurulmuş olan pusudan habersiz bir şekilde Antep'e doğru ilerlerken, pusuda bekleyen İlhanlı askerlerinin ani saldırısına uğradı. Sülemiş girişmiş olduğu bu mücadeleyi de kaybetti. Memluk Devleti'nin Emirleri ve askerlerinin büyük bir kısmı öldürüldü. Sülemiş çevrede bulunan kalelerden birine sığınmak zorunda kaldı. Ancak Sülemiş, İlhanlı askerlerinden kaçamadı ve yakalandı. İlhanlı askerleri onu Tebriz'e gönderdi. Gazan Han, Sülemiş'i idam etti.³⁷⁷ Gazan Han valisinin kendisine karşı girişmiş olduğu isyanı kısa sürede bastırdı.

³⁷⁶ Ahmet Sağlam, "Anadolu'da Moğol-İlhanlı Otoritesini Sarsan Bir Gelişme: Sülemiş İsyanı," **Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi**, C: 8, S: 41, 2015, s. 560; Sümer, "Anadolu'da Moğollar," s. 68.

³⁷⁷ Sağlam, *Anadolu'da Moğol-İlhanlı Otoritesini Sarsan Bir Gelişme: Sülemiş İsyanı*, s. 560.

Sülemiş, Gazan Han'a isyan etmekle de kalmayarak İlhanlı Devleti'nin düşmanı olan Memluk Devleti'ne sığınması affedilecek bir durum değildi. Gazan Han, Sülemiş'in yapmış olduğu büyük hatalardan dolayı onu idam ettirdi.

Sülemiş'in tekrar ailesini almak için Anadolu'ya gelir ve yaşadığı olayları Aksarayî farklı bir şekilde anlatmaktadır. Aksarayî, Sülemiş'in, Anadolu'ya gelmesini ikinci isyanı olarak adlandırıyor. Sülemiş, Şam'dan Sis topraklarına geçti. Kırk bin süvariyle Akça Derbend'i geçtiği şayiasını Anadolu içerisine atarak hoş olmayan bir oyuna başvurdu. Bu durum Uc bölgelerdeki karışıklıkları daha da şiddetlendirdi. Sülemiş'in yanında bulunan öncü birliklerin arkasından Şam ordusunun yolda olduğu yalan haberi ortalığın karışmasına neden oldu. Bu haber Anadolu'da Sülemiş taraftarı olan insanları sevindirdi. Bazı naibler ve insanlar onun etrafında toplanmaya başladı. Bu kişiler Sülemiş'den destek ve güç alarak çirkin işler yaptılar. Bir süre sonra Sülemiş'in haberlerinin yalan olduğu ortaya çıktı. Bunun yanında Uclardaki karışıklıklar yatıştı. Sülemiş'in çevresinde toplanan kişiler dağıldı. Sülemiş bir süre Beyşehir çevresinde bulunduktan sonra Ankara tarafına gitti. Orada ne sığınacak ne de kaçak yer bulamadı. Sülemiş, Ankara'da yakalandı. Onu askerler Irak askerlerine teslim ettiler. Onlarda Sülemiş'i öldürdüler.³⁷⁸

Gazan Han devlet içerisindeki isyanı kısa sürede bastırdı. Ancak Sülemiş isyanı İlhanlı Devleti içerisinde yaşanan isyanlardan çok farklı bir isyandı. Çünkü bu isyan içerisinde Memluk Devleti de yer aldı. Memluk Devleti'nin, Sülemiş isyanının içerisinde yer alması ve ona büyük destek vermesi, isyanın büyümesine ve güçlenmesine neden oldu. Özellikle Anadolu'da büyük karışıklıklara neden oldu. Bu olayların sonucu olarak da İlhanlı Devleti içerisinde huzursuzluk ortamı yarattı. Ancak Gazan Han daha önce kendisine karşı çıkan isyanları bastırdığı gibi Sülemiş isyanını bastırdı. Devlet içerisinde huzuru ve düzeni yeniden sağladı.

³⁷⁸ Aksarayî, a. g. e., s. 218-9.

Sultan Nasır, Sülemiş'e verdiği destek sayesinde dolaylı olarak düşmanının zayıflamasını ve yönünün bu isyana çevrilmesini sağladı. Çünkü Gazan Han isyan öncesinde Sülemiş ile birlikte Suriye üzerine sefer yapacaktı. Hatta Gazan Han, Suriye üzerine seferini başlatmıştı. Ancak Sülemiş'in isyan ettiğini öğrenmesi üzerine ordusunun bir kısmını isyanı bastırması için gönderdi. Sultan Nasır'ın verdiği destek ile isyan büyüdü ve güçlendi. Bu durumda doğal olarak Gazan Han'a güç kaybetti. Aynı zamanda Sultan Nasır ona destek vermesi bir nevi İlhanlı Devleti'nin içerisine müdahale sayılabilir. Bu durum İlhanlı Devleti üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olur iken Memluk Devleti üzerinde olumlu bir etkiye sahip oldu.

Sultan Nasır 1309 yılında Memluk Devleti'nin tahtına yeniden çıktı. Sultan Nasır'ın bundan önce küçük olmasından dolayı yönetimde tam olarak söz sahibi değildi. Bu nedenden dolayı onu tahtan indirmesi kolay oluyordu. Bu yüzden tahttan iki kere indirildi. Ancak üçüncü defa tahta çıkarıldı. Sultan Nasır üçüncü tahta çıkarıldığında 25 yaşındaydı. Sultan Nasır artık devleti tek başına yönetecek yaşa gelmişti. Kendisi de yönetimde tek söz sahibi olmak istediğini tahta çıktığı ilk andan itibaren açıkça ortaya koydu. Sultan Nasır önceki dönemdeki gibi yönetimi Emirlerin ele geçirmek isteyenlerin önünü kesmek için bir dizi girişimlerde bulundu. Öncelikle kendisinin karşısında yer alan Emirleri yakalattı. Onlara öncelikli olarak çeşitli işkenceler yaptı ve öldürdü. Bir kısım Emirleri ise hapse attı. Birçok emirin görevlerini değiştirdi. Bunun yanında yöneticilerin görev yerlerini de değiştirdi. Sultan Nasır'ın bu tutumu Emirler arasında korku ve paniğe yol açtı. Herkes sonunun böyle olmasından korkmaya başladı. Suçu olmayan Emirler bile kendi kendilerinden şüphelenmeye başladılar. Çünkü Sultan Nasır, Emirleri hiç acımadan ağır bir şekilde cezalandırıyordu.

Sultan Nasır böylelikle gücünü ortaya koydu. Yönetimde tek söz sahibi olduğunu ortaya koydu. Sultan Nasır yöneticilerin bazılarının yerlerini değiştirdi. Bazılarını da tutuklattı ve hapse attı. Sultan Nasır tahta çıkmadan önce Halep saltanat nâibliği yapan Emir Şems ed-Dîn Karasunkur el-Mansûrî el-Cûkendâr görev yerini değiştirdi. Emir Karasunkur'un yeni görev yeri Şam idi. Emir Karasunkur her zaman Sultan Nasır'ın yanında yer

aldı. Emir Karasunkur'u sevmeyen kişiler Sultanı ona karşı kışkırtmaya başladılar. Bu durumdan Emir Karasunkur rahatsız oldu ve endişelenmeye başladı. Bu sıralarda Sultan Nasır Suriye üzerine bir birlik gönderdiği öğrenildi. Çevresindeki kişiler onu dikkatli olması için uyardılar. Hatta bazıları onu tutuklatmak için gönderdiğini ileri sürdüler. Bu söylentiler Emir Karasunkur'un endişelerinin artmasına ve paniğe kapılmasına neden oldu. Emir Karasunkur canını kurtarmak için ne yapacağını şaşırıldı. Sultan Nasır'dan Hicaz'a gitmek için izin istedi. Emir Karasungur aldığı izin üzerine hemen yola çıktı. Ancak Kahire'den ona haber geldi. Haberciler Sultan Nasır'ın, Hicaz'a beş yüz asker gönderdiğini ve seni tutuklayacaklarının haberini vermesi üzerine, kendisine Sultan Nasır'ın tuzak kurduğunu düşünerek Hicaz yolundan geri döndü.³⁷⁹

Emir Karasunkur nereye gideceğini şaşırıldı ve Muhannâ'nın yanına geldi. Burada Sultan Nasır'a rahatsızlığından dolayı Hicaz'a gidemeyeceğini bildirdi. Kendisini affetmesini istedi. Sultan Nasır ona cevap olarak onu affettiğini bildirdi. Bunun yanında Sultan Nasır eskiden olduğu gibi Halep naibliğine devam etmesini istedi. Kendisinin kocaman adam olduğunu ve büyük işlerde senin fikrini alıyoruz. Sen neden düşmanların sözlerine inanıp da çeşitli yollara başvuruyorsun. Sen kalbini temiz tut, rahat ol sana bir şey olmayacak. Benim için sen büyük bir öneme sahipsin ve herkesin sözüne inanarak hareket etmeyi bırak ve görev yerine dön emrini verdi.³⁸⁰ Sultan Nasır ona iyi sözler söyleyerek korkusunun gereksiz olduğunu belirtti. Ancak Emir Karasunkur ikna olmamıştı. Halen kendisinin öldürüleceğini düşünüyordu.

Sultan Nasır onun korkusunu atması için uğraşırken, diğer taraftan da ona gelen haberlerde Halep'e döndüğün an yakalama emrinin verildiğini öğrendi. Emir Muhannâ'ya onu Halep'e götürme emri verildi. Ancak Emir Karasunkur aldığı haber üzerine oraya gitmek istemedi. Çünkü oraya gittiği anda yakalayacaklar ve kendisine işkence yapacaklarını ve en sonunda da

³⁷⁹ El-Mansûrî, a. g. e., s. 229; Kortantamer, **Bahrî Memlûklar'da Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler**, s. 96-7.

³⁸⁰ El-Mansûrî, a. g. e., s. 230; Kortantamer, **Bahrî Memlûklar'da Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler**, s. 97.

öldüreceklerini düşünüyordu. Bu sırada Sultan Nasır elçilerini göndererek Emir Karasunkur'dan daha iyi bir devlet adamı olmadığından dolayı ve onun tecrübesinden yararlanmak için onu orada saltanat naibi yapacağından dolayı Kahire'ye gönderilmesini istedi. Aynı zamanda Sultan Nasır ona karşı çok iyi duygular beslediğini belirtti.³⁸¹

Emir Muhannâ bunları duyduktan sonra ona korkulacak bir şeyin olmadığını ifade etti. Ancak Emir Karasunkur düşüncelerinden vazgeçmedi. Bunların hepsinin kendisini yakalamak için kurulmuş bir oyun olarak görüyordu. Daha sonra Emir Karasunkur görüşmek için Emir Cemâl ed-Dîn el-Afram'ın yanına gitti. Emir el-Afram'da Sultan Nasır'ın Suriye'ye gönderdiği askerleri kendileri için gönderdiğini düşünüyordu. Sultan Nasır'ın kendilerine çeşitli işkenceler yapacağını düşünüyordu. Hatta Sultan Nasır'ın gazabına uğramış önceki emirler gibi sonlarının geldiğini düşünüyordu. Çünkü sultan bize karşı en kötü niyetleri besliyor. Eninde sonunda Sultan Nasır'ın kendilerini yakalayacağını düşünüyorlardı. Emir Karasunkur ile Emir el-Afram yanlarına çevresindekileri de alarak canlarını kurtarmak için İlhanlı Devleti'ne sığındılar.³⁸²

Emir Karasunkur, Halep, Subayba, Hama ve Şam'da saltanat naibliği gibi önemli devlet görevlerinde bulunmuş önemli bir devlet görevlisiydi. Memluk Devleti'ne önemli hizmetlerde bulunmuştu. Sultan Nasır'ın yanında önemli bir yere sahipti. Çünkü Sultan Nasır tahtan indirildiği ilk günden itibaren onun yanında yer aldı. Sultan Nasır'a bağlılığını devam ettirdi. Sultan Nasır'ın tekrar tahta çıkması için en büyük destekçisi oldu. Sultan Nasır'ın tekrar tahta çıkmasında çok önemli bir rol oynadı. Bu yüzden Sultan Nasır ile sıkı ilişkileri olduğunu söylesek yanlış olmaz. Ancak Sultan Nasır kendi gücünü ortaya koymak ve devlet yönetiminde tek söz sahibi olmak için uyguladığı politikadan önemli derece etkilendi. İnsanların söylentilerine çok önem vererek yanlış yola girdi. Ancak Sultan Nasır onu uyarmasına rağmen onu dikkate almadı. O sadece insanların düşüncelerini

³⁸¹ Kortantamer, **Bahrî Memlûklar'da Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler**, s. 98.

³⁸² Tagrıberdi, **a. g. e.**, 136; Kesir, **a. g. e.**, C: 14, s. 127; Yiğit, **Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517**, s. 78; Holt, **a. g. e.**, 115; Kortantamer, **Bahrî Memlûklar'da Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler**, s. 98-9; Arslantaş, "*Memlûk-Moğol Mücadelesi Ve Orta Doğu Tarihine Etkileri*," s. 798; Sümer, "*Anadolu'da Moğollar*," s. 80; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 272.

dikkate aldı. Söylentilere göre hareket etti. Onun bu düşünceleri onun çok büyük bir yanlış yapmasına neden oldu. Sultan Nasır için büyük bir kayıptır.

Emir Karasunkur ve çevresindekiler ile Fırat Nehrini geçerek Mardin'e geldiler. Sultan Nasır onların durdurulması için gönderdiği birlikler onlara yetişemediler. Emir Karasunkur ile Emir el-Afram'ı, İlhanlı Devleti'nin hanı olan Olcaytu Han onları atından inerek karşıladı. Bunu üzerine onlarda hemen atlarından inerek Olcaytu Han ile selamlaştılar. Olcaytu Han onları çok iyi karşıladı ve onlara karşı saygıda kusur etmedi. Onları kendi otağına aldı ve tahtının yanına oturturdu. Olcaytu Han onlara yüksek maaşlar bağlattı. Olcaytu Han onları iki gün sonra tekrar huzuruna kabul etti. Olcaytu Han öncelikli olarak Emir Karasunkur ile yalnız görüştü. Emir Karasunkur, Olcaytu Han'a, Suriye'nin yollarını gösterdi. Emir Karasunkur, Olcaytu Han'a savaş yapmadan kısa sürede Suriye'yi ele geçireceklerinin garantisini verdi. Daha sonra Olcaytu Han, Emir el-Afram ile görüştü. Olcaytu Han ondan da aynı şeyleri söyledi. Olcaytu Han onların istekleri üzerine Suriye üzerine sefer yapmaya karar verdi.³⁸³

Sultan Nasır'ın Emir Karasunkur ve Emir el-Afram ile birlikte İlhanlılara sığınmalarına çok sinir oldu. Sultan Nasır, Olcaytu Han'ın, Suriye üzerine sefer yapacağını düşündü ve hemen bunun için önlemler almaya başladı. Emir Karasunkur ile Emir el-Afram'ın, Suriye'de dostlarının olduğunu düşünerek, Suriye'de görev yapan naibleri Mısır'a çağırdı ve onları tutuklattı. Onların yerine güvenilir yeni naibler atadı.³⁸⁴

Sultan Nasır'ın böyle bir hareket yapması gelecek olan olayın büyümesini engellemek istedi. Çünkü Olcaytu Han, Suriye üzerine sefere çıktığında onların yanında Emir Karasunkur ve Emir el-Afram'da bulunacaklardı. Onları destekleyen Emirler, askerler ve yerel halk onların yanında yer alacaklarını düşündü. Düşündüğü gibi olduğunda Suriye'de bir bütünlük ortadan kalkacak ve bu da İlhanlıların işlerini kolaylaştıracaktı. Suriye'nin kaybedilmesi demektir. Bu yüzden Sultan Nasır hemen harekete geçerek

³⁸³ Tagrıberdi, a. g. e., s. 136; Spuler, a. g. e., s. 127; Holt, a. g. e., s. 115; Kesir, a. g. e., C: 14, s. 131; Yiğit, *Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517*, s. 78; Arslantaş, “*Memlûk-Moğol Mücadelesi Ve Orta Doğu Tarihine Etkileri*,” s. 798; Sümer, “*Anadolu'da Moğollar*,” s. 80.

³⁸⁴ Tagrıberdi, a. g. e., s. 136-7; Yiğit, *Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517*, s. 78.

İlhanlılara karşı önlemler almaya başladı. Sultan Nasır, Memluk Devleti içerisinde milli birlik ve beraberliği sağladı. Ülkenin düşmanlara karşı daha güçlü durmasını sağladı.

Olcaytu Han ordusunu Suriye üzerine gönderdi. Ordu Fırat nehrini geçerek 11-12 Şubat 1313 yılında Rahba'yı kuşattı. Onun Suriye üzerine yürüdüğünü öğrenen Sultan Nasır hemen büyük bir ordu meydana getirdi. Sultan Nasır bizzat ordunun başında Suriye üzerine doğru yürümeye başladı. İlhanlılar, Sultan Nasır'ın büyük bir ordu ile yola çıktığının haberini aldılar. Bunun yanında İlhanlıların ordunun yiyeceğinin olmaması ve çeşitlikli hastalıklardan dolayı kuşatmayı kaldırarak geri çekildiler. Bunu üzerine Sultan Nasır, Kakun ve Askalan'da bırakarak hacca gitti.³⁸⁵

Sultan Nasır kendi emirlerinin neden olduğu beladan da kolaylıkla kurtuldu. Bu durum Memluk Devleti içerisinde büyük bir hayal kırıklına sebep oldu. Uzun yıllar Memluk Devleti'ne hizmet etmiş Emirler bu gün hizmet ettikleri devleti yıkmak için harekete geçtiler. Aynı zamanda İlhanlılara karşı uzun yıllar mücadele etmişler. Ama bu gün onların yanında yer alması ve onlara hizmet etmeleri devlet içerisinde büyük bir hayal kırıklına neden oldu. İki devlet arasındaki etkileşimler süreklilik arz etmeye başladı. Çünkü bir devlet adamı Sultan veya Han ile ters düştüğünde düşmanımın düşmanı benim dostumdur diyerek onun yanında yer aldılar. Bu durumlar devletler için bazen olumlu bazen olumsuz sonuçlar doğurdu.

Sultan Nasır, Emir Karasunkur'un peşini bırakmadı. Onu ortadan kaldırmak için elinden gelen her şeyi yaptı. Sultan Nasır onu öldürmek için sürekli fedailer gönderdi. Ancak Emir Karasunkur kendisine karşı oluşturulan tuzaklardan bir şekilde kurtulmaya başardı. Ancak Sultan Nasır onu öldürmekten hiç vazgeçmedi ve sürekli fedailer gönderdi. Ancak Emir Karasunkur çok dikkatli hareket etti. Aynı zamanda onu çok iyi koruyorlardı. Emir Karasunkur'da, Sultan Nasır'ı öldürmek için birkaç defa fedailer gönderdi. Ancak gönderdiği fedailer Sultanı öldüremediler. Bunun

³⁸⁵ Tagrıberdi, a. g. e., s. 137; Spuler, a. g. e., s. 127; Keşir, a. g. e., C: 14, s. 131-2; Yiğit, **Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517**, s. 78; Arslantaş, “*Memlûk-Moğol Mücadelesi Ve Orta Doğu Tarihine Etkileri*,” s. 798; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 272.

üzerine Sultan Nasır canının tehlike olduğunu düşünerek daha sıkı önlemler aldı. Sultan Nasır meydanlara indiğinde insanların sokaklarda durmasını yasakladı. Bunun yanında insanların evlerinin kapılarını kapatmalarının emrini verdi. Sultan Nasır'ın, Emir Karasunkur'u öldürmesi için gönderdiği fedailerin sayısı bilinmiyordu. Ancak onu öldürme girişiminde bulunup, öldürülen fedai sayısı 124 olduğu bildiriliyordu.³⁸⁶

Sultan Nasır kendi tahtını pekiştirmek için başlatmış olduğu politikasından etkilenen Emir Karasunkur, Memluk Devleti üzerinde büyük bir olumsuz etkiye sebep oldu. Çünkü Sultan Nasır kendi tahtını pekiştirmek ve Memluk Devleti'ni güçlendirme yolunda çalışır iken, önemli emirlerinden bazılarının can düşmanı olan İlhanlılara sığınmaları Sultanın üzerinde şok etkisi yarattı. Çünkü kendisine çok bağlı olan emirinin böyle bir şey yapmasını beklemiyordu. Aynı zamanda ona haberler göndererek rahat olmasını ve görevine dönmesini istemişti. Ancak Emir Karasunkur, Sultan Nasır'ın dediklerini dikkate almadı. Sonuç olarak Sultan Nasır başarılı bir emirini kaybetti. Diğer taraf ise başarılı bir emir kazandı.

Son olarak İlhanlı Devleti'nin Anadolu valisi Demirtaş'ın, Sultan Nasır'dan yardım istemesi ve ona sığınması olayına değineceğim. Olcaytu Han'ın ölmesi üzerine tahta oğlu Ebu Said 15 Nisan 1317 yılında İlhanlı Devleti'nin tahtına çıktı. Ebu Said Han'ın yaşının küçük olması ve devleti yönetecek kabiliyetinin olmamasından dolayı devlette tek söz sahibi Emir Çoban'dı. Emir Çoban cesaretli, zeki ve yetenekli bir devlet adamıydı. Kısa sürede yönetimi elinde topladı. Emir Çoban, İlhanlı Devleti'nin hâkimiyeti altındaki topraklarda kısa sürede huzuru ve düzeni sağladı. Emir Çoban, Anadolu'ya gelerek buradaki Türk beyliklerinin isyanlarını bastırdı. Burada düzeni kısa sürede sağladı. Anadolu'da düzeni sağladıktan sonra oğlu Demirtaş'ı, Anadolu valisi olarak 1317'de görevlendirdi.³⁸⁷ Bunun yanında Emir Çoban diğer oğullarını da önemli görevlere getirdi.

³⁸⁶ Kortantamer, **Bahrî Memlûklar'da Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler**, s. 98

³⁸⁷ Aksarayî, **a. g. e.**, s. 252; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 656; Yaşar Bedirhan, **Ortaçağ Tarihi**, Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya, 2007, s. 330; Sevim, **Selçuklu Devleti Tarihi Siyaset, Teşkilât Ve Kültür**, s. 493; Erdoğan Merçil, **Müslüman – Türk Devletleri Tarihi**, TTK Yayınları, Ankara, 2011, s. 167; Salim Koca, **Anadolu Türk Beylikleri Tarihi**, Berikan Yayınevi,

Emir Demirtaş'ın Anadolu'ya gelişi yerel halkı heyecanlandırdı. Çünkü kendisinden önce Anadolu valisi olan Emir İrençin halka zulüm yaptı. Emir Demirtaş, Anadolu'da kısa sürede asayişi ve düzeni sağladı. Ardından İlhanlı Devleti'ni tanımayan bazı Türk beylerinin üzerine yürüdü. Demirtaş onlarla zorlu mücadelenin ardından onları itaat altına aldı. Böylece hâkimiyeti altındaki yerleri genişletti. Demirtaş girmiş olduğu mücadelenin ardından büyük bir güç sahibi olarak ortaya çıktı. Demirtaş kısa sürede Anadolu'da düzeni ve huzuru sağladı.

İlhanlı Devleti bu dönemde Memluk Devleti ile de iyi ilişkiler içerisindeydi. Demirtaş 1321'de Kilikya Ermeni Krallığı ile mücadele içerisindeydi. Demirtaş, Sultan Nasır'dan yardım istedi. Aynı zamanda onu Ayas üzerine sefer yapması için teşvik etmeye çalıştı. Demirtaş, Sultan Nasır'a elçilerini ve çok miktarda hediyeler gönderdi. Demirtaş Sultan Nasır'a gönderdiği mektupta şunları dile getirdi: “ *Hepimiz Müslümanız, bize lâyük olan Nusret-i din üzerine müttetik olmaktır. Bu hususta düşmana karşı müttetik olmamız ve Ermenileri tedip eylemekliğimiz lâzım gelir. Onları bize sadık bırakmağa muvaffak olursak bu geçitlerden gidip gelecek halk ve tüccar ve hacılar, ferah ve serbest gelip giderler, aramızdaki dostluk devam ederse düşmanlık bertaraf olur*” dedi.³⁸⁸ Sultan Nasır, Demirtaş'ın bu isteğini kabul ederek Sis üzerine birliklerini gönderdi. Memluk birlikleri Sis'i yağmaladıktan sonra Ayas'ı ele geçirdiler.

Hülagu Han'ın bu topraklara gelmeden önce Moğollara bağlılığını bildiren Kilikya Ermeni Krallığı onlara hep bağlı kaldı ve onları sürekli olarak destekledi. Ancak bu gün öyle olmadı onun karşısında İlhanlı Devleti'nin, Anadolu Valisi yer aldı. Ebu Said Han dönemine kadar Kilikya Ermeni Krallığı ile iyi ilişkiler içerisinde bulunuldu. Ancak Demirtaş onların tam tersi bir politika izleyerek Ermenilerin karşısında yer aldı. Bu döneme kadar İlhanlılar her istediklerinde onlara asker yardımında bulundular. Özellikle Memluklerle olan mücadelelerin de hep onların yanında yer aldı. Ancak

Ankara, 2012, s. 45; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri Ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, TTK Yayınları, Ankara, 2011, s. 155; Cahen, **Osmanlılardan Önce Anadolu**, s. 307; Sümer, “ *Anadolu'da Moğollar*,” s. 83; Solak, “ *Moğol Sülemiş Ve Timurtaş İsyanları Karşısında Anadolu'da Türkmenlerin Tutumu*,” s. 67; Uzunçarşılı, “ *Emir Çoban Soldoz Ve Demirtaş*,” s. 622.

³⁸⁸ Uzunçarşılı, “ *Emir Çoban Soldoz Ve Demirtaş*,” s. 623-4

Demirtaş kendisinin onlarla mücadeleye girmesi yetmez gibi birde Memluk Devleti'ni onlar üzerine sefer yapmaları için teşvik etti. Görüldüğü gibi İlhanlılar ile Ermeniler arasındaki iyi ilişkilerin sona erdiğini gösteriyor.

Demirtaş, Anadolu'yu istediği gibi yönetiyordu. Onun karşısında hiç kimse duramazdı. Çünkü Demirtaş, Türk ve Moğollardan oluşan büyük bir ordu meydana getirdi. Bunun yanında Memluk Devleti ile iyi ilişkiler kurdu. Çevresinde bulunan emirler ona bağlılık içerisinde hareket ediyordu. Demirtaş bağımsız gibi hareket ediyordu. Demirtaş, Anadolu'da bulunan bütün beyleri ve yöneticileri kendisine biat etmelerini sağlamaya çalıştı. Diğer taraftan da merkeze göndermesi gereken vergileri göndermedi. Merkezden gelen elçileri de geri gönderdi. Ebu Said Han onu birkaç defa huzuruna gelmesi için elçiler gönderdi ama Demirtaş gitmedi. Ardından Demirtaş 1322'de bağımsızlığını ilan etti. Adına hutbeler okuttu ve para bastırdı.³⁸⁹

Demirtaş, İlhanlı Devleti'nin varlığını tanımayarak bağımsızlığını ilan etmekle de kalmayarak, Memluk Devleti'nin Sultanı Nasır'dan kendisine yardım etmesi için elçiler gönderdi. Demirtaş, Sultan Nasır'a Irak-ı Arap, Irak-ı Acem ve Horasan'ı hâkimiyeti altına almak için ondan kendisine yardım etmesini istedi. Demirtaş bu isteğini Şam saltanat naibinede bildirdi.

390

Demirtaş'ın, Anadolu'da bağımsızlığını ilan etmesi Ebu Said Han'ı çok tedirgin etti. Uzun zamandan beri hem kendisinin hem de babası Emir Çoban'ın huzuruna çağırmasına çeşitli mazeretleri bahane ederek gelmedi. Bunun yanında devletin önemli kademelerinde Emir Çoban'ın oğulları bulunmasından dolayı Han kendi tahtını tehlikede görüyordu. Bu düşüncesinden dolayı Ebu Said Han, Emir Çoban'ın bu isyanı bastırmak için ilk başta onu göndermek istemedi. Çünkü kendisini tahtan indireceklerini düşünüyordu. Ancak Emir Çoban kendisine oğlu Demirtaş'ı getireceğine

³⁸⁹ Spuler, **a. g. e.**, s. 137; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 661; Koca, **a. g. e.**, s. 46; Sümer, "*Anadolu'da Moğollar*," s. 86; Solak, "*Moğol Sülemiş Ve Timurtaş İsyanları Karşısında Anadolu'da Türkmenlerin Tutumu*," s. 67; Uzunçarşılı, "*Emir Çoban Soldoz Ve Demirtaş*," s. 625; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 285.

³⁹⁰ Uzunçarşılı, "*Emir Çoban Soldoz Ve Demirtaş*," s. 626; Sümer, "*Anadolu'da Moğollar*," s. 86; Solak, "*Moğol Sülemiş Ve Timurtaş İsyanları Karşısında Anadolu'da Türkmenlerin Tutumu*," s. 67

dair ağır yeminler etmesi üzerine ona izin verdi. Emir Çoban büyük bir ordu ile Anadolu üzerine yürümeye başladı. Bu durumu öğrenen Demirtaş savaşmak için hazırlıklarını yapmaya başladı. Demirtaş güçlü ve büyük bir orduya sahipti. Ancak çevresindeki kişiler Emir Çoban'la savaşmanın doğru olmadığını belirttiler. Bunun üzerine savaşmaktan vazgeçti ve Demirtaş babası Emir Çoban'ı karşıladı. Emir Çoban oğlu Demirtaş'ı yanına alarak Ebu Said Han'ın huzuruna götürdü. Ebu Said Han onu kısa bir süre sonra affetti ve tekrar onu Anadolu valiliği görevine atadı.³⁹¹

Böylece İlhanlı Devleti içerisindeki isyanda bastırıldı. İlhanlı valisi bağımsızlığını ilan etmesi ve ardından Ebu Said Han'ın varlığına son vermek için Memluk Devleti'nden yardım istendi. Bu durum Memluk Devleti için kaçırılmayacak bir durumdur. Çünkü ezeli düşmanı olan İlhanlıların içerisindeki mücadelelere destek vererek zayıflamasına neden olacaktı. Aynı zamanda içerdeki problemlerle uğraştığı için dış politikada etkili olması beklenemezdi. Başka açıdan baktığımız zaman ise destek verdiği Demirtaş bağımsızlık mücadelesini kazandığı takdirde İlhanlı Devleti parçalanmış ve gücünü kaybetmiş bir hale gelir. Bu durumda Sultan Nasır'ın işini kolaylaştırır. Kendisine bir tehlike olmaktan çıkar ve güçsüz bir rakip olarak kalır. Ancak Demirtaş mücadeleyi bıraktı. Ne yazık ki Sultan Nasır hiçbir şey elde edemedi.

Demirtaş, Sultan Nasır ile iyi ilişkiler kurmuş idi. Ancak ilişkiler 1325'de bozuldu. İlişkilerin bozulmasının temel nedeni tüccarların Mısır'a köle götürüp satmalarını durdurdu. Köleler Memluk Devleti'nin ordusunun can damarını oluşturuyor. Bu yüzden Memluk Devleti için köleler büyük bir öneme sahiptir. Bunun için Sultan Nasır hemen harekete geçerek Demirtaş'a çeşitli hediyeler göndererek bu karardan vazgeçmesi için çalışmaya başladı. Ancak Sultan Nasır'ın kendisine karşı göstermiş olduğu çabalara rağmen geri adım atmadı. Bunun üzerine Sultan Nasır, Demirtaş'ı babası Emir Çoban'a şikâyetinde bulundu. Emir Çoban hemen harekete geçerek oğlunun bu yaptığını hoş karşılamayarak, bu duruma son vermesini istedi.

³⁹¹ Spuler, a. g. e., s. 137; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 435; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 661-2; Sümer, "Anadolu'da Moğollar," s. 86-7; Uzunçarşılı, "Emir Çoban Soldoz Ve Demirtaş," s. 626-8; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 285.

Demirtaş babasının isteği üzerine geri adım attı ve ticareti serbest bıraktı. Aynı zamanda Sultan Nasır'ın kendisine göndermiş olduğu hediyeleri kabul etti.³⁹² Emir Çoban'ın devreye girmesi ile iki devlet arasındaki gerginlik son buldu.

İlhanlı Devleti içerisinde çok etkili olan Emir Çoban ile Ebu Said Han'ın arası açılmaya başlıyor. Öncelikli olarak Ebu Said Han, Emir Çoban'ın kızı olan Bağdad Hatun ile evlenmek istedi. Ama Bağdad Hatun Emir Hasan ebn Hüseyin ebn Akboğa ile evli bulunuyordu. Bu yüzden Emir Çoban kesinlikle bu işin olmayacağını bildirdi. Bu olaydan Ebu Said Han etkilendi. Bu fırsatı kaçırmak istemeyen kişiler harekete geçtiler. Bu kişiler Emir Çoban'ı hiç sevmiyorlardı ve onun etkisini kırmak istiyorlardı. Bu yüzden Ebu Said Han'a onu kötülemeye ve ona karşı kışkırtmaya başladılar. Daha sonra Emir Çoban, Horasan üzerine sefere çıktığı sırada Ebu Said Han'ın yanında bulunan, Emir Çoban'ın oğlu Dımışk Hoca'nın kendisine karşı saygısız davranması sonucu onu öldürdü. Ebu Said Han yönetimi ele almak ve Emir Çoban'ın egemenliğinden kurtulmak için başta Emir Çoban olmak üzere ve oğullarının öldürülmesinin emrini verdi. Oğlunun Han tarafından öldürülmesini duyan Emir Çoban emri altındaki ordu ile Ebu Said Han üzerine yürümeye karar verdi.³⁹³

Ebu Said Han kendisini güvenceye almak için Emir Çoban ve oğullarının yanındaki adamlarına gizliden haber göndererek öldürme emrini verdi. Demirtaş'a elçilerini göndererek onu huzuruna çağırttı. Demirtaş yolda giderken elçilerin üzerini aradı ve onlar üzerinden Ebu Said Han'ın kendisini öldürme emri yazılı kâğıtı buldu. Bunun üzerine elçilere işkenceler yaparak onları konuşturdu. Elçiler olan biten ne varsa ona anlattılar. Ebu Said Han'ın kardeşini öldürdüğünü, Emir Çoban ve kardeşlerini öldürmek için emirler verdiğini anlattı. Onların mallarına el koyduğunu ve Emir Çoban'ın ise onun üzerine yürüdüğünü belirtti. Bunun üzerine Demirtaş elçileri öldürdü. Durumun çok ciddi olduğunun farkına vardı. Kendisi büyük bir tehlike

³⁹² Uzunçarşılı, "Emir Çoban Soldoz Ve Demirtaş," s. 629.

³⁹³ Kesir, a. g. e., C: 14, s. 223; Spuler, a. g. e., s. 139; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 435; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 663-2; Sümer, "Anadolu'da Moğollar," s. 89-90; Uzunçarşılı, "Emir Çoban Soldoz Ve Demirtaş," s. 630; Solak, "Moğol Sülemiş Ve Timurtaş İsyancıları Karşısında Anadolu'da Türkmenlerin Tutumu," s. 67; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 285.

altındaydı. Demirtaş, Sultan Nasır'a elçilerini göndererek onun itaatine girmek istediğini bildirdi. Kendisine izin verse Anadolu askerleri ile gelmek istediğini ve Anadolu'nun Memluk Devleti'nin naibi olarak kalmasına izin vermesini istedi. Sultan Nasır, Demirtaş'ın bu isteğine çok olumlu karşılıyarak kabul etti.³⁹⁴

Demirtaş babasında bir haber alamıyordu. Babasının girmiş olduğu mücadelede neler yaşandığı hakkında haber alamıyordu. Bu yüzden kendisi çok tedirgin bir haldeydi. Çünkü ne yapması konusunda kararsızlık içerisindeydi. Ebu Said Han'ın huzuruna gitmediği için kısa bir süre üzerine birlikler göndereceğini tahmin ediyordu. Diğer taraftan Sultan Nasır'a sığındığında sonunun ne olacağı konusunda hiçbir fikri yoktu. Bu yüzden ne yapması konusunda kararsızdı.

Demirtaş ümerasını topladı ve Ebu Said Han'ın Anadolu'yu almak için ordu gönderdiğini ve onunla mücadele etmek için hazırlıkların yapılması gerektiğini belirtti. Aynı zamanda Demirtaş, Sultan Nasır'a sığınmak istediğini bildirdi ve onunda kabul ettiğini belirtti. Demirtaş savaş için bütün hazırlıklarını sürdürmeye devam etti. Demirtaş ailesini Karaman yerleştirdi. Demirtaş en sonunda kararını verdi. Sultan Nasır'a mektup yazarak Mısır'a gelmek için izin istedi. Sultan Nasır ona izin verdi. Sultan Nasır, Suriye'de bulunan naiblerine elçiler göndererek Demirtaş'ı kabul etmelerinin emrini verdi.³⁹⁵

Bu karar büyük bir gelişme diye biliriz. Çünkü başarılı bir devlet adamı canını tehlikede görerek canını kurtarmak için Memluk Devleti'ne sığınma kararı aldı. İlhanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında bulunan Anadolu valiliği görevinde bulunan kişinin Memluk Devleti'ne sığınması, İlhanlı Devleti için büyük bir kayıp diye biliriz. Çünkü Demirtaş, Anadolu'da kısa sürede büyük işler başararak, Anadolu'da düzeni ve asayişi sağlayarak, Anadolu'yu tekrara merkeze bağladı. Ancak Ebu Said Han ile babasının girmiş olduğu

³⁹⁴ Uzunçarşılı, "Emir Çoban Soldoz Ve Demirtaş," s. 631; Solak, "Moğol Sülemiş Ve Timurtaş İsyanları Karşısında Anadolu'da Türkmenlerin Tutumu," s. 68.

³⁹⁵ Kesir, a. g. e., C: 14, s. 223; Spuler, a. g. e., s. 141; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 435-6; Yiğit, **Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517**, s. 79; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 663; Sümer, "Anadolu'da Moğollar," s. 90; Uzunçarşılı, "Emir Çoban Soldoz Ve Demirtaş," s. 632; Solak, "Moğol Sülemiş Ve Timurtaş İsyanları Karşısında Anadolu'da Türkmenlerin Tutumu," s. 67.

mücadele ve Han'ın Emir Çoban ve ailesinin devlet içerisindeki varlığına son vermek istemesi üzerine, Demirtaş, Ebu Said Han ile mücadele etmeyi göze alamayarak kaçma yolunu tercih etti. Bu durum Memluk Devleti için olumlu bir sonuçtur. Çünkü hem ezeli düşmanını ve önemli bir devlet adamını kaybetmesi hem de önemli bir devlet adamı kazanmış olması önemli bir gelişmedir.

Demirtaş ailesini güvenli bir yere koyduktan sonra yolculuk için hazırlıklarını yapmaya başladı. Demirtaş, Anadolu'dan yüklü bir miktar vergi topladı. Bunun yanında yanına çok büyük miktarda değerli eşyalar ve hayvanlar alarak yola çıktı. Demirtaş Anadolu'da kendisinin vekili olarak kayın biraderi Emir Eredna'yı bıraktı.³⁹⁶ Demirtaş askerleriyle birlikte Behisni'ye yaklaşınca çevresindekilere kendisinin Sultan Nasır'ın huzuruna gideceğini isteyen gelebilir, isteyende istediği yere gidebileceğini belirtti. Bunun üzerine bir kısım asker emrinden ayrıldı. Demirtaş yanında 300 askeri ile birlikte 18 Ekim 1327'de Memluk Devleti'nin topraklarına girdi. Burada çok iyi karşılandıktan sonra Demirtaş, Şam'a ulaştı. Demirtaş'ı Şam naibi Emir Seyfüddin Tengiz karşıladı ve onu birkaç gün misafir etti. Demirtaş ağırlıklarını burada bırakarak Kahire'ye hareket etti. Sultan Nasır onun Şam'a ulaştığını haber alınca hemen onu karşılamak için hazırlıklara başladı. Hükümdarlara mahsus çadır ve konaklar hazırlattı. Demirtaş'ı karşılaması için Gazze'ye Emir Seyfüddin Tugay Çaşnigir'i gönderdi. Demirtaş 12 Ocak 1327'de Kahire'ye ulaştı. Demirtaş'ı, Kahire'de büyük merasimler ile karşılandı. Ardından hemen Sultan Nasır'ın huzuruna çıktı.³⁹⁷

Uzun bir yolculuktan sonra Demirtaş, Kahire'ye ulaştı. Sultan Nasır, Demirtaş'a büyük bir önem veriyordu. Onu karşılamak için büyük

³⁹⁶ Togan, a. g. e., s. 245; Bedirhan, a. g. e., s. 331; Merçil, a. g. e., s. 293; Uzunçarşılı, **Anadolu Beylikleri Ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri**, s. 155; Koca, a. g. e., s. 200; Uzunçarşılı, "Emir Çoban Soldoz Ve Demirtaş," s. 632; İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sivas-Kayseri Ve Dolaylarında Eretna Devleti," **Bellekten**, C: XXXII, S: 126, TTK Yayınlar, Ankara, 1968, s. 164; Mustafa Demir, "İlhanlı Devleti'nin Yıkılış Sürecindeki Siyasi Gelişmeler," **Türkler**, C: 8, Yeni Türkiye Yayınları, Anara, 2002, s. 378.

³⁹⁷ Kesir, a. g. e., C: 14, s. 223; Spuler, a. g. e., s. 141; Yiğit, **Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517**, s. 79; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 663; Sümer, "Anadolu'da Moğollar," s. 90; Uzunçarşılı, "Emir Çoban Soldoz Ve Demirtaş," s. 633; Solak, "Moğol Sülemiş Ve Timurtaş İsyancıları Karşısında Anadolu'da Türkmenlerin Tutumu," s. 68.

hazırlıklar yaptı. Sultan Nasır, emirini göndererek onu yolda karşıladı. Bunun yanında da Kahire’de büyük hazırlıklar yaptırdı. Demirtaş’ı şenlikler yaparak karşıladı. Bu hazırlıklar Sultan Nasır’ın yapmış olduğu hazırlıklar, ona verdiği değeri ve önemi gösteriyordu.

Demirtaş, Sultan Nasır huzuruna girince yeri üç taraflı öptü. Bunun üzerine Sultan Nasır ayağa kalktı ve onun elinden tuttu ve yanına oturdu. Sultan Nasır, Demirtaş’a en büyük hılatlar giydirdi. Daha sonra ona Mısır’a özgü elbiseler hediye etti. Daha sonra Sultan Nasır onunla bir gün av yaptı. Sultan Nasır, Demirtaş’a Kale-i Cebelde Elcavli sarayını ona tahsis etti. Bu sarayın ihtiyaçlarını giderdi. Sultan Nasır buraya her türlü yiyeceklerin en iyisini sağladı. Demirtaş’ta, Sultan Nasır’a 100 iğdiş at, 80 Horasan devesi, köle, değerli elbiseler ve çok değerli mücevherler hediye etti. Sultan Nasır bu hediyelerin çok az miktarını kabul etti ve geri kalanını ona iade etti. Daha sonra Sultan Nasır, Demirtaş’a ve yanındaki adamlarına cep harçlığının verilmesini istedi.³⁹⁸

Sultan Nasır, Demirtaş’a Emirlik verdi ve askerlerini de diğer emirlerin yanına verdi. Daha sonra Demirtaş, Sultan Nasır’a Memluk Devleti’nin, Anadolu valisi olmak istediğini belirtti. Bunun üzerine Anadolu hakkında konuşmaya başladılar. Anadolu’nun kısa sürede hâkimiyetleri altına alabileceklerini ifade etti. Anadolu’nun durumunu anlattı. Sultan Nasır’ı, Anadolu üzerine sefer yapmaya teşvik etmeye çalıştı. Demirtaş, Sultan Nasır’a, Anadolu üzerine sefer yapmak için en uygun zaman olduğunu belirtti. Ancak Sultan Nasır bu konuda sağlam adımlar atmak istediği için temkinli vardı. Aynı zamanda Ebu Said Han ile Emir Çoban arasındaki mücadele halen bir sonuca varmamıştı. Sultan Nasır bu mücadelenin de bir sonuca varmasını istiyordu. Bu yüzden Anadolu üzerine sefer yapmak için kendisinden zaman istedi.³⁹⁹

³⁹⁸ Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 663-4; Uzunçarşılı, “*Emir Çoban Soldoz Ve Demirtaş*,” s. 633-4; Solak, “*Moğol Sülemiş Ve Timurtaş İsyanları Karşısında Anadolu’da Türkmenlerin Tutumu*,” s. 68.

³⁹⁹ Kesir, **a. g. e.**, C: 14, s. 223; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 663-4; Sümer, “*Anadolu’da Moğollar*,” s. 91; Uzunçarşılı, “*Emir Çoban Soldoz Ve Demirtaş*,” s. 635; Solak, “*Moğol Sülemiş Ve Timurtaş İsyanları Karşısında Anadolu’da Türkmenlerin Tutumu*,” s. 68.

Genel olarak Memluk Devleti için Anadolu büyük bir öneme sahipti. Anadolu hem bulunduğu konumdan dolayı hem de orada yaşayan Müslümanlardan dolayı büyük öneme sahiptir. Sultan Nasır ve önceki sultanlarda Anadolu'yu hâkimiyeti altına almak istiyorlardı. Hatta Sultan Baybars, Anadolu'yu hâkimiyeti altına almak için girişimde bulundu. Sultan Nasır'ın, Anadolu politikası için Demirtaş önemli bir yere sahipti. Ancak İlhanlı Devleti'nin içerisindeki mücadelenin bir sonuca bağladıktan sonra hareket etmek istiyordu. Bu yüzden Demirtaş'ın isteğini kabul etmedi. Sultan Nasır işleri ağırdan alması kendini tehlikeye atmak istemiyordu. Anadolu'nun, Memluk Devleti için önemli bir yere sahip olduğu için Sultan Nasır, Demirtaş'a çok iyi davranıyordu. İşler istediği gibi gittiğinde, Demirtaş'ı, Anadolu politikası için kullanacaktır.

Sultan Nasır daha sonra Demirtaş'ın eşini ve çocuklarını buldukları kaleden alıp Mısır'a göndermesi için Karaman oğluna bir emir gönderdi. Demirtaş'ın ailesinin güvenli bir şekilde Mısır'a getirilmesini istedi. Sultan Nasır'ın emri üzerine Karaman oğlu Bedreddin İbrahim Bey, Demirtaş'ın ailesinin bulunduğu kaleye gitti. Demirtaş'ın kendilerini Mısır'a gelmelerini istediğini bildirdim. Onlara Demirtaş'ın onlara yazdığı mektubu da gösterdim ama onlar Mısır'a gitmeyeceklerini belirtti. Demirtaş'ın ailesinin durumunu belirttikten sonra mektubuna devam etti. Demirtaş, Anadolu'da çok miktarda müslüman kanı döktü. Çok insanı kılıçtan geçirdi. Onun kaçıp Mısır'a gitmesi her halde gözünün Memluk Devleti'nin tahtında olduğunu belirtti. Demirtaş'ın, Hamidoğlu, Feleküddin Dünder Bey'i öldürdüğünü yazdı. Sultan Nasır bu mektubu okuduktan sonra canı sıkıldı. Ondan kuşkulandı. Demirtaş ise çevresindeki kişilere bol miktarda para dağıtması, Sultanın dikkatini çekti. Sultan Nasır ardından Demirtaş ve adamlarını 19 Haziran 1328'de Kal'atu'l-Cebel'in Burcu's-Siba burcunda hapis attırdı.⁴⁰⁰

Demirtaş, Anadolu'da düzeni sağlamak için isyan eden beyleri çok ağır bir şekilde cezalandırdı. Bu dönemde Anadolu'da bulunan beylikler İlhanlı

⁴⁰⁰ Kesir, a. g. e., C: 14, s. 226; Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 664; Sümer, “*Anadolu'da Moğollar*,” s. 91; Uzunçarşılı, “*Emir Çoban Soldoz Ve Demirtaş*,” s. 637; Solak, “*Moğol Sülemiş Ve Timurtaş İsyanları Karşısında Anadolu'da Türkmenlerin Tutumu*,” s. 68.

hâkimiyetinden kurtulmak istiyorlardı. Onlar İlhanlılar ile sürekli olarak mücadele içerisindeydiler. Uzun yıllar İlhanlı valileriyle yönetilen Anadolu halkı, valilerden büyük zulümler gördüler. Ağır vergiler topladılar. İnsanların elinde ne varsa aldılar. İlhanlı valileri şehirleri, kasabaları ve köyleri yakıp yıktılar. Bu duruma son vermek isteyen Anadolu'daki Türk beylikleri isyan ediyorlar ve bağımsızlıklarını ilan ediyorlardı. Beyliklerin isyanı en ağır şekilde cezalandırdılar. Bedreddin İbrahim beyde, Demirtaş'tan intikam almak için kaçırılacak fırsat değildi. Sultan Nasır'ın gözünden düşürmek için onun yaptıklarını dile getirdi. Daha da ileri giderek onun tahta gözü olduğunu belirterek Sultan Nasır'ın aklına şüphe düşmesine neden oldu. Bedreddin İbrahim beyin söyledikleri ve Demirtaş'ın hoş olmayan hareketlerinden dolayı hapse attırdı.

Demirtaş hapiste birkaç gün hiçbir şey yemedi içmedi. Emirlerden Emir-i Silâh Feclis onun yanına gitti. Sultan Nasır'ın böyle yapmasının nedeni İlhanlı Devleti ile kurulan ilişkilerden dolayı olduğunu ifade ederek, onu teselli etmeye çalıştı. Ancak Demirtaş onun söyledikleriyle ikna olmadı. Bir gün de Demirtaş, Emir Seyfüddin'e istediğiniz ne ise söyleyin onu yapayım. Benden para istiyorsanız istediğiniz kadar vereyim veya kılıç istiyorsanız o zaman beni öldürün. Yoksa beni neden hapiste tutuyorsunuz. Benim hiçbir suçum yok, var ise söyleyin ki bileyim suçumu dedi. Bu sırada Ebu Said Han, Emir Çoban'ı öldürdü. Sultan Nasır daha önce gelen İlhanlı elçilerine Demirtaş hakkında sorular sordu. Ancak onlar bir şey bilmediklerini ifade ettiler. Onlardan Emir Çoban'ın mücadeleyi kaybettiğini ve öldürüldüğünü söylediler. Ebu Said Han üç kişilik elçilik heyetini Sultan Nasır'a gönderdi. Elçiler Sultan Nasır'dan Demirtaş'ı istediler. Bunun karşılığında Ebu Said Han daha önce kendilerine sığınmış olan Emir Karasunkur'u teslim edeceğini belirttiler.⁴⁰¹

Daha sonra Sultan Nasır elçilerin Demirtaş'la görüşmelerine izin verdi. Elçiler, Emir Seyfüddin ile birlikte Demirtaş'ın yanına gittiler ve onunla görüştüler. Görüşme sonrasında elçiler Sultan Nasır'ın yanına gelerek onu

⁴⁰¹ Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, s. 664; Sümer, “*Anadolu'da Moğollar*,” s. 91; Uzunçarşılı, “*Emir Çoban Soldoz Ve Demirtaş*,” s. 637; Solak, “*Moğol Sülemiş Ve Timurtaş İsyancıları Karşısında Anadolu'da Türkmenlerin Tutumu*,” s. 69.

istediler. Sultan Nasır, Demirtaş'ı kendilerine canlı olarak vermeyeceğini söyledi. Demirtaş'ı öldürdükten sonra, onlara sadece onun başını vereceğini söyledi. Elçiler bu duruma karşı çıktılar. Bize verilen emirde onu canlı olarak Ebu Said Han'a götürmektir dediler. Ancak Sultan Nasır onları dinlemeyerek Demirtaş'ı, 22 Ağustos 1328'de idam etti.⁴⁰²

Sultan Nasır, Demirtaş'ı boğdurarak öldürdü. Sonra elçilerin gözünün önünde Demirtaş'ın başını gövdesinden ayırttırdı. Ardından derisini yüzdürdü ve doldurduktan sonra Ebu Said Han'a gönderdi. Sultan Nasır, Demirtaş'ın kellesini Ebu Said Han'a götürmelerini istedi. Ancak elçiler görevlerinin Demirtaş'ı canlı olarak götürmek olduğunu belirterek bunu kabul etmediler. Bunun üzerine Sultan Nasır kendi elçileri ile gönderdi. Sultan Nasır bir de mektup yazdı. Ben senin düşmanının başını kestim ve sana gönderdim, sen de benim düşmanım olan Karasunkur'u kendisine göndermesini istedi. Ne yazık ki elçiler Ebu Said Han'ın huzuruna varmadan Emir Karasunkur eceli ile ölmüştü.⁴⁰³

Sultan Nasır, Demirtaş'ı çok iyi karşılamıştı. Onu emirlerinin arasına almıştı. Ancak onun Emirlere saygısız davranması ve çevresindeki kişiler çok cömert davranması Sultanın dikkatini çekti. Bunların üstüne Bedreddin İbrahim Bey'in, Demirtaş'ın hakkında verdiği bilgilerden etkilenerek, Demirtaş'a karşı olan fikirlerinin değişmesine neden oldu. Bir nevi Demirtaş'ı kendisine rakip olarak gördü. Sultan Nasır'ın elinde önemli bir kozdu. Ancak Sultan Nasır bu kozu kullanamadı. Demirtaş'ın varlığına son verdi.

Sultan Nasır'ın, Anadolu politikası için Demirtaş büyük bir kozdu. Aynı zamanda İlhanlı Devleti'ne karşıda kullanıldığında büyük bir kozdu. Demirtaş'la ittifak edip, Anadolu üzerine sefer yaptığı zaman Anadolu'yu kısa sürede hâkimiyetleri altına alırlardı. Çünkü Anadolu'da Demirtaş'a

⁴⁰² Kesir, a. g. e., C: 14, s. 226; Spuler, a. g. e., s. 141; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 436; Yiğit, **Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517**, s. 79; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 664; Sümer, “*Anadolu'da Moğollar*,” s. 91; Uzunçarşılı, “*Emir Çoban Soldoz Ve Demirtaş*,” s. 639; Solak, “*Moğol Sülemiş Ve Timurtaş İsyanları Karşısında Anadolu'da Türkmenlerin Tutumu*,” s. 69; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 286.

⁴⁰³ Kesir, a. g. e., C: 14, s. 226; Spuler, a. g. e., s. 141; Uzunçarşılı, “*Emir Çoban Soldoz Ve Demirtaş*,” s. 639; Haykıran, a. g. t., s. 96-7.

bağlı çok sayıda asker bulunmaktaydı. Demirtaş, Anadolu'ya geldiğinde, bu askerler Demirtaş'ın yanında yer alacaklardı. Karşı düşmanı içerisinde bölünmeler meydana getirecekti. Bu durumlar Memluk Devleti'nin, Anadolu'yu sınırları içerisinde almayı kolaylaştıracaktı. Bu yüzden Demirtaş, Sultan Nasır için büyük önem arz ediyordu. Demirtaş'ın olumsuz tavırlarından dolayı kendi sonunu getirmesine neden oldu.

Demirtaş'ın öldürülmesi en çok Anadolu'daki beyliklerin ve halkın işine yaradı. Anadolu insanı rahat bir nefes aldı. Üstlerindeki ağır yük ortadan kalktı. Anadolu insanı İlhanlı valilerinin altında can çekişiyorlardı. Çünkü valiler istedikleri gibi hareket ediyorlardı. Halka ağır vergiler yüklüyorlardı. Karşı çıkanı en ağır şekilde cezalandırıyorlardı. İnsanların ellerinde neyi varsa onu alıyorlardı. İnsanlar İlhanlı valilerinin elinden bıkmışlardı. Bundan dolayı Anadolu'nun gelişmesi ve ilerlemesi durmuştu. Türk beyliklerinin güçlenmesini her zaman önüyorlardı. Demirtaş'ın ölmesi ile beylikler güçlenmeye ve hâkimiyet alanlarını genişletmeye başladılar. Beylikler bağımsızlık yolunda ilerlemeye başladılar. İlhanlı Devleti de çöküş evresine girmiş bulunuyordu.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BÂHRİ MEMLUK DEVLETİ İLE İLHANLI DEVLETİ ARASINDA EKONOMİK İLİŞKİLER

3.1.Melik ez-zahir rükneddin baybars el-bundukdarî'ni ticaretin devam etmesi için yaptığı girişimler

Memluk Devleti'nin hâkimiyeti altında bulunan Mısır, Dünyada coğrafi konum olarak ticaret açısından oldukça önemli bir yere sahiptir. Mısır'ın doğusunda Kızıldeniz, batısında Libya, güneyinde Habeşistan ve kuzeyinde Akdeniz bulunuyordu. Kısacası Mısır Asya, Avrupa ve Afrika kıtalarının birleştiği noktada bulunmaktaydı. Bundan dolayı Mısır her zaman Asya, Avrupa ve Afrika'nın ticarete ana merkezi olmuştur. Bunun yanında Mısır'ın ortasında Nil nehrinin geçmesi, Mısırın öneminin daha da artmasına neden olmuştur.⁴⁰⁴ Mısır'ın önemli konumundan dolayı ticaret Mısır'da gelişmiştir.

Bunun yanında Memluk Devleti önemli liman şehirlerine sahiptir. Önemli ticaret yollarının güzergâhı üzerinde bulunması ve bulunduğu konumundan dolayı ticaret gelişmiştir. Mısır tarihin her döneminde bu özelliğini korumasından dolayı, önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Yoğun bir ticaret hayatına sahip olmasından dolayı Mısır'da kurulan devletlerin genel olarak ekonomi açıdan çok iyi bir gelir kaynağı olmuştur. Bu durumu bilen devletler de ticarete her zaman önem vermişlerdir. Ticaretin devam etmesi için her türlü yola başvurmuşlardır. Ticaret sayesinde Mısır çevresi ile sürekli etkileşim halinde olmuştur. Bu durum Memluk Devleti içinde geçerli

⁴⁰⁴ C. H. Becker, "Mısır," *DİA*, C: 8, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul, 1979, s. 233.

olmuştur. Memluk Devleti'nin sultanları da ticarete büyük önem verdiler. Çünkü Mısır doğu batı arasında yapılan ticarete önemli bir yer teşkil ediyordu. Doğunun malları Mısır üzerinden batıya taşınıyordu. Aynı zamanda batının malları da Mısır üzerinden doğuya tanınıyordu. Bu yüzden Mısır ticaret açısından çok önem arz ediyordu.

Ticaretin yanında Mısır'ın yer altı kaynakları ve Mısır'da üretilen mallar da Mısır'ın gelişmesinde önemli faktördür. Mısır kendi ürettiği malları da gelişmiş ticaret ağları sayesinde kısa sürede satabiliyordu. Bu durumda Mısır'da üretimin süreklilik ve artmasına neden oluyordu. Genel olarak Mısır toprakları üzerinde kurulan devletlerin zengin olmasına zemin hazırlamıştır. Önemli zenginliklerinden dolayı Mısır tarihin her döneminde sahip olunmak istenilen bir yer oldu. Tarihte birçok kez istilaya uğramıştır. Çünkü zenginliğiyle göz kamaştırmıştır. Doğunun zenginliklerinin farkında olan Avrupa Haçlı seferleri ile bu zenginliklere ulaşmak istediler. Avrupalıların gözünde Doğu'nun zenginliği her yerin altın kaplamalı olduğunu ve süt ve bal aktığı anlatılıyordu. Avrupa bu zenginliklere ulaşmak için seferler başlattı. Haçlı seferlerinin başarıya ulaşmasıyla birlikte koloniler kurmuşlardır. Suriye sahillerine Haçlı kontlukları kurdular. Bu kontluklar sayesinde ticaret yaptılar.⁴⁰⁵

Haçlı seferlerinin amacının sadece kutsal toprakları hâkimiyetleri altına almak değildi. Diğer bir nedeni de doğunun zenginliklerini ele geçirmektir. Kurmuş oldukları kontluklar sayesinde Doğu-Batı ticaretini hâkimiyetlerine almışlardır. Böylece Avrupalılar ticaret gelirlerine ortak oldular. Mısır'da Memluk Devleti kurulmadan önce Eyyubi Devleti, haçlı kontluklarına son vermek için sürekli olarak mücadele içerisinde bulundular. Kontluklar Doğu-Batı ticaretinde önemli bir yer teşkil ediyorlardı. Eyyubi Devleti de onların varlıklarına son vermek istiyordu. Doğu –Batı ticaretini tamamen kendi eline geçirmek istiyordu. Bu yüzden sürekli mücadele içerisinde bulundular.

⁴⁰⁵ Runciman, a. g. e., s. 299.

Eyyubi Devleti'nin yıkılmasından sonra Mısır'da kurulan Memluk Devleti de Haçlı kontlukları ile sürekli mücadele içerisinde bulundular. Çünkü Haçlılar önemli liman şehirlerine yerleşmişlerdi. Doğu-Batı ticaretini ellerinde bulunduruyorlardı. Sultan Baybars onların varlığına son vererek hem ticareti ele almak hem de devletin bütünlüğünü oluşturmak için, Haçlı kontlukları ile mücadeleyi başlattı. Sultan Baybars bu hareketinde önemli başarılar elde etti. Haçlı kontlukları ağır bir darbe aldı. Onların ellerindeki bir çok yeri hâkimiyeti altına aldı.

Memluk Devleti' sadece Haçlılarla mücadele içerisinde değildi. Uzun yıllar mücadele içerisinde oldukları devlet ise İlhanlı Devleti idi. Hülagu Han batı seferine gönderilirken önemli görevler verilmişti. Hülagu Han kendisine verilen görevleri sırasıyla yerine getirdi. Öncelikli olarak Batınilerin varlığına son verdi. Ardından hemen Abbasi Devleti üzerine yürüdü ve kısa sürede Abbasilere son verdi. Ardından Suriye'ye girdi. Kısa sürede Suriye topraklarını hâkimiyeti altına aldı. Hülagu Han'ın amacı Suriye, Filistin ve Mısır gibi yerleri hâkimiyetleri altına alarak denize ulaşmaktı. Çünkü bu saydığımız yerlerde önemli liman şehirlerine sahipti. Bu liman şehirleri Doğu-Batı ticaretinde kilit noktasında yer almaktaydı.⁴⁰⁶

Bu yüzden Hülagu Han bu toprakları hâkimiyeti altına alarak denize ulaşmak istedi. Bu toprakları hâkimiyeti altına aldığımda Doğu-Batı ticaretini de ele geçirmiş olacaktı. Memluk Devleti sadece doğu Akdeniz ticaretinde önemli değildi, aynı zamanda kıtalar arası ulaşım ve ticarete önemli bir yere sahipti. Mısır önemli ülkelere ulaşımında ve ticarete kilit noktada bulunuyordu. Avrupa, Hindistan ve Çin'e ulaşımında en kısa deniz yoluna sahipti. Bu nedenden dolayı Uzak Doğu ülkelerinin mallarının en ucuz şekilde Avrupa'ya taşınmasında önemli rol oynuyordu. Mısır bu haliyle Doğu'nun ve Batı'nın büyük bir pazarı haline gelmişti. Bu durumdan dolayı Memlukler yoğun ticaret faaliyetleri içerisinde bulunmaktaydılar. Bu faaliyetleri deniz yolu ile gerçekleştiriyordu. Bu yüzden Memluk Devleti

⁴⁰⁶ Spuller, a. g. e., s. 70-1; Ayaz, **Memlük- Kıbrıs İlişkileri Kıbrı'ta İlk Türk Hâkimiyeti**, s. 46; Ahmet Tabakoğlu, **Türkiye İktisat Tarihi**, Dergâh Yayınları, İstanbul, 2015, s. 137; Mesut Ağır, Kürşat Solak, “*Memlük Devleti'nin Doğu Akdeniz'deki Önemli Siyasi Faaliyetleri*,” **Çanakkale Araştırmaları Dergisi**, S: 14, 2013, s. 108-9; Kanat, “*Baybars Zamanında Memlük – İlhanlı Münasebetleri (1260 – 1277)*,” s. 32; Devlet, “*İlhanlılar*,” s. 64-5.

için liman şehirleri hem siyasi açıdan hem de ticaret açısından büyük bir önem arz ediyordu.⁴⁰⁷

Başta Mısır olmak üzere Suriye ve Filistin Doğu-Batı ticaretinde çok önemli bir yere sahiptir. Öneminin farkında olan Avrupa harekete geçerek kontluklar kurdular. Bu kontluklar aracılığı ile Doğu-Batı ticaretini sürdürüyorlardı. Hülagu Han'da Mısır, Filistin ve Suriye'nin Doğu-Batı ticaretindeki önemini kavrayarak harekete geçmişti. Hülagu Han kısa sürede Suriye topraklarını hâkimiyeti altına aldı. Ardından sıra Memluk Devleti'nin varlığına son vererek Mısır topraklarını hâkimiyeti altına almaktı. Hülagu Han Suriye ve Mısır topraklarını hâkimiyeti altına aldığı zaman Doğu-Batı ticaretinde büyük bir söz hakkı doğacaktı. Ancak Hülagu Han'ın planları istediği gibi gitmedi. Çünkü Memluk Devleti ile 1260'da yaptığı Ayn Calut savaşının da çok ağır bir mağlubiyette uğradı. Bu mağlubiyet ile Hülagu Han, Suriye topraklarını da kaybetti. Böylece İlhanlıların Doğu-Batı ticaretinde hedeflediklerine ulaşmaları engellendi.

İlhanlılar bu hedeflerine ulaşmak için her fırsatta Memluk Devletine karşı harekete geçtiler. İlhanlı Devleti, Memluklerin varlığına son vermek için her türlü yola başvurmaktan hiç çekinmediler. Memluk Devleti'nin içerisindeki kargaşaları fırsat bilerek, onlara saldırdılar. Bu durumun temel sebebi İlhanlıların Mısır ve Suriye'nin zenginliklerini ele geçirmek istemeleridir. Bu zenginliğin oluşmasında temel rol oynayan Mısır ve Suriye'nin Doğu-Batı ticaretindeki rolünden kaynaklanıyor. İlhanlılar Doğu-Batı ticaretini kontrol altına almak istiyorlardı. Ancak Memlukler tarafından durduruldular. Artık her iki devlet arasında uzun yıllar devam edecek olan mücadele başladı.

Memluk Devleti'nin önemli iki büyük düşmanı bulunmaktaydı. Bir tanesi önemli liman şehirlerine kurulmuş olan Haçlı kontluklarıydı. Diğerisi ise İlhanlılar idi. Her iki düşmanı da doğu-batı ticaretinde etkin olmak ve kontrolleri altına almak istiyordu. Sultan Baybars'ın iki tane güçlü rakibi bulunmaktaydı. Düşmanlarına karşı her zaman dikkatli hareket etmesi

⁴⁰⁷ Ağır, "Memlûk Devleti'nin Doğu Akdeniz'deki Önemli Siyasi Faaliyetleri," s. 109.

gerekiyordu. Bu yüzden Memluk Devleti'nin her zaman güçlü ve büyük bir orduya ihtiyacı vardı. Çünkü karşısında önemli düşmanları bulunmaktaydı. Onların istekleri Memluk Devleti'nin varlığına son vermek ve hâkimiyeti altındaki toprakları ele geçirmek istiyorlardı. Memluk Devleti'nin toprakları konum olarak çok önemliydi. Bu yüzden Memluk Devleti varlığını devam ettirmek için güçlü bir orduya ihtiyacı vardı. Sultan Baybars bu durumun farkında olduğu için silah yapımını hızlandırdı. Askerlerin eğitimine çok önem verdi ve askerlere iyi bir eğitim verme imkânı sağladı. Memluk ordusunun asker sayısını artırdı. Sultan Baybars'ın bu girişimleri sayesinde Memluk Devleti savaş sanayisinde büyük bir ilerleme gösterdi.⁴⁰⁸

Sultan Baybars düşmanlarına karşı çok önemli tedbirler almaya başladı. Çünkü bulunduğu coğrafyada varlığını devam ettirmek için tam teçhizatlı güçlü bir orduya ihtiyacı vardı. Güçlü bir ordu olmasa düşmanları karşısında başarılı olması mümkün değil. Sultan Baybars girişimleri sonucunda ortaya güçlü bir ordu meydana getirdi. Her iki düşmanına karşı büyük başarılar kazandı. Haçlı kontluklarının varlığına tamamen son vermek istedi. Onlara karşı büyük başarılar elde etti. Çok sayıda önemli şehirleri ele geçirdi. Sultan Baybars'ın başlatmış olduğu bu mücadeleyi kendisinden sonra gelen Sultanlar tamamladı. Haçlıların elinde bulunan her yer ellerinden alındı. Böylece Memluk Devleti Doğu-Batı ticaretinde tek söz sahibi oldu. Bunun yanında devletin gelirleri artı. Diğer taraftan İlhanlılar her fırsatta Suriye'ye saldırdılar. Ancak bir başarı elde edemediler. Suriye'yi alamadılar ve isteklerini gerçekleştiremediler. İlhanlılar hedeflerine ulaşmak için her türlü yola başvuracaklardı. Memluk Devleti karşısında askeri olarak kuramadıkları üstünlüğü başka yollarda aramaya başlayacaklar. Bunlardan bir tanesi de ticaret üzerinden Memluk Devleti'ni zayıflatmak isteyecek.

Memlukler ile İlhanlılar arasında çok uzun sürecek bir düşmanlık başlamıştı. İlhanlıların, Memlukleri zayıflatmak için her yola başvuracaklardı. Çünkü Memluk Devleti'ne karşı siyasi olarak bir üstünlük kuramadı. Bunun yanında Moğolları ilk kez durduran devlet olduğu için, çok büyük önem taşıyordu. İlhanlılar bu mağlubiyeti silmek için Memluk Devleti'ni yok

⁴⁰⁸ Yiğit, **Memlûkler 648 – 923 / 1250 – 1517**, s. 47.

etmek için elinden gelen her şeyi yapacak hale gelmişti. Bu yüzden Sultan Baybars kendisi için büyük bir tehlike olarak görüyordu. Bu yüzden Sultan Baybars düşmanlarına karşı çok dikkatli davranması gerekiyordu. Bu yüzden Memluk Devleti her alanda güçlü olması gerekiyordu. Bu alanlardan bir tanesi de ekonomi idi. Bir devletin güçlü bir orduya sahip olması için ekonomik olarak çok iyi bir durumda olması gerekiyor. Ekonominin iyi olması için hem içeride üretim olması ve üretilen malları satabilmektir. Bunun yanında ülke üzerinde gecen ticaret yollarının güvenliğini ve devamını sağlamasını gerekiyor.

Sultan Baybars, Memluk Devleti'nin Doğu-Batı ticaretinde büyük bir pazar alanı halindeydi. Bu gelişmiş ticaret ağları sayesinde Memluk Devleti'nin ekonomisine büyük bir katkı sağlıyordu. Bu yüzden ticaretin devam etmesi gerekiyordu. Sultan Baybars ticaretin devam etmesi için hemen harekete geçti. Altın Orda Devleti ile yakınlaşmaya başladı. Berke Han ile ittifak kurmak istiyordu. Sultan Baybars bu ittifakı üç ana amaç için kurmak istedi. Bunlardan birincisi olarak İslam dünyasının büyük bir tehlike olduğu için kurmak istedi. İkincisi olarak da düşmanlarına karşı yanında güçlü bir müttefiklik kurmak istedi. Diğerisi ise ticaretin devam etmesi için Berke Han ile görüşmeye başladı. Çünkü Memluk Devleti'nin ordusunun can damarını oluşturan Kıpçak köleleridir. Aynı zamanda Sultan Baybars kendisi de Kıpçak kölesidir. Kıpçakların başında da Berke Han bulunmaktaydı. Memluk ordusu için Kıpçak köleleri çok önemliydi. Bu ticaretin durmaması gerekiyordu.⁴⁰⁹

Sultan Baybars, Altın Orda Devleti ile iyi ilişkiler kurum köle ticaretini devam ettirmek gerekiyordu. Çünkü Memluk Devleti için köle ticareti çok önemliydi. Bu ticareti Hülagu Han durdurmak isteyecekti. Çünkü Kıpçak köleleri Memluk Devleti'nin ordusunun temelini oluşturuyordu. Bu yüzden köle ticaretinin durması demek, Memluk Devleti'nin ordusunun zayıflaması demek anlamına geliyordu. Hülagu Han da Memluk Devleti'nin varlığına son vermek istiyordun. Hülagu Han bu istediğini yapması için Memluk Devleti'nin zayıflaması gerekiyordu. Sultan Baybars devletin zayıflamaması

⁴⁰⁹ Clot, a. g. e., s. 51.

için Kıpçak köle ticaretinin devam etmesi şartı. Bunun içinde Berke Han ile dostluk ilişkileri kurması gerekiyordu. Bunun için Sultan Baybars hemen harekete geçti. Bu ittifakın kurulmasının amaçlarını tezimizin önceki bölümlerinde anlatmıştık. Ancak tezimizin bu bölümünde de önemli bir yer tutmaktadır.

Sultan Baybars sadece Kıpçak köle ticaretinin devam etmesi için ittifak kurmak istemiyordu. Bunun yanında ticaretin de devam etmesini istiyordu. Çünkü Mısır'a Hindistan ve Güney-Doğu Asya'nın mallarının taşınmasını sağlayan transit yolunun hakimiyeti Berke Han'ın kontrolü altında bulunuyordu. Hazar Denizinin kuzeyinden geçiyordu. Bu topraklar Berke Han'ın hakimiyeti altında bulunuyordu. Diğer Güneydeki ticaret yolu Hülagu Han'ın hakimiyeti altında bulunuyordu. Hülagu Han bu ticaret yolunu istediği an kesebilirdir. Ticareti istediği an durdura bilirdi. Bu yüzden bu ticaret yolu güvenli değildi.⁴¹⁰

Sultan Baybars kuracak olduğu ittifak ile hem Kıpçak köle ticaretini hem de Hindistan ve Güney-Doğu Asya ile ticaretinin devam etmesini istiyordu. Çünkü Memluk Devleti ticaretten önemli miktarda gelir kaynağıydı. Bu yüzden devam etmesi gerekiyordu. Bu ticaretin durması Memluk Devleti için büyük bir kayıp olacaktı. Bu yüzden ticaretin durma tehlikesi olduğu için ittifak girişimlerinde bulundu.

Sultan Baybars, Berke Han ile ittifak kurma için uydun bir zamanıydı. Çünkü Berke Han ile Hülagu Han arasında anlaşmazlıklar baş göstermeye başladılar. Bu anlaşmazlıktan dolayı iki Moğol devleti karşı karşıya geldiler. İki Moğol devletinin bu durumuna kısaca değinelim. İki devlet arasındaki sıkıntıların Büyük Moğol Hanı Mönge Han'ın ölmesi ile çıkan taht kavgasıyla başladı. Büyük Han seçiminde Hülagu Han, Kubilay Hanı destekledi, Berke Han ise Arık Böke Han'ı destekledi.⁴¹¹ Ancak Büyük Moğol Hanı Hülagu Han'ın desteklemiş olduğu Kubilay, Büyük Moğol Han'ı seçildi. Bu durum iki Moğol Hanlıklarının arasının açılmasına neden

⁴¹⁰ Clot, a. g. e., s. 51.

⁴¹¹ Spuler, a. g. e., s. 72; Devlet, "Altın Ordu", s. 107; Clot, a. g. e., s. 50; Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi - I- Kuruluş Devri**, s. 97; Kafalı, **Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri**, s. 55-6; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 351-2.

oldu. Bunun yanında diğ er bir önemli neden ise Altın Orda Devleti, Moğol İmparatorluğunun batı Hanlığı olarak temsil ediyordu. Bu durum Hülagu Han'ın Büyük Han tarafında İran coğrafyasına gönderilmesi ve Hülagu Han'ın bu toprakları hâkimiyeti altına alması ve ardından Tebriz'i başkent yaparak yeni bir Hanlık kurması ile son buldu. Hülagu Han bununla da kalmayarak Berke Han'ın hâkimiyeti altına almaya çalıştığı Azerbaycan ve Kafkas 'ya topraklarını kendi hâkimiyeti altına alması iki Moğol Hanlıkları arasındaki gerginliğin armasına neden olmuştur.⁴¹² Bunun yanında Hülagu Han'ın Müslümanlara karşı uyguladığı politikanın da etkisi oldu. Çünkü Berke Han da İslam dinini kabul etmiştir. Suçsuz din kardeşlerinin Hülagu Han tarafından öldürülmesine sessiz kalmadı.

Bu nedenlerden dolayı iki Moğol devleti karşı karşıya geldi. Bu olayların yaşanması Sultan Baybars'ın, Berke Han ile kurmak istediği ittifakı gerçekleştirmesini kolaylaştırdı. Çünkü her iki devletinde düşmanı ortak idi. Bu yüzden her iki devletin yakınlaşmasını kolaylaştırdı. Sultan Baybars bu durumu çok iyi bir şekilde kullandı. Çünkü bu ittifak Kıpçak köle ticareti ve diğ er ticaretin devam etmesi çok önemliydi.

Sultan Baybars müttefiklik kurmak için Berke Han ile uygun bir zemin oluştuğunun düşünerek 1261 yılının başında Berke Han'a bir mektup gönderdi. Sultan Baybars mektubunda Berke Han'ı, Hülagu Han'a karşı mücadele etmeye davet etti. Onu Hülagu Han'a karşı kışkırttı. Berke Han'ı cihad yapmaya davet etti. Böylece iki devlet arasında dostane ilişkiler başladı. Sultan Baybars, Berke Han'a çok değerli hediyeler gönderdi. Karşılıklı elçilik heyetleri gidip gelmeye başladı. Böylece Memluk Devleti ile Altınorda Devleti arasında İlhanlı Devleti'ne karşı ittifak kuruldu.⁴¹³

⁴¹² Yakubovskiy, a. g. e., s. 40-1; Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri**, s. 96; Kafalı, **Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri**, s. 56; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 358; Spuler, a. g. e., s. 73.

⁴¹³ Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri**, s. 97; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260-1277)**, s.161-2; Yiğit, **Memlûkler 648-923/ 1250-1517**, s. 46; Şeşen, **Haçlılar Önünde Sultan Baybars**, s. 41-50-1; Spuler, a. g. e., 76; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 359; Yakubovskiy, a. g. e., s. 40; Kafalı, **Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri**, s. 57; Holt, a. g. e., s. 96; Kanat, " *Baybars Zamanında Memlûk – İlhanlı Münasebetleri (1260 – 1277)*," s. 33; Arslantaş, " *Memlûk – Moğol Mücadelesi ve Orta Doğu Tarihine Etkileri*," s. 790-1; Özbek, " *El –Melikü'Z-Zahir Rüknü'D-Din Baybars Zamanı Memluk Devletinin Dini Siyaseti*," s.298.

Sultan Baybars, Berke Han ile kurmuş olduğu ittifak ile Kıpçak köle ticaretini ve Hindistan ve Asya ticaretini de güvence altına aldı. Sultan Baybars kendisine tehlike olarak gördüğü İlhanlılara karşı güçlü bir müttefik buldu. Aynı zamanda iki Moğol devletlerinin arasındaki gerginliğin derinleşmesini sağladı. İki Moğol devleti arasında başlayan savaş, onların tekrar bir araya gelme ihtimalini tamamen ortadan kaldırdı. Sultan Baybars ile Berke Han'ın arasında elçilik heyetleri gidip gelmeye başladı. Sultan Baybars elçiler ile birlikte çok değerli hediyeler gönderdi.

Sultan Baybars, Bizans İmparatorluğu ile de iyi ilişkiler kurmuştu. Bizans ile kurulan iyi ilişkiler eski zamanlara dayanıyordu. Bu yüzden iki devlet arasında siyasi ve ticari ilişkiler kesilmeden devam ediyordu. Sultan Baybars boğazlar üzerinde yapılan ticaretin kesintiye uğramasını istemiyordu. Sultan Baybars tahta çıktıktan sonra iyi ilişkilerin devam etmesi için Reşid el-Kehhal'ın liderliğinde Hristiyanlardan oluşturduğu heyeti İstanbul'a gönderdi. Elçilik heyetini Kral çok iyi karşıladı. Ardından yapılan görüşmeler sonucunda anlaşma yapıldı. Anlaşma da Memluk tüccarları ve ticaret gemileri boğazlardan serbest bir şekilde Kıpçak ülkesine gitmesine izin verildi.⁴¹⁴

Bizans İmparatorluğu ile Memluk Devleti arasındaki iyi ilişkiler eski tarihlere dayanmaktaydı. Memluk Devleti için ticaret açısından boğazlar önemli bir yer sahipti. Sultan Baybars boğazların önemini çok iyi bildiği için iyi ilişkileri devam ettirmek istiyordu. Bu yüzden Bizans ile ticaret anlaşması yaptı. İyi ilişkileri devam ettirmek istediğini açıkça ortaya koydu.

Ancak Bizans İmparatorluğu, İlhanlı Devleti'nin müttefiki olmuştu. Hülagu Han, Bizans İmparatorluğu ile iyi ilişkiler kurdu. Bizans kralı Hülagu Han'dan korkuyordu. Aynı zamanda Berke Han ile de aralarında düşmanlık bulunmaktaydı. Sultan Baybars ile Berke Han aralarında iyi ilişkiler kurdular. Karşılıklı elçilik heyetleri gidip geliyordu. Sultan Baybars 25 Temmuz 1263'de Berke Han'a elçileri gönderdi. Ancak elçiler İstanbul'a geldikleri zaman Kral onları alı koydu. Bu duruma Sultan Baybars çok

⁴¹⁴ Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260- 1277)**, s. 155; Clot, **a. g. e.**, s. 53.

sinirlendi. Sultan Baybars Hristiyan din adamları ile görüştü. Onlara Bizans kralı ile yaptığı anlaşmayı gösterdi. Sultan Baybars onlara yemininde durmayan bir kişinin cezasının ne olduğunu sordu. Din adamları da yemininde durmayan kişinin dinden çıkabileceğini belirttiler. Bunun üzerine bir evrak hazırladı ve din adamlarıyla birlikte İstanbul'a gönderdi. Yapılan baskılar sonucunda elçilerin yollarına devam etmelerine izin verdi.⁴¹⁵

Bizans Kralı Mikhail böyle bir harekete girişmesinin temelinde Hülagu Han'ın etkisi olduğu bilinmektedir. Çünkü Hülagu Han kendisine karşı kurulan ittifaka karşı hareket ederek, kendisini güçlendirmek için Bizans İmparatoru ile anlaşma yaptı.⁴¹⁶ Böylece Hülagu Han gücünü artırmak istedi. Hülagu Han anlaşma yamadan öncesinde de Bizans ile iyi ilişkileri bulunmaktaydı. Bizans İmparatorluğu, Hülagu Han'dan korkuyordu. Kendisine büyük bir tehlike olarak görüyordu. Bu yüzden Hülagu Han ile iyi ilişkiler kurmuştu. Bunun yanında Hülagu Han'ın, Hristiyanlara iyi davranmasından dolayı siyasi ilişkilerin iyi olmasını sağladı. Aynı zamanda Hülagu Han, Avrupa ile de iyi ilişkiler kurmuştu. Aynen bir müttefik gibi hareket ediyorlardı. Kısacası Hülagu Han, Hristiyan dünyasının kendisinin yanında yer aldığını ve kendisini desteklediğini düşünüyordu.

Sultan Baybars'ın başlatmış olduğu ittifak girişimini Kral Mikhail elçileri alı koyarak, ittifakın gerçekleşmesini engellemek istedi. Bu hareketi yapmasının tek nedeni ittifak yaptığı İlhanlılardan kaynaklandığı biliniyordu. Çünkü Hülagu Han'dan çekinmesinden dolayı onun istekleri doğrultusunda hareket ediyordu. Bu yüzden bu ittifakın kurulması Hülagu Han için büyük bir tehlike anlamına geliyordu. Bu yüzden bu ittifakın gerçekleşmesi gerekiyordu. Çünkü Memluk Devleti, Kıpçak köle ticaretini devam ettirmesi için tek yol boğazlar idi. Diğer Anadolu ve Kilikya yolları kendi kontrolü altındaydı. Bu yüzden tek yol boğazlar kalıyordu. Boğazları da kapatabilirse, Memluk Devleti'ni zayıflamaya mahkûm edecekti. Bu yüzden Sultan Baybars bu ittifaka ve Bizansla iyi ilişkiler kurmak istiyordu.

⁴¹⁵ Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260- 1277)**, s. 155-6; Şeşen, **Haçlılar Önünde Sultan Baybars**, s. 51; Turan, **Selçuklular Zamanında Türkiye**, s. 516; Abdulkadir Yuvalı, “*Yakındoğu Tarihi Üzerindeki Moğol Tesirler*,” **On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi**, C: 1, 1988, s. 69.

⁴¹⁶ Clot, **a. g. e.**, s. 53.

Ancak yapılan baskılara karşı dayanamayarak elçileri bıraktı. Kurulmuş olan bu ittifaka Türkiye Selçuklu Devleti'nin Sultanı II. İzzeddin Keykavus, İlhanlılara karşı mücadele başlatmıştı. Sultan Baybars ile de yakın ilişkiler içerisindeydi. Sultan İzzeddin, İlhanlı hâkimiyetine son vermek istiyordu. Bunun içinde Sultan Baybars'tan da yardım istedi. Ancak Türkiye Selçuklu Devleti içerisinde bir bütünlük bulunmuyordu. Bu yüzden Sultan İzzeddin Keykavus girmiş olduğu mücadeleleri kaybetti. Sultan İzzeddin Keykavus 1262'de İlhanlılar ile girmiş olduğu mücadeleyi kaybetti. Bunun üzerine ailesini ve adamlarıyla birlikte Antalya'ya gitti ve oradan da dostu olan Bizans Kralı Mihail'in yanına gitti.⁴¹⁷

Sultan Baybars ve Berke Han'ın, Sultan İzzeddin Keykavus'u desteklemelerinin temel sebebi Anadolu üzerinde bulunan ticaret yollarının kontrolünü tamamen İlhanlı Devleti'nin elinde bulunuyordu. Hülagu Han düşmanı olan Sultan Baybars ve Berke Han'ı zayıflatmak için ticareti durdurmuştu. Bu ticaret yolları her iki devlet için de önemliydi. Çünkü Memluk Devleti için Kıpçak köleleri, cariyeleri ve kürkler çok önemliydi. Aynı zamanda Memluklerin ürettikleri kumaş ve çeşitli eşyalar da Altın Orda Devleti için çok önemliydi.⁴¹⁸ Bu yüzden her iki devletin de ticareti devam ettirmesi gerekiyordu. Ancak Hülagu Han, Anadolu'yu kontrolü altına alarak ticareti engelledi.

Bu yüzden ticaretin devam etmesi için Sultan İzzeddin Keykavus girişmiş olduğu mücadeleyi kazanması gerekiyordu. Bunun yanında düşmanları ortak olduğu için, kurmuş oldukları ittifaka onu da dâhil etmek istediler. Sultan Keykavus'un girmiş olduğu mücadeleyi kazanması için ona destek verdiler. Bu mücadeleyi kazanması gerekiyordu. Çünkü ticaret devam etmesi gerekiyordu. Aksi takdirde her iki devlette güç kaybedecekti. Bu durumu önlemek için onu desteklediler. Onun mücadeleyi kazanıp, ticaretin devam etmesini istiyorlardı. Ancak Sultan İzzeddin Keykavus vermiş olduğu

⁴¹⁷ Bibi, a. g. e., s. 222; Abû'l-Farac, a. g. e., s. 582; Aksarayî, a. g. e., s. 52; Turan, **Selçuklara Zamanında Türkiye**, s. 515; Sevim, **Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür**, s. 478; Özbek, " *Türkiye Selçukluları – Memluk Münasebetleri (1250 – 1277)*," s. 46.

⁴¹⁸ Turan, **Selçuklara Zamanında Türkiye**, s. 519; Kanat, " *Baybars Zamanında Memlük – İlhanlı Münasebetleri (1260 – 1277)*," s. 33.

mücadeleyi kaybetti. Artık Anadolu'nun hâkimiyeti tamamen Hülagu Han'a kaldı.

Ancak Sultan İzzeddin Keykavus, Hülagu Han'dan kaçarak Bizans kralına sığındı. Kral Mikhail'i kendisinin eski dostu idi. Ancak Kral Mikhail, Hülagu Han ile ittifak kurmuştu. Hülagu Han'dan korktuğu için sudan bahaneler ile Sultan İzzeddin Keykavus'u tutuklattı. Sultan İzzeddin Keykavus'u Meriç nehrinin ağzındaki Enez kalesine kapattı. Sultan İzzeddin Keykavus'un yanındaki adamlarını öldürdü. Kral Mikhail bununlada yetinmeyerek boğazları kapattı. Kral Mikhail'in amacı Suriye, Mısır ve Anadolu'ya getirilen Kıpçak ve diğer kölelerin getirilmesini önlemek istedi. Köle ticareti Memluk Devleti için hayati bir meseleydi. Kırım sahilinden satın alınan bir köle Sinop ve Samsun limanlarına ve buradan Sivas ve Kayseri'ye getiriliyor. Buradan Suriye'nin, Halep ve diğer şehirlerine pazarlanıyordu.⁴¹⁹

Hülagu Han öncelikli olarak Memluk Devleti'ni zayıflatmak için Anadolu üzerinden geçen yolları kontrolü altına alarak ticareti durdurmuştu. Anadolu ticaretinin durması üzerine boğazlar Memluk ticareti için büyük bir önem kazanmıştı. Bu yüzden Sultan Baybars, Bizans İmparatorluğu ile ilişkiler kurdu. Bunun yanında ticaretin devam etmesi için anlaşma yaptı. Ancak Hülagu Han, Anadolu'yu kontrolü altına aldıktan sonra boğazlara sıra geldi. Bizans İmparatorluğu ile iyi ilişkiler kurdu. Ardından Kıpçak köle ticaretinin durması için boğazları kapattırdı. Böylece Memluk Devleti'nin ordusunun temelini oluşturan Kıpçak köle ticareti durdu. Köle ticareti Memluk ordusu için çok önemliydi. Ordunun ana gücünü oluşturuyordu. Hülagu Han'da bu durumu bildiği için köle ticaretini durdurmak istedi. Böylece baş düşmanı olan Memluk Devleti zayıflayacaktı. Bu amaç doğrultusunda boğazların kapatılmasını sağladı. Bunun yanında Anadolu'da kendisine başkaldıran Sultan İzzeddin Keykavus'u kaleye hapsettirdi. Kendisine karşı kurulacak olan üçlü ittifakın kurulmasını da engelledi.

⁴¹⁹ Yuvalı, **İlhanlılar Tarihi I Kuruluş Devri**, s. 185; Turan, **Selçuklara Zamanında Türkiye**, s. 519; Yuvalı, “*Yakındoğu Tarihi Üzerindeki Moğol Tesirler,*” s. 69.

Bu durum üzerine Berke Han harekete geçti. Berke Han, Kral Mikhail'in boğazları kapatması üzerine, Bizans İmparatorluğuna karşı Bulgarlarla anlaştı. Bizans'ın hâkimiyeti altındaki Balkan topraklarına aralıksız akın yapmaları konusunda anlaştı. Bunun üzerine Balkanlar üzerine aralıksız akınlar başladı. Bu akınlar sırasında Sultan İzzeddin Keykavus'ta kurtarıldı. Bir süre devam eden akınların ardından Bizans Kralı Mikhail geri adım atarak boğazları ticarete açtı.⁴²⁰

Berke Han'ın Bizans İmparatorluğu'na karşı başlatmış olduğu mücadele, boğazların tekrar ticarete açılmasını sağladı. Böylece her iki devlet arasında ticaret devam etti. Hülagu Han'ın girişimleri boşa çıktı. Böylece Sultan Baybars hedefine ulaştı. Onun amacı Kıpçak köle ticaretinin devam etmesini sağlamaktı. Bu yüzden Berke Han ile ittifak kurdu. Bunun yanında boğazların ticarete açık olması için Bizans İmparatorluğu ile ticaret anlaşması yaptı. Bu anlaşmaları yapmadan önce Hülagu Han'ın, Memluk Devleti'nin ticaretini durdurmak için girişimlerde bulunacağını biliyordu. Zaten iki düşman devlet arasında ticari ilişkilerin gelişmesinin beklenmesi imkânsızdır. Ancak başka devletler üzerinden ticaretini durdurmak istenecektir. Sultan Baybars boğazların sadece Kıpçak köle ticareti için açık olması değil, diğer taraftan Memluklerin ürettikleri malların satılması içinde büyük önem taşır. Boğazların açık olması hem ordu için hem de ekonomi için çok önemlidir.

3.2.Bâhri memluk devleti ve kilikya ermeni kralığı arasındaki ticari ilişkilere ilhanlı devleti'nin etkisi

Kilikya Ermeni Krallığı, Türkiye Selçuklu Devleti'ne bağlıydı. 1243 Köseadağ Savaşı'nda Türkiye Selçuklu ordusunun içerisinde Kilikya Ermeni Krallığı'nın askerleri de bulunuyordu. Ancak Köseadağ savaşını Türkiye Selçuklu Devleti'nin kaybetmesi üzerine Kilikya Ermeni Kralı varlığını devam ettirmek için hemen Moğollara bağlılığını bildirdi. I. Hetum böylece Moğol hâkimiyeti altına girdi. I. Hetum, Moğollarla bağlarını güçlendirmek için 1247'de kardeşi Simbat'ı çok değerli hediyeler ile birlikte Karakorum'a

⁴²⁰ Yuvalı, *İlhanlılar Tarihi I Kuruluş Devri*, s.99- 185;

Güyük Han'ın huzuruna gönderdi. Simbat uzun yolcuğunun ardından Karakorum'a ulaştı. Simbat, Güyük Han'ın huzuruna çıkarak bağlılığını bildirdi.⁴²¹ Böylece Kilikya Ermeni Krallığı, Moğol hakimiyetine girdi.

I.Hetum, Moğollara karşı savaşmanın anlamsız olduğunu düşünerek onlara bağlılığını bildirdi. Böylece Moğollar ile Ermeniler arasında dostane ilişkiler başladı. Kilikya Ermeni Krallığı her zaman Moğollara sadık kalmıştır. Moğollara karşı durmak yerine onların yanında yer alarak onların gücünden faydalanmak istedi. Moğollara bağlılığını bildirerek devletin varlığını devam ettirdi. Aynı zamanda devletin topraklarını genişletti.

Daha sonra batı seferine gönderilen Hülagu Han'ın yanında yer aldı. I. Hetum, Hülagu Han'a bağlılığını bildirdi. Her zaman ona sadık kaldı. Hülagu Han'ın, Suriye seferine katılan I. Hetum ve askerleri bunu büyük bir fırsat bilerek çok sayıda Müslümanı öldürdüler. Camileri yakıp yıktılar. Bununla da kalmayarak Suriye'deki önemli şehirleri yakıp yıktılar. Şehirleri yaşanmaz hale getirdiler. Müslümanlara bunu yaparken Hristiyanları, Moğollardan korudu. Hülagu Han'ın Batı seferini fırsat bilerek hiç acımadan Müslümanları kılıçtan geçirdi. I. Hetum'un bu davranışları Müslümanların kinini ve nefretini kazanmasına neden oldu. Aynı zamanda I. Hetum bu hareketlerinden dolayı Memluk Devleti'nin düşmanlığını kazanmasına neden oldu.

Ermeni Kralı I. Hetum, İlhanlı Devleti'nin baş düşmanı olan Memluklere karşı düşmanca hareket etti. Bundan dolayı İlhanlıların her fırsatta Memluklere saldırmasında onların yanında yer aldılar. Onlara büyük destek sağladılar. İlhanlıların emrine her zaman çok sayıda asker verdiler. Bu durumun neticesinde Memluklerin, Kilikya Ermeni Krallığı'na karşı bakış açıları değişti. Aynı zamanda Memluklere karşı yapılan seferlerde Ermeniler çok ileri giderek çirkin olaylar yapması düşmanlığın artmasına neden oldu. Sultan Baybars tahta çıktıktan sonra İlhanlıların yanında yer alan Kilikya

⁴²¹ Ersan, a. g. e., s. 187-8; Spuler, a. g. e., s. 54; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 328; Turan, **Selçuklara Zamanında Türkiye**, s. 467; Mehlika Aktok Kaşgarlı, **Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu Tarihi**, Altıncioğlu Matbaası, Ankara, 1990, s. 72; Gökhan, "Türkiye Selçukluları ile Kilikya Ermenileri Arasındaki İlişkiler," s. 29-30, Yiğit, "Memlük- Ermeni Münâsebetleri," s. 172; Gül, "İlhanlı – Ermeni İlişkileri," s. 106; Gökhan, "Memluk – Kilikya Ermeni Siyasi İlişkileri," s. 69.

Ermeni Krallığı ve Haçlı kontluklarına karşı mücadele başlattı. Böylece Memlukler ile Kilikya Ermeni Krallığı arasında mücadele başladı. Ancak iki devlet arasında ticaret yapılıyordu. Memluk Devleti ile Kilikya Ermeni Devleti arasında kereste ve demir ticareti yapılıyordu. Bu ticaret Memlukler için büyük önem taşıyordu. Çünkü kereste ve demiri donanma sanayisinde kullanıyorlardı.⁴²² Bu yüzden kereste ve demir ticaretinin her koşulda devam etmesi gerekiyordu. Çünkü Memluk Devleti'nin donanmasının oluşturan gemilerin yapımının temel maddesiydi. Kereste ve demir Memluk donanmasının temel kaynağını oluşturuyordu.

İki devlet arasındaki mücadelelerden dolayı siyasi ilişkiler iyi değildi. Siyasi ilişkilerin iyi olmamasından dolayı diğer ilişkileri de olumsuz yönde etkiledi. I. Hetum siyasi ilişkilerden etkisinden dolayı Memluk Devleti ile ticareti durdurdu. Bununla da kalmayarak Anadolu – Suriye ticaret yoluna sık sık baskınlarda bulundu.⁴²³ Siyasi ilişkilerin kötü olması, ticari ilişkiler üzerinde de olumsuz sonuçlar doğurmasına neden oldu. I. Hetum da Memluk Devleti'nin kereste ve demir ticaretine devam etmesine çok ihtiyacı olduğunu biliyordu. Düşmanını zayıflatmak için savaş sanayisinin temel maddesi olduğunu bildiği için kereste ve demir ticaretini durdurdu. Bununla da kalmayarak Anadolu – Suriye ticaret yoluna baskınlar yaparak, tüccarları soymaları ve öldürmeleri ticareti durma noktasına getirdi. Yolların güvenli olmamasında dolayı tüccarlar Anadolu'dan, Suriye gitmelerini olumsuz yönde etkiledi.

Sultan Baybars donanmanın temel taşı olan kereste ve demir ticaretinin devam etmesi için harekete geçti. Bunun yanında diğer ticari malların da ticaretinin devam etmesini sağlamak istiyordu. Sultan Baybars, Kilikya Ermeni Devleti ile ticaretin devam etmesi için 1266'da I. Hetum'a elçilerini gönderdi. Kendisiyle barış yapmak istediğini bildirdi. Kendisine vergi vermesini istedi. Suriye ticaret yolunu açmasını ve ticaretin tekrar devam etmesini istedi. Ancak I. Hetum, Sultan Baybars'ın barış teklifini İlhanlı

⁴²² Runciman, a. g. e., s. 274; Ersan, a. g. e., s. 199; Çetin, “*Memlûk – Ermeni İlişkilerine Genel Bir Bakış (1250 – 1375)*,” s. 53.

⁴²³ Yiğit, “*Memlûk- Ermeni Münâsebetleri*,” s. 174; Çetin, “*Memlûk – Ermeni İlişkilerine Genel Bir Bakış (1250 – 1375)*,” s. 53

Devleti'nden korktuğu için kabul etmedi.⁴²⁴ Böylece iki devlet arasındaki barış görüşmeleri sonuçsuz kaldı.

Memluk Devleti ile Kilikya Ermeni Devleti'nin arası siyasi olarak bozduktu. Bununla birlikte ticari ilişkilerin bozulması iki devlet arasındaki gerginlik arttırdı. Artık iki devlet arasında savaş kaçınılmaz oldu. Çünkü iki devlet arasında mücadeleler devam ediyordu. Ancak bunun üstüne bir de ticaret krizi eklendi. Ticareti durdurmalarının tek sebebi Memluk Devlet'ini zayıflatmaktı. Bu dönemde Sultan Baybars sahillerde bulunan Haçlı kontluklarının varlığına son vermek istiyordu. Diğer nedeni ise müttefiki olan İlhanlı Devleti, Memluk Devleti ile ticari ilişkileri tamamen kesmiş durumdaydı. Hâkimiyeti altında olan topraklarda kontrolü tamamen sağladı. Böylece ticareti de kontrol altına aldı. Bununla da kalmayarak Memluk Devleti'nin ticari ilişkilerini bozmaya çalışıyordu. I. Hetum, İlhanlı Devleti'ne bağlıydı. İlhanlılar ile birleşerek birlikte Memluklerin topraklarına saldırıyorlardı. I. Hetum, İlhanlılar ile birlikte hareket ediyordu. İlhanlı Devleti'nden korktuğu için Sultan Baybars'ın barış teklifini kabul etmedi. İlhanlı Devleti'nin, Kilikya Ermeni Devleti üzerinde büyük bir etkiye sahip olduğunu ortaya koydu. Zaten İlhanlı Devleti'nin amacı da Memluk Devlet'inin can damarı olan ticaretini kesmekti. Bu amaç doğrultusunda hareket etti.

Bu durum üzerine Sultan Baybars savaş hazırlıkları yapmaya başladı. Çünkü I. Hetum çok ileri gitmişti. Artık onu durdurması gerekiyordu. Tekrar ticaretin devam etmesi gerekiyordu. Aynı zamanda ticaret yollarının güvenliğinin sağlanması gerekiyordu. Bunları yapabilmek için I. Hetum ile anlaşmak gerekiyordu. Anlaşmak sağlamak için ona ağır bir darbe indirmesi gerekiyordu. Bu yüzden Sultan Baybars savaş hazırlıklarına başladı.

I.Hetum, Sultan Baybars tarafından saldırıya uğrarsam, İlhanlı Devleti'nden yardım alırım düşüncesi ile Sultan Baybars'a hakarete bulundu. Sultan Baybars 1 Ağustos 1266'da harekete geçerek Dımaşk'a doğru ilerledi ve el-Cüsûre'ye geldi. Buraya ordugâhını kurdu. Bu sırada İlhanlılar, Altın Orda

⁴²⁴ Abû'l-Farac, a. g. e., s. 586; İbnü'l-İbrî, a. g. e., s. 48.

Devleti ile mücadele içerisinde bulunuyordu. Bu yüzden I. Hetum'un, İlhanlılardan yardım alması çok zordu. Bu durumda Sultan Baybars'ın işini kolaylaştırıyordu. Sultan Baybars büyük bir ordu meydana getirdi. Ordunun başında Hama hakimi el-Melik el-Mansûr, Emir Kalavun ve Emir İzzeddin Ogan'ı tayin etti. Sultan Baybars bütün hazırlıkları tamamladıktan sonra 8 Ağustos 1266'da Memluk ordusu, Kilikya Ermeni Devleti'nin üzerine yürüdü. Memluk ordusu ile Kilikya Ermeni Devleti'nin ordusu Derbsak'ta karşı karşıya geldiler. Burada I. Hetum ağır bir mağlubiyete uğradı. Memlukler, Derbsak kalesini ele geçirdikten sonra Çukurova'ya indiler. Memluk ordusu Kilikya Ermeni Devleti'nin önemli şehirlerinden, Misis, Adana, Tarsus ve Ayas gibi şehirlerine fetih eylediler. Ermeniler, Memluk ordusu karşısında duramadılar ve çok kayıplar verdiler. Aynı zamanda çok sayıda Ermeni de esir alındı. Bu esirler arasında I.Hetum'un oğlu Leon'da bulunuyordu. I.Hetum'un diğer oğlu Toros ve kardeşi de öldürüldü. Memluk ordusu ilerlemeye devam etti. 25 Ağustos 1266'da Memluk ordusu Kilikya Ermeni Devleti'nin başkenti olan Sis'e girdi. Memluk ordusu yaklaşık olarak 20 gün ele geçirdiği yerleri yağmaladı. Aynı zamanda şehirleri yakıp yıktılar. Bu esnada I. Hetum, Memluk ordusunun karşısında duramayacağını anlayarak İlhanlılardan yardım almak için İlhanlılara gitmişti.⁴²⁵

Bu zamana kadar Memlukler ile Kilikya Ermeni Devleti arasında savaşlar olmuştu. Ancak hiçbiri bu kadar ağır olmamıştı. Memluk ordusu önüne geldiği yeri yakıp yıktı geçti. Çok sayıda Ermeni öldürüldü ve esir alındı. I. Hetum ülkesine geri döndüğünde gördüklerine çok üzüldü. I. Hetum, Sultan Baybars'la anlaşmaya yanaşmamasının bedelini en ağır şekilde böylece ödedi. Aynı zamanda güvendiği İlhanlılar zamanında yardım alamadı. Sultan

⁴²⁵ El-Mansûrî, a. g. e., s. 49-50; Abû'l-Farac, a. g. e., s. 586; İbnü'l-İbrî, a. g. e., s. 48; Runcıman, a. g. e., s. 274; Kaşgarlı, a. g. e., s. 76; Ersan, a. g. e., s. 202-3; Clot, a. g. e., s. 56-7; Hlot, a. g. e., s. 98; Yiğit, *Memlûkler 648-923/ 1250-1517*, s. 48-9; Şeşen, *Haçlılar Önünde Sultan Baybars*, s.76-7; Şeşen, *Sultan Baybars ve Devri (1260- 1277)*, s. 148-9; Koprıman , “ *Mısır Memlûkleri (1250-1517) Mısır'da Memlûk Devleti'nin Kuruluşu*,” s. 464-5; Yiğit, “ *Memlûk- Ermeni Münâsebetleri*,” s. 175-6; Gökhan, “ *Memluk – Kilikya Ermeni Siyasi İlişkileri*,” s. 75-6; Çetin, “ *Memlûk – Ermeni İlişkilerine Genel Bir Bakış (1250 – 1375)*,” s. 55; Özbek, “ *El-Melikü'z-Zahir Rüknu'd-Din Baybars Zamanı Memluk Devletinin Dini Siyaseti*,” s. 304; Abdullah Mesut Ağır, “ *15. Yüzyılda Memlûkların Doğu Akdeniz Siyaseti*,” *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C: 13, S: 23, 2010, s. 141.

Baybars, I. Hetum'u anlaşmaya ikna etmek için elinde de büyük bir kozu bulunuyordu. Sultan Baybars bu kozu en iyi şekilde kullanarak ticaretin devam etmesini sağlayacaktır. I. Hetum bu mağlubiyet ile Memluklerle girmiş olduğu mücadeleyi kaybetti. Artık Sultan Baybars'ın istediğini yapmak zorundaydı. Çünkü oğlu Leon, Sultan Baybars'ın elindeydi.

I. Hetum oğlunu kurtarmak için Sultan Baybars'la anlaşmaktan başka yolu yoktu. I. Hetum 1267'de elçilerini Sultan Baybars'a gönderdi. Sultan Baybars'tan af diledi ve oğlunun serbest bırakılmasını istedi. Ancak Sultan Baybars oğlunu serbest bırakması için ondan bazı isteklerde bulundu. Sultan Baybars, İlhanlıların elinde esir olan Emir Şemseddin Sungur el-Aşkar'ın serbest bırakılmasını istedi. Bunun yanında 1260'da Halep işgali sırasında ele geçirilen Behisni, Derbsak, Merziban, Raban ve Şeyh Hadid kalelerini geri teslim edilmesini istedi. Bu istedikleri yerine getirildiğinde oğlunu serbest bırakacağını belirtti. Bu kaleler önemli geçit yerlerinde bulunuyordu. I. Hetum istediklerini yerine getirmesi için Sultan Baybars'tan zaman istedi. Ardından Abaka Han'ın huzuruna gitti. Sultan Baybars'ın isteğini bildirdi. Abaka Han, Emir Sungur el-Aşkar'ı serbest bırakmayı kabul etti. Bunun üzerine I. Hetum ülkesine geri döndü. Ardından Sultan Baybars ile 10 Haziran 1268 yılında barış anlaşması yapıldı. Sultan Baybars istediklerini aldı.⁴²⁶

Sultan Baybars, I. Hetum'u en ağır şekilde cezalandırdı. Çok büyük bir darbe vurdu. Kilikya Ermeni Devleti'nin kendisi toplaması imkânsız hale geldi. Büyük bir güç kaybına uğradı. Bu durum I. Hetum'un sonunu getirdi. Kuzey ticaret yolu üzerinde bulunan kaleleri kaybetti. Bu kaleler önemli geçit noktalarında bulunuyordu. Sultan Baybars bu kaleleri alarak ticaret yolunun güvenliğini sağlamak istedi. Aynı zamanda ticaret yolunu da kontrol altına aldı. İlhanlılar ile I. Hetum'un girişimleri sonuçsuz kaldı. Onlar amacına ulaşamadılar ve üstüne de önemli kaleleri kaybettiler.

⁴²⁶ Abû'l-Farac, **a. g. e.**, s. 587; Kesir, **a. g. e.**, C: 13, s. 428-9; İbnü'l-İbrî, **a. g. e.**, s. 48; Runcıman, **a. g. e.**, s. 282; Ersan, **a. g. e.**, s. 205; Clot, **a. g. e.**, s. 57; Yiğit, **Memlûkler 648-923/ 1250-1517**, s. 49; Şeşen, **Haçlılar Önünde Sultan Baybars**, s. 90; Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260- 1277)**, s. 149-150; Yiğit, " *Memlûk- Ermeni Münâsebetleri*," s. 179; Gökhan, " *Memluk – Kilikya Ermeni Siyasi İlişkileri*," s. 77; Çetin, " *Memlûk – Ermeni İlişkilerine Genel Bir Bakış (1250 – 1375)*," s. 56; Özbek, " *El-Melikü'z-Zahir Rüknu'd-Din Baybars Zamanı Memluk Devletinin Dini Siyaseti*," s. 304

Kilikya Ermeni Kralı I. Hetum 1271'de öldü ve yerine oğlu III. Leon tahta çıktı. Ancak dış siyasette babasının izlediği yolu takip etti. Leon, Haçlılarla iyi ilişkiler kurdu ve İlhanlılara da bağlılığını devam ettirdi. Sultan Baybars'a ödeyecek olduğu vergiyi ödemedi. Aynı zamanda kaleleri tahkim ediyordu. Bununla da kalmayarak Müslüman tüccarlara eziyet ediyorlardı. Tüccarlara eziyet eden kişiler kimliklerini gizleyerek yapıyorlardı. Bu işi yapan kişiler İlhanlı askerleri olduğu söyleniyordu.⁴²⁷ Kral Leon, Anadolu ile Suriye-Mısır arası ticaret yapan tüccarlara saldırılmasına göz yumdu. Suriye ile Anadolu arasında bulunan Halep-Elbistan ve Kayseri ticaret yolu bulunuyordu. Bu ticaret yolun üzerinde olan Göynük'te yaşayan Ermeniler tüccarlara saldırıyorlardı. Sultan Baybars ticaretin sekteye uğramaması için Kral Leon'a mektup gönderdi. Ancak saldırıların durmaması üzerine Sultan Baybars, Halep valisi Hüsameddin el-Ayntâbî, Göynük ve Maraş üzerine sefer yapmasının emrini verdi. Hüsameddin 1273 Temmuz ortalarında Göynük'e ulaştı. Memluk ordusuna karşı ciddi bir direniş gösterdiler. Memluk ordusu kısa sürede burayı aldıktan sonra Çukurova'ya girdiler ve Tarsus'a kadar olan yerleri yağmaladılar. Memluk ordusu 1274'de Kilikya Ermeni Krallığı'nın başkenti olan Sis'e girdi. Şehirler yakıp yıktılar. Çok sayıda Ermeni öldürüldü.⁴²⁸

Sultan Baybars, Kilikya Ermeni Krallığı'na çok ağır darbeler vurdu. Şehirleri yakıp yıktı ve yağmaladı. Kilikya Ermeni Krallığının eski gücüne kavuşmasını imkânsızlaştırdı. Ancak bu kadar ağır darbelere rağmen İlhanlılara karşı olan bağlılığından değişen bir şey yoktu. Ancak bu bağlılık Kilikya Ermeni Krallığı'nın sonunu hazırlıyordu. Savaşlarda Memluklere karşı kuramadıkları üstünlüğü ticari yoldan zayıflatma yoluna gittiler. Öncelikli olarak ticareti durdurdular. Ancak Sultan Baybars'tan aldığı ağır darbe üzerine ticaret yeniden başlamıştı. Memluklerin gücü karşısında duramayacaklarını anladılar. Bunun neticesi olarak da Anadolu ile Suriye-Mısır ticaret yoluna saldırarak tüccarları soydular ve öldürdüler. Bunu yapmalarının nedeni ticaret yollarının güvenliğinin olmadığını göstermek ve

⁴²⁷ Şeşen, **Sultan Baybars ve Devri (1260- 1277)**, s. 151; Yiğit, “*Memlûk- Ermeni Münâsebetleri*,” s. 180.

⁴²⁸ Ersan, **a. g. e.**, s. 206-7; Gökhan, “*Memluk – Kilikya Ermeni Siyasi İlişkileri*,” s. 79-80; Çetin, “*Memlûk – Ermeni İlişkilerine Genel Bir Bakış (1250 – 1375)*,” s. 56.

tüccarların gidip gelmesini durdurmaktı. Yolların güvensiz olduğunu ortaya koyarak ticaretin durmasını amaçladılar. Ticaretin durması ile Memluk Devleti'nin zayıflaması bekleniyordu. Ermenilerin ve İlhanlıların ortak hedefi Memluk Devleti'ni zayıflatmak ve zor durumda bırakmak istediler. Kaynakların verdiği bilgiye göre saldırılarda İlhanlılarda bulunmaktaydı. Ancak Sultan Baybars hemen harekete geçerek ağır bir darbe vurarak, ticaret yollarının güvenliği sağlandı. Sultan Baybars, Kilikya Ermeni Krallığı ile mücadelelerini devam ettirdi.

Sultan Kalavun döneminde de Kilikya Ermeni Krallığı ile mücadeleler devam etti. 1280 ve 1281'de Abaka Han, Suriye üzerine seferlerde bulundu. Bu seferler sırasında Kral Leon'da bulunmaktaydı. Her zamanki gibi Ermeniler çok ileri giderek Müslümanları kılıçtan geçirdiler. Müslümanların ibadet hanelerini yakıp yıktılar. Bu sonuçlar Kral Leon'a karşı harekete geçilmesine neden oldu.

Kilikya Ermeni Krallığı'nı yaptıklarına karşılık onları cezalandırmak için Sultan Kalavun Halep valisine 1283'te sefer yapması emrini verdi. Memluk ordusu harekete geçerek Ayas'ta Ermenileri mağlubiyete uğrattılar. Memluk askerleri yola karşılaştıkları iki yüz develik bir ticaret kervanını soydular. Bu kervan Ayas limanından Anadolu'ya gidiyordu. Memlukler, Ayas'ı boş buldular ve burayı yağmaladılar. Buradan İskenderun'a yaklaştıkları zaman Ermenilerin Tel Hamdun yakınlarında olduğu anlaşıldı. Tel Hamdun'un yakınlarında yapılan savaşı kazandılar ve Ermenileri Ceyhan'a kadar kovaladılar. Memlukler karşılarına çıkanları öldürdüler. Memluk askerleri çok büyük miktarda ganimet ile Suriye'ye döndüler. Ancak 1284'te Halep valisi tekrar harekete geçerek Ermeniler üzerine yürüdü. Cezire'nin bir kalesi olduğu düşünülen Tima kalesini kuşattı. Tima kalesi yollara saldıran eşkıyaların ana merkeziydi. Kısa sürede ele geçirildi.⁴²⁹

Sultan Baybars'ın başlatmış olduğu Kilikya Ermeni Krallığı üzerine seferler, Sultan Kalavun döneminde de devam etti. Bu seferlerin başlamasında

⁴²⁹ Ersan, a. g. e., s. 212-3; Clot, a. g. e., s. 68; Gökhan, " *Memluk – Kilikya Ermeni Siyasi İlişkileri*," s. 85-6; Çetin, " *Memlûk – Ermeni İlişkilerine Genel Bir Bakış (1250 – 1375)*," s. 59; Yiğit, " *Memlûk- Ermeni Münâsebetleri*," s. 186; Fatma Akkuş Yiğit, " *Memlûk Sultanı Kalavun Zamanında Ermeniler*," s. 14-5,

İlhanlılarla birlikte hareket etmesi ve onların tesirinde kalıp Memluklerle ticareti kesmesi üzerine seferler başladı. Bu olaylar üzerine seferler başladı. Memlukler, Kilikya Ermeni Krallığı ardı ardına ağır darbeler vurdular. Bu seferlerin amacı Ermenileri cezalandırmak ve Anadolu- Suriye ticaretinin devam etmesini sağlamak için yaptılar. Sultan Kalavun bu seferlerini bu amaç doğrultusunda yaptı.

Kral Leon, Sultan Baybars'ın sürekli akınları karşısında çaresiz kaldı. Memluklere karşı mücadele edemez hale geldi. Bunun üzerine Kral Leon, Haçlı Templilere başvurarak Sultan Kalavun ile barış yapmak için arabuluculuk yapmalarını istedi. Bunun üzerine Sultan Kalavun'a, Kral Leon'un barışmak istediği bildirildi. Sultan Kalavun barışmak için Maraş ve Besni kalelerinin verilmesini istedi. Ancak Kral Leon elçilerini gönderdi ve çok değerli hediyeler ile birlikte Sultan Kalavun'un huzuruna çıktılar. Elçiler istedikleri kaleler yerine Kral Leon kendisine vergi vermek istediğini bildirdiler. Görüşmeler sonucunda Sultan Kalavun elçiler ile anlaştı. 7 Haziran 1285 yılında 10 yıl, 10 aylık bir anlaşma yapıldı. Anlaşmaya göre Kilikya Ermeni Krallığı yıllık vergi verecek. Bir miktar hayvan ve eşya Memluk Devleti'ne gönderecekti. Ermenilerin elinde tutuklu bulunan tüccarlar serbest bırakılacak. Memluk Devleti'nin elinde bulunan tutuklular da serbest bırakılacak.⁴³⁰ Böylece iki devlet arasında barış sağlandı. Uzun bir sürenin ardından barış yapıldı.

Bu anlaşma Memluk Devleti için büyük bir önem arz etmektedir. Çünkü Anadolu ile Suriye-Mısır ticareti devam edecektir. Tüccarlar özgürce gidip gelebileceklerdir. Aynı zaman da anlaşma ile Memluk hazinesine önemli miktarda para girdi. Bu anlaşma ile Memluk Devleti, Anadolu ile Suriye-Mısır ticareti açısından rahatladı. Tüccarlar ticarete özgürlüğe kavuştular. Karayolu ticaretinde herhangi bir saldırı olmayacaktır. Böylece karayolu ticaretinin güvenliği sağlandı. Karayolu ticaretinin yanında deniz yolu ticareti yapma izni verildi. Özellikle Ayas limanını kullanarak ticaret

⁴³⁰ Ersan, **a. g. e.**, s. 213; Kaşgarlı, **a. g. e.**, s. 78; Clot, **a. g. e.**, s. 68; Gökhan, “*Memluk – Kilikya Ermeni Siyasi İlişkileri*,” s. 86; Çetin, “*Memlûk – Ermeni İlişkilerine Genel Bir Bakış (1250 – 1375)*,” s. 59; Yiğit, “*Memlûk- Ermeni Münâsebetleri*,” s. 187; Gül, “*İlhanlı – Ermeni İlişkileri*,” s. 110; Yiğit, “*Memlûk Sultanı Kalavun Zamanında Ermeniler*,” s. 16.

yapılabilecektir. Ayas limanı sayesinde uluslararası ticaret yapma hakkı da verildi. Denizyolu ticareti ile mal ve köle ticareti kolaylıkla yapılabilecektir. Aynı zamanda Kilikya bölgesinin yer altı ve üstü zenginliklerinden faydalanılacaktır. Memluk Devleti'nin donanması için gerekli olan kereste ve demir ticareti özgürce yapılacaktır.⁴³¹

Sultan Kalavun yaptığı anlaşma ile birçok önemli avantajlar elde etti. Öncelikli olarak Kilikya Ermeni Krallığı'nı vergiye bağladı. Bunun yanında ticaret alanında önemli haklar kazandı. Anadolu ile Suriye-Mısır ticaretinin devam etmesi sağladı. Karayolu ticareti güvenliği ve serbest akışı sağlandı. Bu anlaşma ile Ayas limanı kullanılabilir. Böylece uluslararası ticaret yapılacaktır. Ticaret ağları genişledi. Böylece dış dünyaya açılma hakkını kazandılar. Bunun yanında Memluk ordusunun can damarını oluşturan köle ticareti de özgürce yapılacaktır. Diğer önemli sonucu ise Memluk donanması için önemli olan kereste ve demir ticareti yapılacaktır. Böylece Memluk Devleti'nin temel ihtiyacı olan köle, kereste ve demir ihtiyacını karşıladı. Sultan Kalavun'un bu kazanımlarını büyük bir başarı olarak kabul edebiliriz.

Kilikya Ermeni Krallığı, Memlukler ile ticareti keserek Memlukleri zayıflatmayı hedeflediler. Bu düşüncelerin oluşmasını sağlayan İlhanlıların etkisi büyük oldu. Emeniler, Memluklerin istedikleri malları vermemesine neden olan İlhanlı Devleti'ydi. Ancak Sultan Baybars başarılı seferlerde bulundu. Ardından tahta çıkan Sultan Kalavun'da başarılı seferlerde bulundular. Memlukleri akınları karşısında Kilikya Ermeni Krallığı bir üstünlük gösteremedi. Bu seferler ile Kilikya Ermeni Krallığı büyük bir güç kaybına uğradı. Ticareti durdurmasının sonucu çok ağır oldu.

Kilikya Ermeni Krallığı, İlhanlıların yanında yer almalarının nedeni devletin varlığını devam ettirmek ve topraklarını genişletmekti. Ancak İlhanlılar, Memlukler karşısında bir başarı ortaya koyamadılar. Bu yüzden Memlukleri zayıflatmak için başka yollara baş vurdular. Ancak bu yollarda da bir başarı elde edemediler. Çünkü Memlukler gerekli önlemleri alarak onların planlarını boşa çıkardı. İlhanlıların başarısızlıklarının bedelini Kilikya

⁴³¹ Yiğit, "Memlük Sultanı Kalavun Zamanında Ermeniler," s. 17; Yiğit, "Memlük- Ermeni Münâsebetleri," s. 188.

Ermeni Krallığı'nda ödedi. Yapılan anlaşmaya sadık kalmayan Kilikya Ermeni Krallığı, Memluklere karşı hareketlerde bulundu. İlerleyen dönemlerde farklı nedenlerden dolayı Memluk Devleti, Kilikya Ermeni Krallığı üzerine seferlerde bulunacaklardır. Yani Memlukler ile Ermeniler arasında mücadeleler bitmeyecektir.

3.3.Geyhatu han'ın uyguladığı iktisadi politikanın bâhri memluk devleti üzerine etkisi

Argun Han'ın ölümü üzerine devlet yöneticileri toplanarak İlhanlı Devleti'nin tahtına kimin çıkmasına karar verdiler. Alınan karara göre Argun Han'ın kardeşinin tahta çıkmasına karar verdiler. Geyhatu Han, Anadolu valiliği görevinde bulunuyordu. Alınan karar üzerine Geyhatu Han, 22 Temmuz 1291 yılında İlhanlı Devleti'nin tahtına çıktı.⁴³²

Geyhatu Han, İlhanlı Devleti'nin tahtında fazla kalmayacaktır. Bunun temel nedeni de devleti yönetecek kabiliyetinin olmamasıdır. Bunun yanında davranışlarından dolayı kendisine karşı düşmanlıkların oluşmasına neden olacaktır. Aynı zamanda Geyhatu Han'ın elinin çok açık olması onun tahtan indirilmesinde temel neden olacaktır. Devlet yönetimiyle hiç ilgilenmedi. Bu nedenden dolayı devletin ekonomik olarak çökmesine neden oldu. Devletin büyümesi ve gelişmesi tamamen durdu. Bunun sonucu olarak ona karşı tepkilerin oluşmasına ve istenmeyen han olmasına neden oldu.

Geyhatu Han, İlhanlı Devleti'nin tahtına oturduktan sonra devlet yönetimi ile ilgilenmek yerine eğlenceli bir hayat sürmeye devam etti. Zaten tahta çıkmadan öncede eğlence hayatına düşkünlüğü bulunmaktaydı. Bu şekilde yaşıyordu. Tahta çıktıktan sonrada aynı şekilde hayatına devam etti. Eğlence hayatından başka bir şey düşünmedi. Önde gelen devlet adamlarının ve asilzadelerin eşleri ve kızları ile cinsel ilişkilerde bulunuyordu. Bu durum çok utanç vericiydi. Bu yüzden önde gelen devlet adamları ve asilzadeler eşlerini ve kızlarını ondan uzak tutmak için uzak yerlere gönderdiler. Ancak

⁴³² Fazlullah, a. g. e., s. 177; Abu'l-Farac, a. g. e., s. 638; Spuler, a. g. e., s. 99; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 408; Grousset, a. g. e., s. 415; Erdem, " *Olcaytu Han'ın Ölümüne Kadar İlhanlılar'da Yaşanan Siyasi-Kültürel Gelişmeler ve Yakın-Doğu'ya Etkileri*," s. 21; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 249.

bu cabalar sonuç vermedi. Geyhatu Han'dan eşlerini ve kızlarını kurtaramadılar. Geyhatu Han'ın bu kirli emelleri kendisinin sonunu getirdi. Tahta bulunduğu süre boyunca böyle yaşamaya devam etti. Onun çirkin emellerine maruz kalmış olan insanlar ondan nefret etmeye ve kin duymaya başladılar.⁴³³

Geyhatu Han'ın böyle bir yaşam sürmesi haliyle kendisine karşı muhalefetin oluşmasına neden oldu. Çevresindeki kişiler ona karşı olmaya başladılar. Artık onu tahta oturmasını istemiyorlardı. Çünkü insanların ailelerine büyük çirkin işler yapıyordu. Eğlence hayatı yaşadığı için devlet işleriyle de ilgilenemiyordu. Bu yüzden devletin işleyişinin durmasına neden oluyordu. Aynı zamanda bu eğlence hayatına çok önemli miktarda para harcıyordu. Bu paraları harcaması devletin ekonomisinin kötüye gitmesine neden oldu.

Geyhatu Han çok cömert bir kişiydi. Çevresinde bulunan kişilere çok büyük miktarda hediyeler veriyordu. Bununla da kalmayarak çok yüksek maaşlar veriyordu. Bu aşırı cömert hareketinin sonu gelmemesinden dolayı devlet hazinesinin boşalmasına neden oldu. Akıl almayacak derecede hediyeler dağıtıyordu.⁴³⁴ Bu savurganlığı ile de kalmayarak sürekli eğlenceler düzenledi. Bu eğlencelerde çok miktarda şaraplar içiyordu. Geyhatu Han kadın, şarap ve pahalı eşya meraklısı bir kişiydi.⁴³⁵ Geyhatu Han günü gün ediyordu. Bu eğlence hayatına büyük miktarda para harcıyordu. Bu sonu gelmez eğlenceler ve savurganlığı yüzünden devletin hazinesinin boşalmasına neden oldu. Kısa sürede Geyhatu Han, devletin hazinesini boşalttı. İhtiyaçların giderilmesi için borçlar alınmaya başlandı. Ancak Geyhatu Han'ın boş harcamalarından dolayı bir sonuç alınamadı. Devletin ekonomisi o kadar kötü hale geldi ki, Geyhatu Han'ın yemesi için kesilecek koyun bulunmaz bir hale geldi.⁴³⁶ Geyhatu Han, devleti yönetme yerine başka işlere önem vermesi sonucu İlhanlı Devleti'nin ekonomisinin

⁴³³ Abu'l-Farac, **a. g. e.**, s. 641.

⁴³⁴ Fazlullah, **a. g. e.**, s. 182; Spuler, **a. g. e.**, s. 100; Kansu Ekici, **İlhanlı Hükümdarı Geyhâtû ve Zamanı**, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yayınlanmış Doktora Tezi, Isparta, 2012, s. 58; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 251.

⁴³⁵ ; Roux, **Moğol İmparatorluğu Tarihi**, s. 408; Grousset, **a. g. e.**, s. 415; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 251.

⁴³⁶ Abu'l-Farac, **a. g. e.**, s. 644.

çökmesine neden oldu. Çünkü o vaktini içki içerek, kadınlar ve eğlenceyle geçiriyordu. Bu yüzden devletin bütün alanlarda zayıflamasına neden oldu. Ancak en önemlisi ise ekonominin zayıflaması idi. Eğlence hayatına harcanan paranın dışında çevresindeki insanlara dağıttığı pahalı hediyeler yüzünden devlet hazinesinin boşalmasına neden oldu. Hazineyi doldurmak için girişimlerde bulunması gerekiyordu. Onun yapmış oldu harmalardan dolayı İlhanlı Devleti'nin ekonomisinin çökmesine neden oldu.

İlhanlı Devleti'nin gelirleri onun harcamalarına yetmedi. Devletin ekonomisi günden güne kötüye gitti ve en sonunda çökmesine neden oldu. Geyhatu Han'ın boş harcamaları yüzünden devletin ekonomisi o kadar kötü oldu ki, kendisin yemesi için kesilecek bir koyun bile bulunamaz bir hale getirdi. Alınan önlemlerde bir işe yaramadı. Çünkü Geyhatu Han eğlence hayatına devam ediyordu. Geyhatu Han'ın eğlence hayatı ve kadınlara olan düşkünlüğünün yanında savurganlığından dolayı kendisine karşı muhalefetin oluşmasına neden oldu. Bu eğlence hayatına düşkünlüğü kendi sonunun gelmesine neden oldu. Bu durumların hepsi onun devleti yönetecek kabiliyet ve beceriye sahip olmadığına düşünülmesine neden oldu. Çünkü devleti güçlendirmek ve geliştirmek için herhangi bir girişimde bulunmuyordu. Olması gereken Han'ın devleti her alanda ileri taşınması gerekiyordu. Ancak Geyhatu Han bunun tam tersini yaparak devletin bütün alanlarda zayıflamasına neden oldu. Bu kötü olaylar yüzünden istenmeyen han haline geldi.

İlhanlı Devleti'nin ekonomisinin kötü gidişatına son vermek için çareler aramaya başladılar. Devletin ekonomisini yeniden eski haline getirmek istiyorlardı. Geyhatu Han'ın veziri Sadreddin Ahmed İbn Abdur Razak Hâledî ekonomiyi düzeltmek için para basma fikrini ortaya attı. Bu konuyu Geyhatu Han ile görüştü. Bu fikir onunda hoşuna gitti ve para basmaya karar verdiler. Çinlileri örnek alarak kâğıt para basmaya karar verdiler. Çünkü altın ve gümüş yoktu. Bu yüzden 1294'de Papirüsten kâğıt paralar hazırlattılar. Bu kâğıt paraların üzerine kırmızı işaretli mühürler vurdular. Geyhatu Han'ın mührü de vuruldu. Bunun yanında bu paranın üzerine yazılar yazdılar. Bu yazılar o paranın değerini gösteriyordu. Yani kaç dinar

ettiğini gösteriyordu. Bu paraya Çav ismini verdiler. Geyhatu Han kısa sürede Çav paralarını hazırlattı. Ardından hemen piyasaya sundu. Hâkimiyeti altındaki bütün topraklar da yaşayan insanlara duyurmak için adamlarını gönderdi. Artık alışveriş bu paralar ile yapılacak diye duyuruldu. Aksini yapan kişiler ise ölüm cezasına çarptırılacağını duyurdular. İnsanların ellerinde bulunan altın ve gümüş paraları getirmeleri istendi. Herkesin elinde bulunan altın ve gümüş değerinde onlara Çav kâğıt paralar verileceğini duyurdu. Bu kararları yerine getirmeyen kişiler ölüm cezasına çarptırılacağını ilan ettirdi.⁴³⁷

Geyhatu Han ile üst yöneticiler Çav ile devletin ekonomisinin düzeleceğini düşünüyorlardı. Bu düşünceleri doğrultusunda hareket ederek Çav kâğıt paraları bastırdılar. Çav paraları ile devletin ekonomisi eski durumuna geleceği düşünülüyordu. Bu kötü durumdan kurtulmak amacı ile yapılan bir hareketti. Çünkü devletin ekonomisi iflas etmiş durumdaydı. Bu kâğıt paranın halk tarafından benimsenmeyeceğini bildikleri için sert önlemler alma yoluna gittiler. Çünkü ilk defa uygulanıyordu. Halkı alış verişte altın veya gümüş paraları kullanıyorlardı. Halka Çavı kabul ettirmek için ölüm ile korkuttular. Böylece insanlar ölüm korkusundan dolayı Çav kâğıt paraya karşı sessiz kaldılar. İnsanlar bu parayı kabul etmiş gibi gözüktüler. Çünkü başka çareleri yoktu.

Geyhatu Han ve üst yöneticiler büyük hayaller ile çıkardıkları Çav kâğıt paranın ömrü uzun olmuyor. İnsanlar şehirleri terk ederek köylere kaçıyorlar. Ticaret tamamen duruyor. Esnaf lar dükkânlarını kapatıyorlar. Çarşı Pazar kapanıyordu. Sokaklarda ve çarşılarda çok az insan görülmeye başlandı. Çünkü insanlar yaşamlarını sürdürmek için köylere gidiyorlardı. Bu durumun temel nedeni insanlar Çav kâğıt parayı kullanmak istemiyorlardı. Buna karşın çıktıklarında canlarından olacaklarını bildikleri için şehirleri terk ediyorlardı. İnsanlar eski paralarını kullanmak istiyorlardı. İnsanlar bu duruma son verilmesi için şikâyetlerde bulunuyorlardı. Çav'ın

⁴³⁷ Fazlullah, a. g. e., s. 182; Abu'l-Farac, a. g. e., s. 644; Spuler, a. g. e., s. 100-1; Grousset, a. g. e., s. 415; Erdem, " *Olca ytu Han'ın Ölümüne Kadar İlhanlılar'da Yaşanan Siyasi-Kültürel Gelişmeler ve Yakın-Doğu'ya Etkileri,*" s. 22; Karl Jahn, " *İran'da Kâğıt Para,*" Çev: Mehmet Altay Köymen, **Belle ten**, C: VI, S: 23-24, TTK Yayınları, Ankara, 1995, s. 91-2; Ekici, a. g. t., s. 67-8; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 251.

kaldırılması ve tekrar eski düzene dönmek istiyorlardı.⁴³⁸ Diğer taraftan ticaretin durması insanların yiyecek bulmasında sıkıntı çekmesine neden oldu. Kervanlar İlhanlı Devleti'ne gelmiyorlardı. Bunun doğal sonucu olarak da içerde malların yokluğuna neden oldu. Eşyaların fiyatları artı ve bulunmuyordu. İnsanlar köylere giderek bahçelerden sebze ve meyve ile karınlarını doyurmak için gittiler. Boşalan şehirlerde hırsızlar ortaya çıktı. Her yeri soyuyorlardı. İnsanların zorluklar ile elde ettikleri meyveleri ve sebzelerini ellerinden zorla alıyorlardı. Halkın durumu içler acısı bir haldeydi. Fakir insanlar hayat mücadelesi veriyorlardı. Çünkü ülkede hiçbir şey bulunmuyordu. Bu yüzden fiyatlar çok yükselmişti. Esnafın dükkânları kapatmasına ve insanların sokaklarda olmamasına tesadüfen Geyhatu Han'da şait oldun. Bir gün Geyhatu Han pazardan geçerken dükkânların kapalı olduğunu ve pazarlarda kimse olmadığını gördü. Bu duruma çok şaşırıldı. Geyhatu Han hemen veziri Sadreddin'e çarşı pazarın neden boş ve kapalı olduğunu sordu. Sadreddin bu soru üzerine pazar reisi Şeref ud-Din Lâkûşî'nin öldüğünü belirtti. Onun ölümü üzerine dükkânların kapalı olması ve çarşıda insanların olmadığını belirtti. İnsanlar yaz tutuyor o yüzden evlerinden çıkmıyorlardı. Bu yüzden sokaklar boştu.⁴³⁹

Geyhatu Han'ın yaşantısı ve çömertliği yüzünden devletin ekonomisi çökmüştü. Bozulan ekonomiyi yeniden canlandırmak için girişimde bulunundu. Bu girişim ile çarşıları yeniden canlandırmayı düşündüler. Ancak bu girişim ekonominin daha da kötü olmasına neden oldu. Aynı zamanda çarşıların kapanmasına neden oldu. İnsanlar Çav'ı kullanmak istemiyorlardı. Ancak Geyhatu Han Çav'ı insanlara kılıç zoruyla kabul ettirdi. Ama bir sonuç vermedi. İnsanlar Çav'ı kullanmamak için şehirleri terk ettiler. Bunun yanında ticaretin durmasına neden oldu. Ticaretin durması içerde malın az olmasına neden oldu. İçerde malın az olması haliyle fiyatların yükselmesine neden oldu. Fiyatların yükselmesi sonucu insanlar ölüm kalım mücadelesi vermeye başladılar. İnsanlar hayatlarını devam ettirmek için köylere gittiler. İnsanların köylere gitmesi üzerine şehirler boşaldı ve harabeye döndü. Çav parası İlhanlı Devleti üzerinde büyük bir olumsuzluğa neden oldu.

⁴³⁸ Abu'l-Farac, a. g. e., s. 645.

⁴³⁹ Fazlullah, a. g. e., s. 183; Spuler, a. g. e., s. 101; Jahn, a. g. m., s. 304-5.

Ekonomi daha da kötüye gitmesine neden oldu. Halkında büyük sıkıntılar çekmesine neden oldu. Gün geçtikçe Çav'a karşı insanların tepkisi artmaya başladı. İnsanlar bir an önce Çav'ın kaldırılmasını istiyorlardı.

Geyhatu Han'ın bozulan ekonomiyi iyileştirmek için uygulamış olduğu politikanın Memluk Devleti üzerinde olumsuz bir etkiye sahip olduğunu görüyoruz. Geyhatu Han, Çav kâğıt parayı piyasalara sunması sonucu insanlar Çav'ı kullanmak istemediler. Çav'ı tüccarlarda kullanmak istemediler. Tüccarların Çav'ı kullanmak istemediklerini açıkça ortaya koydular. Tüccarlar İlhanlı ülkesine gitmeyi bıraktılar. Çav sadece İlhanlıların başkenti olan Tebriz şehrini etkilemedi. Aynı zamanda büyük ticaret merkezi olan Basra'da da büyük etkilere neden oldu. Bunun yanında uluslararası ticareti de etkiledi. Uluslararası ticaret yapan büyük tüccarlar İlhanlı Devleti'ne uğramadan doğrudan Memluk ülkesine gitmeye başladı. Aynı zamanda uluslararası ticarete önemli bir yere sahip olan Anadolu'ya bile uğramadan tüccarlar Memluk Devleti'ne ticaret yapmaya gidiyorlardı.⁴⁴⁰

Geyhatu Han'ın uygulamış olduğu ekonomik politikası büyük bir başarısızlık ile sonuçlanırken, Memluk Devleti üzerinde büyük bir etkiye sahip oldu. Çünkü Çav'ı kullanmak istemeyen tüccarlar İlhanlı ülkesiyle ticaret yapmayı kestiler. Buna karşılık tüccarlar Memluk ülkesi ile ticaret yapmaya başladılar. Çav'ın etkisi sonucu Memluk ülkesine gelen tüccar sayısının artmasına neden oldu. Çok sayıda tüccarın Memluk ülkesine mal getirmesi içerde bolluğun oluşmasına neden oldu. Malların artması iç piyasalarda ürünlerin düşmesine neden oldu. Bu durum da Memluk Devleti'nin ticaretten gelirlerinin artmasına neden oldu. Çünkü Memluk Devleti için ticaret çok önemliydi. Ekonomik olarak büyük kazançlar elde ediyordu. Bu yüzden Memluk Devleti için ticaret çok önemliydi. Memluk Devleti'nin sultanları da ticaretin devam etmesi için büyük girişimlerde bulunuyorlardı.

⁴⁴⁰ İlhan Erdem, "Türkiye Selçuklu-İlhanlı İktisadî, Ticarî İlişkileri ve Sonuçları," **Tarih Araştırmaları Dergisi**, C: XXI, S: 33, Ankara, 2003, s. 63; Ekici, **a. g. t.**, s. 72-3.

Geyhatu Han'ın uyguladığı ekonomi politikası can düşmanı olan Memluk Devleti üzerinde çok olumlu bir etki yarattı. İlhanlı Devleti'nin ekonomisi daha kötüye gitmesi üzerine ve gün geçtikçe halkın tepkisinin artması üzerine Çav kâğıt para kaldırıldı. Tekrar eski paralar kullanılmaya başlandı. Çünkü Çav kâğıt para ekonomide beklenen etkiyi yapmadı ve ekonominin daha da kötü olmasına neden olduğu için kaldırıldı. Çav kâğıt para yaklaşık olarak iki ay gibi kısa süre sonra kaldırıldı. Ancak bu kısa sürede insanlar büyük sıkıntılar çektiler. Bu olaylar Geyhatu Han'a karşı büyük tepkilerin oluşmasına neden oldu. Artık tahta istenmeyen kişi oldu. Çünkü Geyhatu Han'ın eğlence hayatı yaşaması, devlet içerisinde önde gelen kişilerin eşlerine ve kızları ile ilişkiye girmesi ve pahalı hediyeler dağıtması sonucu İlhanlı Devleti'nin ekonomisinin iflas etmesine neden oldu. Bu başarısızlığından dolayı kendisine karşı tepkilerin oluşmasına neden oldu. Ekonomiyi düzeltmek için girişmiş olduğu Çav politikası da büyük bir başarısızlık ile sonuçlandı. Bu kötü durumların arka arkaya yaşanması sonucundan Geyhatu Han'ın, İlhanlı Devleti'nin tahtından indirilmesine neden oldu.

3.4.Bâhri memluk devleti ile ilhanlı devleti arasında ticari ilişkiler ve ilhanlı devleti'nin hanlarının memluklerle ticaret anlaşmaları yapmak istemeleri

Mısır ve Suriye coğrafi konum olarak çok büyük bir öneme sahipti. Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının birleştiği kilit noktada yer almaktadır. Bunun yanında önemli liman şehirlerine sahiptir. Mısır ve Suriye'nin coğrafi konumu ve liman şehirleri sayesinde Doğu-Batı ticaretinde çok büyük öneme sahipti. Önemli ticaret yollarına sahipti. Uluslararası ticarete çok önemli bir yere sahipti. Mısır ve Suriye'nin ticaret potansiyeli oldukça yüksekti. Bu yüzden tarihin her döneminde milletler tarafından sahip olunmak istenilen bir yer oldu. Bu yüzden birçok kez istilalara maruz kalmıştır. Mısır ve Suriye toprakları zenginlikleriyle her zaman dikkat çekmişlerdir. Bu Mısır ve Suriye'nin ticaret potansiyeli Moğollarında dikkatini çekmiştir. Onlarda bu topraklara hâkim olmak istediler. Hülagu Han, Batı seferine gönderilirken önemli görevler verilmişti. Hülagu Han

kendisine verilen görevleri sırasıyla yerine getirdi. Öncelikli olarak Batinilerin varlığına son verdi. Ardından hemen Abbasi Devlet'i üzerine yürüdü ve kısa sürede Abbasilere son verdi. Ardından Suriye'ye girdi. Kısa sürede Suriye topraklarını hâkimiyeti altına aldı. Hülagu Han'ın amacı Suriye, Filistin ve Mısır gibi yerleri hâkimiyetleri altına alarak denize ulaşmaktı. Çünkü bu saydığımız yerlerde önemli liman şehirlerine sahipti. Bu liman şehirleri Doğu-Batı ticaretinde kilit noktasında yer almaktaydı.⁴⁴¹

Büyük Moğol Hanı Möngke Han'da, Mısır ve Suriye topraklarına göz dikti. Hülagu Hanı Batı seferine gönderirken verdiği görevlerden bir tanesi de Mısır ve Suriye topraklarını hâkimiyeti altına almasını istedi. Çünkü Mısır ve Suriye'nin Doğu-Batı ticaretindeki öneminin farkındaydı. Genel olarak ticarettten büyük bir ekonomik gelir elde ediliyordu. Bu yüzden devletler için ticaret büyük öneme sahipti.

Bu yüzden Hülagu Han bu toprakları hâkimiyeti altına alarak denize ulaşmak istedi. Bu toprakları hâkimiyeti altına aldığımda Doğu-Batı ticaretini de ele geçirmiş olacaktı. Memluk Devleti sadece Doğu Akdeniz ticaretinde önemli değildi, aynı zamanda kıtalar arası ulaşım ve ticarete önemli bir yere sahipti. Mısır önemli ülkelere ulaşımında ve ticarete kilit noktada bulunuyordu. Avrupa, Hindistan ve Çin'e ulaşımında en kısa deniz yoluna sahipti. Bu nedenden dolayı Uzak Doğu ülkelerinin mallarının en ucuz şekilde Avrupa'ya taşınmasında önemli rol oynuyordu. Mısır bu haliyle Doğu'nun ve Batı'nın büyük bir pazarı haline gelmişti. Bu durumdan dolayı Memlukler yoğun ticaret faaliyetleri içerisinde bulunmaktaydılar. Bu faaliyetleri deniz yolu ile gerçekleştiriyordu. Bu yüzden Memluk Devleti için liman şehirleri hem siyasi açıdan hem de ticaret açısından büyük bir önem arz ediyordu.⁴⁴²

Bu amaç doğrultusunda Hülagu Han hareket etti. Hülagu Han kısa sürede Abbasi Devleti'ne son verdikten sonra Suriye Üzerine yürüdü. Hülagu Han

⁴⁴¹ Spuller, a. g. e., s. 70-1; Ayaz, **Memlük- Kıbrıs İlişkileri Kıbrı'ta İlk Türk Hâkimiyeti**, s. 46; Tabakoğlu, a. g. e., s. 137; Ağır, " *Memlük Devleti'nin Doğu Akdeniz'deki Önemli Siyasi Faaliyetleri*," s. 108-9; Kanat, " *Baybars Zamanında Memlük – İlhanlı Münasebetleri (1260 – 1277)*," s. 32; Devlet, " *İlhanlılar*," s. 64-5.

⁴⁴² Ağır, " *Memlük Devleti'nin Doğu Akdeniz'deki Önemli Siyasi Faaliyetleri*," s. 109.

kısa sürede Suriye topraklarını hâkimiyeti altına aldı. Böylece Hülagu Han amacına bir adım daha yaklaşmış oldu. Ancak 1260'da Hülagu Han, Memluk Devleti ile yaptığı Ayn Calut Savaşı'nı kaybederek Suriye topraklarını kaybetti. Böylece Hülagu Han karşısında çok güçlü bir rakip buldu. Memlukler, Hülagu Han'ın hedefine ulaşmasını engellediler. Hülagu Han Doğu-Batı ticaretini kontrolü altına alamadı. Hülagu Han almış olduğu mağlubiyet üzerine iki devlet arasında çok uzun yıllar sürecek düşmanlık doğdu. İlhanlılar uzun yıllar Suriye'yi ele geçirmek için birçok girişimlerde bulunacaklardır. Her fırsatta Memluk Devleti'ne saldıracaklardır. Suriye toprakları İlhanlılar için vazgeçilmez topraklar olacaktır. İlhanlılar düşmanını zayıflatmak için her yola başvuracaklardır. Memluk Devleti'nin ekonomisinin de büyük payı olan ticaretini durdurmak için birçok yola başvuracaktır.

İlhanlı Devleti ile Memluk Devleti arasında Suriye için uzun yıllar mücadele sürdü. Bu mücadelelerden Suriye'nin gelişmesine büyük etki etti. Aynı zamanda Suriye'nin ticaret alanında da gerilemesine neden oldu. Sürekli olarak İlhanlıların istilasına maruz kalması ticaret pazarlarının yok olmasına neden oldu. Haliyle ticaret pazarlarının yok olması şehirlerin ve köylerin zayıflamasına neden oldu. Suriye'de yaşayan insanlar her an İlhanlı saldırısına maruz kalacakları korkusu ile topraklarını bırakarak göç ettiler. Göçlerden dolayıda üretimin düşmesine neden oldu. Bu olumsuz olaylardan dolayı Suriye cazibesini kaybetti.⁴⁴³

Suriye'nin ticari açıdan önemini kaybetmesi Memluk Devleti için büyük bir kayıptır. Çünkü ticaret Memluk Devleti'nin ekonomisinde önemli bir gelir kaynağıydı. İlhanlıların, Suriye'yi ele geçirme amacını bir türlü vazgeçmemelerinden dolayı Suriye ticaretinin gerilemesine neden oldu. Doğal olarak Memluk Devleti üzerinde olumsuz etkiye neden oldu. Suriye'nin ticaret açısından önemini kaybetmesinin tek sorumlusu İlhanlılardır. Çünkü her fırsatta Suriye topraklarına saldırdılar. Bu saldırılarda her yeri yakıp yıktılar. Önlerine kim çıktıysa kılıçtan geçirdiler. Bütün ele geçirdikleri mallara el koydular. Bu kötü olaylar haliyle

⁴⁴³ Abdullah Mesut Ağır, **Memlûklarda Ticaret**, Çizgi Yayınları, Konya, 2015, s. 69.

Suriye'nin güvenlik problemi olduğunu ortaya koydu. Tüccarlar can ve mal güvenliği olmadığı için Suriye'ye ticaret yapmak için gitmemelerine neden oldu. Doğal olarak Suriye'nin ticarete önemini kaybetmesine neden oldu.

Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti arasındaki mücadele yoğun bir şekilde devam edecektir. Özellikle Memlukler ile İlhanlılar arasındaki en yoğun mücadele sırasında 1259, 1260, 1261 yılları arasından Memluk Devleti insanların gözünde en güvenilir liman olarak görülüyordu. Bu yüzden Müslüman ve Gayrimüslüm sanatkâr, zanaatkarlar ve tüccarlar mesleklerini yapmak için Mısır'a gittiler.⁴⁴⁴ İnsanların gözünde güvenilir olarak görülmesi Memluk Devleti için büyük bir kazançtır. Çünkü kolaylıkla yetmişmiş olan sanatkâr, zanaatkar ve tüccarları elde ediyorsun. Bu kişiler Memluk Devleti'nin gelişmesi ve büyümesinde etkisi olacaktır. Bu kişilerin Memluk Devleti'ne gitmelerinin temel nedeni İlhanlıların hâkimiyeti altına aldığı yerlerde yaşayan insanları kılıçtan geçirmesinden kaynaklanıyordu. İnsanlarda onlara karşı büyük bir korku oluşmuştu. Onların karşısında tek duran devlet Memluklar olduğu için mesleklerini devam ettirmek için Mısır'a göçtüler.

İlhanlı Devleti ile Memluk Devleti arasındaki gerginlik ve mücadele çok uzun yıllar sürecektir. Bu sıcak mücadelelerden dolayı iki devlet arasında ticari ilişkiler gelişmedi. Ancak diğer taraftan ticarete devletler üzerinde etkileri oldu. Ancak İlhanlılar, Memluklere karşı girmiş oldukları mücadelelerde onlara karşı bir üstünlük kuramadı. Bu yüzden düşmanını zayıflatmak için başka yollara başvuracaktır. İlhanlılar öncelikli olarak Memluk Devleti'ni ekonomik olarak zayıflatma yoluna başvuracaklar. Bunun için de Memluk Devleti'nin ticaret gelirlerini düşürmek için Suriye ve Mısır'a giden ticaret yollarını durdurmaya veya kapatmaya çalışacaktır.

Türkiye Selçuklu Devleti, İlhanlı Devleti'nin hâkimiyeti altında bulunuyordu. Anadolu ticaret açısından önemli bir yerdir. Önemli ticaret yolları bulunmaktaydı. Önemli liman şehirlerine sahipti. Görüldüğü gibi Anadolu hem kara yolu ticaretine hem de deniz yolu ticaretine sahipti. Bu

⁴⁴⁴ Ağır, *Memlûklarda Ticaret*, s. 69.

dönemde Kayseri, Elbistan ve Sivas arasında kurulan Yabanlu Pazarı çok önemlidir. Bu pazara uluslararası bir Pazar özelliği taşımaktadır. Her yerden tüccarlar bu pazara gelirler. Çok büyük bir pazardır. Bu dönemde Yabanlu Pazarın eşi benzeri bulunmamaktadır. Yabanlu Pazarına ulaşmak kolaydı. Ulaşım kolaylığı Anadolu'nun coğrafi konumundan kaynaklanmaktaydı. Yabanlu Pazarından tüccarlar istedikleri malı rahatlıkla bulabilirdi. Türkmenler tarafından savaşta esir edilen erkek ve kadın köleler Yabanlu Pazarına getirilirdi. Aynı zamanda Karadeniz'in kuzeydoğusu ve doğusundan Rus, Kıpçak ve Çerkes gibi köleler bu pazara getirilirdi. Bu köleler Mısır, Suriye, Irak ve İran gibi ülkelere satılıyordu. Mısırlı tüccarlar Yabanlu Pazarına hem kara yolu ile hem de deniz yolu ile ulaşabiliyorlardı.⁴⁴⁵ Böylece Anadolu ve Suriye-Mısır arasında canlı bir ticaret ağı bulunuyordu.

Anadolu ve Suriye –Mısır ticareti oldukça canlıydı. Memluk Devleti için Anadolu ticareti büyük önem arz ediyordu. Anadolu'da kurulan Yabanlu Pazarı'nın yanında liman şehirleri aracılığı ile köle ticareti yapılıyordu. Ancak Anadolu ve Suriye-Mısır ticareti sadece köle ticaretiyle sınırlı değildi. Her türlü ticari malların ticareti yapılıyordu. Ama bu ticari mallar arasında Memluk Devleti'nin ordusunun can damarı olan köle ticareti çok önemliydi. Böylece Kırım sahilinden satın alınan bir köle Sinop ve Samsun limanlarına getiriliyor ve buradan Sivas ve Kayseri'ye getiriliyordu. Buradan Suriye'nin, Halep ve diğer şehirlerine pazarlanıyordu.⁴⁴⁶ Memluk Devleti Anadolu üzerinden köle ticaretini gerçekleştiriyordu. Memluk Devleti sadece köle ihtiyacını değil aynı zamanda diğer ihtiyaçlarını da karşılıyordu. Anadolu ve Suriye –Mısır arasında çok canlı ticaret yapılıyordu. Aynı zamanda Suriye ve Mısır'da üretilen mallar Anadolu'ya getirilip satılıyordu. Ancak bu iyi ticaret ilişkileri İlhanlıların, Anadolu'yu tamamen kontrolü altına alana kadar sürdü. Çünkü İlhanlı Devleti düşmanı olan Memluk Devleti'ni zayıflatmak istiyordu. Bu yüzden Anadolu'yu tamamen kontrollü altına aldılar. İlhanlı Devleti'nin amacı Memlukların

⁴⁴⁵ Faruk Sümer, “*Yabanlu Pazarı*,” *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, S: 37, İstanbul, 1985, s. 9, 24.

⁴⁴⁶ Yuvalı, *İlhanlılar Tarihi I Kuruluş Devri*, s. 185; Turan, *Selçuklara Zamanında Türkiye*, s. 519; Yuvalı, “*Yakındoğu Tarihi Üzerindeki Moğol Tesirler*,” s. 69.

ordusunun temelini oluşturan köle ticaretini engellemek istedi. Bu isteğini gerçekleştirmek için Anadolu'daki ticaret yollarını kontrol altına aldılar.⁴⁴⁷ İlhanlı Devleti, Memluk Devleti'nin tüccarlarının ve ticaret mallarının Anadolu'ya girmesini istemiyorlardı. Memluklu tüccarların kervanlarıyla Anadolu'dan geçmemesi için zorluklar çıkarıyorlardı. Bununla da kalmayarak İlhanlılar, Türkiye Selçuklu tüccarlarını Suriye-Mısır ile ticaret yapmalarını yasakladılar.⁴⁴⁸

İlhanlı Devleti, Memluk Devleti'ni zayıflatmak için Anadolu ve Suriye-Mısır ticaretine büyük bir darbe vurdular. İlhanlılar köle ticaretini durdurduktan sonra Memluk Devleti'nin askeri olarak zayıflayacağı düşünülmüştü. Köle ticaretinden başka Memluklerin ihtiyaçlarını karşılamasını engellemek istediler. Ancak Memlukler, Altınorda Devleti ile iyi ilişkiler kurarak köle ticaretinin devam etmesini sağlamaya çalıştılar. İlhanlıların amacı sadece Memluk Devleti'ni askeri alanda zayıflatmak değildi. Diğer bir amaçları da Anadolu ve Suriye-Mısır ticaretini durdurarak Memluk Devleti'nin ticaretten elde ettiği gelirlerin azalmasını hedeflediler. Ancak Memluk Devleti'nin sultanları ticaretin devam etmesi için çevresindeki devletlerle iyi ilişkiler kurdu. Böylece ticaretin devam etmesini sağladılar. İlhanlıların planları boşa çıktı. Zaman içerisinde Anadolu ve Suriye –Mısır ticareti de devam etmiştir. Ancak eskisi gibi canlı bir ticaret yoktur.

İlhanlı Devleti kendisi Memlukler için çok önemli olan köle ticaretini kesmek için bazı girişimlerde bulundu. Bu girişimler üzerine Sultan Baybars, Berke Han ile ittifak kurarak Kıpçak köle ticaretini devam ettirdi. Aynı zamanda Sultan Baybars, Bizans İmparatorluğu ile de iyi ilişkiler kurdu. Ancak Bizans İmparatorluğu, İlhanlılarla ittifak kurdu. Bizans İmparatorluğu, İlhanlılar'dan korktuğu için boğazları kapatarak köle ticaretini ve diğer ticari malların geçişini durdurmak istediler. İlhanlıların etkisi sadece Bizans İmparatorluğu üzerinde değildi. Kilikya Ermeni Krallığı

⁴⁴⁷ Turan, **Selçuklara Zamanında Türkiye**, s. 519; Kanat, “*Baybars Zamanında Memlûk – İlhanlı Münasebetleri (1260 – 1277)*,” s. 33.

⁴⁴⁸ İbn Şeddad, **a. g. e.**, s. 146; Ağır, **Memlûklarda Ticaret**, s. 156-7; İlhan Erdem, **Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258 – 1308)**, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara, 1995, s. 472.

üzerinde de büyük bir etkisi vardı. Kilikya Ermeni Krallığı da Memluklerle olan ticareti durdurdu. Ancak Memluklerin girişimleri üzerine bu engeller etkisiz hale getirildi.

Memluk Devleti'ni ticaretten büyük gelirler elde ediyorlardı. Bu durumda Memluk Devleti'nin ekonomisinin iyi olması üzerinde büyük etkisi vardı. İlhanlılarda bu güçlü düşmanlarını zayıflatmak için çeşitli girişimlerde bulundular. Bu girişimlerden bir tanesi de XIII-XIV. yüzyıllarda İlhanlılar, Memlukleri zayıflatmak için Basra Körfezinde bir filo yaptırdılar. Bu filo ile Memlukleri, Hint denizinde tehdit etmek istediler. Aynı zamanda Memluklerin ticaretini de engellemek istediler.⁴⁴⁹ İlhanlı Devleti düşmanı olan Memluk Devleti'ni zayıflatmak için her fırsatı değerlendirmek istedi. İlhanlıların tek amacı Memluklerin ticaretini sekteye uğratmak veya durdurmak istediler.

İlhanlı Devleti ile Avrupalılar arasında iyi ilişkiler bulunmaktaydı. Bu ilişkilerin gelişmesinin nedeni Hülagu Han'ın hâkimiyeti altında bulunan Hristiyanlara iyi davranmasından kaynaklanıyordu. Diğer bir nedeni de her ikisinin de düşmanı ortaktı. Bu yüzden iyi ilişkiler kurmuşlardı. İlhanlı Devleti, Memluk Devleti'ni ticaret üzerinden zayıflatmak istiyordu. İlhanlılar, Avrupalılar ile iyi ilişkiler içerisindeydiler. Bu ilişkilere güvenerek Avrupalı tüccarların Ortaasya'dan geçen ticaret yollarının dışında İran limanlarını kullanarak Hindistan ve Çin'e deniz yoluyla giderek ticaretlerini yapmaları için onları teşvik etti.⁴⁵⁰ İlhanlı Devleti, Memluk Devleti'ni zayıflatmak için elinden gelen her şeyi yapıyordu.

İlhanlı Devleti, İran yoluyla Ermenistan ile Akdeniz limanlarına uzanan önemli bir kara ticaret yolu ortaya çıkardılar. Bu yolun güvenliği İlhanlı Devleti'nin tekeli altında. Tüccarların bu yolu kullanması için onları teşvik etti. İlhanlıların bu hareketiyle Baharat Yolu 14. yüzyılın ortalarına kadar Mısır ve Suriye yolları üzerine dönmedi. Memluk Devleti ticaretin devam

⁴⁴⁹ Ömer Lütfi Barkan, “*Şark Ticaret Yolları Hakkında Notlar*,” **İstanbul Üniversitesi İktisad Fakültesi Mecmuası**, C: 1, S: 4, İstanbul, 1940, s. 452.

⁴⁵⁰ Togan, a. g. e., s. 118; Bahattin Keleş, **Bahrî Memûkler'de İktisadî ve Ticarî Hayat (1250 – 1382)**, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Kayseri, 1998, s. 244.

etmesi için hemen harekete geçtiler. Çünkü Memluk Devleti için ticaret çok önemliydi. Ticaret ülkenin ekonomisine büyük katkıda bulunuyordu. Bu yüzden ticaret teşvikleri ortaya koydu. Avrupayla özellikle İtalya ve Güney Fransa şehirleri Memluk Devleti ile ticaret yapmaya teşvik ettiler. Bu teşvikler sonucundan bazı liman ve şehirlerde Avrupalılara ait ticaret merkezleri ortaya çıkmasına neden oldu. Memluk Devleti bununla da yetinmeyerek Hindistan ve Uzak Doğu ile olan ticarete teşvik ettiler. Bu ticaret Kızıldeniz yolu ile gerçekleştiriliyordu. Bu gelişmeler üzerine Mısır ticaret merkezi haline gelmesini sağladı.⁴⁵¹

İlhanlı Devleti, Memluk Devleti'nin ekonomisini zayıflatmak için Memluklerin ticaretini durdurmak veya sekteye uğratmak üzere birçok girişimlerde bulundu. Ancak Memluk Devleti'nin sultanları, İlhanlıların bu girişimlerini sonuçsuz bıraktılar. Memluk Devleti ticaretin devam etmesi için tüccarı teşvik etti. Aynı zamanda dış siyasette barış politikası izleyerek ülkelerin Memluk Devleti ile olan ticaretinin devam etmesini sağladı. Doğal olarak İlhanlı Devleti'nin bu girişimleri Memluk Devleti'nin ticaret gelirlerinin azalmasına neden oldu. Memluk Devleti'nin üzerinde olumsuz bir etki yarattı. Ancak Memluk Devleti'nin sultanları bu olumsuz etkiyi silmek için büyük çabalar gösterdiler. Devletlerle ticaret anlaşmaları yaptılar. Memluk Devleti'nin sultanlarının temel amaçlarından bir tanesi ticareti devam ettirmek ve geliştirme çabası içerisinde oldular.

Memluk Devleti'nin ticaretini durdurmak isteyen İlhanlı Devleti değildi. Papalıkta Hristiyan devletlerine Memluk Devleti ile ticari ilişkileri durdurması için baskılar yapıyordu. Papanın bunu istemesinin temel nedeni Memluk Devleti'nin, Haçlı kontlukları ile mücadele içerisinde olmasından kaynaklanıyordu. Haçlı Kontlukları ile mücadele Sultan Baybars ile başlamıştı. Sultan Baybars, Haçlı kontluklarını Memluk Devleti için büyük bir tehlike olarak görüyordu. Diğer bir nedenle Haçlıların önemli liman şehirlerine sahip olmaları ve Doğu-Batı ticaretinde önemli bir yere sahipti. Bu sebeplerden dolayı Sultan Baybars Haçlıların varlığına son vermek için

⁴⁵¹ Abdulazîz Dûrî, **İslâm İktisat Tarihine Giriş**, Çev. Sabri Orman, İnsan Yayınları, İstanbul, 2014, s. 114.

mücadeleyi başlattı. Sultan Baybars, Haçlılara çok ağır darbeler vurdu. Haçlılara karşı büyük başarılar kazandı. Sultan Baybars'tan sonra gelen sultanlarda Haçlılara karşı mücadeleye devam ettiler. Doğal olarak papanın tepkisine neden oldu. Memluk Devleti'ne bu mücadeleyi durdurması için bazı yaptırımlar ileri sürdü. Avrupalı devletlerin Memluk Devleti ile olan ticaretini durdurmasını istedi. 1291'de Akka ve Suriye sahillerindeki ve diğer Haçlı kontluklarının varlığına son verilmesi üzerine Papa IV. Nikola, Memluk Devleti'ni zayıflatmak için Müslümanlarla ticaret yapmayı haram kıldı. Böylece Müslümanlarla ticaret yasaklandı. Kendisinden sonraki papalar da bu yasağı devam ettirdiler.⁴⁵²

Papa, Memluk Devleti'ni bu yasağı ile iktisadi olarak ablukaya almak istedi. iktisadi abluka ile Memluk Devleti'nin ekonomisinin çökmesini hedefledi. Memluk Devleti'nin Avrupa'dan satın aldığı malların ticaretini durdurmak istedi. Memluk Devleti, Avrupa'dan kereste, demir, köle, diğer ticari malları satın alıyordu. Memluk Devleti için kereste, demir ve köle ticareti büyük önem arz ediyordu. Memluk Devleti'nin savaş sanayisinin temel ihtiyaçlarıydı. Papa bu durumu bildiği için Memluk Devleti'nin ordusunu zayıflatmak için bu yola başvurdu. Bunun yanında Hindistan'dan, Mısır'a gelen ticari malların, İskenderiye limanından Avrupa'ya taşınıyordu. Memluk Devleti, Doğu'nun mallarının Batı'ya taşınmasını sağlıyor ve büyük miktarda gümrük gelirleri elde ediyordu. Papa koymuş olduğu ticaret yasağı ile Memluk Devleti'nin gümrük gelirlerini de azaltmayı hedefledi. Papa bu girişimi ile Memluk Devleti'nin ekonomisine büyük bir darbe vurmaya hedefledi.⁴⁵³ Ancak tüccarlar Memluk Devleti ile gizli olarak ticarete devam ettirmeye çalıştılar. Bunun üzerine papa Akdenizi sürekli olarak gözetim altında tutuluyordu. Papanın bu yasağı Memluk Devleti ekonomisi üzerinde büyük etkisi oldu.

⁴⁵² Yiğit, **Memlûkler 648-923/ 1250-1517**, s. 233; Altan Çetin, **Memlûkler Döneminde Mısır-Anadolu İktisadî Münasebetleri**, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Ortaçağ Tarihi) Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1998, s. 42.

⁴⁵³ Mustafa Akdağ, **Türkiye'nin İktisadî ve İctimaî Tarihi**, C: 1, Tekin Yayınevi, Ankara, 1979, s. 434; Ağır, **Memlûklarda Ticaret**, s. 114-5; W. Heyd, **Yakın-Doğu Ticaret Tarihi**, Çev. Enver Ziya Karal, TTK Yayınları, Ankara, 2000, s. 474.

Memluk Devleti'nin sultanları bu baskılara ve yasaklara karşı ticaret devam etmesi için harekete geçti. Memluk Devleti tüccarları teşvik edici politikalar uyguladı. Memluk Devleti, Avrupalı devletlerle ticaret anlaşmaları yaptı. Özellikle de Venedikle iyi ilişkiler kurdu. Ticareti devam ettirdi. Memluk Devleti'nin ihtiyacı olduğu kereste, demir, köle ve diğer ticari malları Venedik aracılığı ile karşıladı. Memlukler ile Venedikliler arasında canlı bir ticaret ağı oluştu. Böylelikle Memluk Devleti, papanın hedefinin gerçekleşmesine izin vermediler. Ancak papanın baskıları ve yasağı Memluk Devleti ile Avrupa devletlerinin arasındaki ticaretin gerilemesine neden oldu. Doğal olarak bu yasak Memluk Devleti'nin ticaretini olumsuz yönden etkiledi. Memluk Devleti'ni zayıflatmak isteyen hem İlhanlı Devleti hem de papa istiyordu. İkiside hedeflerini gerçekleştirmek için büyük çaba sarf ettiler. Ancak Memluk Devleti'nin sultanları ticaretin devam etmesi için girişimlerde bulundular. Ama yeterli olmadı ve ticaretin az da olsa zarar görmesine neden oldu. İlhanlıların ve papanın girişimleri Memluk Devleti'nin ticaret gelirlerinin düşmesine neden oldu.

Bazı İlhanlı Devleti'nin Hanları Memluk Devleti ile ticaret yapmak isteyeceklerdir. Memluk Devleti ile barış yapma girişiminde bulunacaklardır. Abaka Han'dan sonra İlhanlı Devleti'nin tahtına Ahmet Tekudar çıktı. Ahmet Han İslamiyeti kabul etti. İlhanlı Devleti içerisinde Müslümanların durumlarını iyileştirdi. İslamiyetin İlhanlı Devleti içerisinde yayılmasına zemin hazırladı. İslamiyet adına iyi işlerde bulundu. Ahmet Han'ın bu girişimleri sayesinde Müslümanlar rahat bir nefes aldılar. Ahmet Han ülkesinde düzeni sağladıktan sonra Memluk Devleti ile barış yapmak istedi. 1282'de Temmuz ayı içerisinde Ahmet Han, Şeyh Abdurrahman liderliğinde elçilik heyetini Memluk Devleti'ne gönderdi. Ahmet Han, Sultan Kalavun'a bir mektup yazdı. *“Ahmed Tekudar Han mektubundan küçük yaştan itibaren Allahın varlığına, onun büyüklüğüne ve birliğine inandığını, Hz. Muhammed'in peygamberliğine inandığını ve bu yolda yürüdüğünü bildirdi. Hanlık seçiminde kurultayda herkesin kendisini destekleyerek tahta çıkardığını anlattı. Kendisinin emrinde çok büyük bir ordusunun olduğunu ve ordusuyla İslamiyeti yüceltmek için mücadele*

edeceğini bildirdi. Müslümanlar arasında barışın olması ve müslüman kanı dökülmemesi gerektiğini ifade etti. İki müslüman devleti arasında barış yapılması ve dostluğun kurulmasını istedi. İki devlet arasındaki din farkını ortadan kaldırdığını ve barış yapmaya bir engel olmadığını dile getirdi. İlhanlı ve Memluk Devleti arasındaki ticaret yollarını açtığını ve tüccarların özgürce ticaret yapmalarına izin verdiğini ifade etti.”⁴⁵⁴

Ahmet Han yazmış olduğu mektup ile çok değerli hediyeleri Sultan Kalavun'a gönderiyor. Ahmet Han iki devlet arasındaki düşmanlığa son vermek istiyordu. Barışın ve dostluğun kurulmasının yanında iki ülke arasında ticarete yapılmasını istiyordu. Çünkü bu döneme kadar iki devlet arasında mücadeleler ile geçmişti. İki devlet arasındaki savaşların yanında ticaret alanında mücadele bulunuyordu. İlhanlılar, Memluk Devleti'ni zayıflatmak için ticareti durdurmak veya sekteye uğratma girişimlerinde bulunmuşlardı. Ancak Ahmet Han bu politikayı terk etti. Bunun yerine iki devlet arasında barış ve ticaret yapmak istediğini ortaya koydu.

Sultan Kalavun bu mektuba nazik bir dille cevap verdi. Onun İslamiyete girdiğine sevindiğini belirtiyor. Ancak onun samimi olmadığını düşündüğü için barış yapmak istemedi. Çünkü Sultan Kalavun, İlhanlıların, Anadolu valisi olan Kongurtay Müslümanlardan ağır vergiler aldığını ileri sürdü. Bunun yanında suçsuz Müslümanları kılıçtan geçirdiğini ve insanları esir aldığını belirtti. Anadoludaki kadınlara tecavüz edildiğini belirtti. Bu olaylardan dolayı Ahmet Han'ın barış ve ticaret yapmak istediğini samimi bulmadı ve onun teklifini kabul etmedi.⁴⁵⁵

Böylece iki devlet arasındaki barış görüşmelerinden sonuç alınamadı. Bunun temel nedeni de İlhanlı Devleti'nin, Memluk Devleti'ne karşı beslemiş oldukları düşmanlıktan kaynaklanıyordu. Memluk Devleti'nin varlığına son vermek için her türlü yola başvurdıkları için barış teklifini samimi bulmadı. İki ülke arasında barış yapılmadığı için ticari ilişkilerde bir değişiklik olmadı. Ancak Ahmet Han iki ülke arasında ticaret yapılmasını istedi.

⁴⁵⁴ İbnü'l-İbri, a. g. e., s. 53-5; Abû'l Farac, a. g. e., s. 610-1; Aksarayî, a. g. e., s. 107; Turan, **Selçuklar Zamanında Türkiye**, s. 593-4.

⁴⁵⁵ İbnü'l-İbri, a. g. e., s. 59; Turan, **Selçuklar Zamanında Türkiye**, s. 595; Sümer, “*Anadolu'da Moğollar*,” s. 57; Yuvalı, **İlhanlı Tarihi**, s. 241.

Tüccarların serbest bir şekilde ticaret yapmalarını istedi. Ancak Sultan Kalavun iki ülke arasında barış yapmak istemedi. Böylece Ahmet Han'ın istekleri gerçekleşmedi. İki ülke arasındaki ticaret girişimide sonuçsuz kaldı.

Ahmet Han'dan sonrada Gazan Han'da, Memluk Devleti ile barış ve ticaret yapmak için girişimlerde bulundu. Gazan Han ticaret yollarını korumaya büyük önem gösterdi. Bunun yanında Mısırlı tüccarlara çeşitli vaatlerde bulunarak ülkesi ile ticaret yapmaya teşvik etti. Ancak Elcezire'de, Mısırlı tüccarları casus diye idam etmelerinden dolayı, tüccarlar yaşanan bu olaylardan dolayı ticaret yapmaya gitmediler.⁴⁵⁶ Tüccarlar can güvenliklerinin olmamasından dolayı İlhanlı ülkesine ticaret yapmaya gitmediler. Gazan Han'ın bu girişimleri sonuçsuz kaldı.

Gazan Han 1301'de Memluk Devleti ile barış yapmak için elçilik heyetini gönderdi. Gazan Han'ın elçileri 21 Ağustos 1301 yılından Kahire'ye ulaştılar. Gazan Han, Sultan Nasır'a bir mektup gönderdi. Sultan Nasır elçileri çok iyi karşıladı. Gazan Han mektubunda Allah'ın kendilerini de İslam diniyle şerefliendirdiğini belirtti. Allah'ın onu İslam dinini yaymakla görevliendirdiğini belirttikten sonra bu mektubu neden yazdığını açıkladı. Bir grup Memluk Devleti'nin askerleri Ramazan ayında Mardin ve çevresine saldırdıklarını ve onların Müslümanları öldürdüğünü bildirdi. Bu durumdan Memluk Devleti'ni sorumlu tuttu. İki devlet arasında önceden yaşanan olayları unuttum yerine iyi ilişkiler kurmak istediğini belirtti. Barış yapmak istediğini ve tüccarların ticaret yapmasını istedi. Tüccarlar mal götürüp getirmelerini istedi.⁴⁵⁷ Gazan Han hem siyasi ve hem de ticari ilişkiler kurmak istedi.

Sultan Nasır, Gazan Han'ın mektubunu okuduktan sonra emirlerine ne yapılması gerektiğini sordu. Daha sonra Sultan Nasır, Gazan Han'ın elçisi olarak gelen Musul Kadısını yanına çağırdı. Ona sen büyük bir âlim insansın ve İslam hukukunu bilirsin ve İslam dinine insanlara yol göstererek hizmet edersin. Bizler ise sadece Allah yolunda savaşırız dedi. Gazan Han'ın bu mektubu ne anlama geliyor diye sordu. Çünkü bu mektubu Gazan Han'ın bir

⁴⁵⁶ Spuler, a. g. e., s. 471.

⁴⁵⁷ Tagrıberdi, a. g. e., s. 105-6.

hilesi veya kurnazlığı olarak düşünüyordu. Ama kadı yemin ederek Gazan Han'ın barıştan yana olduğunu ve iki ülke arasında ticaret yapmak istediğini belirtti. Ancak Sultan Nasır bu sözlere pek inanmadı. Onun söylediklerine tatmin olmadı. Gazan Han'ın barış isteğini bir savaş hilesi olarak düşündü. Bu yüzden Gazan Han'ın barış isteğini kabul etmedi.⁴⁵⁸

Ahmet Han'dan sonra Gazan Han'da, Memluk Devleti ile hem siyasi olarak barış yapmak hemde ticaret anlaşması yapmak istedi. Ancak Memluk Devleti'nin sultanları İlhanlıların bu tekliflerini samimi bulmadıkları için anlaşmalar yapılmadı. İlhanlı Devleti'nin hanlarının ticaret anlaşması yapma girişimleri sonuçsuz kaldı. İki devlet arasındaki mücadeleler hız kesmeden devam etti.

Ebu Said Han 1315 yılında İlhanlı Devleti'nin tahtına oturdu. Ahmet Han ve Gazan Han'dan sonra Ebu Said Han, elçilerini göndererek Memluk Devleti ile barış yapmak istediğini bildirdi. İki devlet arasında görüşmelerden sonra anlaşmaya varıldı. İki ülke arasında 10 yıllık bir anlaşma yapıldı. Bu barış sadece siyasi olarak değildi. Aynı zamanda ticaret serbestliği de getirildi. Tüccarlar iki ülke arasında istedikleri gibi ticaret yapabileceklerdir. Böylece iki ülke arasında hem siyasi olarak barış yapıldı hem de ticaret anlaşması yapıldı.⁴⁵⁹

Yapılan anlaşma ile iki devlet bir birine yakıştı. Bu yakınlaşmasının sonucu olarak ortaya iyi ilişkiler çıktı. Bu anlaşma ile iki ülke arasında ticaret başladı. Anlaşmadan sonra Çin, İran, Irak, Suriye ve Mısır arasındaki ticaret yolları düzene kavuştu.⁴⁶⁰ İki ülke arasında barış yapılması ile ticaret yapılmaya başladı. Zaman ilerledikçe de ticari ilişkiler gelişti. Aynı zamanda ticaret yollarının güvenliği sağlandı. Güvenliğin sağlanması ile tüccarlar korkmadan iki ülke arasında ticaret yapmaya başladılar. İki ülke arasında ticaretin başlaması ile her iki ülkenin ticaret gelirlerinin artmasına neden old

⁴⁵⁸ Tagrıberdi, a. g. e., s. 106-7.

⁴⁵⁹ Yiğit, **Memlükler 648-923/ 1250-1517**, s. 79.

⁴⁶⁰ Subhî Lebîb, “*Eyyûbîler ve Memlûkler Devrinde Mısır'ın Ticaret Politikası*,” Çev. Altan Çetin, **Nüşa Dergisi**, S: 4, Ankara, 2002, s. 143.

SONUÇ

Bâhri Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti arasında çok uzun yıllar mücadeleler devam etti. Memluk Devleti tarihte Moğolların ilerleyişi durduran tek devlettir. Bu yüzden Memluk Devleti'nin önemi artmıştır. Memluk Devleti'nin yönetim anlayışı ve Moğolların ilerleyişini durdurmasından dolayı dikkatleri üzerine çekmiştir. Moğolların hâkimiyeti altında bulunan topraklarda yaşayan Müslümanlar onlara karşı sürekli mücadele içerisinde oldu. Bu yüzden Hülagu Han Müslümanları kendi yanına çekemeyeceğini anladı. Bölgedeki din farklılıklarını kendi çıkarı doğrultusunda kullandı. Hülagu Han, Batı seferine gönderildiğinde Müslümanlara karşı düşmanca bir politika izledi. Hülagu Han İslam dininin etkisini kırmak için mezhepleri kendi çıkarında kullandı. Şiilere iyi davranarak kendi yanına çekti ve Şiiler ile Sünniler arasında mücadelenin tekrar başlamasına neden oldu. Böylece Sünnileri zayıflatmayı hedefledi. Diğer taraftan bölgede bulunan Hristiyanlara karşı olumlu bir politika izleyerek, Hristiyanları kendi yanına çekti. Hülagu Han onları kendi çıkarı doğrultusunda kullandı. Hülagu Han Müslümanlar için kutsal sayılan Halifelik kurumunu yıkarak İslam dinine büyük bir zarar verdi. Halifenin öldürülmesi ile Müslümanlar başsız kaldı. Bölgede yaşayan müslüman halkın büyük bir kısmını kılıçtan geçirdi. Hülagu Han'ın onlara verdiği destek ile bölgede Müslümanlar ile Hristiyanlar arasında mücadele başladı. İnsanlar birbirini öldürmeye başladı. Böylece bölgede insanlar arasında bütünlük bozuldu. Hülagu Han'ın Hristiyanlara karşı uygulamış olduğu politikadan dolayı Avrupa ile yakınlaşmasına ve iyi ilişkiler kurulmasına neden oldu. Hülagu Han uygulamış olduğu politikadan dolayı İslam dininin yayılmasının yavaşlamasına neden oldu.

İslam devleti olan Memluk Devleti, Hülagu Han'ın izlemiş olduğu politikanın karşısında yer aldı. Memluk Devleti İslam dinin koruyuculuğunu ve savunuculuğunu üstlendi. Böylece Memluk Devleti, İlhanlı Devleti karşısında İslam dini için mücadele etmeye başladı. İki devlet arasında din savaşı başladı. Sultan Baybars öncelikli olarak Kahire'de Halifelik kurumunu yeniden tesis etti. Böylece Müslümanların kendine olan güvenlerinin tekrar kazanmasına neden oldu. İlhanlı Devleti'nin uyguladığı din siyaseti ile Hristiyan dünyasının yakınlaşmasına neden oldu. Hem İlhanlı Devleti hem de Hristiyan dünyası, İslam dinin varlığına son vermek istiyorlardı. Sultan Baybars, İslam dinini korumak için büyük bir mücadele içerisine girdi. İslam dininin varlığını sürdürmesi için Altın Orda Devleti ile ittifak kurdu. Bunun üzerine İlhanlı Devleti'de ittifaklar kurdu. İlhanlı Devleti, Memluk Devleti'nin varlığına son vermek için Avrupa ile görüşmelere başladı. Onlara kutsal toprakları vaat etti. Ancak Avrupa devletleri Moğolların kendileri için tehdit olarak görmedikleri ve kendi içlerindeki sıkıntılardan dolayı İlhanlıların teklifini kabul etmediler. Ancak İlhanlı Devleti'nin Hanları bu amaçlarından hiçbir zaman vazgeçmediler.

Memluk Devleti İslam dini için verdiği mücadeleden dolayı Müslümanların güvenini ve sevgisini kazandı. Müslümanların gözünde Memluk Devleti, İlhanlılar ve Haçlılara karşı başarılı mücadeleden dolayı kurtarıcı olarak görüldü. İlhanlı Devleti'nin zulmüne dayanamayan Müslümanlar yurtlarını terk etmek zorunda kaldılar. Müslümanların tek gidecek oldukları sığınacak liman Memluk Devleti idi. İlhanlı Devleti'nden zulüm gören Müslümanlar Memluk Devleti'ne sığındılar. Aynı zamanda Müslümanlar İlhanlılara karşı Memluk Devleti'nden yardım istediler.

Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti arasındaki mücadeleler hızını kesmeden devam etti. Ancak Ahmet Tekudar Han'ın, İlhanlı Devleti'nin tahtına oturması ile mücadele durdu. Bunun tek sebebi Ahmet Tekudar Han'ın İslam dinine girmesidir. Ahmet Tekudar Han bir dizi girişimleri ile Müslümanlar rahata ve huzura kavuştular. Aynı zamanda İslam dinin Moğollar arasında yayılmasını sağladı. İki devlet arasında dini mücadele durdu. Ancak Ahmet Tekudar Han'dan sonra tahta oturan Argun Han İslam

dinine karşı sert bir politika izledi. Avrupa ile Memluk Devleti'ne karşı ittifak kurmak için bir kısım Müslümanları öldürdü. İslam dinin İlhanlı Devleti içerisinde yayılmasını durdurdu.

Gazan Han'ın İlhanlı Devleti tahtına çıkması ile Müslümanlar tekrar huzura ve rahata kavuştular. Gazan Han İslam dinine büyük hizmetler de bulundu. İslam dinin tam olarak Moğollar arasında yerleşmesini sağladı. Hristiyanlığın ve diğer dinlerin Moğollar arasında yayılışını durdurdu. Böylece İlhanlı Devleti İslam dinine hizmet etmeye başladı. İlhanlı Devleti kendisini İslam dinin koruyucusu ve savunucusu olarak görmeye başladı. Bu durum üzerine Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti arasında İslam dinine hizmet etme yarışı başladı. Memluk Devleti ile İlhanlı Devleti arasında başlayan hizmet yarışı Olcaytu Han'ın, İlhanlı Devleti'nin tahtına oturması ile tekrar mücadele başladı. İki devlet arasında mücadelenin başlamasının nedeni Olcaytu Han'ın Şii mezhebini benimsemesidir. Olcaytu Han sünni Müslümanlara karşı savaş başlattı. Olcaytu Han tek amacı Şii mezhebini yükseltmekti. Olcaytu Han'ın karşısında Memluk Devleti yer aldı. Ebu Said Han'ın İlhanlı Devleti'nin tahtına oturması ile Memluk Devleti ile İslam dinine hizmet etme yarışı tekrar başladı. Ebu Said Han'ın İslam dinine yapmış olduğu hizmetleri Memluk Devleti kıskanmaya başladı. İlhanlı Devleti'nin ilk yıllarında İslam dinini yok etmek istiyorlardı. Ancak İlhanlı Devleti'nin bazı hanlarının müslüman olması ile birlikte İslam dinine hizmet etme yarışına başladılar.

İlhanlı Devleti'nin Müslümanlara zulüm etmesi üzerine insanlar Memluk Devleti'ne sığındı. Göçmenler İlhanlı Devleti'ne karşı Memluk Devleti'nin içerisinde birlik ve beraberliğin oluşmasını sağladı. Göçler Memluk Devleti'ni, İlhanlı Devleti karşısında güçlenmesine neden oldu. Memluk Devleti, düşmanına karşı daha güçlü olmak için Altın Orda Devleti ile ittifak yapıldı. Bu durum karşısında İlhanlı Devleti, Bizans İmparatorluğu ile Kilikya Ermeni Krallığı ile ittifak kurdu. Her iki devlet bir birlerine karşı durumlarını güçlendirmek istediler. Her iki devlette bir birlerinin hareketlerini öğrenmek için düşmanları içerisine casuslar yerleştirdiler. Böylece düşmanın hareketine göre hareket etmeye amaçladılar. İlhanlı

Devleti'nin askerlerinden Memluk Devleti'ne sığınanlar oldu. Memluk Devleti onlara karşı çok iyi davrandı ve onları devlet görevine getirdi. Memluk Devleti'nin bu politikası onların Memluk Devleti'ne güçlü bir şekilde bağlamak istedi. Memluk Devleti'ne sığınan Türkmenleri de devletin sınırlarına yerleştirdi. Bu politikanın amacı sınır karakolları oluşturdular. İlhanlı Devleti tarafından sürekli olarak Suriye üzerine sefer yapmalarından dolayı Suriye'nin harab olmasına neden oldu. Tarım arazilerin zarar görmesinden dolayı üretim düştü. Suriye halkının yoksullaşmasına neden oldu.

Oyrat kabilesinin Memluk Devleti'ne sığınması İlhanlı Devleti içerisinde büyük bir hayal kırıklığına neden oldu. Bu göç harekâtı İlhanlı Devleti'nin büyük bir güç kaybına uğramasına neden oldu. Diğer taraftan Memluk Devleti içerisinde ilk başta olumlu bir havanın oluşmasına neden oldu. Ancak önde gelen Oyrat reislerin göreve getirilmesi üzerine yöneticiler arasında çatışmaların başlamasına neden oldu. Memluk Devleti içerisinde yaşanan kıtlık ve salgın hastalıkların sorumlusu olarak Oyratlar görüldü. Oyratlar, Memluk Devleti içerisinde karışıklıklara sebep oldular. Onların güçleri kırıldı. Ancak Oyratlar eski güçlerine kavuşmak için darbe girişiminde bulundular. Bu olaydan sonra Oyratların gücü tamamen kırıldı.

Memluk Devleti'nin önde gelen devlet adamlarından bazıları sultanla ters düştiklerinde İlhanlı Devleti'ne sığındılar. Bu durum İlhanlı Devleti içinde geçerlidir. Devlet adamlarının düşmanlarına sığınmaları devletlerin güç kaybına uğramasına neden oldu. Aynı zamanda büyük bir düş kırıklığının yaşanmasına neden oldu. İlhanlı Devleti'nin, Anadolu valilerinden bazıları Memluk Devleti'nden destek bularak bağımsızlıklarını ilan ettiler. Böylece Memluk Devleti, İlhanlı Devleti'nin iç işlerine karıştı.

İlhanlı Devleti, Suriye ve Mısır topraklarını ele geçirerek Doğu-Batı ticaretini kendi kontrolü altına almak istediler. Ancak Memluk Devleti, İlhanlı Devleti'nin hedefine engel oldu. İki devlet arasındaki mücadelelerden dolayı iki devlet arasındaki ticari ilişkiler gelişmedi. İlhanlı Devleti, Memluk Devleti karşısında savaşlarda bir başarı elde edemedi. İlhanlı Devleti, Memluk Devleti'ni zayıflatmak için Memluk Devleti'nin ticaretini

durdurmak için girişimlerde bulundular. Özellikle Memluk Devleti'nin ordusu için şart olan Köle, kereste ve demir ticaretini durdurmak girişimlerde bulundular. Ancak Memluk Devleti zekice hareket ederek komşu devletlere karşı barış politikası uyguladı. Ticari anlaşmalar yaparak ticaretinin devam etmesini sağladı. Bizans İmparatorluğu ile Kilikya Ermeni Krallığı, İlhanlı Devleti'nin etkisinde kalarak Memluk Devleti ile ticareti kesmesine neden oldu. Bu durum İlhanlı Devleti'nin dış politikada ne kadar güçlü olduğunu ortaya koyuyor. Ancak Memluk Devleti, Kilikya Ermeni Krallığı üzerine seferler düzenledi. Bu seferler sonucunda ticaretin devam etmesine neden oldu.

İlhanlı Devleti, Avrupalı devletler ile iyi ilişkilerine güvenerek onları kendi ülkesi üzerinden ticaretlerini yapmasını sağladı. Böylece Doğu- Batı ticaretinde yeni yollar ortaya çıktı. Memluk Devleti tüccarların ülkeye gelerek ticaret yapmaları için onlara teşviklerde bulundular. Bu teşvikler sayesinde tüccarlar Memluk Devleti ile ticaretlerini devam ettirdiler. Bu durum Memluk Devleti'nin ticaret gelirlerinin önemli derecede azalmasına neden oldu. Ancak Memluk Devleti ticaret teşvikleriyle zararı en aza indirmek istedi. İlhanlı Devleti'nin bazı Hanları Memluk Devleti ile ticaret yapmak istediler. Çünkü İlhanlı Devleti, Memluk Devleti ile devam eden mücadeleden büyük zarar gördü. Ticaret alanındaki rekabette İlhanlı Devleti'nin ticaret gelirlerinin azalmasına neden oldu. İlhanlı Devleti'nin bazı hanları, Memluk Devleti ile ticaret yaparak, İlhanlı Devleti'nin ticaret gelirlerini artırmak istediler. Ebu Said Han'ın, Memluk Devleti ile yaptığı barış ile iki devlet arasında ticaret yapılmaya başladı. Böylece iki devlet arasında ticaret ilişkileri gelişmeye başladı.

KAYNAKÇA

- Abû'l-farac Gregory (1999) *Abû'l-Farac Tarihi*, C: 2, Çev. Ömer Rıza Doğrul, (TTK Yayınları, Ankara.)
- Ağır AM (2015) *Memlûklarda Ticaret*, (Çizgi Yayınları, Konya)
- Ağır A M (2010) “Memlûklarda Bir Kadın Sultan: Şeçer Ed-durr İsmet Ed-dîn Umm-i Halil (1250),” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3 (13) 9-15.
- Ağır AM (2010) “15. Yüzyılda Memlûkların Doğu Akdeniz Siyaseti,” *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi* 13 (23) (Balıkesir) 140-151.
- Ağır AM (2008) “Sultan Kalavun Devri Memluk- İlhanlı Münasebetleri II. Humus Savaşı H. 679/ M. 1281,” *Akademik Bakış Dergisi*,15, 1-10.
- Ağır M SOLAK K (2013) “Memlûk Devleti'nin Doğu Akdeniz'deki Önemli Siyasî Faaliyetleri,” *Çanakkale Araştırmaları Dergisi*, 14, 107-130.
- Ahmed Niğdeli Kadı(2015) *El-Veledü'ş-Şefik Ve'l-Hâfidü'l-Halik'tı*, Çev. Ali Ertuğrul (TTK Yayınları, Ankara.)
- Akdağ M (1979) *Türkiye'nin İktisadî ve İçtimaî Tarihi* C: 1 (Tekin Yayınevi, Ankara.)
- Akkuş M (2011) *İlhanlıların Anadolu'daki Dini Siyaseti*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Aksarayî Kerîmüddin Mahmud-i (2000) *Müsâmeretü'l-Ahbâr*, Çev. Mürsel Öztürk (TTK Yayınları, Ankara.)
- Aktan A (1995) “Bahrî Memlûklerden Sultan Kalavun ve Hânedanı,” *Bulleten* LIX (226) (TTK Yayınları, Ankara) 605-620.
- Aktan A (2001) “Mısır'da Abbasi Halifeleri,” *Bulleten* LV (214) (TTK Yayınları, Ankara) 613-652.

- Alinge C (1967) *Moğol Kanunları*, Çev. Coşkun Üçok (Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, Ankara.)
- Arslantaş Y (2004) ” Memluk Moğol Mücadelesi ve Orta Doğu Tarihine Etkileri,” *Belleten* LXVII (250) (TTK Yayınları, Ankara) 781-799.
- Arslantaş Y (1996) *Memlukler Devrinde Suriye*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ.
- Atçeken Z, BEDİRHAN, Y (2004) *Malazgirt'ten Vatana Anadolu Selçuklu Devleti Tarihi* (Eğitim Kitabevi, Konya.)
- Ayalon D (1988) “Memluk Devletinde Kölelik Sistemi”, *Tarih İnceleme Dergisi* IV (İzmir) 211-247.
- Ayaz F Y (2007) “Memlük-İlhanlı İlişkilerinde Bir Dönüm Noktası: Şakhab Savaşı (702/1303),” *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 15 (Sakarya) 1-32.
- Ayaz F Y (2016) *Memlük- Kıbrıs İlişkiler Kıbrıs'tan İlk Türk Hâkimiyeti* (TTK Yayınları, Ankara.)
- Ayaz, Fatih Yahya, *Memlükler (1250-1517)*, İsam Yayınları, İstanbul, 2015.
- Bal M S (2005) “Türkiye Selçuklu, Mısır Memlükleri ve Altın Orda Devleti'nin İlhanlılara Karşı Kurduğu İttifak,” *Türkiyat Araştırmaları Dergisi* XVII, 295-310.
- Barkan Ö L (1940) “ Şark Ticaret Yolları Hakkında Notlar,” *İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası* 1 (4) (İstanbul) 448-456.
- Barthold V V (1990) *Moğol İstilasına Kadar Türkistan*, Çev. Hakkı Dursun Yıldız (TTK Yayınları, Ankara.)
- BausanĀ A (2002) “İlhanlı Hâkimiyeti Zamanında İran'da Din,” Çev. Mustafa Uyar, *Tarih Araştırmaları Dergisi*, (Sayı 32'den Ayrı Basım) 223-231.

- Bibi İbn (2007) Selçukname, Çev. Mükrimin Halil Yınanç (Kitabevi Yayınları, İstanbul)
- Becker C H (1979) "Mısır," *DİA* 8 (Milli Eğitim Basımevi, İstanbul) 217-270.
- Bedirhan Y (2007) *Ortaçağ Tarihi* (Eğitim Kitabevi Yayınları, Konya.)
- Cahen C (2013) *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, Çev: Mustafa Daş (Yedi Tepe Yayınları, İstanbul.)
- Cahen C (2014) *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev. Erol Üyepazarcı (Tarik Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.)
- Clot A (2005) *Kölelerin İmparatorluğu Memluklerin Mısırı 1250-1517*, Çev. Turhan Ilgaz (Epsilon Yayınları, İstanbul.)
- Cüveyni Alaaddin Ata Melik (1988) *Tarih-i Cihan Güşâ*, C: 2, Mürsel Öztürk (TTK Yayınları, Ankara.)
- Cüveyni Alaaddin Ata Melik (1988) *Tarih-i Cihan Güşâ*, C: 3, Çev. Mürsel Öztürk (TTK Yayınları, Ankara.)
- Çalık G (2008) *Sultan Baybars ve Haçlılarla Mücadelesi*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Çeçen A (2007) *Türk Devletleri* (Fark Yayınları, Ankara.)
- Çetin A (2007) *Memlûk Devletinde Askerî Teşkilât* (Eren Yayınları, İstanbul)
- Çetin A (1998) *Memlûkler Döneminde Mısır-Anadolu İktisadî Münasebetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Ortaçağ Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara.
- Çetin A (2014) "Memluk Ermeni İlişkilerine Genel Bir Bakış (1250-1375)," *Tarihte Türkler ve Ermeniler III* (TTK Yayınları, Ankara) 51-66.
- Demir M (2002) "İlhanlı Devleti'nin Yıkılış Sürecindeki Siyasi Gelişmeler," *Türkler Ansiklopedisi* 8 (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara) 376-385.

- Demirkent I (2002) “Haçlı Seferleri ve Türkler,” *Türkler Ansiklopedisi* 6 (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara) 651-668.
- Demirkent I (1997) *Haçlı Seferleri* (Dünya Yayıncılık, İstanbul)
- Deniz A (2013) *Moğolların Anadolu Politikası ve İlhanlılar Devleti Tarihi* (Ekim Yayınları, İstanbul)
- Deniz A YALÇIN F A (2014) *Moğolların Anadolu Politikası İlhanlılar Zamanında Anadolu* (Ekim Yayınları, İstanbul.)
- Devlet N (1989) “ Altın Ordu,” *D. G. B. İ. T*, 9 (Çağ Yayınları, İstanbul) 103-180.
- Devlet N (1989) “İlhanlılar”, *D. G. B. İ. T*, 9 (Çağ Yayınları, İstanbul) 63-102.
- Devries K D L, DOUGHERTY M J P G, JÖRGENSEN C, PAVKOVIC M F (2012) *Dünya Savaş Tarihi Haçlı Seferleri 1097-1444*, C: V, Çev. Emir Yener (Timaş Yayınları, İstanbul.)
- Durak N (2014) “Moğol Gazabından Tanrının Kudretine Gürcü ve Ermeniler (1220-1241),” *Tarihte Türkler ve Ermeniler Birlikte Yaşama Kültürü* III (TTK Yayınları, Ankara) 37-50.
- Dûrî A (2014) *İslâm İktisat Tarihine Giriş*, Çev. Sabri Orman (İnsan Yayınları, İstanbul.)
- Ebü'l-Ferec İbnü'l-İbri (2011) *Tarihu Muhtasari'd-Düvel*, Çev: Şerafeddin Yaltkaya (TTK Yayınları, Ankara.)
- El-mansûrî Baybars (2016) *et-Tuhfetu'l-Mulûkiyye fi'd-Devleti't-Turkiyye*, Çev. Hüseyin Polat (TTK Yayınları, Ankara.)
- Ekici K (2012) *İlhanlı Hükümdarı Geyhâtû ve Zamanı*, Yayınlanmış Doktora Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı (Isparta.)

- Erdem A D (1998) *İlhanlı Memlûk Münasebetleri*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Ankara.)
- Erdem İ (1995) *Türkiye Selçukluları-İlhanlı İlişkileri (1258-1308)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Ana Bilim Dalı (Ankara.)
- Erdem İ (2001) “Olcaytu Han’ın Ölümüne Kadar İlhanlılar’da Yaşanan Siyasi-Kültürel Gelişmeler ve Yakın-Doğu’ya etkileri,” *Tarih Araştırmaları Dergisi* 31, (Ankara) 1- 35.
- Erdem İ (2003) “Türkiye Selçuklu-İlhanlı İktisadî, Ticarî İlişkileri ve Sonuçları,” *Tarih Araştırmaları Dergisi* XXI (33) (Ankara) 49-67.
- Ersan M (2007) *Selçuklular Zamanında Anadolu’da Ermeniler* (TTK Yayınları, Ankara.)
- Fazlullah R (2013) *Camii’- Tevarih (İlhanlılar Kısmı)*, Çev. İsmail Aka, Mehmet Ersan, Ahmed Hesamipour Khelejani (TTK Yayınları, Ankara.)
- Fındley C V (2012) *Dünya Tarihinde Türkler*, Çev. Ayşe Anadol (Timaş Yayınları, İstanbul.)
- Garthwaite G R (2011) *İran Tarihi*, Çev. Fethi Aytuna (İnkılâp Yayınları, İstanbul.)
- Geyikoğlu H (2014) “Moğollar’ın Selçuklular’dan Sonra Anadolu’ya Hâkim Olma Faaliyetleri ve Karanbük Savaşı,” *Atatürk Üniversitesi Edebiyet Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi* 52 (Erzurum) 95-112.
- Goldshmidt AJ DAVIDSON L (2011) *Kısa Ortadoğu Tarihi*, Çev. Aydemir Güler (Doruk Yayınları, İstanbul.)
- Gökhan İ (2014) “Memluk- Kilikya Ermeni Siyasi İlişkiler”, *Tarihte Türkler ve Ermeniler* III (TTK Yayınları, Ankara) 67-104.
- Gökhan İ (2014) “Türkiye Selçukluları ile Kilikya Ermenileri Arasındaki İlişkiler,” *Tarihte Türkler ve Ermeniler* III (TTK Yayınları, Ankara) 1 - 36.

- Gökhan İ (2014) “Memluk Devleti’inde Askeri Kölelik Hukuku,” *Nevşehir Barosu Dergisi* 1 (Nevşehir) 133-148.
- Güngör E (2011) *Tarihte Türkler* (Ötüken Yayınları, İstanbul.)
- Grousset R (2010) *Bozkır İmparatorluğu Atilla, Cengiz Han, Timur*, Çev. M. Reşat Uzman (Ötüken, İstanbul.)
- Gül M (2014) “İlhanlı Ermeni İlişkileri,” *Tarihte Türkler ve Ermeniler III* (TTK Yayınları, Ankara) 105-114.
- Gül M (2006) “İlhanlı-Memluk Rekabetinden Osmanlı-Memluk Rekabetine: Hicaz Su Yollarının Tamiri Meselesinin Tarihi Arka Planı,” *Bulleten LXX* (259) (TTK Yayınları, Ankara) 845-866.
- Gül M (2010) *Orta Çağlarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu* (Bilge Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.)
- Ünay Ü, GÜNGÖR H (2015) *Başlangıçtan Günümüze Türklerin Dini Tarihi* (Berikan Yayınları, Konya.)
- Güneş İ (2010) “Memluk Sultanı I. Baybars’ın 1277 Yılındaki Anadolu Seferi,” *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi* 20 (2) (Elazığ) 343-360.
- Haykıran K R (2007) *İlhanlı Hükümdarı Ebu Sa’id Bahadır Han Zamanında Doğu Anadolu (1317-1335)*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Heyd W (2000) *Yakın-Doğu Ticaret Tarihi*, Çev. Enver Ziya Karal (TTK Yayınları, Ankara.)
- Hillenbrand C (2012) *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*, Çev. Nurettin Elhüseyni (Alfa Yayınları, İstanbul.)
- Holt P M (1999) *Haçlılar Çağı 11. Yüzyıldan 1517’ye Yakınoğu*, Çev. Özden Arıkan (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.)

- İbn Şeddad İzzeddin Muhammed b. Ali b. İbrahim (2000) Al-Melik-Zahir (Baypars) Hakkındaki Tarihin İkinci Cildi, Çev. Şerefüddin Yaltkaya (TTK Yayınları, Ankara.)
- İbn al-adim Kamal Al-Din (2011) *Buğyat At-Talab Fi Tarih Halap*, Çev. Ali Sevim (TTK Yayınları, Ankara.)
- Jahn K (1995) “ İnan’da Kâğıt Para,” Çev. Mehmet Altay Köymen, *Belleten* VI (23-24) (TTK Yayınları, Ankara) 269-309.
- Kafalı M (1970) “Cuci Sülalesi ve Şubeleri,” *Tarih Enstitüsü Dergisi* 1 (İstanbul) 100-113.
- Kafalı M (1976) *Altın Orda Hanlığının Kuruluş ve Yükseliş Devirleri* (İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, İstanbul.)
- Kafalı M (2002) “Altın Orda Hanlığı,” *Türkler Ansiklopedisi* 8 (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara) 397-411.
- Kafalı M (1993) “Cengiz Han”, *DİA* 7 (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul) 367-369.
- Kamalov İ (2003) *Altın Orda İlhanlı Münasebetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Kamalov İ (2009) *Altın Orda ve Rusya (Rusya Üzerindeki Türk- Tatar Etkisi)* (Ötüken Yayınları, İstanbul.)
- Kanat C (2001) “Baybars Zamanında Memluk- İlhanlı Münasebetleri (1260-1277),” *Tarih İnceleme Dergisi* XVI (İzmir) 31-45.
- Kanat C (2000) “ Bahrî Memlûkler Zamanında Sultanlara ve Devlet Adamlarına Düzenlenen Bazı Suikastlar,” *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi* 3 (İstanbul) 23-56
- Kanat C (1999)“ Memlûkler’in Baybars Zamanındaki (1360 – 1377) Suriye Çukurova Siyaseti ve Bu Siyasetin Çukurova’nın Türkleşmesindeki

- Rolü,” *III. Çukurova Halk Kültürü Bilgisi Şöleni Sempozyumu, Bildirileri* (Adana) 423 – 435.
- Kanat C (2000) “Gazan Han Zamanında Memlûk Devletine İltica Eden Uyratlar,” *Tarih İnceleme Dergisi* XV (İzmir) 105-120.
- Kaşgarlı M A (1990) *Kilikya Tâbi Ermeni Baronluğu Tarihi* (Altıncioğlu Matbaası, Ankara.)
- Kesir, İbn (2000) *El-Bidaye Ve'n-Nihaye Büyük İslam Tarihi*, C: 13, Çev. Mehmet Keskin (Çağ Yayınları, İstanbul.)
- Kesir, İbn (2000) *El-Bidaye Ve'n-Nihaye Büyük İslam Tarihi*, C: 14, Çev. Mehmet Keskin (Çağ Yayınları, İstanbul.)
- Keleş H (2010) *Memlûkler’de Bilimsel, Sosyal ve Kültürel Hayat*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Tokat.
- Kılıç E (2005) *Türkiye Selçuklu Altın Orda İlişkileri Siyasi, Ekonomik, Sosyal-Kültürel 1242- 1308*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kızıltoprak S (1997) *Memluk Sistemi ve Memluk Devleti’nin Kuruluşu*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mimar Sinan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kızıltoprak S (2004) “Memlûk”, *DİA* 29 (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara) 87-90.
- Kitapçı Z (2005) *Türk Moğol Boyları Arasında İslâmiyet* (Yedi Kubbe Yayınları, Konya.)
- Kitapçı Z (2009) *Türkler Nasıl Müslüman Oldu* (Yedi Kubbe Yayınları, Konya.)
- Koca S (2012) *Anadolu Türk Beylikleri Tarihi* (Berikan Yayınevi, Ankara.)

- Kopruman K Y (2005) “Mısır Türk Sultanlığı (Memlukler)”, *Makaleler* (Berikan Yayınevi, Ankara.) 55-62.
- Kopruman K Y (2002)” Mısır Memlûkleri (1250-1517),” *Genel Türk Tarihi* 3 (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara) 415-466.
- Kopruman K Y (2005) ”Mısır Memlukleri (1250-1517)”, *Makaleleri* (Berikan Yayınevi, Ankara.) 81-160.
- Kopruman K Y (1990)“Mısır Memlukleri (1250-1517) Mısır’da Memlûk Devleti’nin Kuruluşu”, *D.G. B. İ. T 6* (Cağ Yayınları, İstanbul) 433-607.
- Kortantamer S (1994), “Memluk Tarihçiliğinde Bir Üslup Unsuru: El-Acaib Vel-Garaib,” *Tarih İncelemeleri Dergisi IX* (Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir) 69 - 87.
- Kortantamer S (1984) “Memluklarda Devlet Yönetimi ve Bürokrasi,” *Tarih İnceleme Dergisi II* (Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir) 27-45.
- Kortantamer S (1993) *Bahrî Memlûklar’da Üst Yönetim Mensupları ve Aralarındaki İlişkiler* (Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.)
- Kurat A N (1972) *IV-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri* (TTK Yayınları, Ankara.)
- Kuşçu A D E (2002)” İlhanlı Devleti’nin Kuruluşu ve Memluklerle İlk Teması,” *Türkler Ansiklopedisi* 8 (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara) 364-375.
- Kutlu S (2011) *Türkler ve İslam Tasavvuru* (İsam Yayınları, İstanbul.)
- Lamb H (2006) *Moğolların Efendisi Cengiz Han*, Çev. A. Göke Bozkurt (İlgı Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.)
- Lebîb S (2002) “ Eyyûbiler ve Memlûkler Devrinde Mısır’ın Ticaret Politikası,” Çev. Altan Çetin, *Nüsha Dergisi* 4 (Ankara) 133-150.
- Lewis B (2015) *Ortadoğu*, Çev. Selen Y. Kölay (Ankara.)

- Maalouf A (2004) *Arapların Gözünden Haçlı Seferleri*, Çev. Ali Berktay (Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.)
- Marsot A L S (2010) *Mısır Tarihi Arapların Fethinden Bugüne* (Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.)
- Merçil E (2011) *Müslüman – Türk Devletleri Tarihi* (TTK Yayınları, Ankara.)
- Oktay H (2007) *Ermeni Kaynaklarında Türkler ve Moğollar* (Selenge Yayınları, İstanbul.)
- Özaydın A (1991) “Aynicâlût Savaşı”, *DİA* 4 (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul) 275-6.
- Özbek S (1999) “Türkiye Selçukluları-Memluk Münasebetleri (1250-1277),” *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*12 (43) Afyon) 43-61.
- Özbek S (2002) “Yakın Doğu Türk-İslam Tarihinin Akışını Değiştiren Bir Meydan Savaşı: Ayn Calud,” *Türkler Ansiklopedisi* 5 (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara) 127-133.
- Özbek S (1994) ” El-Melikü’z-Zahir Rüknu’d-din Baybars Zamanı Memluk Devletinin Dini Siyaseti,” *Tarih Araştırmaları Dergisi* IX (İzmir) 289-307.
- Özdemir A (2011) *Moğol İstilası Cengiz ve Hülagu Dönemleri* (İz Yayıncılık, İstanbul.)
- Özgüdenli O G (2006) *Ortaçağ Türk- İran Tarihi Araştırmaları* (Kaknüs Yayınları, İstanbul.)
- Özgüdenli O G (2005) “Moğollar”, *DİA* 30 (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul) 225-229.
- Özgüdenli O G (2007) “Olcaytu Han,” *DİA* 33 (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul) 345-347.

- Öztuna Y (1964) *Başlangıçtan Günümüze Kadar Türkiye Tarihi*, C: 2 (Hayat Kitapları, Konya.)
- Pi-shi Y C (2010) *Moğolların Gizli Tarihi*, Çev. Ahmet Temir (TTK Yayınları, Ankara.)
- Roux JP (2001) *Moğol İmparatorluğu Tarihi*, Çev. Aykut Kazancıgil, Ayşe Bereket (Kabalıcı Yayınevi, İstanbul.)
- Roux JP (2012) *Türklerin Tarihi Pasifik'ten Akdeniz'e 2000 Yıl*, Çev. Aykut Kazancıgil, Lale Arslan Özcan (Kabalıcı Yayınları, İstanbul.)
- Runcıman S (2008) *Haçlı Seferleri Tarihi*, C: III, Çev. Fikret Işıltan (TTK Yayınları, Ankara)
- Sağlam A (2015) "Anadolu'da Moğol-İlhanlı Otoritesini Sarsan Bir Gelişme: Sülemiş İsyanı," *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 8 (41) 553-562.
- Sağlam A (2015) "Memlûk Tahtında Moğol Asıllı Bir Sultan: Zeyneddin Ketboğa ve Saltanat Dönemi (694-696 / 1294-1296)," *Marmara Türkiyat Araştırmaları Dergisi* II (2) 53-77.
- Saray M (1989) "Altın Orda Hanlığı," *DİA* 2 (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul) 538-540.
- Sevim A (2014) *Anadolu'nun Fethi Selçuklular Dönemi* (TTK Yayınları, Ankara.)
- Sevim A MERÇİL E (1995) *Selçuklu Devletleri Tarihi Siyaset, Teşkilat ve Kültür* (TTK Yayınları, Ankara.)
- Solak K (2012) "Memlûk Devleti ve Kuzey Anadolu," *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi* 2 (3) 109-121.
- Solak K (2014) "Moğol Sülemiş Ve Timurtaş İsyanları Karşısında Anadolu'da Türkmenlerin Tutumu," *Cappadocia Journal Of History And Social Sciences* 3 (Ahlen / Germany) 61-74.

- Spuler B (1987) *İran Moğolları Siyasi, İdari ve Kültür İlhanlılar Devri 1220 – 1350*, Çev. Cemal Köprülü (TTK Yayınları, Ankara.)
- Sümer F (1967) *Kara Koyunlular (Başlangıçtan Cihan – Şah'a Kadar)*, C: I (TTK Yayınları, Ankara.)
- Sümer F (1985) “Yabanlu Pazarı,” *Türk Dünyası Araştırmaları* 37 (İstanbul) 1-99.
- Sümer F (1991) “Argun,” *DİA* 3 (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınlar, İstanbul) 355-7.
- Sümer F (1970) “Anadolu’da Moğollar,” *Selçuklu Araştırma Dergisi* 1 (1) 1-147.
- Sümer F (1998) “Ağaç-Eriler,” *Belleten* XXVI (103) (TTK Yayınları, Ankara) 521-528.
- Sümer F (1988) ” Abaka”, *DİA* 1 (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul) 8.
- Sümer F (1989) ”İlhanlı Hükümdarlarından Abaka, Argun Hanlar ve Ahmed-i Celayir,” *Belleten* LIII (206) (TTK Yayınları, Ankara) 175-199.
- Sümer F (1963) “ Çukur-Ova Tarihine Dâir Araştırmalar,” *Tarih Araştırmalar Dergisi* 1 (1) 1 – 113.
- Sümer F (1972) *Oğuzlar (Türkmenler) Tarihleri – Boy Teşkilatı – Destanları* (Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara.)
- Şahin H (2010) *İlhanlılar Döneminde Şiilik* (Ötüken Yayınları, İstanbul.)
- Şahin H (2013) “Abbasilerin Son Dönemlerinden İlhanlıların Yıkılışına Kadarki Süreçte Şii-Sünni İlişkileri,” *e-Makalat Mezhep Araştırmaları Dergisi* VI (2) 17-42.
- Şeşen R (2013) *Haçlılar Önünde Sultan Baybars* (Yeditepe Yayınevi, İstanbul.)

- Şeşen R (2009) *Sultan Baybars ve Devri (1260-1277)* (İslâm Tarih, Sanat ve Kültürünü Araştırma Vakfı Yayınları, İstanbul.)
- Şeşen R (2012) *Eyyubiler (1169-1260)* (İsam Yayınları, İstanbul.)
- Şeşen R (2007) *Salahaddin 'den Baybars'a Eyyubiler-Memluklar (1193-1260)* (İsar Vakfı Yayınları, İstanbul.)
- Şeşen R (1990) "Eyyubiler," *D. G. B. İ. T 6* (Cağ Yayınları, İstanbul) 305-424.
- Tabakoğlu A (2015) *Türkiye İktisat Tarihi* (Dergâh Yayınları, İstanbul.)
- Tagrıberdi İbni (2013) *En-Nücûmu'z-Zâhire (Parlayan Yıldızlar)*, Çev. D. Ahsen Batur (Selenge Yayınları, İstanbul.)
- Tekin A (2012) *Türk'ün Tarihi* (Kariyer Yayınları, İstanbul.)
- Tekindağ Ş (1971) "Memluk Sultanlığına Toplu Bir Bakış", *Tarih Dergisi* 25, 1-38.
- Temir A (2002) "Moğol (veya Türk-Moğol) Hanlığı", *Türkler Ansiklopedisi* 8 (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara) 256-264.
- Temir A (1989) *Moğolların Gizli Tarihine Göre Cengiz Han (Çingiz Han)* (Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara.)
- Terzioğlu A H (2012) *Gök Moğolların Başbuğu Cengiz Han* (Kripto Yayınları, Ankara.)
- Togan A Z V (1981) *Umumi Türk Tarihi'ne Giriş*, C: I (Enderun Kitabevi, İstanbul.)
- Togan İ (2002) "Çinggis Han ve Moğollar", *Genel Türk Tarihi* 5 (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara) 13-98.
- Tomar C (1996) *Memluk Devletinin Kuruluşu ve Gelişmesi (1240-1260)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Enstitüsü, , İstanbul.

- Turan O (2009) *Doğu Anadolu Türk Devletleri Tarihi* (Ötüken Yayınları, İstanbul.)
- Turan O (2013) *Selçuklara Zamanında Türkiye* (Ötüken Yayınları, İstanbul.)
- Türker Ö, ÜKTEN, S. S (2014) “Haçlılar, Moğollar ve Orta Doğu’da Haçlı-Moğol Münasebetleri,” *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi* 54 (1) (Ankara) 319-344.
- Uyar M (2001) *İlhanlı Devletinde Argun Dönemi (1284-1291)*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Uyar M (2012) “İlhanlı Hükümdarlarının İslâm’a Girmesinde Rol Alan Türk Sûfileri: İlhanlı Tegüder ve Gazan Han Devirleri,” *Belleten* LXXVI (275) (TTK Yayınları, Ankara) 9-30.
- Uzunçarşılı İ H (2011) *Anadolu Beylikleri Ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri* (TTK Yayınları, Ankara.)
- Uzunçarşılı İ H (1968) “Sivas – Kayseri Ve Dolaylarında Eretna Devleti,” *Belleten* XXXII (126) (TTK Yayınları, Ankara) 161-189.
- Uzunçarşılı İ H (1967) “Emir Çoban Soldoz ve Demirtaş,” *Belleten* XXXI (124) (TTK Yayınları, Ankara) 601-646.
- Üçok B (1965) ” Şecer Üd-dür,” *İslam Devletlerinde Kadın Hükümdarlar* (TTK, Yayınları, Ankara) 43-66.
- Vernadsky G (2007) *Moğollar ve Ruslar*, Çev. Eşref Bengi Özbilen (Selenge, İstanbul.)
- Vladimirtsov B Y (1995) *Moğollar’ın İçtimaî Teşkilâtı*, Çev. Abdulkadir İnan (TTK Yayınları, Ankara.)
- Yakubovskiy A Y (2000) *Altın Ordu ve Çöküşü*, Çev. Hasan Eren (TTK Yayınları, Ankara.)

- Yıldız H D (2015) *İslamiyet ve Türkler* (İlgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul.)
- Yiğit F A (2015) “Memluk- Ermeni Münasebetleri,” *Akademik Bakış Dergisi* 8 (16) 171-206.
- Yiğit F A (2012) “Memluk Sultanı Kalavun Zamanında Ermeniler,” *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi* 3, 11-20.
- Yiğit F A (2016) “İktidar ve İzdivaç: Memlûk – Altın Orda – İlhanlı Üçgeninde Siyasi Evlilikler,” *Karadeniz Araştırmaları Dergisi* 49, 103 – 120.
- Yiğit İ (2008) *Memlûkler 648-923/ 1250-1517* (Kayıhan Yayınları, İstanbul.)
- Yiğit İ (2004) “Memlûkler”, *DİA* 29 (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara) 90-97.
- Yiğit İ (1991) *Siyasi-Dini-Kültürel-Sosyal İslam Tarihi*, C:7 (Kayıhan Yayınları, İstanbul.)
- Yiğit İ (2011) “Kalavun,” *DİA* 24 (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul) 227-8.
- Yuvalı A (2017) *İlhanlı Tarihi* (Bilgi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul)
- Yuvalı A (1996) “Gazan Han,” *DİA* 13 (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul) 429-431.
- Yuvalı A (1988) “ Yakınoğu Tarihi Üzerindeki Moğol Tesirleri,” *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*1, 63-74.
- Yuvalı A (2002) ” İlhanlılar”, *Türkler Ansiklopedisi* 8 (Yeni Türkiye Yayınları, Ankara) 359-363.
- Yuvalı A (1994) *İlhanlılar Tarihi -I- Kuruluş Devri* (Erciyes Üniversitesi Yayınları, Kayseri.)
- Yuvalı A (1998) ” Hülagu”, *DİA* 18 (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, İstanbul) 473-475.

ÖZ GEÇMİŞ

Adı- Soyadı: Ahmet ARIK

Uyruğu: T.C.

Doğum Yeri ve Tarihi: Osmaniye 10.01.1990

Tel: 0546 540 67 90

E-Posta: ahmet19901990@outlook.com.tr

Yazışma Adresi: Yanıkkışla Köyü, No: 81 Hasanbeyli/OSMANİYE

Eğitim: Hasanbeyli Lisesi (2009)

Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
(2015)